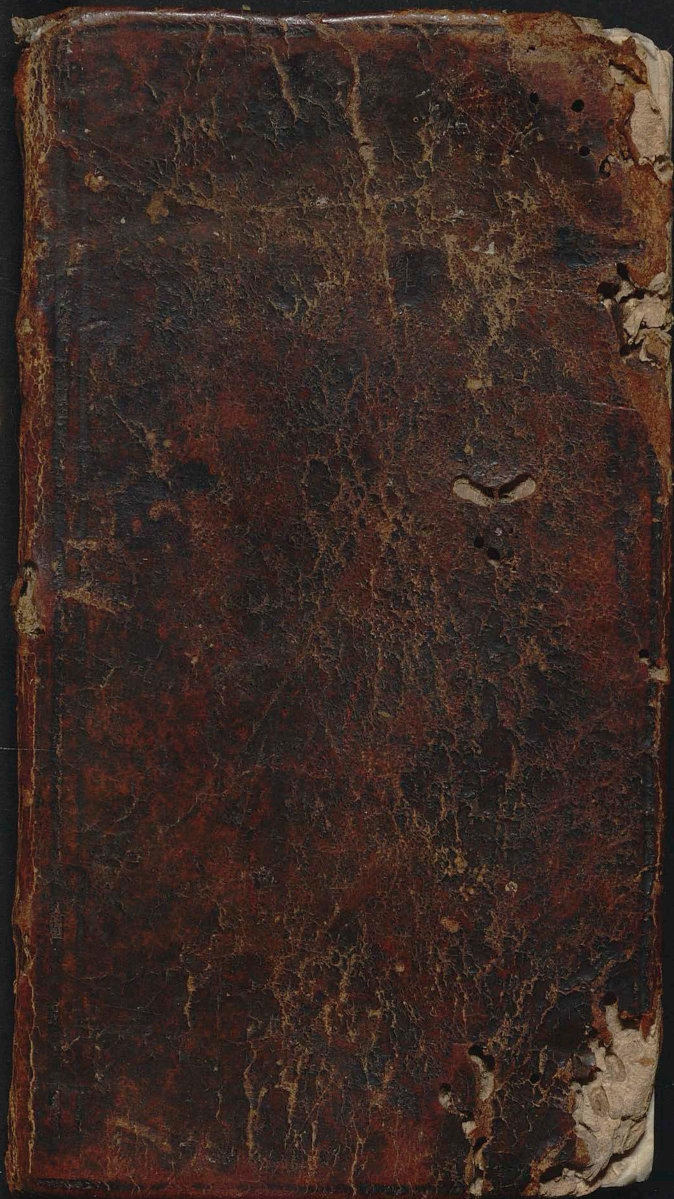

V
B
J
C

Do Kościoła

1822 W 1823

5 fl

prosz

K ...

1879. IX. 51.

Peto tres Missas pro Animabus suffragijs carentibus

COMPENDIUM MEDICUM

To jest:

KROTKIE ZEBRANIE

Chorob i ich Istnośći, Rożnośći, Przyczyn, Znakow, sposobow do Leczenia.

Tákże rożnych Sposobow do Robienia Wodek, Oleykow, Maśći, Plastrow, Syropow, Julepow Konfitur, Lekarstw purguiących, &c. Ná sześć Traktátow Rozdźielone.

Przez pewną Osobę spisane

A ná pożytek pospolity

Pod Zacnośćią y Wielkośćią Imienia

WW: PP: J. M. Páná JANA GERARDA WYZYCKIEGO Chorążego Kijowskiego, Stárosty Bracłáwskiego, ná ten czás Pułkowniká Chorągwi Husarskiey, Náiaśnieyszego Krolewicá J. Mośći ALEXANDRA.

Oraz Przezacney Małżonki

MARCYANNY WYZYCKIEY z Domu ZABOKLICKIEY, Kásztelánki Kámienieckiey.

Do Druku PODANE.

w Roku Pánskim 1704

w LUBLINIE, w Druk: Koll: Soc: JESV.

Authorowie Lekárſcy przednieyſi

Ktorych Author vżywał w Componowániu tey Kśiąſzki.

J. Cardulucius
Joan: Doleus
Joan: Helfricus Pungken
Joan: Zvelferus
Joan: Baptiſta de Secret: Ital.
Joan: Chochſman
Daniel Senertus
Claudius Deodatus
Lazarus Riverius
Petrus Bairus
Paulus Barbette
Philippus Gralingius
Hercules à Saxonia
Moyzes Cſſarus
Franciſcus Ranchinus
Sebaſtianus Sleiżkowſki
Theatrum Pharmaceuticum Ital.
Joannis Caſe Anatom
Jſbrundus Diemerbroeck Anatom
Manuſcripta propria

Innych dla ſczupłośći mieyſcá opuſzczam.

Do Za-

Do Zazdroſnego.

TY ktory cudzą prácę : z zázdrośći taxuieß
Szárpiąc ſławę ięzykiem ßkodźić uſiłuieß

Vdáiąc że nie pewny Medyk bayki piſał
Maß Authorow podánych : nie z palcá ie wyſſał

Prędzey ſię zázdrośniku : udawiß zázdrośćią
Niżli mnie w czym záßkodźiß iadowitą złośćią

Sławy ſwey áni zyſku : przyznam nie ßukałem
Swiátu ten dawny reſpekt ; iuż dawno oddałem

Intent w pracy nie inny, tylko Boſkiey chwały
I Bliźniego wygody : chęći mi dodały

Ieżli ćię oko boli, pátrząc ná to dźieło
Odwroć go kędy indźiey : być ſię nie záćmiło

Taxuy ſwoie ſumnienie, á codźienne ſpráwy
Ná nie oko obracay, nie ßárp cudzey sławy.

❧(†)❧

W Imię Pańá Náſzego IEZVSA CHRYSTVSA

STWORCA Naywyżſzy, zá ktorego łáſką wſzelka umieiętność, pomnożenie, i doſkonáłość bierze, niech mię dobroćią ſwoią, náprowadźi ná drogę proſtą i rozum oświeći, ábym tę lichą pracę moię (ktoram dla pożytku poſpolitego podiąć umyślił) mogł wykonáć ná większą Cześć i Chwałę tegoż Stworcy Niebá i Ziemie, ktory niech będźie pochwalon ná wieki.

O Komplexyách i Temperamentách ludzkich.

ZNAKI, ktore z Phiſiognomiey początkow i Reguł, o ludzkich Komplexyách, Náturách ſpoſobnośćiách i ſkłonnośćiách dochodzą ſię oſobliwie, gdy wraz wiele ſię ich ſchodźi, máią wprawdźie nieiáką pewność, lubo ſię pod czás mienią, z nich tu oſobliwe kłádą ſię.

Znáki Komplexyi Krwiſtey.

NAprzod ſą Státury pomierney śilni, ćiáłá máią ná ſobie dość, iednak nie ſą otyli, twarz okrągła i rumiana, włos zołtáwy, miękki i kędźierzowáty, głos ſtáteczny, chybkość, puls śilny.

Tácy

Tácy ſą nieprzyiaćiele ſmutnych mow, kocháią ſpołeczność i rekreácyą, niezwádliwi, łáſkáwi, przyiemni w rozmowách, ludzcy, hoyni, pobożni, ſpráwiedliwi, niekrzywdzący chyba gwałtem przymuſzeni; do gniewu ſkwápliwi, iednak ſię prędko uſpokoią, trudnych ſpraw ſię niepodeymuią, przytępſzego ſą dowćipu, oſobliwie *in ſpeculativis ſcientiis*; ieżeli zaś co do krwi cholery ſię przymieſza, ſą dowćipu byſtrego, i do wſzelkich náuk ſpoſobni, nie łakomi, i owſzem ſwego łátwo uſtępuiący, inſzym ſnádno wierzą, niokim złe nie trzymáią.

Sni ſię im że po powietrzu látáią, że ſię bánkietuią, konwerſuią, że ſię po ogrodách i pałacách przechodzą, &c.

Znáki Komplexyi Choleryczney.

TAcy ſą ſtátury pomierney, ſzczupli, włos kędźiorzáwy i opaczny, w brodźie włos gęſty żołtáwy, głos wyſoki rozlegáiący ſię, twárz żołtáwa, czáſem rumianá, oddech mocny, ápetyt i tráwienie dobre, wymowa dobra, chod prędki, głowa ſzczupła, puls mocny i prędki, rzadko ſię poca. Są bárdzo gniewliwi, iednak gniew nie długo w nich trwa, prędko poymuią w każdą rzecz ſię wdádzą, chełpliwi, nádęći, ſprzeczáiący ſię, obmowek, niezgody rozſiewáiacy, ćekáwi, przyiaźni nie długo dotrzymuią.

Sni

Sni ſię o kolorách żołtych, źielonych, o ſwarách, o bitwách, o ogniách, &c.

Znáki Komplexyi Flegmatyczney.

TAcy nie ſą wzroſtu bárdzo wielkiego iednak ogromni, á pod czás otyli, ćiáło ná ſobie máią miękkie i białe, włos rzadki i miękki, prędko śiwieią, twárz ſkromna, żyły wydáne, puls nie rychły i rzadki, częſto ſię pocą, głos ſubtelny i oſtry, dowćipu ſą tępego, boiaźliwi, łatwo ſię rozgniewáią, lecz ſię prędko obaczą, przyiaźni i ſekretu niedotrzymuią, dobrodźieyſtw ſobie wyświadczonych niepamiętáią, łatwo ſię dádzą nákłonić, wſzelkich prac ſię chronią, ſkłonni do miłośierdźia, gdy ſię iednak meláncholia przyłączy, bywáią okrutni, ſkąpi, w zdániách ſwoich nie ſą uporni. I że iż krew nie co w nich przewyżſza, ſą bárdzo ludzcy i mili, do weſołośći ſkłonni, ſzczerzy i wierni, do rządow ſpoſobni, práwami áni poſwarki nie rádźi ſię bawią, wiele pluią, rádzi leżą i popiiaią.

Sni ſię im o wodách, o kąpieli, o rzekách i iakoby toneli, że ćiężary dźwigáią że ich coś duśi, zkąd przez ſen wołáią, że ućiekáią á nie mogą.

O Komplexyi Meláncholiczney.

NAprzod wzroſtu ſą wielkiego, ćiałá iednak ſzczupłego, włos czárny álbo

gniá-

gniady i gęſty, twárz pociągła chuda, ćiało ſine, i iagody, chod leniwy, głowa ſpuſzczona, wzrok ponury i ſzczupły, u niektorych wypukły, puls rzádki, leniwy, mocny, głos niewieśći w mężu, á w białeygłowie męſki, dla pomieſzánego rządu nátury. Tacy ſą milczący, dowćipni, mądrzy, pobożni, ſpráwiedliwi, długo myślący, podeyrzliwi, ſkrupulaći, nierychli, nieużyći, nieodważni, ſkąpi, łakomi, uporczywi, ledáco uważáiący, niewierni, niepolityczni, od konwerſacyi uciekáiący, ſurowi i okrutni w karániu, iednak ſą ſpokoyni, poko ich kto nie ruſzy, gniew w ſercu długo trzymáią, i urázy pamiętáią, nie rádźi ſię weſelą, ále iák poczną ledwie nie ſzáleią o przyiaźń niedbáią, iednak iák z kim záwrą ściśle iey dotrzymuią; Sekret záchowuią, ſą przytym pracowići, ſtáteczni w ſpráwách, w rádźie roſtropni i do rządow ſpoſobni, w náukách pilni, oſobliwie w ſpekulácyi głębocy.

Sny miewáią ſtráſzne, ſmutne, śni ſię im częſto o pogrzebách, o trupách, o grobách, że po nich chodzą i z umarłemi gadáią. Iakby ich związano i do więźienia wtrącono, iákby chodźili po mieyſcách ſmrodliwych, że ćiężary noſzą zda ſię im przez ſen że ich kto duśi zá gardło chwyta, dla czego przez ſen wołáią, co pochodźi ze krwi meláncholiczney śćiągáiącey ſię do ſercá.

Melá-

Naturá Krwistego.

Szczodry, śmieszny, wesoły, ná twárzy czerwony,
Tchorz, ćielisty, státeczny, w niewstyd záprawiony.

Náturá Cholerycznego.

Dátny, śmiáły, zárosły, szczupły i fałszywy,
Ná żołty poszedł kolor, suchy i gniewliwy.

Náturá Flegmátycznego.

Spioch, leniwiec, otyły, á rad często pluie,
Niepámiętny, twárz biáłey cery pokázuie.

Náturá Meláncholicznego.

Chytry, smutny, zázdrosny, twárz iego żołtáwa,
Iest skrupulat, oszuka, nie rad wiele dáwa.

Item Cholerici conturbant, Melancholici regunt, Sangvinei deliciantur, Phlegmatici conspurcant.

Oprocz tego, oko iest iakoby umysłu okno, álbo ráczey wnętrznych skłonnośći Zwierćiadło. Zkąd

OKo białe iest poważne
Szczodre, mądre, i odważne

Awy-

A wypukłe pomruglíwe
Znáczy ſerce, boiaźliwe
Iaſkrawe záś zápalczywe
Zyzowate nápaśliwe
Bystro iaſne ieſt zdrádliwe
Szczupłe, ſkape, chytre, chćiwe
Czarne oko, delektuie
Siwe ſczerość prezentuie
Marſowáte, odkázuie
Nurowáte manizui
Krotkość wzroku znák ſkapego
Lecz rozumu ćiekáwego.

PRZESTROGA.

W *Káżdym Roku według przestrogi Homeruſa i Padwáná ſa dni niektore krytyczne, podeyzrzáne, i niebeſpieczne w ktore ma bydz wielka ochrona żyćia áni Lekarstw záżywáć i krwie puſzczáć nie godźi ſię.*

Sa tedy te.

W STYCZNIV Dni 6, to ieſt 1, 2, 5, 7, 8, 25.
W LUT: Dni 6, to ieſt 4, 11, 12, 13, 16, 20.
W MARCV Dni 6, to ieſt, 1, 12, 15, 16, 18, 28.
W KWIETNIV Dni 5, to ieſt, 6, 7, 10, 15, 20.
W MAIV Dni 5. to ieſt, 1, 3, 12, 15, 25.

W CZER-

W CZERWCV Dni 3. to iest, 6. 10. 16.
W LIPCV Dni 4. to iest, 12, 13, 20, 22.
W SIERPNIV Dni 4. to iest 3, 10, 18, 31.
W WRZESNIV Dni 4 to iest, 3, 10 18, 21
W PAZDZIERNIKV Dni 3. to iest, 3, 6 22.
W LISTOPADZIE Dni 4. to iest 5, 6, 16, 28.
W GRUDNIV Dni 4. to iest, 6, 7, 15, 22.

Ná káżdy Rok, Słońce dwanáśćie Plánet Zodyáczných przebiega, zowią ich.

B*arán, Byk, Bliźnięta, Rák, Lew, Pánná, Wagá, Niedźwiadek, Strzelec, Koźierożec, Wodnik, Ryby.*

BARAN iest ognisty, pánuie od dniá 21. Marcá, áż do dniá 21. Kwietniá, kto się tego czásu urodźi, iest choleryczny to iest gorący i suchy.

BYK iest źimny panuie od dniá 21 Kwietniá, áż do dniá 21. Maja, kto się tego czásu urodźi, iest meláncholiczny, to iest suchy i źimny.

BLIZNIĘTA są powietrzne, pánuią od dniá 21 Maja, áż do dniá 21. Czerwcá, kto się tego czásu urodźi, iest krwisty, to iest gorący i wilgotny.

RAK iest wodny, pánuie od dniá 21.

Czer-

Czerwcá, áż do dniá 22. Lipcá, kto ſię tego czáſu urodźi, ieſt flegmátyczny to ieſt źimny i wilgotny.

LEW ieſt ogniſty, pánuie od dniá 22. Lipcá, áż do dniá 23 Sierpniá, kto ſię tego czáſu urodźi, ieſt choleryczny.

PANNA ieſt źimna, pánuie od dniá 23. Sierpniá, áż do dniá 24. Wrześniá, kto ſię tego czáſu urodźi ieſt meláncholiczny.

WAGA ieſt powietrzna, pánuie od dniá 24 Wrześniá, áż do dniá 23 Páźdźierniká, kto ſię tego czáſu urodźi ieſt krwiſty.

NIEDZWIADEK ieſt wodny, pánuie od dniá 23 Páźdźierniká, áż do dniá 23 Liſtopadá, kto ſię tego czáſu urodźi ieſt flegmátyczny.

STRZELEC ieſt ogniſty, pánuie od dniá 23. Liſtopadá, áż do dniá 22 Grudniá, kto ſię tego czáſu urodźi, ieſt choleryczny.

KOZIOROZEC ieſt źimny, pánuie od dniá 22 Grudniá, áż do dniá 22 Styczniá, kto ſię tego czáſu urodźi, ieſt meláncholiczny.

WODNIK ieſt powietrzny, pánuie od dniá 22. Styczniá, áż do dniá 19 Lutego, kto ſię tego czáſu urodźi, ieſt krwiſty.

RYBY ſą wodne, pánuią od dniá 19. Lutego, áż do dniá 21. Marcá, kto ſię tego czáſu urodźi, ieſt krwiſty.

O Odmianách Roku.

POrownánie dniá z nocą ná Wiosnę przypada 21. dniá Marcá, to iest ná Swięty Benedykt, Słońce wschodzi, w znák Baraná, poczyná się Wiosna.

Przesilenie dniá lećie przypada 21. dniá Czerwcá, Słońce wschodzi w znák Raká. Poczyna się Láto.

Porownánie dniá z nocą Jeśienne przypada 23. dniá Wrześniá, Słońce wchodzi w Wagę. Poczyna się Jeśień.

Przesilenie nocy zimowe, przypada 22. dniá Grudniá, Słońce wchodzi w znák Koziorozcá. Poczyna się Zima.

Dni záś *Caniculares* záczynáią się od S. Małgorzáty, trwáią do Swiętego Wawrzyncá, co się dlatego położyło, áby ći co się lekámi bawią, pod te czásy wstrzymywáli się od nich, chybaby tego byłá wielka potrzeba.

O Klimakterykách.

DWoiakie są Klimakteryki, iedne mnieysze drugie większe. Mnieysze poczynáią się od śiedmiorákiey liczby, zowią się *Hebdomatici*. Większe poczynáią się, od dziewięćiorákiey liczby, zowią się *Anneatici*, álbo *Decretorii*. Między oboygiem są rożne gradusy, niektore bárdzo niebespieczne, ktore poznasz po krzyżykách przydánych to iest kę-

dy

dy ieden Krzyżyk, znáczy niebeśpieczny gradus, kędy dwa znáczy nayniebeśpieczniey-ſzy.

Klimakteryki mnieyſze od Siedmi.

MAŁY GRADUS.	WIĘKSZY GRADUS.
7	70.
14.	77.
21. ††	84. ††
28.	91.
35.	98.
42.	105.
49.	212.
56. ††	119.
63. ††	126.

Klimakteryki więkſze od Dźieśiatiu.

MAŁY GKADUS.	WIĘKSZY GRADUS.
9.	72 †
18.	81. †
27 †	90.
36. †	99.
45.	108.
54.	117.
63. ††	176.

Názywa ſię *Androdes* i przez 7. przez 9.

W pomienionych látách Klimakterycznych znácznie bywa humorow, i poſtánowienia ciałá

pomieszánie, zkąd chorobom rożnym podlegáć muszą, ktora ieżeli náturá będźie cze stwá, przełąmie one, ieżeli záś słaba upadáć muśi.

Iest wiele tákich, ktorzy sobie lekce ważą latá klimakteryczne. ia iednak gdym o nich wiele czytał Authorow poważnych, szeroko i gruntownie dowodzących, iáko są szkodliwe i niebeśpieczne, trzymałem zá rzecz pewną i miałem *in Praxi*, że ile mi się chory iaki tráfił niebeśpieczny, ktory álbo z trudnośćią wyszedł z choroby, álbo w niey dokonał żyćia, záwszem się pytał o latá, dochodźiłem tego, że te choroby ćięszkie, i niebeśpieczne tráfiały się naypierwey w latách klimakterycznych. dla czegom tu położył; kto chce niech czyta o nich *Claudium Deodatum* i inszych.

O MEDYCYNIE

MEDYCYNA to iest Lekarstwá Náuka od BOGA daná nie áby ludźie od śmierći, i náznáczonego terminu ży[...] koniecznie uwalniała, ále áby ćiało od [...]y, i od wczesney śmierći záchowáła.

Dźieli się ná dwie Częśći.

Pierwsza THEORIA; Druga PRAXIS THEORIA, nie tylko ćiałá ludzkiego postánowienie, i ułożenie, ále tesz iego áffekcye i choroby,

roby, uważa i pewnemi znákámi, ich nátury oraz i ſkutkow dochodźi.

Trzy części ma pod ſobą, to ieſt:
PHISIOLOGIAM, PATHOLOGIAM, i SEMIOTICEN.

Pierwſza, náturálne człeka opiſánie álbo Hiſtorya uważa: to ieſt, ćiałá rodzenie, częśći, żywioły, temperamentá, powinnośći, właſnośći, ſporządzánia, humory, duchy, i ćiepło przyrodzone.

Druga, rzeczy przeciwko náturze, to ieſt przyczyny Chorob, i ſkutki ich, (ktore *Symptomata* zowią) uważa.

Trzećia, przez znáki dochodźi rzeczy iáko z pulſu &c.

PRAXIS, Druga część Medycyny, dźieli ſię ná dwie częśći. Pierwſza zowie ſię DIETETICA, álbo *Victum inſtitutrix*, to ieſt podáiąca ſpoſob żyćia. Druga TERAPIA álbo *Curatrix*, to ieſt podáiąca ſpoſoby do leczenia Chorob, ták wnętrznych, iáko i powierzchownych pod ktorą zoſtáie PHARMATIA, CHYRURGIA, i CHYMIA.

PHARMATIA i CHYMIA ſą náuki, o ſpoſobách rozmáitych Lekarſtw, rożnym Chorobom ſłużących.

CHIRURGIA to ieſt Cyrulicka náuka podáiąca reguły, álbo ſpoſoby, do leczenia chorob powierzchownych, iáko to ran wrzodow złąma-

złamánia kośći, wywinienia, kośći wiymowánia, trepánowánia, wyrzynánia, odrzynánia, otwieránia, ruptur leczenia, krwie pusczánia, piiawek stáwiania, zębow wyimowánia, &c.

Pytánia niektore.

Spyta kto: Czemu Medycy podáią Náuki o sposobách przedłużenia żyćia, poniewaź Pan BOG káżdemu człowiekowi náznáczył kres iego, iáko iest w pismie Swiętym Job: 4. Cap: *Breves dies hominis, &c. Constituisti terminos eius, qui præteriri non poterunt.*

Odp: Pan BOG gránic żyćia ludzkiego, niepostánowił nierozdzielnych, ále rozdźielne, pewną szerokośćią, sobie wiadomą, ktorey cáłey żaden człowiek przestąpić nie może, między tą iednak szerokośćią, może, (záżywáiąc Lekarstw) żyćia sobie przedłużyć, álbo przez zbytki skrocić.

Náprzykład: Termin żyćia człeka ktorego od BOGA náznáczony, do lat 60. ten człowiek żyiąc rospustnie, zbytkuiąc w iedzeniu, w piciu, &c. wpáda w rożne Choroby, ktorym gdyby Lekarstwy nie zábiegał, (pewnieby) przed terminem náznáczonym (sobie) umarł.

Rzecze kto. Czemuż w młodym wieku z láda choroby ludzie umieráią, choć záżywáią rády Medykow.

Odp.

Odp. Są choroby rożne, niebeśpieczne, i do leczenia práwie niepodobne, iáko *morbi maligni & contagiosi*, to ieſt łożne choroby, gorączki, máligny, ſuchoty záſtárzáłe, Hektyki, dyſſenterye krwáwe, puchliny, kámień znáczny, apoplexya, trućiżna zádáná, womity krwáwe i gwałtowne, mdłość nágła, ktora ſię *Syncope* ábo *fulmen cordis* zowie, Drżenie ſercá gwałtowne, rány śmiertelne, z ktorych rzádki (choć naybiegleyſzych máiący przy ſobie Medykow wybiegáć ſię może.

Oprocz tego ieſt wiele Medykow niedoſkonáłych, ktorzy niezrozumiawſzy chorob. przećiwne im applikácye czynią, czym wielu (przed terminem ſobie náznáczonym) życia pozbáwiaią. o tákich nápiſano. *Plus mali à Medico, quàm à morbo eſt, ſi vel imperitia vel audacia peccet.* i znowu. *Errores Medicastrorum, terra corrigit.*

Ieſcze oprocz tego, ieſt wiele patientow, (rády Medykow) w chorobách, nieſłucháiących, czym ſámi ſobie ſzkodzą, według Aphoryſmu, *Multæ ægritudines, ſua natura ſanabiles, ægri negligentia & errore, conſilia Medicorum ſaluberrima, reſpuentis, fiunt incurabiles.* i znowu. *Potentum & delicatorum, inobedientia, ac inopum penuria, ſæpenumero Medicos à rectè agendis diſtrahunt.*

Ieſzcze oprocz tego. Wiele nayduie ſię

tákich, ktorzy się sami leczą, álbo się udáią do bab, &c. álbo chorobę ná wytrzymáną puszczáią, gdy tedy chorobá bárdzo się wzmoże, álbo przez nienáleżyte domowe lekárstwá, pomieszána będźie, zkąd náturá w śiłách ustáwáć muśi, dopiero się udáią do Medykow, i ieżeli się tákiego Medyk podeymie leczyć, á umrze, przyczynę śmierći ná niego skłádáią.

Spyta kto. Czyli też powinien Medyk, przestrzedz patienta widząc go niebeśpiecznego.

Odp. Powinien z rozkázánia Oycow SS. Papieżow INNOCENCIUSZA III, i PIUSA V. to iest żeby Medyk nim przystąpi do kurácyi, wprzod chorego nápomniał do Spowiedźi, iednak te Práwá Papieskie, nie obliguią, áby w káżdey chorobie, to czynić, tylko w niebeśpieczney, i to ostrożnie áby się chory tym niepomieszał, gdy záś Medyk widźi z okoliczności, że chorobá iest bárdzo niebeśpieczna, powinien záwczásu przestrzedz patienta do dispozycyi, ieżeliby sam przez się nie mogł, iego przyiaciol álbo domowych powinien informowáć, i tego pilnie doglądáć. Ieżeliby záś chory był uparty, Medyk wolen ná sumnieniu, iednak go niepowinien opuszczáć co raz go nápominiáiąc. O iák ćięszki ráchu-

nek

nek BOGU oddádzą owi Medycy ktorzy dla márnych doczesnych respektow áby chorego nic zmieszáli, álbo dla boiázni: nápomnieć do dispozycyi niechcą, álbo odwłoczą áż kiedy chory mowę zámknie, zmysł y utráći dopiero szukay Xiędza i gromnice, nim się to oboie naydźie tym czásem duszá BOG wie gdzie się dostánie.

Ambrozy S. *serm. 32. in Psalm 118. versu 6.* ták o Medykách pisze *Contraria studiose sunt Divinæ cognitioni præcepta Medicinæ: à jejunio revocant lucubrare non sinunt, & ab omni intentione meditationis abducunt deinde, nimis tardi, aut minus aliquando circumspecti sunt, in monendo infirmos, salutis suæ, & Sacramentorum tempestive percipiendorum, quod fit vt plures, vel non ea, quâ decet reverentia, & præparatione, ea suscipiant, vel certè absq; illis præsidiis, hinc commigrent. quare quid ineptius, quid crudelius, cogitari potest? Væ Medicis.*

Oprocz tego GRZEGORZ Papież XIII. *in Bulla* zákázał, áby Chrześćiánie chorzy, Zydowskich Medykow, nie záżywáli do kurácyi, chybá żeby nie było Kátholickiego Medyká, o czym CLEMENS VIII. *in Bulla incip. Cum sicut. Data Romæ die 26. Iulij 1596.*

Rzecze kto, Zydowski Medyk nie dáie sam lekárstw, tylko recepty do Aptek Kátholickich, záczym obawiáć się nie trzebá áby miał szkodźić.

Odp. Zyd kożdy ieſt głowny nieprzyiaćiel Chrześćiáninowi, ieżeli co czyni dla Chrześćiániná, pewnie nie z miłośći, tylko álbo dla ſłáwy, álbo dla zyſku, álbo dla oſzukánia, prawdá że ma wymowkę ponieważ dáie recepty do náſzych Aptek, iednák te recepty lubo ſą dobrze nápiſáne, ále álbo przedłużáiące chorobę, (dla iego więkſzego ztąd zyſku,) álbo tákie co áni pomogą áni záwádzą iáko máią zwyczay præſcribowáć cordialia, Dekokty, &c. choć ich nie trzebá, czym ná wielkie koſztá wyćiągáią Chorych, do tego że Zyd nigdy nie iymie ſię ſczerze choroby nie tylko że ieſt z nátury boiażliwy, ále że wielce Chrześćiáninowi nieprzyiazny, przytym rzádki ieſt Zyd Medyk doſkonáły, wiele ieſt oſzuſtow byle coś łáćiną gębę pomazał. trzepie dyſzkuruie nić do rzeczy, ten co ſię ná tym nie zna, ma go zá bárdzo uczonego, á nuſz po Miáſteczkách, po Wsiách, iáko tego wiele i iák ludźiom ſzkodzą, wypiſáć niepodobna.

Pyt: Czyli to prawdá, że Zydowſki Medyk powinien dźieśiątego umorzyć.

Odp: Otym pewnośći nie maſz, to iednák pewna, co im Talmut przykázuie, to ieſt widźiſz Pogániná i Chrześćiániná tonącego, Pogáninowi poday rękę, Chrześćiániná popchniy, w drugim mieyſcu w tymże Talmnćie táki máią pierwſzy i nayoſobliwſzy

wszy? rozkaż w ktorym w pospolitośći i w osobnośći, Zydom wszystkim przykázuie áby wszelkim sposobem, lubo mocą, lubo przez zdrádę i oszukánie, lubo przez krádźiesz, dobra Chrześćiánom zábieráli, i áby onych iáko wężow zábiiali, zá co, tákim, osobliwą nágrodę w niebie obiecuie, ktoż bárdźiey? iáko Medycy Zydowscy, máią do tego wielką sposobność, gdy nie tylko z substáncyey, ále i z żyćia ludźi wyzuwáią.

Iest i to u Zydow, że tákich co z Chrześćiánow krew toczą, bárdzo wychwaláią i w osobliwych respektách onych máią trzymáiąc (według Talmutu) że wielką i BOGU miłą rzecz uczynili, i kiedy z nich ktory zdechnie, ná wieczną pámiątkę te słowá, ná iego nágrobku piszą ZECHER ZATIK LIBROTHV. Iáko wiele iest przykłádow ich chćiwośći ná krew Chrześćiáńską, pełno tego wszędy po Księgách Sadowych, świeży i tu w Lublinie przykład z Sędomierskiego Zyda.

Pyt: Czyli Medyk powinien podiąc się leczyć patientá niebeśpiecznego, álbo w chorobie trudney do leczenia zostáiącego.

Odp. Ieżeli Medyk widźi chorobę niepodobną, álbo niebeśpieczną bárdzo do leczenia, nie powinień się iey podymowáć, dla ochrony sławy swoiey według Aphorismu. *Prudentis Medici est, eorum corporum, cu-*

ram temnere, vnde facile infamiam incurrere potest; i znowu. *Prudentis Medici est, insanabiles morbos curandos, non suscipere? ne eum (qui forte sua, interiturus erat) occidisse existimetur.* i znowu. *Infirmus frustra à Medicis consilium petit, cuius virtus, iam à morbo prostrata est.*

Pyt. Czemu Prognostyki Medykow nie záwsze się pełnią.

Odp. Medyk ták chorobę sądźi, iáko ią uważa z okoliczności, więc że chorobá nie káżda w mierze stoi, bo álbo iey przybywa, álbo się iey umnieysza, álbo iedna druga rodźi? *náprzykład*, widźi Medyk Pacienta w málignie, zważywszy wszystkie okoliczności, czyni nádźieię żyćia zá pilnym około niego stárániem, w tym przypádnie nágłe iákie *Symptoma*, álbo *Phrænesis*, álbo sczkáwká, álbo womit czárny, álbo exkrement tákże czárny álbo *Dyarrhæa*, záczym i śmierć. zkąd muśi się mienić Prognostyk Medyká. Tákże wiele iest Patientow, ktorzy niesłucháią rády Medykow, i luboby mogli bydź zdrowemi, dla swego iednak uporu álbo náłogu gdy chorobá gorę weźmie umieráć muszą. Tákże choroby częstokroć mienią się *per Crises*, náprzykład będźie chorobá iuż zdesperowána ktorą osądźi Medyk śmiertelną, tym czásem przypádnie iáka krytyczna ewakuácya, to iest álbo poty,

álbo

álbo krew z nosá, álbo biegunká niegwałtowna, álbo *hamorhoidi*, &c. záczym chory zdesperowány wolny zostáie od choroby.

Mylą też częstokroć znáki Medykow iáko puls, vryná, i insze, ná ktore gdy się tylko sáme Medyk spusczá, często oszukan bywá.

Tráfiaią się też choroby nie zrozumiáne z czárow pochodzące, goscowáte, w ktorych dźiwne *Symptomata* i odmiány bywáią, zdádzą się bowiem tácy że iuż umieráią, áliśći prędko przychodzą do śiebie, iákom się i sam nápátrzył tego ták wiele rázy. Oprocz tego że Medyká mowę tłumáczą nie według iego intencyi, náprzykład rzecze Medyk, że iest chorobá niebespieczna, iuż trzymáią zápewne że cále o nim zdesperował. o czym on nie myślał, więc gdy chory ozdrowieie, Medyká nierozmyślnie sczypią ná słáwie. do tego widźi Medyk chorobę niebespieczną pacienta, nápomni go do Spowiedźi iáko powinien, gdy wiydzie z choroby, tákże Medyká sczypią ná słáwie.

Owi záś Medykástrowie, ktorzy bez rácyi bez fundámentu, prognostykuią o chorobách, gdy się prognostyki nie iszczą, godni nágány. Medyk záś doskonáły, nie powinien bydź zkwápliwym do prognostykow lepiey trzymáć ná rzeczy káżdego badácza,

á uwa-

á uwazáiac pilnie okolicznośći, choroby, z pewnych znákow dochodźić, iáko się chorobá nákłánia.

Pyt: Czyli iest rzecz dobra i pożyteczna Patientowi záżywáć rády wielu Medykow álbo ich odmieniáć.

Odp. Záżywáć rády wiele Medykow rozumnych, i z sobą się zgádzáiących, iest rzecz bárdzo pożyteczna według Aphoryſmu *Discordantium Medicorum turba, ægrotantes multos, ducit ad interitum; mutua verò ipsorum convenientia, quam plurimos ad sanitatem reducit.* Ci záś co często odmieniaią Medykow, nie dobrze czynią według Aphoryſmu. *Ægrotus Medicum fidelem, & expertum eligat, & eius operæ diu utatur, minus enim hic errare, quàm novus poterit. æger qui plurimos consulit Medicos, plerumq; in singulorum errorem cadit.*

Pyt: Czemu ludzie poſpolićie zkłádáią przyczynę śmierći ná Medyka.

Odp: Temu że są nieuważni, nie rozumnie ná ſſáwie Medyká ſczypiący, co się nie godźi? Medyk bowiem káżdy, ſtára się ile może áby pomagał do zdrowia, á nie ſzkodźił onemu, nie tylko że powinien z miłośći Chrześćiáńſkiey, ále też dla ſwoiey reputácyi i nágrody, że chory umrze nie idźie zátym áby z Medyká okázyi, bo tego nikt dowodnie wiedźieć nie może,

záczym

záczym też i ſądźić nie powinien. Więc gdy Medyk ile z niego, rádźi o zdrowiu patienta, dáie rożne lekárſtwá, áby chorobę mogł uſpokoić? gdy patient umrze wſzytká przyczyná śmierći złożona bywa ná Medyká, mowią poſpolićie gdyby tego álbo owego nie dáwał, krwie nie kázał puſzczáć, byłby zdrow, ále przez gwałt lał w niego lekárſtwá, ktorych náturá wytrzymáć nie mogła, krew kazał puśćić, á nie trzeba było, i ták *plebs garrula* záwſze Medykom ięzykiem do żywego doiada. Gdy zás Medyk roſtropny widząc chorobę niebeśpieczną, ochrániaiąc ſwoiey reputácyi, máło co rádźi o zdrowiu chorego, iák umrze znowu ná Medyká gas, że niedbał o niego, nieumieiętny, boiaźliwy, trzeba mu było krwią gorączkę rozerwáć, trzebá mu było dáć ná poty, &c. mogłby był bydź zdrow, i ták śmierći przyczyná, znowu z Medyká zkąd Medyk więkſzy ieſt patient, ániżeli iego patienći álbowiem tych ſię zákończa patientia Medyk zás od uſzczypliwych i zázdroſnych ięzykow, w uſtáwiczney muśi zoſtáwáć patientiey.

Pytánia o Znákách Umieráiących.

Pyt: Czemu przed ſámą śmierćią, chorzy od rozumu odchodzą.

Odp. Bo cholerá mozg opánuie. 2. Czemu mowę mienią i trácą, bo iuż duchy uſtá-

ią.

ią. 3. Czemu szypłą około śiebie i obnáżáią się. Odp. dla pomieszánia, i ściśnienia sercá. 4. Czemu (choć gorączka iest) ręce nogi, i nos ziębnieią. Odp. Bo w odległych częśćiách ćiáłá iuż ćiepło przyrodzone zágasło. 6. Czemu z ust, z nosá, oddech źimny odchodźi. O. bo serce oźiębłe powietrzá wćiągnionego zágrzáć nie może. 7. Czemu twárz umieráiącego blednieie i śinieie. O. Bo krew w Cirkulácyi iuż ustáie. 8. Czemu się czoło wyćiąga, skronie zàpadáią, uszy opadáią, oczy západáią i w koło śinieią, i nos się zákończy. Znák iest iuż ustąpionego i zágásłego ćiepła przyrodzonego w tych częśćiách. *Pyt:* Ieżeli z Chiromancyi wiádomość, o komplexyách i konterámentách ćiáłá ludzkiego bydź może.

Odp. Chiromancya owa, ktora się zowie *Divinatoria*, z pátrzánia i uwazánia, rożnych liniy, montykułow, i podobnych rzeczy, ktore się pokáżą ná dłoniách rąk ludzkich. iáko i druga ktora się zowie *Planetaria* álbo *Astrologica*, o przyszłych rzeczách prognostykuiąca, śmiechu i pogárdy godna Chiromantia iednak *naturalis* nie prognostykuiąca o przyszłych rzeczách, sámę tylvo rzecz iáka iest tłumácząca nie iest zákázána, godźi się iey záżywáć ma bowiem podobieństwo nie máłe, zkąd dochodzą się te rzeczy, 1. Ieżeli *linea naturalis*, álbo *Cerebri* nie

nie łączy śię z liniią ſercá ná wierzchu ręki, znáczy wielki bol głowy. 2. Ieżeli taż linia ieſt ſubtelna i długa, znáczy zimny mozg. 3. Ieżeli taż linia będźie rozdźielna, poprzycznemi liniykámi, żadną iednak nie przećięta, znáczy mozg zdrowy, i dowćip dobry. 4. Punkty niezwyczayne ná tey linii, znáczą mozg ſłáby, i głowy ſłábość. 5. Ieżeli *linea vitalis*, *seu cordis* ieſt nie bárdzo ſzeroka, á głęboka, znáczy ſerce gorące, zátym gniewliwego, i okrutnego człeká. Ieżeli taż linia będźie proſta, żywego koloru, nierozdźielna inſzemi liniykámi, znáczy ſerce zdrowe, śilne, zátym i zdrowie dobre, ieżeli záś krotka, koloru ćiemnego, znáczy ſłábe zdrowie. Ieżeli *linea hepatis quae eſt ſtomachi* długa głęboka i niedźieląca śię dobrego koloru, znáczy żołądek zdrowy dobrze tráwiący. 8. Ieżeli kto *Menſalem lineam*, (ktora konſtytucyą śledźiony częſto wyráża) ma nábrzmiáłą znáczy febrę quartanę. 9. Ktorzy dłuższe i przez cáłą dłoń, idące máią liniie álbo kożdą z oſobna, ábo po dwie, álbo po trzy, tácy długo żyią krotko záś ieżeli krotkie, i nie przez cáłą rękę idące. 10. Linie głębokie, proſte, wyráżne, ſzerokie, długie, żywy kolor máiące, znáczą żywot nie wielu chorobom podłegły, ieżeli záś przećiwnym ſpoſobem znáczą częſte choroby. 11. Ktorzy

rzy nie máią z nátury linii podłoniách, tácy nie máią zdrowia dobrego. 12. Ręce bárdzo ćieliſte, znáczą pełność wilgotnośći w ćiele twárde znáczą tępość rozumu. Miękkie, rzezwość, dowćip, i wielką do náuk ſpoſobność. Subtelne i długie, znáczą boiaźń ſercá. Ręce wielkie żyłowáte, znáczą mocnego człeká. Máłe i ſzczupłe znáczą ſłábość. Grube i krotkie z máłemi palcámi, znáczą krwiſtego, otyłego: Ręce obroſłe znáczą człeká dźikiego, mocnego, ſurowego, odważnego, &c.

Pyt: Ieżc też z Cárow, mogą bydź choroby, i iákim ſpoſobem.

Odp. Mogą ſzátáni bowiem, álbo przez ſię, álbo przez czárownikow i czárownice nayczęśćiey zdrowiu ludzkiemu ſzkodzą. Ze Magi, i Lamie ſzkodzą, wątpić nie trzebá, o tym bowiem Piſmo S. i OO. SS. *authoritas*, i Práwo oboie náucza, i Hiyorie, i codźienne práwie doświádczenie, táka ieſt bowiem czárownikow moc, że żywioły poruſzáć, burze i niepogody ſpráwić, umyſł i rozum ludzki pomieſzáć, żywot odiąc, wſzelkie rodzáie chorob wprowádźić, fortuny dobra mizernie rozproſzyć może.

Pyt: Wielorákiem ſpoſobem ſpráwić to mogą.

Odp. Omamieniem, lekárſtwem, wroſzeniem i czárowániem.

Pyt.

Pyt. Iákich ſpoſobow do tego záżywáią?

Odp. Inſtrumentá álbo materia do ſzkodzenia, ſą ſłowá piſáne, álbo mowione, dotkienie, widzenie, chuchánie, pocáłowánie, chárákterу, pieczęći; liczbá lubo to wſzyſtko náturalnie chorob ſpráwić, álbo oddálić nie może, lecz *ſupernaturaliter*, przez moc zmowy z ſzátánem, tákże Magi i lamie, przez máśći, przez źiołá, wody, wapory, czáruią i rożne choroby wprowádzáią.

Czárow rożnośći ſą te, *Maleficium amatorium* ktore *per filtra & pocula* nieporządne i zbytnie áffekty ſpráwuią.

2. *Venereum* ſpráwuiące nieſpoſobność. &c.

3. *Somniferum* ſpráwuiące ſen zbytni dla przyczyn i złośći wypełnienia.

4. *Veneficum* to ieſt trućizną ludzkiemu zdrowiu ſzkodzące wielorákiem ſpoſobem.

5. *Faſcinatorium ſeu incantatorium* to ieſt wzrokiem ſzkodzące.

Oprocz tego rożnemi ſpoſobámi czárownice i czárownicy ſzkodzą, o czym ſzeroko piſał, *Martinus del Rio.*

O WA-

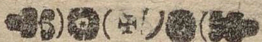

O WAGACH.

Funt Kupiecki, ma w sobie łotow 32.
Funt Aptekárski, zawiera łotow 24.
Uncya ma w sobie łotow 2.
Drágma ma w sobie ćwierć łota.
Skrupuł wazy ziarn Ięczmiennych álbo Pieprzowych 20.
Skrupułow w Drágmie 3.
Drágm w Uncyi 8.
Kámień Lupiecki nie iednákowo waży.
We Gdáńsku waży, funtow 24.
We Lwowie, 26.
W Lublinie, 36.
Po inszych Miástách inákszy.
Funt Gdáński iest większy 4. łotámi od Polskiego.

TRA-

TRAKTAT I.

O Chorobách Pierwszey Częśći Ciáłá,

To jest:

Głowy, Oczu, Uszu, Nosá, Twárzy, Ust, Podniebienia, Ięzyká, Gárdła. Zębow, Dźiąseł, &c.

O Boleniu Głowy.

DWoiáka przyczyná bolu głowy. iedna powierzchnia, druga wnętrzna. Powierzchnia iest, gdy się głowá rozpáli z gorąca słonecznego, ábo inszego, z pićia zbytecznego, z uderzenia, z padku, z turbácyi, z utrudzenia, z fetoru, &c.

Wnętrzna záś iest gdy ze wnętrznych pochodźi przyczyn, to iest álbo z żołądka źle tráwiącego, álbo gdy w niem są iákie chumory szkodliwe iáko cholerá, flegma, meláncholia, álbo z wątroby zbytnie gorący, álbo też oźiembły, álbo śledźiony lubo zátwárdźiałey, lubo nábrzmiałey; álbo z áfekcyi nerek álbo maćice, álbo z wielkiey pełności humorow, álbo z gorącośći, lubo ostrośći krwie, álbo z pomieszánia oney, iáko bywa w gorączkách, oprocz tego bywa bol głowy, w rożnych chorobách.

ZNAKI. Ieżeli bol głowy pochodźi

z żołądká ná ten czás czuć w niem bol, álbo morzyſko, ćięſzkość, śćiſkánie nauzeą, &c.

Ieżeli z wątroby czuć ćięſzkość w práwym boku, ieżeli zás z śledźiony w lewym, ieżeli z przyczyny maćice, w ten czás bol w ciemieniu i w tyle, czáſem źiembnienie, czáſem ſtrzykánie, rozpálenie, wydáie ſię.

Ieżeli z kátháru, w ten czás głowá iák rozdętá, w uſzách ſzum, oczy czerwone, &c.

Ieżeli z pełnośći krwie, ná ten czás bol bywa w kárku, oczu czerwoność.

Ieżeli z pełnośći cholery, bol bywa ćięſzki z trzykániem, co poznaſz po vrynie żołty.

Ieżeli z flegmy zbytniey bol głowy, nie ták dokucza, flegmá z uſt, z noſá dobywa ſię.

Ieżeli z Meláncholii, ſny bywáią ſtráſzne, ſmutek, boiaźn, dzwonienie w uſzách, ſzum, &c.

Ieżeli z oſtrośći álbo z ſubtelnośći krwie ná ten czás z noſá rádá ſię dobywa.

Ieżeli z iákiey inſzey choroby, o tym będźieſz miał náukę ná ſwoich mieyſcách.

Rodzą ſię też w mozgu robacy, zkąd bol głowy bywa nieznoſny, długi i nieuleczony, czytáłem o tym w kilku Authorách. oſobliwie ieden z nich opiſuie, że człowiek pewny miał zwyczay wącháć często ziołká Bázyliki, z tego wąchánia urodźił ſię robak, ná wierzchu mozgu, gdy bol nieznoſny

śny we dnie i w nocy ćierpiał, ktoremu żadne leki nie pomagáły, událi się Medycy, do ostátniego sposobu, to iest po otwárćiu głowy gdy to uczynili, náleźli robaka żywego. lecz i w Krákowie nie dawno Zakonnica pewna, nieznośny bol głowy ćierpiała opuszczona od Medykow, udáła się z płáczem ná Modlitwę do pewnego Swiętego, gdy krzyżem długo ná modlitwie leżáła, zábráło się iey ná kichánie, podniosła się kichnęła, krew się z nosá rzućiła zá ktorą wypadł gwałtownie, robak biały podobny owemu co drzewo toczy, odtąd wolną od bolu głowy zostáła, tego robaká widźiałem.

Sposoby do leczenia bolu Głowy i inszych afekcyi.

NAprzod uważyć pilnie z iakiey przyczyny bol głowy pochodźi, ktorą przez náleżyte sposoby oddálić potrzeba.

Ieżeli z powierzchni przyczyny łatwo i prędko uleczyć się może, ieżeli ze wnętrzney trudniey, ná to podáią się sposoby, ták w pospolitośći, iáko i w osobnośći.

Ná rozpalenie i bol Głowy, z iákieykolwiek przyczyny.

WEś Ruty świeży rozwierć, rozczyń octem winnym, przyday białek od iaia, soli szczyptę zmieszay, rozłoż między chustę, obłoż głowę,

Item. Weś iąder z kostek Brzoskwiniowych, Migdałow, náśienia Kopru włoskiego, Maku, zstłucz wszystko w mozdźierzu, roztworz wodką Bzową álbo z Koszyska, álbo Rozánną przecedz, wyćiśni, przyday octu Winnego, Soli, álbo Saletry trochę, Kamfory trochę, máczay w tym chusty okłáday głowę, co raz maczáiąc, iák oschnie.

Item. Liśćie Podrożnikowe ztłukszy świeże, rozłożyć ná chuśćie i głowę obłożyć.

Ná bol Głowy w gorączce.

WEś wodki Rozánny, białek Iaiowy, Hałunu trochę, octu winnego ile potrzebá zmieszay, zmaczawszy chustkę obłoż głowę; powtárzay maczanie.

Ieżeli bol głowy będźie z uderzenia, álbo zpadku, trzebá w tym rády Cyrulika, żeby pod odbitą skorą krew zpieczona, w ropę się nie obroćiła.

Ieżeli z niestráwnośći, álbo pełnośći żołądká, służą purgánse, álbo womitoria, ieżeli chory ma sposobność do nich.

Ieżeli z fermentácyi zbytniey w żołądku z humorow meláncholicznych, z ćiągáiących się do niego, służyć będą absorbentia iáko *Oculi Cancr: Antim. diaph, terra sigillata;* przytym i purgánse.

Ieżeli z piiaństwá bol głowy pochodźi, naylepiey się dietą zábawić, máiąc to pospoli-

spolićie w zwyczáiu, że klin klinem wybiiaią, czym sobie z nienagła żyćia umnieyszáią.

Ieżeli też bol głowy, pochodźi z máćice
Ná to máią baby, swe rożne táiemnice.

Ieżeli z pełnośći humorow w ćiele trzeba się purgowáć.

Ieżeli z pełnośći krwie, puśćić ią trzeba.

Ieżeli z ostrośći álbo rzádkośći oney, trzeba się purgowáć, ná poty bráć, tákże puśćić ią ieżeliby tego byłá potrzeba.

Ieżeli w gorącośći álbo z oźiębnienia, álbo z zátwardzenia wątroby, lubo też śledźiony niesposobnośći, otym będźiesz miał ná swoich mieyscách.

Ná wszeláki bol głowy, wodka doświadczona z Koszyská wypalona, záżywáiąc iey po kwáterce, co dźień, przydáiąc do niey kwásny wodki po kilka kropel.

Ná bol Głowy w tyle, w ktorym się zda iákby się co przelewało.

WEś Bursztynu tártego, násyp w worek przesziy. Weś Pieprzu długiego, przetłucz náley gorzałką dobrą, niech moknie przez noc, tą gorzałką skrápiay często worek i przykłáday w tył głowy.

Item ná bol Głowy.

WEś Celidonii, Maćierzanki, Kwiátu Ru-

mienkowego, pokray, zwierć, roztworz winem przykładay ciepło.

Ná szum w Głowie i łupanie.

WEś Bobku źiarn 30. Kminu polnego gárść, kopru Włoskiego łyszkę, kwiátu Rumienkowego gárść, ztłukszy społem rozczyń winem, zgrzáwszy tył głowy okłáday.

Ná Strzykánie w Głowie.

WEś Iałowcu gárść, Bobku gárść, Piołynu puł gárści, ztłukszy rozmąć winem okłáday tył głowy.

Item. Vwarz gramatkę z piwa z chlebá przyley octu trochę, przyday kwiatu Bzowego przypraśz, odiąwszy od ogniá, trzymay głowę nád parą żeby się pociła.

Proszek Głowny purguiący.

R. Pulv. Senæ pp. cũ diagr. Scrup. 2. Spetier. Cariocostin. Scrup. 1. Olei Anisi gut. 5.

Pigułki Głowne.

R. Extr. Cathol. gr. 15. Resin. Ialap. Diagr. Sulph. ãa. gr. 5. Extr. Elleb. nigri. q. S. f. p. náraz. *Item R. Resi. Ialap. Mercur. dul. ãa. gr. 10. cum elixir. Propr. f. p.*

Gdy kamu (od bolu Głowy) zda się, iákby się roztopić miáła.

WYćiśni sok z Bluscżu źiemnego, przyday do niego oliwy, octu, náćieray nim nozdrza często.

Ná boł

Ná bol Głowy ustáwiczny, i ná Káthar zpádáiacy często ná Piersi rzecz doświadczona.

VCzynić Kauterya od wierzchu głowy, tám gdzie się kośći spáiaią, to spoienie zowie się *sutura coronalis*.

Pigułki ná wszelki bol Głowy.

R. *Mass. Pill. d Succin. Crat. gr.* 15. *Resinæ Ialap. tart. vitriol. aã. gr.* 7. *Castore gr.* 5. *cum Elix. Propr. f. m.* náraz. powtárzáć ie, kiedy potrzeba.

Item. R. *Extr: Cathol. gr:* 12. *Mercur. dulc. gr.* 10. *diagr: gr:* 7. *Mastic: Camphor. aã. gr.* 3. *f. pill.* náraz.

Oprocz tego pomocne są *Vesicatoria* krwie pusczenie z Cefaliki, tákże z żyły ktora idźie przez czoło, *arteriotomia* báńki z piiawkámi, Enemy wielce skuteczne, kauterie, hæmorhoidow otworzenie wielom pomaga, frykácye, czego wiedźieć kędy záżyć, i insze rożne applikácye ktore dla krotkośći opusczam.

O KATHARZE.

ZKąd się humory Kátharowe rodzą, rożnych Autorow rożne są opinie á pospolićie tá, że z otwártego żołądka, wapory do głowy, iáko z Alembika idą, ktore obracáią się w máterya grubą Kátharową co nie

ieſt rzecz prawdźiwa dla wielu przyczyn, ktore wypiſuiąc wieleby mieyſcá zábrały, formalna przyczyna Kátháru ieſt *ſuccus alimentarius* zbytni ktory (*per venas iugulares, & Carotides arterias*) náturá lubo rzecz dobrą i pożyteczną, ále że zbytnią oddála, z czego rodzą ſię Káthárowe humory, oprocz tego wiele ieſt tákich, ktorzy z nátury podlegli ſą Káthárom, tákże i ći co ſą złego tempezamentu álbo źimnego álbo zbyt gorącego przyrodzenia, także ktorzy żołądek máią ſłáby, do tráwienia nieſpoſobny, tákże i owi co ſię ſedentáryą bawią, tákże rodzą ſię Kátháry z pełnośći humorow á oſobliwie flegmy, meláncholiey tákże cholery zkąd przez káſzel odchodźi materya podczas ſłona, kwáſna, gorzkawa, żołtáwa, źielona, pochodźi tákże z gorącośći i wilgotnośći wątroby, tákże z zbytnich turbacyi, myśli, z piianſtwá, z náźiąbiania głowy, z maczánia, z fetorow, z bránia częſtego tabaki, &c.

Ná rożne częśći ćiáła, zpływa humor káthárowy, to ieſt ná Pierśi, czym ſpráwuie káſzel, duſzność, mowy zmienienie, á gdy częſto tego bywa, ile materya oſtra, żołta, źielona, wpráwia w ſuchoty, á czáſem, tákże ſpráwuie pleurę, dycháwicę; krwią plućie, &c. Gdy ſpáda do żołądka, tłu-

tłumiąc w niem fermentácyą, czyni niespo-
sobność do trawienia, álbo też wznieca zby-
tnią fermentácyą zkąd bywa ápetytu strácenie,
pełność wielka w żołądku iákby się nay-
lepiey náiadł, zgága, sposobność do womi-
tow, &c. gdy spáda do nosá zátyka go, zkąd
cięszki oddech. Gdy spływa do ust, dziąsła
nábrzmiewáią, á gdy zbytnie ostra materya
będzie tráwi ie i nisczy, spływa i do żębow
subtelny ostry humor *Limphaticus* sprawuie
bole w nich nieznośne. wkrádnie się i do
oczu, w ktorych spráwuie zápalenia, pły-
nienie łez, záwierániе materyą grubą zá-
ćmienie, &c. Spáda i do uszu, kędy sprá-
wuie szumy, dzwonienia, pisk, bębnienia,
zátkánie tákże słuch odeymuie, spływa
tenże humor *Limphaticus* do kárku, do jun-
ktur. do łopatek, do nog, do rąk, spráwu-
iąc w nich nieznośne bole, czásem z zápa-
leniem, czásem bez niego, ná ksztáłt podá-
dry, álbo Chirágry, tenże humor Kátháro-
wy subtelny i ostry wpráwia w gorączki, o-
strością swoią mieszáiąc krew.

Sposoby do leczenia Kátháru i Chorob, z niego pochodzących.

NAprzod Káthar pozbywa się przez poty,
przez purgánse, przez enemy, przez ap-
plikácye powierzchowne, przez kurzenia,
przez dietę, przez ágitácyą, iákoż ludźie
prácowići nieznáią Kátháru. Co

Co się tycze purgánsow, z temi trzeba ostrożnie, áby materya gruba z głowy, zá wzięćiem lekárstwá nágle ná Pierśi nie opádła, osobliwie w ten czás kiedy suchy bywa Káthar, gdy zás bywa wilgotny, że flágma łatwie, lubo iey wiele odchodźi, może bespiecznie dáć lekárstwo, ná co służą trunki purguiące z Senesu, *cum Rhabarbaro Agarico*, Manná, służą też dobrze *pill: de Succino Crat.* co dźień ich záżywáiąc, ná noc przed wieczerzą. álbo *R. Mass: Pill: de Succ: Crat: scrup: 1. Resin: Ialap. gr: 5. Diagr. Sulphi gr: 3. Trochisc. Alchan: Castor. aa gr: 2. Ol: Succin: gr. 5. f. p.* náraz. *Item* Mannę Kalábrinę rozpuść wodką Hissopową przecedz, przyday syropu Rozánego zmieszay, day ćiepło wypić.

Item ná Kászel, i ćięszkość w Pierśiach.

WArz kászy ięczmienney rzádko, przecedz, przyday Miodu czystego ile potrzeba, niech chory tego często záżywa po łysce.

Komu Káthar Nos zámali.

NAsk ob ćwikły świeży, wyćiśni sok, náley go ná dłoń, sarkni w Nos, tęż ćwikłę pokraiawszy w tálarki przyłożyć ná skroanie i czoło. *Item.* Proszek kicháiący skuteczny iest.

Ná przy-

Ná ſtrzykánie w ſkroniách i gdziekolwiek.

WEś wodki Krolowey Węgierſkiey, włoż w nię Kamfory żeby ſię roztopiła, máczay w tym chuſtki przykłáday ná mieyſcá boleiące, możeſz przydáć i *Opium*, ſłużą ná to i máteráczyki zźioł zágrzewáiących iáko to *Serpill: Betonicæ Camomillæ, Melliloti*, ktore záżywſzy w worek zkrápiay winem, uprażywſzy ná ponewce przykładay, tám oſobliwie ſłużą gdzie nie maſz zápalenia.

Ná zmienienie głoſu z Kátháru.

WEś Manny Kalábr: łotow dwa, roztworz przy ogniu z wodką Rozánną, przecedz, przyday ſoku Lukrecyowego, tłuczonego puł łota, Cukru lodowátego ſzárego cztery łoty, zmieſzay przy ogniu, niech tego chory záżywa po łyſce.

Item. Weś proſzku z Kubebow ćwierć łota, zmieſzay z wodą w ktorey Lukrecya wrzała, day choremu wypić, powtorz ieżeli trzeba. Ieżeli z zimney przyczyny, weś Winá garnuſzek, wſyp weń Cytwaru tłuczonego łyſzkę, Cukru lodowátego co potrzeba nákriy pokrywką niech upre przy ogniu, tego po łyſce iáko nayćiepley záżyway.

Ieżeli Káſzel i oddech ćięſzki.

WEś Olbrotu ćwierć łota, Burſztynu miałko tártego, Siarki ſubtelnie utartey, oboyga

boyga po puł ćwierći łota, Cukru lodowátego dwa łoty, zmieszay, day choremu w ćiepłym piwie.

Item. Proszek z Mirchy, z żołtkiem Iaiowym miękko uwarzonym zmieszáwszy day choremu.

Proszek do kádzenia ná Káthar.

WEś Szałwiey, Maieranu, Rozmárynu, wszystkiego po szczypcie, Gwozdzikow, Cynámonu, po puł łota, Bursztynu, Storaxu drzewą Aloesowego, Kádźidła po puł łota, źioła drobno pokray, insze rzeczy zgruba przetłucz, syp po szczypćie ná węgle, głowę nád dym náchyl, inśi łuczywem kurzą się, krwi pusczenie w Káthárze iest podeyrzáne, lecz nie záwsze, gdy są Pierśi śćiśnione, mowá zmieniona, kászel suchy, dla zgęsty flegmy, ná ten czás wstrzymáć się od krwi, gdy záś kászel wilgotny, Pierśi nie oschłe, oddech wolny, á przytym gorączka i rozbierańie po kośćiách, może krew pusćić, áby co inszego gorszego, zátym nie nápadło. Enemy w Káthárze są pożyteczne, tákże i poty, lubo dobrowolne, lubo spráwione, wźięćiem ná nie.

Iezeli Káthar będźie z pełnośći humorow, te trzeba wyprowadzáć przez purgánse, przez poty, iezeli z ostrośći krwie, tákże służą purgánie, i pusczenie oney, iezeli z gorący

racy i wilgotny wątroby, o tym będźiesz miał ná swym mieyscu, ieżeli z powierzchni iákiey przyczyny, łatwo się uspokoi i sam przez się.

Pigułki wszelki Flux z Głowy spadáiący, zátrzymywáiące:

R. Mass. Pill. d. Cynogl. Scrup. 1. Laudan: Opiat. gr: 1. Succi Liquir: solut: scrup: 2. f. M. ná raz bráć po dwie pigułek idąc spáć.

Barwinek w Winie warzony przycukrowawszy, piiąc polewkę z niego iest doświadczony ná Káthar.

Ná Káthar słony spływáiący.

R. Succi Liquir. dragm. 2. Aloe loti drachm. 1. Mass. Pill. d. Cynoglos. drach. S. cum Syrup: Viol: f. M. ná raz bráć po pięc pigułek máłych, idąc spáć kto zás iest podległy ustáwicznemu Káthárowi, ten niech sobie każe otworzyć Kauteryą w Ręce, álbo w Nodze.

Ná spadáiący humor Káthárowy, ostry, gorący do rożnych częśći ćiáłá służą fomentácye smárowánia, frykácye, bańki suche, álbo z piiawkámi, pryscze, plastry, &c.

Item. Extrakt z Tabáki, znácznie wyćiąga humory Káthárowe, zrobiwszy z niego pigułkę, trzymáiąc ná ięzyku, śliny połykáć nie potrzeba, boby było womity; máią drudzy zwyczay Tabakę, czyli Tutoń gryść wielom to pomaga, inszym bárdźiey szkodźi.

dźi, osobliwie kto do niego niezwyczayny, inśi kurzą i wiele pluią, przez co pozbywáią wiele flegmy, i zbytniey wilgotnośći.

Item ná ćięszkość w Pierśiách.

CZosnek upiec w zárzewiu, roztarszy go przyłożyć ná pierśi.

O CHOROBACH VSZV.

ROżne są choroby Vszu, náprzod z zápalenia w Vszách z bolem i strzykániem, ktore się czásem w wrzod obraca; to zápalenie zowie się *Phlegmone* 2. Płynienie z Vszu materyi ropistey rożnego koloru, á czásem sámey krwie czárney i subtelney. Dźiećiom się to nayczęśćiey przytráfia 3. Robaki w uszách. 4. Bolenie uszu ktore się *Otalgia* zowie. 5. Szum, dzwonienie, pisk, bębnienie, świstanie. 6. Głuchotá.

Sposoby do Leczenia.

ZApalenie w uszách ieżeli znáczne będźie rozrywa się bańkámi zá uszymá stáwionemi, krwie pusczeniem, Purgańsem, przytym dla utemperowánia zápalenia weś mleka białogłowskiego i białek iaiowy, ubiy wraz maczay w tym Bawełnę, wkłáday w uszy, álbo w maśći Topolowey umaczáć bawełnę

wełnę i w kłádáć, lubo w oleyku Fiałkowym álbo *desperm.* ran

Item. Woreczki z Ziół chłodzących i odmiękczáiących dobre, náprzykład weś Fiałkowego liśćia, Slázu, Podrożniku, náśięnia Lnianego, *fenugr.* warz w mleku i przykłáday ná Vcho. Ieżeliby śię ná Wrzod zbieráło, uczyń kátáplasmę z Cybule pieczony z Fig i Sadła.

Ná płynienie z Vszu Ropy i Krwi.

TRzeba bráć purgánse głowne. Dźieciom záś lepiey dopuśćić áby odchodźiło, gdyż wiele przez to chorob głownych pozbywáią, ieżeliby śię w uchu zápiekáła materya wpuszczáć oleiek Migdáłowy ćiepło. álbo źioła odmiękczáiące, (iáko Slaz, Rumienek, Nostrzek, &c. warząc, parę przez liiek w ucho wpuszczáć.

Ná Robaki w Vchu.

WEś Sádła niesłonego trochę, przyday *Mercuryi dulcis* bárdzo mało. Bawełnę w tym uwalawszy w ucho wpuść.

Item. Aloe z sokiem Rzodkwánym zmieszáne wpuszczay w ucho.

Item. Syr młody niesłony przyłożyć do uchá, wiydą do niego.

Ná bolenie Vszu.

WEś liśćia świeżego Tabaczánego zetrzyi włoż w ucho álbo suche odwilżywszy.

Item. Rzecz doświadczona. Weś oleyku Fiałkowego 4. łoty, z Migdałow gorzkich trzy łoty, Winá kwáterkę, Kostek ktore się znayduią pod uszema w prosięcy głowce ńro. 30. warz to społem áż Wino wywre, smáruy tym w uszách i około nich; Ieżeli z gorący przyczyny; Weś oleyku Fiałkowego trzy ćwierći łota, Száfranu szczyptę máłą, żołtkow Iaiowych trzy, zmieszáwszy wraż dobrze smáruy w uszách i w około.

Ná ćięszki bol w Uszách.

WEś Mleka oleyku Rozánego, białku Iaiowego po trzy ćwierći łota, przyday opij gran trzy, zmieszay wpuszczay w ucho.

Ná Piszczenie, Szumienie, Dzwonienie

WEś Piołynu garść, warz w mleku odiąwszy od ognia pusczay parę w uszy przez liiek potym zaraz záwinąwszy trochę pizma w bawełnę wetchni w uszy.

Item. Z Octu wrzącego pará w uszy wpuszczána szumienie pisk oddala, i słuch náprawia.

Item. Chleb z pieca gorący rozkroiwszy, zláć gorzałką dobrą i przez chusty przyłożyć ná uszy.

Item. Czopek z Rzodkwi zrobiwszy námoczyć w gorzałce kłáść w uszy.

Item. Knotek z fleutuchá zrobiwszy nápuśćić go oleykiem Kminkowym, álbo Hanyszko-

myszkowym wkładać w uszy, i zá uszymá náćierać ktorym z nich.

Ná Głuchotę:

SOk Rzodkwiany ćiepło w ucho wpuszczáiąc pomaga.

Item. Tłustość Węgorzowa, tákże Kretowa, oleiek z Migdałow gorzkich, Węzowe sadło wpuszczáiąc w uszy, słuch náprawuią.

Item. Cebulę wydrożyć nápełnić ią gorzałką, upiec w żárzewiu sok z niey wyćisnąc i w uszy kroplámi ćiepło wpuszczáć.

Item. Essencya z żołći człowieczy *per Spirit. Vini* wyćiágniona, iest doświadczona.

Item. Zołć Kuropatwia iest tákże doświadczona wpuszczáiąc ią w uszy; I owszem káżda żołć iest dobra ná słuch, á osobliwie Pstrągowa, Węgorzowa, Záięcza, Krucza, iescze lepiey pomaga essencya z nich wyćiągniona. tákże wodka z Mrowek i Miodu wypalona iest dobra.

Item. Weś Coloquintidy, Aloesu, Euphorbij po puł łota, ná proch subtelny ztárszy, zmieszay z żołćią Krowią porob kołaczki, ususz ie. roztwárzay sokiem Rzodkwianym, wpuszczay w ucho ćiepło.

Item. Chleb pieczony z Kminem, z Bobkiem, z Iałowcem, z Gałką muszkátową, z pieca prosto gorący ná dwoie rozkroić, i przez chustę przyłożyć ná uszy.

Item. Ná węgle rzucáć Gwozdźiki kramne, dym w ucho przez liiek wpuszczáć potym záraz wpuśćić w ucho oleiek z Migdałow gorzkich, z oleykiem Rućianym zmieszawszy.

Item. Weś Cebulę wielką wydroż ią nákłáć w nię *Rad. Cyperirot.* Bobku, Hanyszku, Kminu kramnego, Bobrowego ſtroiu wszystkiego potrosze, utrziy wszystko subtelno przyday oleyku Rućianego ile potrzeba, zászpuntuy włoż w zárzewie żeby ſię upiekła, wyćiśni potym sok ktory kroplami w uszy wpuszczay.

Item. Oleyki słuch náprawuiące ſą rożne, osobliwie Rozmárynowy, Maieranowy, Szałwiowy, Koprowy, z Kopru włoskiego, Gwozdźikowy, z Wosku, &c. te oleyki máią bydź destilowáne, iednak nie trzeba ich w uszy wpuszczáć, ále tylko Bawełnę troszkę nápuśćiwszy kłáść w nie Zybet tákże słuch náprawia, Bawełnę nim nápuśćiwszy w ucho kłáść.

Item. Námocz w gorzałce korzenie Ciemierzyce czárny, tę gorzałkę wpuszczay w ucho kroplámi ćiepło.

Item. Sok z Bluszczu ziemnego wyczyszczony w uszy ćiepło wpuszczány pomaga, iesicze lepiey gdy go z mocnym Winem wpoł zmieszasz.

Item

Item. Iayká mrowcze wraz z Cybulą stárszy, sok wyćisnąc, ktory w uszy wpusczáć, iest rzecz pewna ná głuchotę, i záſtárzáłą.

Item. Pizmo w bawełnę wmieszáne, kłádąc w uszy słuch przywraca.

Oprocz powierzchnych applikáciy trzeba też lekárstwá bráć purguiące dla ściągnienia humorow z głowy, ktore są przyczyną ſtráconego słuchu. Záſtárzáła zás głuchota uleczona bydź nie może.

Wrzody zá Uszema, Parrotides zwáne.

Zásem są niebespieczne, więc zrázu záraz ieżeliby się wydáły z zápaleniem, trzeba krew puśćić plastry kłáść chłodzące i odmiękczáiące, iáko *Mollificans Venetorum*, *de Achillon simpl.* álbo *cum gum. Critinum, Dia-sulphur. Rulandi.* tákże oleiek Gwaiakowy osobliwie służy, smáruiąc niem.

Ná Ropę płynacą.

OCet, Miod oleiek Rozánny zmieszay wkupę, ćiepło w ucho wpusczay.

Item. Weś kobyli Mięty, Bukwice, Maioranu, warz to wszystko w mleku, i parę przez liiek z tego wpusczay, wrząco od ognia odiąwszy; ropa tá pospolićie odchodźi z wrzodu wnętrznego te wrzody często się dźiećiom tráfiaią, lecz i podeszłym ktore gdy się głęboko poczynáią że się máterya wewnątrz obroći często záduszáią; gdy má-

terya odchodzi gęsta zbyt i śmrodliwa, uczyn dekokcyą z Szánty, z Piołynu, Zwierzchołkow Centuriey korzenia Selerowego, przecedźiwszy przyday trochę *Vngv. Ægyptiaci.* wpuszczay w ucho ćiepło często. Przytráfia też że w Ucho co wpádnie, iáko to kostka z iagody álbo co innego, gdy głęboko západnie trzeba bárdzo ostrożnie dobywáć sposob naylepszy ten koniec drota obwinąć dobrze chustką ćienką, nápuśćić Terpetyną álbo czym bárdzo lipkiem (wpuśćiwszy wprzod w ucho ćiepły Olrwy żeby tylko kostkę obeszła w koło) przytchnąć do niey drot nápuszczony, iák przylgnie do niego pomalusku ćiągnąć, kichánie tákże pobudźić, zá ktorym pod czás dobrowolnie wypadnie rzecz z ucha: kicháiąc trzeba Ustá i Nos ręką zá káć. Wychodźi też pod czás krew z ucha z uderzenia, z spadku, álbo z mocowánia się, to krwie płynienie nie ma bydź zátrzymáne áż sá o ustánie, ieżeliby záś długo trwało trzeba krew puśćić, Bańki ná łopatkách stáwić. Nie gdy też wodnisty humor dźiećiom z uszek płynie co im bywa ná zdrowie, i gdy się zátrzyma że doskonále nieodeydźie wpráwia w ćięszkie choroby.

O CHOROBACH NOSA.

PIerwsza choroba Nosá zowie się *Ozena*, to iest Wrzod zgniły i smrodliwy w Nośie. 2. Zápalenie Nosá, ktore się zowie *Erysipelas*. 3. *Carcinoma*, álbo *Noli me tangere*; álbo *Ientigo*; Znáki są te. Náprzod krostka pod Nosem, álbo ná ksztat brodawki guzik popielaty świerzbiący, ktory drápiąc i trąc śliwi się, potym oboie wargi krostámi obsypuie, i w krotkim czáśie one psuie, ták dálece że gnrią zkąd się rodźi káncer, ktory Nos, Oczy, i cáłą Twarz, náwet i podniebienie, tráwiąc człeka morzy. 4. *Polipus Sarcoma*. są te exkrescencye ćiáłá (ktore dźiwym mięsem zowią) w Nośie *Polipus*, rodźi się przy końcu Nosá, á *Sarcoma*, wyżey w Nośie; 5. Smrod z Nosá.

Sposoby do Leczenia.

NA *Ozenę* wprzod ćiáło dobrze przepurgowawszy, applikácye czynić czyszczące á potym goiące. Czyszczące są te, náprzod wodka Babczána, w ktorey troche rozpuśćić *mercurij dulcis*.

Item. Weś miodku Rozánnego puł łota, Siarki surowey ktora się názywa *Sulphur vivum* Háłunu, Gryszpanu, wszystkiego po ćwierći łota pśiego layná, wierzchołkow Sa-

biny oboyga po puł ćwierći łota, kwiátu S. Janá źielá, Rozmárynu, Ruty, Babki, Száłwicy, Poleiu, wszystkiego po puł gárśći, wszystko potłukszy i pokraiawszy) warz w kwárćie Winá, żeby ná palec uwrzało, przecedz, wyćisni, dopiero wsyp Gryszpan tarty, máczay w tym chusteczkę dotykáć wrzodu często á záwsze ćiepłą dekokcyą. Służy tá dekokcya ná wiele innych chorob, to iest ná rożne wrzody, zgniłe trudne do leczenia, ná owrzedzenie podniebienia ięzyczka, ná Szkorbot. Goiące záś rzeczy są te. Weś Mirrhy, Kádźidła, po połtory ćwierći łota, warz to w Winie przylawszy trochę octu, maczay w tym chusteczki i przykłáday często, przytym z zápalonego wosku Hiszpáńskiego dym chory niech często wącha.

Ná zápalenie i czerwoność Nosá.

DObra iest maść Topolowa, *Refrigerans Galeni, Vngr: Rubrum Camphor. Oleum de spermate*, wodka Babczána *cum Sacchero Saturni* i z Kámforą zmieszána. Maść Noremska, &c.

Ná Wrzod iadowity Carcinoma zwány.

WEś Arszeniku i Saletry rowne częśći stárszy subtelno ná proch, rozpuść w tyglu strzegac się dymu dla zárázy, iák ostydnie wyimi przyday znowu Saletry inszy, tyle ile Arszeniku zetrzyi, i rozpuść w tyglu

iáko

iáko i pierwey, toż uczyń i trzeći raz utarszy, położ ná kámi niu w piwnicy áby się roztopił od wilgoći, ktora schoway od potrzeby; Sposob záżywánia táki. Weś wodki Babczány co chcesz, wpuść w nię tego liquoru trochę, puść ná ięzyk ieżeli nie iest bárdzo ostra álbo mało co czuć przyley trochę więcey, tą wodką zákrapiay Wrzod; Bywáią *Carcinomata* ná inszych mieyscách ćiáłá, ktore ieżeli są otwarte záżyway tego liquoru, ieżeli nie, nie tykay ich.

Ná Polipum i Sarcoma.

PRzepurgowawszy dobrze chorego przykłádáć rzeczy trawiące, iáko *Mercurium præcipitatum*, mieszáiąc z iakim *vnguentem* náprzykład *de Altea Sarcoma*, że bywa wyżey w nośie; zrobić czopek z Giencyány námazywáć koniec máścią i wpuszczáć w Nos. Smrod z Nosá pochodźi álbo z Żołądka ták iáko i z Ust, álbo z Głowy, z máteryi Káthárowey, záſtárzáłey i smrodliwey, álbo z Płuc owrzedzenia i gnićia, iáko się tráfia w Suchotách, co trzeba pilnie uważyć, dobra rzecz iest záżywáć często oleyku Gwozdźikowego, Muszkátowego, Cynámonowego, gdy z Głowy pochodźi, ieżeli z inszey przyczyny, ináczey leczyć potrzeba, o czym będźiesz miał ná swoich mieyscách.

Ná rozdęćie Nosá w Káthárze.

WEś wody w ktorey Ięczmień wrzał, puł kwarty przyday miodku Rozánnego trzy łoty, sarkay w Nos ćiepło, często.

Item Ná smrod z Nosá. Weś Centuryey mnieyszey wierzchołkow, i Miękki kámienney zárowno, warz w Winie, sakay w Nos często, zástárzáła áffekcya nie może bydź uleczena.

O CHOROBACH OCZV.

PIerwsza iest *Ophtalmia*, lubo to iest pospolita denominacya wszystkich Chorob Oczu, iednak właśnie znáczy zápalenie powierzchnych błonek Oczu, to iest *Adnata* i *Coniunctiva* á czásem *Cornea*. 2. Jęczmyk ná powiecze zowie się *hordeolum*; 3. Wypádnienie Oka, zowie się *procidentia oculi*. 4. Mákuły i krostki ná Oku; 5. Fistula w Oku. 6. Mgła záśćie Oka, zowie się *Nebula vngula seu vnguis*, to iest záśćie Oka, od kąta większego, błonka żyłowáta, ná ksztáłt strzałki, czásem áż do zrzenice. 7. *Peanus* to iest záśćie Oka cáłego czerwoną błonką. 8. *Suffusio*, *Hypofisis*, *Cataracta* to iest ztwárdnienie humoru lipkiego, ktory Oko zákrywa pod czás zrzenice, pod czás część Oka, co pospolićie zowią bielmem; druga *Suffusio* zowie się *Sparsa*, ktora obie Oczy záćmiewa, i zda

i zda się ze muszki, komory látáią, rożne się kolory pokazuią. 9. *Sugillatio* to iest makuły krwawe ná Oku, ná błonkách, ktore się zowią *Adnata & Coronea* 10. *Strabismus* to iest zezowátość. 11. Parálisz w Oku. 12. Záćmienie wzroku zowie się *Caligo, Amaurosis, Gutta Serena* 13. Rozerwánie zrzenice. 14. *Phlictaena* to iest krostéczki, álbo pryszczyki boleiące ná błonce ktorą *Corneam* zowią. 15. *Carcinoma* to iest káncer w Oku. 16. *Epiphora* to iest łez płynienie.

Sposoby do leczenia, ták w pospolitośći iáko w osobnośći.

NAprzod zezowátość żadną miarą uleczona bydź nie może, w dźiećiách iednák świeżo urodzonych może, temi sposobami zrobić Maszkarkę z dźiurkámi ná Oczy, ktore máią bydź prosto Oczu wyrobione, tę Maszkárkę záwsze kłáść ná Twárz, żeby dźiećie owemi dziurkámi prosto patrzáło, czym się wzrok zyzowáty wyprostuie, miasto Maszkárki, może z płotna klijonego zrobić nákryćie ná sáme Oczy, dźiurki w niem porobiwszy. Drugi sposob iest ten, dźiećie z kolebką mieć w mieszkániu ćiemnym, i ná przećiwną stronę zezewátośći postáwić świátko w latárni, ná ktore dźiećię záwsze pátrząc, odwroći wzrok zyzowáty.

Parálizem Oko rzádko sámo bywa zárá-

żone,

żone, ále oraz z częścią ćiáłá, iáko gdy puł Głowy záráźi. gdy záś oko Paráliſz záráźi, (co lubo ſię rzádko tráfia) rzádko bywa uleczone, ieżeli záś oraz z inſzą częśćią ták ſię leczy iáko i Paráliż, o ktorym będzieſz miał niżey.

Słábość wzroku, záćmienie, tákże *Gata Serena* pochodźi z ćiſłośći álbo z pozátykánia Nerwow widzeniu ſłużących, ktore ſię zowią *Nervi optici*, *Gutta Serena* ieſt iaſna ślepota to ieſt wzrok czyſty nic nie widzący, ná te choroby ſłużą purgáńſze częſto, Fryk ácye, Veſikátorya, Kauterye, záwłoka ná ſzyiey, oprocz tego i Swieczki źiele w Winie álbo w Piwie moczyć, i to Piwo álbo Wino pić częſto, álbo Sol z tego źiela (ſpoſobem Aptekárſkim wyćiągniona) záwſze záżywáć z potráwámi, lepiey z roſołámi; *item*. Korzeń kozłkowy to ieſt *Valeriana*, dźiwnym ſpoſobem wzrok náprawia, ták wewnątrz go záżywáiąc iáko też wárząc go, Oczy niem przemywáiąc, ſłużą i rożne wodki, do zákrapiania ktore ſię niżey położą, *Gutta Serena* rzadko bywa uleczona, kilku widźiałem rożnych ſpoſobow záżywáiących bez pomocy żadney.

Wodká nayſobliwſza ná Oczy.

WEś Tucyi præpárowáney puł łota, Koperwaſu białego połtory ćwierći łota.

Lapid.

Lapid. Calaminaris præparowánego, Soli oczkowátey, oboyga po ćwierći łota, subtelno wszystko zpulweryzowawszy, wsyp do garczká nowego, náley ná to wodki z Kopru włoskiego, z Celidoniey oboyga po kwáterce, warz przy ogniu wolnym z kwádrans, odiąwszy od ogniá przecedz przez Bibułę, wpuszczay w oczy po kropli letno uznasz skutek wielki, wszelki bol i czerwoność oddála, wzrok bárdzo iasny czyni.

Item. Wodka wypalona z żołći Sczupakowey iest doświadczona ná Oczy.

Rozerwánie źrzenice rzádko bywa uleczone, chyba że bárdzo małe będźie, służy ná nie osobliwie wodka wypalona z białkow iaiowych z Celidoniey, z Kozłku, z Rákow rzecznych.

Ná záśćie mgła Oká, osobliwym sposobem służy olei k z wątroby Miętusowey, zápuszczáiąc niem Oko, iednak lepiey powieki niem smárowáć idąc spáć, ten oleiek iest bárdzo skuteczny, robi się tym sposobem wźiąć świeżą wątrobę z Miętusá, (wodą nie maczáną) pośiekáć ią, ná tálerzu, włożyć do słoyka sklánego, wystáwić ná Słońáe, w krotkim czáśie rozpłynie się, przecedźiwszy schowáć od potrzeby.

Ná Krostki ktore Phlictenes zowią.

Dobra iest wodka z Koperwasu białego

tákże z białkow Iaiowych, álbo *Aqua Ophtalmia viridis Mynsichti*, i inſze.

Ná Káncer w Oku.

NIc lepſzego nád proſzek z Błonek ſpodnich, z ſkorup Iaiecznych, z ktorych ſię kurczęta wylęgły, záſypuy niem, dáley ęczyć iáko Káncer o ktorym będźie gdźieindźiey.

Ná Płynienie łez z Oczu.

TRzeba bráć purgánſe krew puśćić, Veſicatoria uczynić.

Item Weś ſkorek Granátowych łot ieden wárz ie w wodce Rozánney przecedz, przyday kámienia od urazu, (ktory ſię *Haematites* zowie) pułtory ćwierći łota, maczay w tym liquorze chuſtki, przykłáday ná Oczy, ſą ná to i wodki rożne o ktorych będźie niżey.

Ná Zápalenie Oczu.

KRwie głowney upuſczenie pomaga, báńki zá uſzemá ſtáwione, pryſcze tákże zá uſzymá.

Item Weś białek Iaiowy trziy go brelką Hałunu ná Miſcze glinàney áż zgęśnieie, iák śmietáná, maczay w tym chuſtki, przykłáday ná Oczy.

Item. Vwárz Iaie twárdo rozkroy ná czworo, weś dwie ćwiártki, poſyp miałkiem cukrem przyłoż ná oczy.

Item

Item. Vkroy dwie grzanki Chleba rżánego zley ie Gorzałką przyłoż ná obie stronie.

Item. Mięso świeże wołowe ná kark kłáść, często odmieniaiąc.

Item. Mleko białogłowskie z wodką Babczáną zmieszáne, przydawszy trochę száfránu, (przykłáday ná Oczy pomaga.

Wodká Sekretna ná Oczy.

WEś kwiećia Podrożnikowego świeżego co mieć możesz nápchay go w skláną Báńkę zálep w ćiasto wszystką, wstaw do pieca wypalonego rowno z chlebem, gdy się chleb upiecze wyimi Báńkę, przecedz liquor schoway od potrzeby, iest wielce skuteczny ná wiele chorob Oczu.

Ná zbytnią Czerwoność, Gorącość, i bol Oczu.

WEś Masłá młodego łot ieden, wypłocz go wodką z Roży białey dziewięć rázy, przyday do niego Tucyi præparowáney ćwierć łotá, Kamfory puł ćwierći łota, zmieszay wraz wpusczay w Oczy piorkiem.

Item. Krew z Czołá pusczona oddála zbytnią czerwoność i gorącość w Oczách.

Item. Pryscze zá Uszymá, piiawki, &c.

Ná Wypádnienie Oká.

NAprzod Oko wpráwić ná swoie mieysce, potym weś Krewek, ktore w końskich

gnoiách bywáią, pourywáy im głowki, nogi, ſkrzydła, ſáme wyſuſz ná Słońcu, zetrziy ná proſzek ſubtelny záſypuy niem.

Tráfia ſię też przerwánie błonki w oku, álbo z uderzenia, álbo zránienia, álbo zpadku, ktore rzádko bárdzo á prawie nigdy uleczone bydź nie może, dla wyplynienia humoru.

Ná Makuły álbo kroſteczki w Oczách.

WEź żołći Gęśi, Kokoſzy, Rybi, rowne częśći przydáy trochę Miodu czyſtego, zmieſzay námazuy tym Oczy piorkiem.

Fiſtulá w Oku z trudnośćią bywa uleczona weś ná nię Gumi Arabſkiego ćwierć łota, Mirrhy trzy ćwierći łota, zmieſzay z żołćia Sczupakową, zapuſczay tym Fiſtułę.

Item. Weś Miodu czyſtego, Aloeſu, oboyga po cztery łoty, Mirrhy dwa łoty, Száfránu puł ćwierći łota, wodki z polney Ruty kwártę, warz wolnym ogniem, áż połowa wywre, maczay w tym gębkę nową, przykłáday ná Fiſtułę, ieſt rzecz pewna, Fiſtuła w oku zowie *Ægylaps*. Są rożne ſpoſoby do leczenia tey Fiſtuły, ktora ſię rzadko tráfia niechćiałem ſię rozſzerzáć z nią.

Ná wyrośnienie Chrząſteczki w kaćie Oka, ktora ſię názywa, Punctum lachrymale.

TRzeba záżywáć rzeczy trwáiących, ále

wol-

wolnych, iáko iest *Aqua Ophtalmica viridis Mynsichti*, i insze ktore położą niżey.

Ná zmnieyszenie záś teyże Chrząstki.

WEś Slázu wysokiego, Roży suchy, oboygá po szczypćie, *Sanguinis Draconis* ćwierć łotá, Aloe puł ćwierći łota, wodki Babczáney kwaterkę, warzyć wraz przy wolnym ogniu, przecedziwszy wpuszczáć w Oko ćiepło kroplámi.

Ná Suffusią. Osobliwie st ży *Spir. Vini* maczáiąc w niem chusteczkę niekrochmalną i przykłádáiąc często ná Oczy, przez długi czás, biorąc przytym pigułki głowne.

Item. Weś głowę Kota czárnego spal ią ná popioł, prześiey przez chusteczkę ćienką, zásypuy tym Oczy, rzecz pewna.

Ná Makuły czerwone w Oku.

WEś wierzchołkow Hyssopu, włoż w worek ćienki, warz w wodźie, ten worek kłáść ná oczy często powtárzáiąc.

Item. Krew z skrzydła Gołębiego, w oko pusczana, znácznie spędza ie.

Proszek pewny ná Bielmo.

R. Ossis, Sepiæ, Sacchari Candi, Tutiæ pulv: Erisatæ aã scrup. 1. Vitrioli Martis gr: 10 l pul. subtilissimus ten proszek wduchywáć w Oko piorkiem.

Item. Kamieniem Jaspiszowym śćieráią łuskę,

ſuſkę, oſobliwie Paćiorkiem álbo Guzikiem, tenze kámień powinien bydź biały (gdyż rożnego bywa koloru.)

Item. Sok z Tokroći wyczyſczony, cudownie ſpędza z Oczu Bielmá nákrápiaiąc niem: Okuliſtowie zdeymuią ie igłą oſobliwie záſtárzáłe, iákoſz nie maſz ná nie ſpoſobu, nád ten ieden.

Wodká doświadczona ná Oczy.

WEź Małmazyi czárney kwáterkę, Tucyi præparowáney, Kamfory, oboyga po puł łota, zmieſzay chowáy od potrzeby, ſłuży bowiem ná wſzelkie defektá Oczu, zákrápiaiąc nią.

Maść ná Zápalenie Oczu pewna.

WEź Tucyi præparowáney łot, Kamfory dwa ſkrupuły, wodki Rożánney ćwierć łota, Maſłá młodego wypłokánego dwa łoty, Gryſzpanu ſkrupuł ieden, zmieſzay iáko naylepiey, ſmáruy tym powieki.

Ná Ięczmyk.

WEź *Gumi Seraphinum* rozpuśćiwſzy octem ſmázuy go często. Albo głowki mrowcze roztárſzy śliną, ſmárowáć Ięczmyk.

Ná Oczy podbite.

ROzpuść Aloe z Miodem praſnym, tym ſmáruy, álbo Syr młody piecz i przykłáday álbo weś Mydłá bárſkiego, Gorzałki, Oliwy zmieſzay, ſmáruy częſto, *Item*.

Item. Maść Topolowa dobra ná to.

Ná Bol, i Zápalenie Oczu.

WEź białek od Iaiá, Hałunu tartego szczyprę, Mąki i drożdzy świeżych po troszę, ubiy iáko naylepiey, obłoż tym Czoło i Skronie.

Wodka ná Oczy doświadczona.

WEź Winá stárego kwartę, Miodu prasnego białego łyszkę, Bobku Imbieru, Soli oczkowátey wszystkiego po puł łota, Kamfory łot ieden, zmieszay w ley do náczynia miedzianego niepobielanego, niech ták stoi przez dwie Niedźieli, co dźień mieszáiąc, potym przecedź przez Bibułę, schoway od potrzeby.

Gdy Mgła Oczy záchodzá.

UWarz Iaie twardo rozeż niy wpuł, żołtek wyrzuć, ná to mieysce włoż Koperwasu białego subtelnie utartego, złoż obie połowki do kupy obwin chustą i nićią obwiąż, włoż do kwáterki wody czystey, niech moknie przez kilka dni co raz wyćiskáiąc Iaie, potym przecedź przez Bibułę, wpuszczay kropelkámi w Oczy.

Ná Bielmo Wodka doświádczona.

WYćiśni sok z kilku Pomaráńczy, przyday do niego wodki Rozánny, tyle dwoie, Aloesu, Imbieru, Kamfory po troszę.

niech mokną te rzeczy (utłuczone) przez kilka dni co raz mieszáiąc potym przecedz przez Bibułę, pusczay w Oczy kroplami letnio, á powieki smáruy oleykiem rozmárynowym.

Ná záśćie Oka błonka rzecz pewna.

WEś Winá białego pułtory kwáterki, Ruty świeży drobro pokráianey sczyptę iednę, Száfranu, Sczypiorkow ńro, 5. zmieszay niech ták stoi przez cztery dni, potym przecedz i przyday Tucyi præparowáney ćwierć łota, tym Winem przemyway oczy często, i proszkiem niżey opisánym záśypuy, to iest. Weś Fiałkowego korzenia tartego, gran. 7. skorup Iaiecznych palonych gran. 8 *Ossis sepiæ*, Tucyi præparowáney, oboyga po 7. gran. zmieszay utrziy iáko naysubtelniey wduchyway piorkiem w Oczy.

Ná łzy z Oczu płynące.

WEś *Psilij* łotow trzy, wodki z Kopru włoskiego pułtory kwáterki námocz przez noc, przecedz, wpusczay w Oczy.

Ná zmienienie Oczu, od Záchodu Słońcá, (co się nayczęśćiey Flisom, ábo i tym co ku Záchodowi iadą, álbo idą,) przytráfia.

WEś Szocowice, Spodij, oboyga po dwa łoty, utrziy iáko naysubtelniey przyday

do te-

do tego oleyku Fiałkowego 8. łotow zmieszay dobrze sarkay w Nos, álbo pioro maczáiąc smáruy w Nośie.

Wodka przedziwna ná Oczy.

R. Rad. Fœniculi Fol. Rutæ, Euphrasiæ, Verbenæ, Chelidonij, Potentillæ, Valerianæ, Poligoni, Agrimoniæ, Cardui Sancti, Granorum Iuniperi, Baccar. Lauri áá. vnc. 3. Piperis vnc: 1. Mellis vnc: 6. pistentur simul optimé, misceantur cum vrina infantis, & destill. ter. cohobando.

Zgánia wszelákie z Oczu zmázy, łez płynienie zátrzymywa, wszystkie złe humory rozpędza, wzrok bystry czyni wpuszczáiąc ią kroplámi w Oczy letnio, iedna Osoba 10. lat niewidźiała, tą wodką zákrápiaiąc Oczy przyszła do widzenia.

O CHOROBACH VST.

To iest: Podniebienia, Ięzyka, Dźiąseł, Zębow, &c.

PIerwsza áffekcya Zębow iest, ztrętwienie od iedzenia rzeczy kwáśnych. 2. Czárność Zębow z iedzenia i pićia częstego rzeczy słodkich. 3. Chwianie się Zębow z częstych defluxow z głowy. 4. Bol Zębow ktory się *Odontalgia* zowie. 5. Nábrzmienie Dźiąseł ktore názywa się *Parulis*, pryszczyki záś około Zębow názywaią się *Epulis*. 6. Zmnieyszenie álbo ztráwienie Dźiąseł, álbo

gnićie, zkąd się Szkorbut rodźi. 7. Descens do sczeki. 8. Wrzody álbo Ránki w ustách, ktore się názywáią *aphta*, Dźiećiom są pospolite. 9. O zábie pod ięzykiem ktora názywa się *Batrachus*. 10. Parálizem nárusżenie ięzyka. 11. Oniemienie ktore się názywa *Aphonia*. 12. Záiąkánie się álbo szeplenienie. 13. Smák ſtrácony. 14. Nábrzmienie ślinnych iagod, ktore *Tonsillas* álbo *Amygdalas* zowią 15 Spádnienie i nábrzmienie, álbo zápalenie ięzyczka, ten ięzyczek názywa się *Vula* ábo *Columella*. 16. Zápalenie gardła zowie się *Angina*, to zápálenie iest czworákie, ktore názywa się *Cynanche Paricinanche*, *Synanche*, *Parysinanche*, że sie mało rożnią od śiebie, iednákoważ práwie, (wszystkich differencyi) kuracya iedna iest *Angina* ktora z wielkim zápaleniem i gorączką częſto przynośi wrzod w gardle, druga bez gorączki, á tákowa názywa się *spuria*.

Sposoby do Leczenia tychże wszystkich Chorob.

NA ztrętwienie Zębow zuy Chustkę niekrochmalną. *Item.* Serem świeżem náćieray Zęby. *Item.* Solą miałką wytrziy Zęby, á potym wodą ćiepłą wypłocz. *It.* Przyłoż ná Zęby z chleba ośrzodkę ćiepłą, ieżeli to nic pomoże wytrway, á sámo ustánie.

Ná

Na zczerniałe Zęby.

WEś Wody czystey wpuść w nię kwáśney Wodki tyle, żeby się kwásek wolny wydał, tą Wodką z ráná i ná noc myć Zęby.

Item. Weś Koráli czerwonych tártych, kostek z Daktyłow tártych, *Ossis sepiæ*, Soli spalony, wszystkiego po pułćwierći łota, zmieszay wraż wyćieray tym proszkiem Zęby, potym wypłocz wodą ćiepłą będą białe.

Item. Weś proszku z Cegły subtelno tartego łot ieden, zkrop go kilka rázy *Spiritu Sulphuri*, zá kożdym rázem wysuszáiąc, przyday do niego Waysztynu białego trzy ćwierći łota, Chleba ná węgiel spalonego puł łota, vczyń proszek subtelny, ktorym Zęby czárne i zászpecone (*mucosa materia*) wyćieray, á zá kożdym rázem Winem ćiepłym wypłocz.

Item. Pumex rozpalony zgáś w Winie po dwa rázy, zá trzećim rázem rozpaliwszy nie gaś, niech sąm ostygnie, utrziy go ná proch subtelny záżyway go do chędożęnia Zębow, nád insze iest osobliwszy.

Ná Zęby słâbe chwiejące się.

WEś Zołędźi cwierć łota, Galásu puł ćwierći łota, Hałunu palonego *Succi acaciæ*, po puł ćwierći łota, Roży suchey puł garśći, warz w kwárćie Winá żeby ná palec

wywrzało, przecedziwszy wymyway Zęby, kilkakroć ná dźień.

Item. Weś skorek Granátowych pułtory ćwierći łota, Hałunu pułtory ćwierći łota, Száłwiey puł ćwierći łota, warz to wszystko w Winie, w Oćcie i w Wodźie, w rownych częśćiách, przecedźiwszy trzymay często w vśćiech.

Ná bol Zębow.

BOl Zębow osobliwie uśmierza Sab'ná w Winie warzona, to Wino iák nayćiepleysze w vśćiech często trzymáć, co osobliwie służy i ná Ząb wypruchniały, z ktorego bol pochodźi.

Item. Korzeń kobelego sczáwiu pod czás Wiosny wykopany i ususzony, dotykáiąc niem zęba boleiącego, álbo trzymáiąc ná niem vśmierza bol iego.

℞ Jeżeli bol spadáiących humorow z Głowy pochodźi. Węś korzenia Pokrzywianego, Cosnku, Gałki muszkátowey, Száfránu, wszystkiego po trosze, warz w Winie ná poły z octem, przecedźiwszy bierz w vsta (tego trunku) po trosze ćiepło i trzymay przez czás iáki, wypluy á inszy bierz, często to powtárzay. vznasz folgę.

Item. Weś Bukwice, Máćierzánki, Rozmárynu, wszystkiego po puł gárśći, Gwozdźikow kramnych 12. warz w Winie przecedźiwszy trzymay w vśćiech. *Item*

Item. Oleiek Gwozdźikowy z Kamforą zmieſzány bol do rázu vśmierza.

Item. Weś náśięnia Száleiowego rzucay ná węgle rozpalone, dym bierz w vſtá przez liiek.

Item. Weś *Opij* gr: 5. przyday *Spir. Vitriol.* ile potrzeba, vczyń pigułkę wetchniy w Ząb wydrożáły.

Item. Plaſtrzyki ná ſkronie zrobione *de Gumi Elemi*, álbo *de Mastiche cum Opio & Alumine.*

Item. Oleyki doświadczone ná Zęby, to ieſt oleiek Bukſzpanowy, Gwaiakowy, Leſczynowy, ktore lubo z winem mieſzáiąc, (przydawſzy trochę Kamfory) płokáć vſtá, lubo nápuśćiwſzy bawełnę, trzymáć ná Zębie.

Item. Korzeń Piretrowy ztłuc ná proſzek, ktory kilkakroć ſkropić *Spiritu Vitrioli*, co raz wyſuſzáiąc tym proſzkiem záſypowáć Ząb boleiący.

Item. Pryſcze zá Vſzyma álbo ná Rękách znáczną folgę przynoſzą, ktore możeſz vczynić lubo Czoſnkiem ſurowym ztłuczonym i przyłożonym, lubo Gorczycą białą zwierćianą. Są tacy co zákrapiaią Sedwalerem, ia tego nie chwalę, gdyż Dźiąſłá pſuie, i Zęby przyległe.

Item. Ná Zębow bolenie ſekret, kto ieſt podległy częſtému bolowi Zębow, niech ſo-

bie dostánie kostki z vda żáby źiemney, ktora gdy dotknie zęba záraz bol ustáie.

Item. Wárz w mocnym Octćie Gwozdźiki i Łuczywo, przecedź trzymay w vśćiech.

Item. Weś Hałunu ná koniec Nożа, ubiy go z białkiem Iaiowym, wley ná to gorzałki mocney zápal, niech się wszystka wypali, co zostánie położ ná chusteczkę, przyłoż ćiepło ná Ząb.

Item. Weś Pieprzu tłuczonego szczyptę, náley ná niego gorzałki łyszkę zápal, iák wygore ten Pieprz ćiepły przyłoż ná Ząb.

Item Wodka Krolowey Węgierskiey z Kamfora iest dobra, wpuszczáiąc ia ná Ząb, álbo Bawełnę w niey maczáiąc wkłádáć w Zab wydrozáły, może przydáć oleyku Gwozdzikowego.

Item. Sarknąć w Nos gorzałkę, ustáie bol.

Item. Weś Winá pułtory kwaterki, Miodu prasznego łyszkę, Roży suchey, Piretrű, Rozmárynu po pułtory ćwierći łòta, wárz do połowy, przecedźiwszy trzymay w vśćiech ćiepło często.

Item. Weś náśięnia Száleiowego, Porowego, Cybulánego, rowne częśći, przetłukszy z gruba rzucay ná węgle, parę w vstá przez liiek wpuszczay.

Item. Weś Maki pszenny trochę zmieszay ią z Mlekiem, z Skoczku mnieyszego porob

koła-

kołaczki ususz, gdy potrzeba, kładz po iednemu w Ząb wyprochniały, á bez bolu wyidźie.

Item. Wárz Kamforę w octćie, płocz często uznasz pomoc.

Item. Sandaráka osobliwym sposobem vśmierza bol Zębow.

Item. Kto iest podległy częstym bolom Zębow temu trzeba przypalić arteryey, ná Skroni z tey strony kędy bol się często odzywa. Ieżeli záś iest wypruchniały, á często boleiący lepiey go wyrwáć, wprzod oberżnąwszy pusczadłem, osobliwie gdy będźie trzątowy.

Iest bárdzo wiele sposobow do uśmierzenia bolu Zębow, ktorymby kończa nie było, tu się tylko naypewnieysze zebráły.

Ná nierychłe wyrástánie Zabkow Dźiećiom.

WEś krwi z grzebyka Kurzego, námasz nią dźiąsłá raz i drugi, uznasz skutek. Inśi dáią zuć Wilce zęby, lecz to mało co pomoże.

Ná zpuchnienie Dźiąseł.

NAprzod przystáwienie do nich piiawek, iest pożyteczne, ále nie záwsze, gdyż pod czás więcey humorow przyćiągnie, zkąd większa nábrzmiałość, á czásem exulceracya.

Item. Weś głowienek Száłwiey, Rzeżuchy ogrodney białey, warz w Winie z Octem ná poły, przecedz przyday trochę Mirrhy, Hałunu, płocz często vſtá ćiepło.

Gdy Dziąſła gniią álbo niſzczeią.

WEś źielá Orlika warz w Wodźie ná poły z Winem, przecedźiwſzy przyday trochę ſoli oczkowáty, wymyway vſtá.

Item. Weś Orliku, Száłwiey, Mię y, Gałki muſzkátowey, wſzyſtkiego po łoćie, Hałonu palonego dwa łoty, Miodu czyſtego ośm łotow, (Miod odſzymowawſzy) wſzyſtkie rzeczy ná proch ztárte zmieſzay, tym Dźiąſła często ſmáruy. Przytym weś drzewa Gwáiakowego trzy łoty, Salármoniáku łot, Gryſzpanu ćwierć łotá, vwarz w Wodźie Wapienny ná poł z wodą czyſtą, przecedźiwſzy płocz

Ná Deſcens do Sczeki

WEś Wayſztynu i Soli rowne częśći, włoż do worká, grzey ná Panwi, przykłáday ćiepło często powtárzáiąc.

Ná Wrzody álbo Rány w Uſtách.

WArz Cząber w Wodźie, przyday trochę Hałunu i Gryſzpanu, płocz tym często, możeſz oſłodźić miodkiem Rozánnym, i przy ać kilka kropli kwáſney Wodki, álbo weś wodki Babczáney kwáterkę, włoż w nię *Sacchari Saturni ſcrup: 1.* Wody wapienney

dwię

dwie łyszki, álbo tey co w nicy Kowale żelázo gászą, płocz vstá vznasz pomoc.

Iezeli záś Ranki będą z przyczyny choroby dworskiey, ináczey z niemi trzeba się obchodźić.

Zabká pod ięzykiem iest nábrzmiáłość, ktora pod czáś ták wielka będźie, że zęby spodnie przewyższa, bywa też i niebeśpieczna á osobliwie gdy będźie czárna, álbo śiná i twárda, álbowiem obraca się w Kancer. tráfia się często Dźiećiom. ále i w podleyszym wieku ludźiom pospolita. Dźiećiom Solą śćieráią gdy to nie pomoże, pusczádłem otwieráią. Gdy się záś w podeszłym wieku tráfi; (áby się w Wrzod nie obroćiła) trzeba wźiąć purgans i krew z Ręki puśćić, gdy się nie rozeydźie, otworzyć ią pusczádłem álbo lancetem, osobliwie żyłki śine idące przez nię, gdy záś będźie czárna, álbo śina nie trzeba iey tykáć, tylko płokánia ná nię záżywáć.

Ná Ięzyk Parálizem záráżony.

WEś Gorczyce białey subtelno vtártey, zmieszay ią z Dryákwią, náćieray ięzyk często, przytym ná koniec ięzyka wpusczay oleyku Hányszkowego, álbo Gwozdźikowego, álbo z Tátarskiego źielá, álbo Lewandowego, &c. płocz też często vstá *Spiritu formicarum*, álbo *Spiritu Cerasorum*.

Qnie-

Oniemienie. Ieżeli w goraczce przypada, znáczy smierć bliſka. Ieżeli záś z inſzey iakiey powierzchney przyczyny, iáko z ſpadku z wyſoka, z vderzenia obuchem, kiiem; álbo czym podo nym, gdy ſię kość zákięknie, może bydź uleczone przez biegłych Cyrulikow. Ieżeli też z iakiey wnętrzney przyczyny pochodzi; i to może bydź uleczone, gdy záś będźie od vrodzenia? żadną miarą uleczone bydź nie może.

Eſſencya z Konwaliey wyćiągniona, zmieſzána ze krwią Synogarlice, trzymáiąc ią w vsćiech często; wielce pomaga. trzeba iednak uważyć przyczynę Choroby, ktorą oddaliwſzy mowá przywrocona będźie.

Ná vtrácenie Smáku.

DObra rzecz ieść często Podrożnikowe korzenie, w Cukier wpráwione, álbo Száłatę z liśćia świeżego, álbo Sol wyćiągnioną z niego z roſołámi. Krew tákże z podięzyka puſczona ſmak przywraca.

Item. Weś kwáſney wodki puł ćwierći łota, *Spiritus Vini* 4. łoty, Miodu praſnego dwa łoty, uczyń z tego liniment, ktorym náćieray czſto ięzyk. Ieżeli ſię záś w chorobie iakiey przytráfi, náprzykład w goraczce, pomienione ſpoſoby nic nie pomogą, áż choroba uſpokoiona będźie.

Ná

Ná Nábrzmienie lagod Slinnych.

KTore názywaią ſię *Tunſillæ Amygdalæ*, álbo *Glandulæ*. Przepurgowawſzy ſię płokáć tym płokániem. Weś wodki z kwiátu Bzowego, przyday do niey miodku Rozánnego, Octu i Mirrhy trochę, zmieſzáwſzy wraż płocz częſto ćiepło, przytym ſmáruiąc ie olеykiem Migdáłowym, przydawſzy do niego trochę oleyku z Woſku.

Ná Spádnienie, Nábrzmienie, i Zápálenie Ięzyczká.

WEś wodki Babczáney kwáterkę, przyday do niey Hałunu ſczyptę, miodku Rozánnego łyſzkę, Saletry trochę, kwáſney wodki kilká kropli, zmieſzay płocz częſto. Przytym weś Pieprzu długiego, ſkrupuł 1. *Succi Acatiæ*, *Rad. Tormentillæ*, oboyga po dwa ſkrupuły, *Sacchari Saturni* gran. 10. vczyń z tego proſzek ſubtelny, ktorym zádmuchyway z piorká.

Spádnienie Ięzyczká. Zwyczaynie podnoſzą Imbierem z Miodem zmieſzánym.

Item. Weś Szałwiey, Gorczyce białey, Pieprzu, wſzyſtkiego po trzy ćwierći łotá, warz w wodźie (przetłukſzy zgruba) przecedz przyday miodku Rozánnego, płocz Gárdło częſto.

Ná Zápalenie Gárdła.

IEżeli zápalenie w Gárdle będźie znáczne,

trzeba záraz krew z Ręki puśćić, służą przytym płokánia rożne chłodzące, náprzykład: Weś Babki warz w Wodźie ná poły z Octem przecedz przyday Soli oczkowátey i Saletry po trosze, płocz tym ćiepło.

Item. Woda czysta z Octem zmieszána przydáwszy do niey trochę Háłunu, iest dobra

Item. Gorzałka zmieszána ná poł z wodką Rozánną álbo Poźiomkową, iest skuteczna insi sáma Gorzałką płoczą.

Item. Sowa całkiem ná popioł spálona, iest nayosobliwszym lekarstwem ná wszystkie choroby Gárdła, zásypuiąc tym popiołem.

Ná popadánie Ięzyka.

WArzyć źiele Przetácznik w Mleku, przecedźiwszy płokáć

Ná Dźiasłá gniiące.

WEś *Ligni Sancti* 4. łoty, *Rad. Tormentillæ*, *Mentastri*, oboyga po dwa łoty, warz w Wodce Babczáney, przecedz przyday proszku z Gáláśu pułtora łota, Háłunu palonego ćwierć łota, zmieszáwszy wymyway Dźiąsła. Służy ná to i *Tinctura Laccæ*.

Ná nábrzmiáłość Dźiąseł.

FIgę rozerznąć i trzymáć ná Dźiąsłách.

Item. Warz Figi z Ięczmieniem, tę wodę przecedzoną trzymay często w vśćiech, ieżeliby się iáki wrzod zebrał, otworz go Láncetem,

Ná wszelákie Vst, Podniebienia, i Gardłá affekcye.

WEś soku z Babki i Ieleniego ięzyka rowne części, płocz przydawszy *Diamoron.* álbo suche zioła warz. Ieżeliby podniebienie gniło i ranki były przyday wodki Rożánney, miodu Rozánnego, powideł Kassiowych, Hałunu palonego, Waysztynu, Gryszpanu potrosze, przywarzywszy płocz. Albo też sámo *Vngv Ægypticum* z wodką Babczáną zmieszáwszy płocz.

Ná opadnienie Podniebienia.

POd czás iest bárdzo trudne do podniesięnia, osobliwie ná to służy applikácya báńiek suchych ná rogách Głowy, ná wierzchu często powtárzáiąc. Służą też płokánia rożne rozpędzáiące, głowne pigułki.

Ná Slinogorz.

SLinogorz ktory názywa się *Synanche Parisynanche* pospolićie wywrotnie názywaią *Squinantia.* Weś wodki z polney Dryákwie funt, Gorzałki dwa łoty; zmieszawszy maczay w tym chustki i Gardło okłáday, teyże wodki połykay po trosze, á z rázu záraz trzeba krew puśćić, ieżeliby byłá wielka inflammácya. Ná wierzch przyłożyć plaster z Iaskołczego gniazdá prześianego, przydawszy Miodu prasnego, Oliwy, Cybule pieczoney, żołtek Iaiowy. Płokánie weś

Hysso-

Hyſſopu, Szałwii polney, Dryákwie, Noſtrzeku po garśći, przyłoż *Album Græcum*, warz w wodźie, przecedźiwſzy przyday Miodu praſnego, płocz tym części. ieżeli Chory nie może płokáć zprycuy. Ieżeliby Wrzod wielki duſił Chorego, otworz go lancetem, ieżeli go dośiągnąć nie możeſz, przywiąż lancet do drewna.

Item. Płokánie. Weś Roży garść, Rozenkow wielkich, Fig po 4. łoty, Lukrecyi dwa łoty, warz w Mleku przecedźiwſzy przyday miodku Rozánnego, Iulepu Fiałkowego co potrzeba, płocz tym ieżeli nie możeſz ſprycowáć trzeba. Ieżeli zápalenie wydáie ſię ná wierzch. Weś Myrrhy, Kadźidła po dwa łoty, Octu kwáterkę, ſwodki Pſinkowey trochę więcey, Kamfory, Száfránu po ćwierći łota, warz weſpoł máczay w tym chuſtki i Gárdło okłáday. Kurzenie Remiſzowym gniazdem, ma leczyć wſzelkie choroby Gárdła, kto temu wierzy może uznáć pomoc iáką. Iáko ſię wzwyż námieniło z Sowy ſpaloney popiol ieſt doświadczony ná choroby Gárdła.

O Ro-

O Rożnych Affekcyach TWARZY.

To iest: O zbytniey Czerwoności, o Plamách, o Krostách, o Węgrách, i o Strupách ná Głowie.

ZBytnia czerwoność Twárzy, ktora pochodźi z gorącośći i subtelnośći Krwie, álbo też z pićia częstego trunkow gorących, iáko ma bydź temperowána, podádzą się sposoby. Czerwoność Twárzy z przyrodzenia nie ma bydź sposobámi lekárskiemi oddálona, gdyżby to nie bez szkody zdrowia było, iednak záżywáiąc często Podrożniku, ták w Száłatách, iáko też korzenia w Cukrze, álbo w rosołách liśćie warząc i piiąc może temperowáć, gorącość Wątroby, strzegąc się trunkow gorących i potraw korzennych, oprocz tego podádzą się sposoby powierzchowne ktorych záżywáiąc, szkodźić zdrowiu nie mogą.

Modá bowiem teráźnieysza świátowa, ochydźiwszy sobie rumieniec, (ná ktory przedtym rożnych sposobow záżywáła) niezwyczaynych i bárdzo szkodzacych zdrowiu sposobow używa, áby białośći dostáłá, więc przez te niezwyczayne sposoby, bechuięc

chuiąc ſię iák wiele ſobie ſzkodzą, widźieć ſię dáie, gdy nie tylko białośći, ále też obrzydłey bládośći; (ktora w ták wielu śmierćią ſię zákonczyła) doſtąpiły ſpoſobow ktorych do tego záżywáią, wymieniáć niechcę, ábym nie przedłużył. położę tylko Cypryana S. o tákich ták piſzącego. Rzucáią ſię ná BOGA ći, ktorzy to co on vformował, przeformowáć chcą, niewiedząc że wſzyſtko co ſię rodźi Dźieło Boſkie ieſt, á co ſię mieni diabelſkie.

Powierzchne ſpoſoby do zgłádzenia zbytniego rumieńcu, ſą te.

Weś Maſtyxu, Kádźidła, Kamfory, rowne częśći ztłucz ná proch miałki, náley Gorzałką dobrą poſtaw w ćieple przez kilka dni, co dźień raz mieſzáiąc, przepuść przez chuſtkę ſubtelną tym ráno i ná noc (zmáczawſzy chuſteczkę) twárz oćieray, przytym choć raz w tydźień náſmáruy Twárz, *Vngv. Alb: Campher.* ná noc, z ráná obmiy Mydłem, á wodką pomienioną nátrziy.

Item. Ná Czerwonośći Kroſty po Twárzy.

WEś Gleyty iák nayſubtelniey vtartey łot ieden, Octu iák naylepſzego Winnego łotow 8. warz áż trzećia część wywre; w drugim garnuſzku warz te rzeczy, to ieſt: Weś Soli oczkowátey, álbo inſzey, Háłunu, oboy-

oboyga po łoćie, Kádźidła gr: 20. Wodki Rozánnecy kwáterkę, iák powre zmieszay obadwá liqwory wraż, prz cedź przez chustkę ćienką, będźie liqwor iák mleko biały ktorym Twárz śćieray, spędza wszeſákie zmázy, krosty, plamy, &c.

Item. Wodká wypalona z Przestępowego korzenia (myiąc się nią) spędza rumieniec, krosty, &c.

Item. Wodká z Zábiego skrzeku nie przepalona, ále wpiwnicy z worka śćiekła, przydawszy do niey Salármoniáku i Kámfory w Gorzałce rozpusczoney czyśći Twárz, i rumieniec gáśi.

Item. Wodká z kwiátu Grzybieniowego białego, przydawszy do niey *Sacchari Saturni* i Kámfory iest pewna, tákże wodká kwiátu Bobowego z Winem palona.

Item. Tucya præparowana (náćieráiąc nią) Twárz czyśći od krost, plam, &c. tákże wodká wapienna, przydawszy do niey oleyku trochę Wayszty nowego, álbo *Spir: Sal: Armon.*

Wodká Sekretna Twárz iasną i białą sprawuiąca.

WEś kwiátu Bobowego, Bzowego, oboyga po dwie gárśći. Gołąbiąt młodych dwoie oskubánych, wypatroszonych, i drobno pośiekánych, Soku Limoniowego łotow

iedenáśćie, Soli białey łotow ośm, Kámfory łotow ſześć, wodki Poźiemkowey kwáterkę wſzyſtko wraż zmieſzáwſzy przepal przez Alembik ſklány w wrzącey wodźie, przepaliwſzy wyſtaw ná Słońce, przez Mieśiąc, potym doday trochę Pizmá, ſchoway dobrze zátkáwſzy, umyy pierwey Twárz wodą ćiepłą, potym zmáczawſzy chuſteczkę, w pomienioney wodce otrzyy Twárz, będźie wdźięczna i iáſna; Ieſt i inſzych wodek bárdzo wiele do Twárzy ſłużących, (tę nayſkutecznieyſzą położywſzy) inſze opuśćiłem.

Ná Kroſty po Twárzy.

WEś *Mercurij Sublimati* ćwierć łota, máśći Rozánney puł łota, zmieſzáwſzy ſmáruy, z rázu będźie boláło, ále prędko uſtánie, záraz obmyy Octem, z rogiem Ieleniem warzonym, (przydawſzy trochę Kamfory i Cukru, ieſt rzecz doświádczona.

A ci co uſtáwnie piią choć prágnienia nie máią, zkąd ſię im ná Twárzy kroſty czerwone wydáią, i inne przypadki z piianſtwá w nich ſię odżywáią, potrzeba áby ten zły nałog odmienili, ktory to nie tylko życie ſkraca, ále i ná duſzy zábiia, przymioty ich wierſzem opiſáne.

Pier-

PIerwszy piiak iest mądry, á bogáty drugi
Trzeći zrze mocno, czwarty opłákuie długi.
Piąty żálotnik szosty przysięgá ách brzydko
Siodmy pali, osmy záś, wyprzedáie wszystko.
Dźiewiąty co pod sercem ma to ći wyiawi,
Spi dźieśiąty, w głos szpetność, iedenásty práwi.
Nálał się też dwánásty (ni báreła) bluie,
Ostátni iák furiat, ludźi nápastuie.

Ná Trąd po Twárzy, ktory się zowie Morphaea.

WEś Zab źiemnych dwie álbo trzy uśiekay smáż w Oliwie, tym oleykiem smáruy iest pewny.

Item. Z Drzewa Ieśionowego wypalony *Spiritus*, oraz z oleykiem zmieszáwszy go z wodką Fialkową oćieray Twárz, iest pewny.

Item. Wodka wypalona z kwiećia Omanowego, (myiąc się nią) spędza Trąd.

Ná Krosty, ktore około Nosá bywáią czásem czerwone, á czásem iák perełki zowią się Vari ábo Ionthi.

WEś oleyku Bobkowego, Maśći Topolowey,

wey rowne części, zmieszay smáruy często, ná noc záś przykłáday chusteczkę zmoczoną Gorzałką.

Ná Plamy i Osutki.

DObry iest oleiek z Wosku, smáruiąc niem. *Item.* *Oleum Tartari*, ktory pospolicie zowią wodką Kámienną, temi oleykámi nay lepiey smárowáć po kąpieli, gdy się plamy dobrze wydádzą.

Gdy záś z czárow będźie osućiżna, (iáko się często tráfia) rtzeba się z tym do Duchowieństwá vdáć.

Ná Liszáie ktore się zowią *Impetigines.* Sliną czczą náćieray ie.

Item. Wodká złotnicza źielona, ostrożnie nią náćieray bo gryźie, lepiey zmieszáć wprzod ná poł z wodą prostą.

Item. Weś Kámfory i Mirrhy rowne części, náley trochę Winá warz z lekká w gárnuszku, tym Winem namazuy.

Ná wykrzywienie Twárzy iedney strony, ktore názywa się Spasmus Cinicus, álbo Convulsio Canina, &c.

WEś wodki Parálizowey co potrzeba, przyley do niey oleyku Bursztynowego, álbo Rozmárynowego náćieray tym Twárz záráżoną, kilka kroć przez dźień, przytym w v-ściech często máśtykowáć, Gorczycą biała

płokáć też vstá, wodą w ktoreyby wrzáła Száłwija, Rozmáryn, Tatárskie źiele: iednak przytym trzeba się przepurgowáć.

Ná Wárgi popadáne.

OLeiek z żołtkow Iaiowych iest dobry, ábo weś łyszkę drewnianą ktora iuż byłá w vżywániu, zápal ią á tę tłustość ktora się z niey skwárzyć będźie pilnie zbieray iest bowiem skuteczna, ná popadánie warg, rąk, i nog.

Ná strupy po Głowie, ktore się názywáią Favi, Achores, Porrigo, Tinea.

TE rodzáie rożne strupow są Dźiećiom pospolite i rośleyszym przydáią się, osobliwie Parchy. Ná to służą náprzod purgánse, krwie pusczenie, (ieżeli wiek pozwoli) Bańki, Łáźnia, &c. przytym weś Ługu z lesczynowego popiołu zrobionego, ieżeli iest mocny przyley trochę wody, myi niem Głowę co dźień, zá kożdym rázem smáruy oleykiem, z żołtkow Iaiowych zrobionym. Iest ná to dobry osobliwie *Oleum Sulphuris Rulandi.*

Item. Weś pęcherz oraz z vryną z Wieprza świeżo zábitego, z tegoż Wieprza głowy wybierz mozg, zmieszay go z vryną, wy-

ſuſz wolnym ćiepłem tym głowę kroſtáwą (po zmyćiu ſmáruy) ieſt rzecz pewna.

Item. Weś oleyku z żołtkow Iaiowych łotow cztery, Mirrhy, Koſaccowego korzenia, Ciemierzyce czárney, wſzyſtkiego po łoćie, ſtárſzy ná ſubtelny proſzek zmieſzay z oleykiem ſmáruy tym Głowę.

Item. Weś Gleyty puł łota, Bleywaſu w wodce Rozánney płokánego, Háłunu palonego, Sádzy z kominá twardych, proſzku z korzenia Omanowego, Bibuły paloney, wſzyſtkiego po puł ćwiezći łota, oleyku z żołtkow Iaiowych, Bobkowego, Rozánnego, ſádła Wieprzowego, wſzyſtkiego zárowno, uczyń maść do ktorey przyley Octu mocnego trochę, ſmáruy nią po zmyćiu ieſt doświadczona.

Item. Weś żołtkow Iaiowych śiedm, Myrrhy puł ćwierći łota, korzenia *Aaronis* gran. 20. Korzenia Ciemierzyce czárney puł ćwierći łota, utrziy ſubtelno ná proch, żołtki drobno pośiekay, ſmaż ná Rynce, áż ſię pocznie ſkwárzyć dobrze, że oleiek z śiebie puśći, przecedz używay do ſmárowánia, á w Ługu záwſze warz centuryą mnieyſzą i polną Dryákiew. Inśi kwáſem Kápuſnym, nie zbyt oſtrym (przydawſzy máſłá) Głowę myią.

Łupierze z Głowy. Spędza wodka wypalona z kwiátu Wierzbowego, Ná

Ná wywabienie włosow złych z Głowy.

PLASTER.

WEś Krochmálu łotow 4. Zywice łot ieden, zmieszay nád ogniem, rozćiągni ná chuśćie włosow przystrzykszy obłoż ćiepło, potym oddźieray powoli, powie naywiększą táiemnicę.

O MANIEY.

MAnia iest zápalczywość álbo száleństwo pochodzące z gorącośći mozgu, (bez gorączki) mieszáiące rationatią i Imaginatią, częstokroć bez nárusżenia pámięći.

ZNAKI są te. Maniacy száleiąc, biią przytomnych, kąsáią, czásámi się ćichemi pokázuią, nie dádzą się iednak uspokoić; wiele gádáią, skáczą, śpiewáią, wrzeszczą, wzrok máią strászny, mało co śpią, moc w nich niezwyczayna, suknie, koszule, ná sobie drą, włosy tárgáią, okná i co nápadną tłuką. Sposobni są czásámi do wesołośći, i śmiechu zbytniego, á czásámi názbyt się smucą i boią, nágo rádźi legáią, źimna nie czuią, pámięć pospolićie miewáią wielką, że i dáwne rzeczy wspomináią.

Choroba tá z rożnych przyczyn pochodźi ták powierzchnych iáko wnętrznych, że się rzadko tráfia do szczupłego *Compendium*

opu-

opuſczam ie; Z wielką też trudnośćią bywa vleczona, áż śię chyba ſámá dobrowolnie vſpokoi, czáſem śię też obraca w głupſtwo, iuż nigdy nie uleczone.

Ieżeli w tey chorobie, *hamorhodii* ſáme śię dobrowolnie otworzą, álbo śię krew z Noſá puśći, álbo Biegunká nie gwáłtowna, vwalniaią od choroby. Ieżeliby záś po twárzy, po nogách, wrzody śię iákie pokázáły? złym znákiem ſą. Ieżeli śię tráfi z vkąſzenia pſa wśćiekłego, álbo z czárow, rzadko bárdzo vleczyć śię może.

Spoſoby do Leczenia.

SŁuzą ná początku Choroby purganſe mocne, vomitoria, pryſcze, kauterye, ſuche Báńki, krwie puſczenie z Nog z powtárzániem, Kąpieli, Enemy, &c. oprocz tego

R. Aqv. Hyper. Anagal. áá. vnc: 3. *Conf. Alcherm: drachm* 1 *s. Lap: Lazul. pp. ſcrup:* 2. *Syrup. d. Hyper. drach.* 1. *M.* tey mixtury dáway choremu często po łyſce.

Máią tacy chorzy to do śiebie, że żadną miárą niechcą záżyć lekárſtwá żadnego, chyba z wielką trudnośćią, co nie máły wſtręt czyni Medykom od kurácyi.

Item. R. Lap: Prunel. drach. S. Camphora Scrup. S. Laudani Opiati gr: 2. *m.* day to ná raz w Wodce Cynámonowey.

Kám-

Kámfory częste záżywánie znácznie pomaga.

Item. Sok wyćiśnicny z młodych Iaskołek iest osobliwym lekárstwem, dáwszy go náraz łotow dwa z wodką Cynámonową.

Item. Osobliwy experyment. Weś Bukwice źielá i kwiećia iego, Koszyska, Rozmárynu, Lewándy, Maćierzánki, Melissy, wszystkiego po gárśći, warz te źiołá w Wodźie czystey, przecedz, schoway, potym weźmi Bobku przetłuczonego, Ciemierzyce czárney, oboyga ile potrzeba, wsyp do worka, przesziy go, przywarz w pomienioney Dekokcyi, wyząwszy obłoż niem Głowę, co godźina przygrzewáiąc w teyże Dekokcyi, czyń to przez kilká dni.

O MELANCHOLII GŁOWNEY.

ZNAKI. Náprzod iest száleństwo, álbo głupstwo bez gorączki ? przytym boiaźń i smutek, myśli strászne, i zápominánie się. *Convulsio* to iest śćiągánia żył, á pod czás i wielka choroba nápada. Wielomowstwo, płácz, schrónianie się od konwersacyi z ludzmi, podeyrzenia, rozumieią wszytko bydź trućizną záráżone, sen krotki niespokoyny, niektorzy záwsze się śmieią, inśi płáczą. Inśi

ßi rozumieią ſię bydź Bogámi, Krolmi, Xiążęty. Inśi rożnych beſtiy jeſtą i głoſy zmyśláią. Inśi rozumieią ſię bydź ſzklánemi álbo glinianemi, zkąd ſię záwſze boią żeby ſię nie ſtłukli. Inśi rozumieią ſię bydź umárłemi. Inſzym ſię zda iákby iákąś marę przed ſobą widźieli. Inśi rozumieią, że członkow nie máią. Inśi boią ſię áby ſię nie západli. Inśi ſię ſwárzą, drudzy ſię uſtáwnie modlą. Inśi ſię uczą. Inśi o Woynách tráktuią, &c.

Choroba tá iáko i pierwſza ieſt długa, i do leczenia bárdzo trudna, zkąd názywa ſię *Flagellum* ábo *Illuſio Medicorum*. Obraca ſię pod czás w Manią. Ieżeli w tey chorobie dyſſenterya przypadnie? złym znákiem ieſt, przynośi też częſtokroć Apoplexyą, álbo Paráliſz, álbo Conwulſye.

Spoſoby do Leczenia.

POżyteczne ſą náprzod Enemy, Womitorya, Purgánſe, Hæmorhoidow otworzenie, Arteritonomia, Kauterye, Pryſcze, &c.

Purgans, R. Rad. Polipod. Vnc: S. Epithymi drachm. 2. Fol. Sena vel Vnc: 3. Tamarind. drachm: 6. Sem. Coriand: drachm: 15. Santal. Citrin. drachm. 2. Infund. Aqv: Fumar. Vnc: 14. coqv: ad reman. Vnc: 10. Colatura adde, Agar. drachm: 2. Rhabar. drachm: 3. inf. per noctem

coqve,

coqve, Colatura adde, Syrup: Fernell: Sol: Unc: 2. dosis Unc: 3. intra triduum vel quadriduum. Tákże rożne infusye w Serwatce służą. Przytym *Absorqentia* są potrzebne.

R. Antimon. diaph: Corall: Rubr. pp. oculor. Canc. Conchar: pp. Cinabar. nat. aã. Scrup: S. Vitriol: Mart. gr: 6. Extr. Opij gr: 1. M. divid. in 6. part dáią się te proszki w wodce Cynámonowey.

Item R. Arcani 2plicat. gr: 15. Magister. Satur. gr: 10. Camphor: gr: 3. m.

Ostátek spuść ná Páná BOGA i ná náturę.

OSZALENSTWIE
Ktore się názywa
PHRENESIS.

PHRENESIS iest odeyśćie od rozumu, a gorączką wielką i zápalczywośćią, pochodzące z zápalenia Membran Mozg pokrywáiących (ktore się *Meninges* názywáią) álbo też z zápalenia *Diaphramatis*, iáko się przydaie w Gorączkách wielkich.

ZNAKI. Náprzod Gorączka ustáwiczna, sucha, niespánie, oddech ćięszki, Twárzy i Oczu zápalenie, pod czás z obudwu Oczu łzy płyną, suchość (przytym ćiáła) niezwyczayna, Puls pręski, zápominánie się, rozum pomieszány, zkąd raz płácza, drugi

raz śpiewáią, wrzeſczą, śmiáłość wielka, ręce drżą, vryná zápalona á czyſta.

W tey chorobie vryna biała, złym ieſt znákiem, tákże ieżeli womit dobrowolnie przypadnie żołty álbo źielony, álbo czárny, złym tákże ieſt znákiem.

Item. Ci co ſię częſto śmieią, nie ták ſą niebeśpieczni. Jeżeli ſię záś do tey choroby Hektyka przyłączy, záledwie vleczona bydź może.

Item. Jeżeli śpiąca choroba náſtąpi śmierć przynośi, tákże ieżeli náſtąpią Konwulſye, ſczkáwka, zgrzytánie zębow, nieczućie ſię, ſą znáki śmierći.

Item. Exkrementá ieżeli będą białe álbo czerwone, álbo czárne złym znákiem ſą. tákże wzdrygánie ſię i przećiągánie. W gorączkách ſzáleńſtwo, nie záwsze ieſt niebeśpieczne.

Spoſoby do Leczenia.

POtrzebne ſą náprzod Enemy, krwie puſczenie z Czoła, z Ręki, álbo z żył pulſowych, pryſcze zá Vſzymá, kąpieli, Nog moczenie w Ziołách wárzonych, &c.

Item Zá rzecz doświádczoną máią niektorzy Kurá żywego ná poły rozerznawſzy, przyłożyć ná Głowę. Inśi Iáſkołki żywo porozrzynáne przykłádáią. Inśi dynię vwierćiawſzy ſurową, Głowę nią nákłádáią,

Inśi

Insi Liná ná pulsy (rozpłátánego) przykłádáią i do stop.

Purgánse bardzo wolne są pożyteczne; to iest z Senesu, z Manny, przydáwszy *Crem. Tartar.* w tákiey chorobie *Opiata* są záwsze podeyzrzáne lepiey się od nich wstrzymáć, miásto nich warz Makowki w Wodźie, maczáiąc w niey chustę okłáday Głowę.

Item. Weś Makowek liśćia Wierzbowego, Száłáćianego, Pśinek, Száleiu, warz w Wodźie, niech Chory moczy w tym Nogi ná noc.

Item. Weś oleyku Rozánnego, Rumieńkowego, rowne częśći przyley Octu, zkrápiay tym chustę, ktorą Głowę okłáday, skronie smáruy oleykiem Muszkátowym zmieszáwszy go z Száfránem miałko vtártym.

Item. Emulsye rożne chłodzące i pośiláiące są potrzebne, przydáiąc do nich *Lap: Brunella*, i Syropu *de Pav: Errat.*

Item. Bánká ná sucho stáwiona, ná wierzchu Głowy, znácznie pomaga, tákże piiawki stáwione ná ćiemieniu, *supra suturã coronalẽ.*

Item. R. *Syrup. d. Papaver vnc.* 3. *Laudani Opiati, gr:* 1. *Salis C. C. volat. gr:* 3. *M.* day Choremu ná raz, ieżeliby wzwyż pomienione applikácye nie pomogły.

Item. R. *Lap: Prunell gr:*15. *Camphor: gr:* ʒ. *Laud:Opiat:gr.*1. *M.* day ten proszek w czytniek ná noc.

Item

Item. Spir. Nitri. dawać iak naycżęściey w Rosołách i w Piwie.

Plaster ná Głowę.

WEś Maku, Siemienia konopnego, Iałowcu wszystkiego po garści, Kádzidła łot, Iąder z kostek Brzoskwiniowych, nasienia Pigwowego po trzy części łota, wodki Rozánney i Bzowey ile potrzeba, rozłożywszy między chusty Głowę obłoż.

Item Kapiel ná Nogi.

WEś Rozchodniku, Grzybieniowego liścia, Winnego, Wierzbowego, Roży suchey, Makowek, Sáłáty wszystkiego rowne części warz w Piwie, wyley do cebrzyka, niech Chory moczy Nogi w tym, iák przestydnie.

Item. Maścią Topolową zmieszáwszy *cum Opio* smáruy skronie i pulsy.

Kłádą też i płuca świeże Bydlęce ná głowę nie bez pomocy.

Item. OXYRHODINON do okłánia Głowy. *R. aqv. Rosar. Vnc:* 3. *Plantag. Papaver. errat. aa. Vnc:* 1S. *Ol. Rosar: Nymphæ, aa. Vnc: Aceti drachm.* 2. *M.* Máczay w tym często chustkę, ktorą Głowę okładay.

O Spiącey Chorobie.

SPiąca Choroba názywa się, *Lethargus, Coma, Cathaphora, Subet Carus.*

Iest dwoiáka. Iedna gdy spánie nie iest ták głębokie bárdzo, to iest gdy Chory ná trącánie i wołánie ocknie się, i przemowi á przytym iest gorączka, tákie spánie zowie się *Lethargus*.

Drugie záś iest głębokie spánie, (bez gorączki) tákże że Chory iák umárły śpi, ocućić go niepodobna, oddychániem tylko znáć że śpi, tákie spánie zowie się *Carus*, i małoco się rożni od Apoplexyi.

Ieżeli w tym bárdzo głębokim spániu, Chory śiedm dni przetrwa, może się z niego wybiegáć. Ieżeli się też przyłączy do inszey choroby iákiey głowney, iáko do száleństwá, złym iest znákiem.

Item. Ieżeli Chory śpiąc powoli, i schrápániem oddycha, tákże kiedy drży, álbo źimny pot ná Czoło wychodźi, stolce częste, są znáki bárdzo złe.

Nádźieiá życia iest ieżeli tá choroba przyda się álbo z zbytniego piiáństwá, álbo z częstego kurzenia Tutoniu. Tákże z lekarstw ná spánie nieostrożnie dánych, &c.

Ieżeli z Prysczow uczynionych wiele wody wychodźi znák dobry, tákże ieżeli Chory kichnie gdy mu wdmuchniesz w Nos proszek kicháiący.

Sposoby do Leczenia.

NAprzod stáráć się koniecznie, Chorego

cućić targáiąc go zá włoſy, zá vſzy, wiercąc pod vſzyma, kurząc Siarką pod Nos, álbo Bobrowem ſtroiem, lubo *Galbanem*, lubo *Gumi Saggapeno*, álbo wraż wſzyſtko zmieſzáwſzy.

Item. Do Noſá przytykáć częſto *Spir: Sal. Armoniaci Vrin*. Ciáło wſzyſtko ściéráć, ſuknem, ták áż zczerwienieie. Albo Bankámi ſuchemi oćiągáć, przytym Enemy mocne dáwáć. Pryſcze zá Vſzyma álbo ná Rękách vczynić. Proſzek kicháiący w Nos tedy owedy wdmuchywáć. Iezeliby tá chorobá z zázytego *Opium* pochodźiła, trzeba dáć ná Womity. Purgans lekki potrzebny, (iednak nie w Paroxyzmie) ktory táki bydź ma. *R. Caſtorei. Scrup*: 1. *Diagred*: gr: 7. *cum Oxymell. Sqvill & Aqv. Cinam. det.*

Proſzek Oſobliwy.

WEś Bobrowego ſtroiu tártego ćwierć łota, Gorczyce białey, náſięnia z Náſturcyum oboyga po pułtory ćwierći łota, Popiołu z Iaſkołek palonych, Burſztynu iák naymieley vtártego po ćwierćá łota, Ambry gran: 20. Złota bitego liſtkow 3. vczyń proſzek ſubtelny, dáway ná raz po ćwierći łota w wodce Apoplektyczney, álbo też w Winie.

Item. Weś Octu mocnego przyday do niego

niego Bobrowego ſtroiu, Ruty, Czárnuſzki, warz to w gárnuſzku i ley po troſze (ná ro ſpaloną bláchę) pod Noſem chorego.

Item. Weś ſoku z Selerow wyćiśnionego, octu Rućianego, Bobrowego ſtroiu, zmieſzay wraz, nápoy tym gębkę ktorą trzymay u Noſá chorego.

Ná okłádánie Głowy.

WEś wodki Rumieńkowey łotow 3. *Theriacalis* łotow 2. włoſow człeczych palonych ile chceſz zmieſzay, máczay w tym chuſtę kłáć ná Głowę.

***Ieſt ieſcze Chorobá do tey należąca, ktora názywa ſię Siphita Stricta, ábo Noctambulatio*; to ieſt, co śpiąc po Nocy chodzą.**

Ná tę Chorobę Spoſob ten.

NIech kto ſtrzeże ná tákiego z korbaczem, á iák pocznie chodźić w ten czás go dobrze ćiąć nie folguiąc, Głowy tylko oſchrániaiąc, potym ſię ſkryć, álbo śpiącym uczynić, gdy zá iednym rázem to lekárſtwo nie pomoże, powtorz uznaſz ſkutek.

Ieſcze ná ſpiącą Chorobę rzecz dobra.

WEś Betoniki, Máieranu, Száłwii, kwiátu Bzowego, Roży polney warz w Wi-

nie ná poły z Octem, kłáć źioła wárzone (przecedźiwszy ná Głowę.

O NIESPANIV.

Ktore názywáia się Coma Vigil álbo Pervigilium.

W Tey Chorobie iest chćiwość wielka do spánia, spáć iednak Chory żadną miárą nie może dla pomieszánia Fantázyi, zkąd prawie od rozumu odchodźi. Z rázu tacy czuią bol Głowy i osłábienie wielkie śił, z ospalstwem. Rzádko się tá choroba sámá przez się tráfia, chyba przy inszych chorobách, iáko to przy gorącce, przy Manii, &c.

Sposoby do Leczenia.

JEżeli tá Choroba iest złączona z inszą z trudnośćią bywa oddálona, áż się pierwszá Choroba (ktora iey iest przyczyną) uspokoi. Gdy záś sámá przez się tráfi się. Weś ná nię Purgans głowny, ná co iest naylepsze *Electuarium Sylvij*, oprocz tego Womitorium służy, ieżeli dispozycya (z uważonych okoliczności) do tego będźie.

Item. Krwie pusczenie z Ręki, álbo z Nogi, pod Noc znácznie pomaga.

Item. Stáráć się Choremu sen przywieść smáruiąc skronie oleykiem Muszkatowym,

maśćią

maśćią Topolową skronie smáruiąc przydáwszy *Opium*, Co ieżeli máły skutek uczyni, udáć się *ad Opiata* na co służy *Requies Nicolai Laudanum Opiatum*, iednak ostrożnie nim száfowáć, osobliwie gdy długie będźie Niespánie.

Item. Częstokroć doświadczona rzecz iest tá, zmáczay koszulę w źimney Wodźie, oblecz w nię Chorego, niech ták będźie przez kilka godźin áż ná niem oschnie, powtorz iezeli trzeba. Ná Nogi tez kąpiel dobra, z Makowek, z Sáłáty, z liśćia Wierzbowego, z Grzybienia, &c.

Item. R. Aquæ Plantag: Unc. 5. Papav. Errat. Unc: 3. Aceti destill: Unc: 1. Syrupi Cydonior. Unc: 1S. Tart: Vitriol: drachm: 2. M. dáway tego często po łyżce Choremu.

O CHOROBIE
Ktora názywa się Catochus, ábo Catalepsis.

ZNAKI tey Choroby. Náprzod nágłe zmártwienie człeka, ktore gdy záráźi, lubo śiedzącego, lubo stoiącego, lub też leżącego, ták go trzyma ták dálece, że go iuż trudno popráwić. Oczy tylko ma otwarte, ktoremi nic nie widźi, áni też niemi rusza, oddech záledwie czuć się da, Członki wszy-

ſtkie iák zdrewniałe, trwa ták pod czás od godźiny do godźiny czáſem dłuż y. Ci co ſię ná tey Chorobie nie znáią rożnie rozumieią, iedni ſkłádáią ná záchwycenie, drudzy ná podwionienie, inśi ná czáry, owo zgoła kożdy co inſzego trzyma á oſobliwie wymyślne Baby. Máło co ſię rożni tá Choroba od Apopleyi, i owſzem niektorzy náżywáią *Apoplexiam inverſam*.

Spoſoby do Leczenia.

NAprzod kichánie wolne pobudźić piorkiem wdmuchnąwſzy proſzku kicháiącego: *Item*. Czynić Frykácye mocne, ſuknem oſtrym. *Item*. Pryſcze po Rękách, i zá Vſzyma porobić. Niektorzy ná wierzchu Głowy przepaláią Kauteryą, Głowę tákże okłádáć źiołámi pośiláiącemi *Spiritus animales*, Enemy tákże mocne ſą bárdzo pożyteczne i purgáns wolny, ále áż Paroxyſm ominie, krwie puſczenie w tey Chorobie niepotrzebne. Członki wſzyſtkie i Grzbiet ſmárowáć tym. Wźiąć wodki Krolowey Węgierſkiey puł kwáterki, przydáć do niey oleyku Burſztynewego i Kámfory po troſze, tym ſmárowáć przy ćieple. Ták ſię zwyczaynie leczy iáko Apoplexya o ktorey będźie niżey.

O ZAWROCIE GŁOWY.

Z Rożnych przyczyn záwrot Głowy pochodźi, z ktorych iedne ſą powierzchowne, drugie wnętrzne.

Powierzchowne przyczyny ſą te, Konſtipacye częſte, Poſty zbytnie, Nieſpánie, Piiáńſtwo, nágła odmiána powietrza, iedzenie potraw grubych nieſtráwnych, tákże Czoſtkow, Cybul, &c. Obżárſtwo, zátrzymánie hæmorhoidow, álbo mieśięczney Choroby, gniew zbytni i częſty, obracánie śię częſte w koło, tákże patrzánie ná rzeczy w koło śię obracáiące, patrzánie z wyſoka ná doł, ſpádek, uderzenie ćięſzkie w Głowę że śię kość zágnie.

Wnętrzne przyczyny ſą, Wapory rodzące śię z humorow zbytnich, to ieſt ze krwi, z Cholery, z Flegmy, z Meláncholii, z humoru wodniſtego oſtrego; Tákże pochodźi záwrot Głowy z żołądka nieſpoſobnośći, z wątroby, z śledźiony, z maćice.

Dwoiáki ieſt záwrot Głowy, ieden lekki, w ktorym śię tylko obiekta w koło obrácáią. Drugi ćięższy, w ktorym nie tylko śię rzeczy wszyſtkie wkoło obracáią, ále też i oczy ćmią, ták dálece, że Chory pod czás, zaledwie ná Nogách otrzymáć śię może.

Ieden ieſt záwrot *Idiopathicus*, to ieſt z okázyi

kázyi sámeyże Głowy, gdy humory wodniste i flegmiste w mozgu zostáiące, wiátry i wapory wypusczáią *ad ventriculos cerebri* ktore w nich się obracáiąc: záwrot spráwuią, zkąd táki záwrot przynośi álbo wielką chorobę, ábo Apoplexyą.

Drugi *Symphaticus*, to iest z okázyi żołądka, Wątroby, Sledźiony, &c. Z ktorych humory szkodliwe, wapory do Głowy posyłáią.

Ieżeli przyczyna záwrotu z sámey Głowy, znáki tego są te, bol Głowy i oćiężáłość Oczu záćmienie álbo słábość, w Vszách dzwonienie i záwalenie, zápachu i smáku odmiana.

Ieżeli z pełnośći flegmy w ten czás ćiáłá wszystkiego oćiężáłość i ospalstwo, plućie częste, ápetytu utrácenie, vryná biała niestráwna, &c.

Ieżeli z Cholery ná ten czás chorzy mało śpią, często się gniewáią, w spráwách prędcy i zrzędni, prágnienie bywa i gorzkość w Vstách, puls prędki, vryná czysta, żołta.

Ieżeli z Meláncholii znáki są te, boiaźń, smutek, myśli pomieszáne, niespánie, rzygánie kwáśne, &c.

Ieżeli ze krwie pełnośći, znáki tego nábrzmienie żył, Twárzy czerwoność, w skroniách żył tępanie niezwyczayne, Głowy o-

ćiężá-

ćiężáłość, do snu częstego skłonność, vryná pod czás czerwona i mętna, á czásem czysta.
Ieżeli záwrot pochodźi z przyczyny z żołądka znáki tego są te. Apetytu utrácenie, Nausea, odrzygánie kwáśne smrodliwe, bol z żołądka, álbo wzdęćie.
Ieżeli z Wątroby álbo Sledźiony, álbo z Maćice łatwo tego doyść gdy Chory czuie bol, parćie, &c. w lewym álbo práwym Boku.
Progn. Záwrot Głowy świeży rzádko nápadáiacy i z powierzchnych przyczyn pochodzący, do uleczenia łátwy iest; przećiwnym sposobem ieżeli często i znácznie nápada, i ieżeli dáwny iest, często przemienia się w wielką chorobę, álbo Apoplexyą. W stárych tákże niebespieczny iest, dla źimnego w nich mozgu.
Ieżeli w záwroćie nie tylko obiektá, obracáią się wkoło, ále też i Głowa, (z záćmieniem Oczu) znáczy wielkie niebespieczeństwo, á do tego ieżeli Chory, ostáć się ná Nogách nie może, znáczy bliską wielką chorobę álbo Apoplexyą.
Item. Ieżeli z gorący przyczyny pochodźi łátwiey i prędzey bywa uleczony. Ieżeli zás z źimney ? trudniey.
Item. Ktorym purpurowy álbo źielony kolor, w Oczách się obraca, skłonni są tacy

do wielkiey Choroby. Ktorym czerwony do ſzáleńſtwá. Ktorym ſzáry álbo bronátny do Apoplexyi.

Item. Záwrot Głowy ćmiący w gorącce złym znákiem ieſt.

Spoſoby do Leczenia.

NAprzod Enemy przymocnieyſze ſą potrzebne. Tákże krwie puſczenie, oſobliwie gdy iey pełność będźie i z powtorzeniem, ieżeliby tego potrzeba byłá. Purgánſe tákże ſą naypotrzebnieyſze, lubo w Pigułkách, lubo w trunkách, tákże Womitorya oſobliwie gdy z pełnośći humorow w żołądku zoſtáiących pochodźi, Hæmorhoidow też otwárćie ieſt potrzebne. przytym Weſikátorya, Báńki, Kauterye, Czapki z Zioł pośiláiących, záżywánie Káwy, Kąpiel.

Item. Kauterya ná wierzchu Głowy nád ſuturą uczyniona, ſtáry wrzoſt Głowy leczy.

Item. Kichánia częſte pobudzánie Errhina, Dekokcya z Gwaiáku, &c. czego wſzyſtkiego wiedźieć kędy záżyć, uważywſzy pilnie przyczynę choroby.

Swieży záwrot Głowy łátwo uleczony bydź może, máſtykuiąc w uśćiech Kubeby, Kolęder, álbo *Rad. Doronici.*

Ieżeliby z okázyi Wątroby álbo Sledźiony, tę trzeba leczyć iáko o tym ná ſwoich mieyſcách naydźieſz Náuki.

Item

Item. Łayno Pawie; ná proch ztárte przydáwszy do niego Bursztynu miałko utártego zádáne w Piwie, ná raz ćwierć łota przysłodźiwszy iest osobliwym sekretem pod czás Womit uczyni.

Item. Sok z Trybulo z Winem zázyty znácznie pomaga.

Item. Morszelki skuteczne.

R. Pulv. Ireos, Doronici, Cucubarum aā. drach. 1. Flor: Lavend. Beton. Cardam. aā. Scrup. 2. Sacchari in Aqv: Beton. Sol. q. Suf. M. záżywáć ich co dźień z ráná i ná noc po iedney.

Item. Proszek osobliwy. *R. Croci Martis aper. Scrup. i. Cinnabar. nat. gr: 15. Rad: Ari. Scrup: i. Ocul. Cancr: drach: 8. Ol: Cinam. gutt. 3. f. pul. pro 5. vicibus semel de die in Aqv. Cerefol propinetur.*

Item. Weś *Olei Petræ albi* puł łota, oleyku Bursztynowego, pułćwierći łota, Kámfory gr: 15. zmieszáwszy náćieray tym skronie i pod nosem.

Item. Spir: Volat. Oleos. Aromat. nád insze naylepszy, záżywáiąc go często po 20. kropli w Winie.

Item. R. Conser: Beton: Salv: Lavend. aā. Vnc: S. Rosar. Anthos. Lil: Conv: aā. Vnc. i. Spec. Aromat. Rosat. Drach. S. Syrup. d. Stæch. q. S. M. f. C. bierz tego Konfektu ná raz iák Kásztan co dźień dwá rázy.

Item. Konfekt Nogietkowy iest bárdzo skuteczny, często go záżywáiąc.

Ieżeli tá choroba pochodźi z pełnośći wielkiey humorow, trzeba ich wyprowádźić lekárstwy purguiącemi.

Nayczęśćiey piiakow tá choroba infestowáć zwykła, á nie tylko tá, ále wiele innych bárdzo szkodliwych, ktore wierszem dla lepszego im zrozumienia opisuię.

Bachus zuchwały záwraca głowę,
Oczy záślepia, odmienia mowę.
Rzuca iák káduk, niby co złego
Piiaka trunkiem, záráżonego
Iáko w barety, leiąc w kaldony
Womitem trápi ná obie strony
Kászlu nábawiá, płuca wysusza
Apetyt tráći, pamięć nárusza
W głowie i w rękách, drżenie spráwuie
I sprosnym trądem twárz obsypuie
W pęcherzu w nerkách rodźi kámienie
Czyni i w członkách wielkie bolenie
Gdy ich záráza, przykra Chiragra
Zbyt boleiąca nogi Podagra
Nád to puchliná nogi zálewa
Bachus gdy często w gárdźiel nálewa.
Pali wnętrznośći, czyni prágnienie
Więc zálewáiąc ná ochłodzenie

Ogień

Ogień podnieca, w człeku táiemnie
Gorączki wielkie, rodząc wzáiemnie
Hektyki: tákże, krwi z psowánie
Humorow w ćiele, ztąd pomieszánie
Zywotá skráca, tákim zdrádliwie
Przez nágłe śmierći, iák nieszczęśliwe
Leży iák w błoćie, we złym nálogu Apostr.
Ze ma dáć ściśly, ráchunek BOGU
Nie myśli o tym, człek záślepiony
W tey złośći będąc, iuż utopiony
Zbytnim opilstwem, grzechow przymnaża
Obráz szátáná, w sobie wyráża
Skárbi ná piekło, ćięszkie więzienie
Ná wszystkę wieczność, ćierpieć prágnienie
Nieszczęsny muśi nárzekáiący
Dźień národzenia przeklináiący.

O Wielkiey Chorobie.

WIelka Choroba názywa się *Epilepsia, Morbus Comitialis, Herculeus, Sacer, Caducus.*

Dwoiáko przydáć się może, to iest, álbo *Idiopathice*, álbo *Simpathice.*

Idiopathice. Kiedy przyczyna iest z sámey Głowy. *Simpathyce* zás gdy álbo zewnętrzney álbo zwierzchniey przyczyny nápada.

Wne-

Wnętrzne przyczyny pochodzą álbo z Wątroby, álbo z Sledźiony, álbo z Żołądka, Maćice Menſenteryi, to ieſt błony ktora kiſzki śćiąga. Albo ze krwie, álbo z inſzych przyczyn ktorych ieſt bárdzo wiele, dla krotkośći opuſzczáią ſię.

Powierzchne záś pochodzą z Rány iákiey ćięſzkiey w Głowie zádáney, álbo z ſtłuczeálbo z uderzenia, z zápalenia, z zbytniey nia, apprehenſyi i fráſunku, &c.

Dźiećiom też bywa álbo z zbytniey wilgotnośći mozgu, álbo z exhálácyi, z niżſzych częśći ćiáłá, álbo z gliſt, álbo ze złego pokarmu, álbo kiedy ſię żąbki puſzczáią, albo z częſtego maczánia Głowy i Ciáłá, álbo z fetoru pochodzącego z pieluch uryną i maśćią záſzpeconych, gdy ich przez niedozor i niedbálſtwo częſto nieodmieniaią, álbo z przelęknienia, álbo z oſpy, álbo z odry nie dobrze wyſtáłey.

Poſpolita też ieſt choroba Dźiećiom z pomienionych przyczyn, ktora nie ieſt wielką chorobą, ále zowie ſię *Convulſio* to ieſt, kiedy ſię Dźiećie wiie, Oczy wywraca, ślini ſię, co nierozumni Medycy widząc: zá prawdziwą wielką chorobę mienią, w czym ſię znácznie mylą.

Znáki poſpolite náſtępuiącego Paroxyſmu, lubo nie we wſzyſtkich iednákowo poprze-

przedzáią, álbowiem w iednych mniey, w drugich więcey, álbo te álbo owe; z nich tu kłádą się.

Náprzod ćiáłá niezwyczayne pomieszá-nie, w Głowie ćięszkość i bol, álbo záwrot w niektorych ospalstwo, w niektorych záś zbytnie czućie, Sen niespokoyny, umysł pomieszány i trwożliwy, smutek, i boiaźń, wzdrygánie się, w rękách i w nogách słá-bość; drżenie członkow; w oczách zda się iákby iskry látáły, á pod czás mgłá záchodzą, w uszách dzwonienie, ięzyka niepowolne ruszánie się, ziewánie, kichánie, gniew nád zwyczay, sercá drżenie, Piersi ściśnienie, oddech zátłumiony, potraw obrzydzenie, á w niektorych zbytni ápetyt, w żołądku gryzienie, ślin z ust płynienie, uryná wodnista, bokow rozdęćie, cerá bládá.

Item. Chory czuie z ktorey częśći Ciáłá, iákoby wiátr, álbo mrowie ku Głowie idące, álbo słábość znáczna w teyże częśći.

Item. Przypadáią też pod czás przed Paroxysmem womity, parćia, rozdymánie, przelewánie po kiszkách, rzygánie kwáśne wnętrzności ściśnienie, i bol áż do krzyżow rośćiągáiący się, &c.

Sámego Paroxysmu Znáki tákie są.

Z Mysłow wszystkich, ták wnętrznych iá-

ko i powierzchownych nágłe odięćie, zkąd nágle ná ziemię upadáią i rzucáią się, Oczy otwárte zębámi zgrzytánie, oddech zátłumiony, vryny i exkrementu (z wielkiego gwałtu nátury) wypusczenie, piany z vst i z nosá odchodzenie, iednak nie záwsze, ieno w gwałtowney chorobie, po Paroxysmie chory nie pámięta co się z niem dźiało.

Sposoby do Leczenia.

W Sámym Paroxysmie rátowáć Chorego temi sposobámi, wdmuchnąć mu w nos prószku kicháiącego, pod nosem náćieráć Balsámem Apoplektycznym, tákże do nosá przytykáć *Spiritum Salis armon. vrin.* W vstá wláć Mithridátu rozpusczonego wodką konwaliową, Rutę rozetrzeć w rękách i wetchnąć w nos, pulsy u rąk śćisnąc iák naylepiey; (iest rzecz doświadczona,) Bobrowym stroiem kurzyc, álbo Łosim kopytem, lubo wraz oboygiem, Chorego też zá vszy, zá włosy rwáć, żeby ocknął.

Balsam tey chorobie służący osobliwy. Weś oleyku Maieranowego, Bursztynowego, Rućianego, *Spir: Sal: Armon: Vrin. Spir. C. C.* zmieszay służy do smárowánia pod nosem pod czás Paroxysmu.

Womity oprocz Paroxysmu, są bárdzo skuteczne, á osobliwie w ten czás kiedy

z nie-

z niespośobnośći żołądka tá Choroba pochodźi, krwie pusczenie z żyły przez Czoło idącey, tákże z Medyánny, álbo z pod Języka iest pomocna. *Item.* Enemy mocne.

Ieżeli tá Choroba przypádnie Białeygłowie z zádusżenia Maćice, doszedszy tego, kurzyć trzeba rzeczámi smrodliwemi, iáko to pierzem Pawim, Kuropatwim, skurą stárą Assą fœtidą, á do wąchánia pod nos, przykłádáć Bobrowy stroy.

Ieżeli z przetrzymánia mieśięczney choroby, trzeba krew z nogi puśćić, i dáwáć ná pobudzenie onych.

Item. Kauterya ná wierzchu Głowy uczyniona, ná wielu iest doświadczona, Dźieciom záś ná karku. Potrzebne też są Purgáńse uważywszy z iákiey przyczyny choroba pochodźi.

Proszek ná Wielką Chorobę doświadczony.

R. *Cinnabar. Antim: drach:* 2. *Vnitor. Veri; Vnc:* i. *Resur:* C. C. *Visci querc: aa. drachm:* S. *Terræ Sigill. Cran: hom: philos ort. aa. Scrup* S. *lap: Smarag: Cinam: Croci, aa. gr:* 5. *f. pul.* tego Proszku dáwáć ná raz po ćwierći łota; przed Nowiem i Pełnią.

Iest wiele bárdzo rozmáitych proszkow ná tę chorobę, ktorym práwie końcá nie mász. nayosobliwsze są *de Gutetta, Draco fugens, &c.*

Pigul:

Pigułki Purguiące.

R. *Resin. Turb. Agarici aa. gr: 7. Flor: Sal. Armon: mart: gr: 5. Sal: Succin: Volat. gr: 3. Ol: Maior gut: 3. f. pill.*

Item. Wielom też pomagáią Glisty źiemne w Winie morzone, ususzone, i ná proch utárte, ná ráz ćwierć łota przed Nowiem.

Item. Z spalonego Kreta popioł.

Item. *Secundina primipara*, ná proszek utarta.

Item. Zołć z Szczęnięćia czárnego ssącego.

Item. Náśięnie Piwonii i korzeń czásow pewnych kopany.

Item. Listki Bukszpanowe, tákże wątrobki z Zab wodnych źielonych.

Item. Łośie kopyta, Ięmiołá dębowa, oleiek Bukszpanowy, Bursztynowy, wodka z Iaskołek, &c.

Dziećiom ná tęż chorobę. Weś kostek ktore idą przez grzbiet Kielbika od głowy áż do ogoná, ochędoż pięknie od mięśá, ususz zetrziy ná proszek miałki, przyday rowne częśći Pereł i Korali præparowánych, biorąc ná koniec Noża dáway Dźiećiom w Iabku pieczonym, álbo w Pokarmie.

Item. Gdy śię ieno Dźiećie ná świát urodźi, nim pokarmu zákuśi (áby wolne było

odtey

od tey choroby) day mu oleyku Migdáłowego z Cukrem zmieszáwszy ná łyszce.

Item. Sekret Elektora Saxoniæ dla Dźieći áby ná záwsze wolne były od tey choroby. Weś trochę łayna Krowy czárney vsusz, utrziy iák naysubtelniey, day nowo národzonemu dźiećięćiu iák ná náparstek w mleku, álbo w polewce, w krotce wyrzući z śiebie wiele złych humorow, ktorych w się nábrało w żywoćie Mátki, zkąd pospolićie przyczyna iest tey choroby.

Item. Gdy Dźiećię ktore tę chorobę miewa: Wárz álbo liśćie Wierzbowe álbo skorę wierzbową ostudźiwszy; kąp ie w tym często. co też i ná suchoty służy onym.

Ieżeliby tá choroba Dźiećiom pochodźiłá z Glist, álbo gdy się ząbki pusczáią, o tym masz ná swoich mieyscách: Ieżeli z morzyska day Enemę, i Materáczyki z źioł ná żywotek.

Item. Gdy Dźiećię iest podległe tey chorobie, Mamkę trzeba vważyć, ieżeli ma pokarm dobry, taż Mamka záżywáć ma rzeczy náleżących tey chorobie, iáko to Ięmioły dębowey, náśięnia i korzenia Piwonii, korzenia Kozłkowego, &c. mocząc to w piwie, korzenie Kozłkowe ktore się názywa *Valeriana* iest osobliwym lekárstwem ná tę chorobę i wiele ludźi niem sámym się leczy.

Item. Dla podeszłych R. *Pulv: Marchion: drachm:* 3. *Succin: alb: prti, drachm:* 2. *Apic: C. C. philos. prt. Rad: Paon: aa drachm:* 6. *Antim: diaph: Vnc: S. Smarag: prt. drachm:* 2. *Cranhum. prti. Vnc: S. f. p. dos. drachm:* i.

Item. R. *Succini alb: prti: drachm: jS, Rad: Paon: Doron: aa. drachm:* 2. *Cort: Citri drach: S; Spetier: Dia Anth: di Ambr. aa. drachm: i. S. Corall: Rubr: prtor. Margar:prtar. aa. drachm:i. Sal: Vol: Cran. hum: Scrup:* 2. *Ambr: gr:* 5. *Moschi, gr:* 7 *f. pul; dos. Scrup:* 2.

Item. Osobliwsze są ná tę Chorobę. *Chimica*, to iest, *Spir: Secundinæ primipar. Sal: Volat: & Spir: Vngul. Alcis, & Magisterium*, Sal: *Volat: Sangv: hum: Tinct: Succini. Magister. Lunæ. Tinctura lap: Lazuli Magister Cranij hum. Luna potab: Anima Vitrioli, Vinctura Antim: Conf: Smaragd Aqv: Carbunc:* Spir: *Vini Cæphalicus Myns. Pulv: Epilept. eiusdem Secretus, opiata Montagina, Cor: hom: Violen: extin. Moschus* ieſt bárdzo dla Dźieci.

Item. Spir: Oleos Aromat.

Draco Figens.

R. *N. M: drachm: i. S. Ciner: Talpar: drach:* 2. *Tal: lepor. nro* 3. *Pulv. Card: ben: Scrup:* 4. *Vng: Alc: Succ: alb: Visci qver. aa Scrup:* 2. & S. *Marg: pr. drach: i. C. C. Vsti, drach. S. Vnicor. Veri, Scrup: i. Cran: hum. drachm:* 3. *Sem. Paon: drachm: i. S: fol. Auri, nro.* 5. *f. p. dosis*

drach:

drath: *i.* Nád wszystkie insze iest ten Proszek skutecznieyszy. (iest między Authorámi niezliczona rzecz rożnych sekretow ná tę chorobę, lecz i między ludźmi rożnemi iest ich wiele, osobliwie baby máią ná nię cudowne swoie táiemnice záżywáiąc rożnych guseł kto ich tego wyćwiczył, trudno wiedźieć, gdy áni *Galenus*, áni *Hypocrates* tego nie doćiekli, czego one przy kądźieli.

O APOPLEXYI.

Apoplexya znáczy się nágła śmierć.

GDy bowiem człeka niespodźiánie nápádnie wszystkie zmysły odeymuie i práwie vmárłym czyni, i rzadki tráfić się może ktoryby z niey wyszedł, á choć wyidźie, nie bez szwánku, gdyż Paráliż po sobie nie vleczony zostáwuie, á ieżeli zdrowo wyidźie, rádá się znowu prędko niespodźiánie náwraca i żyćia dokonywa.

Rodzone sobie śiostry są te choroby. *Apoplexia*, *Epilepsia*, *Suffocatio*, *Vterina*, *Catharrus Suffocativus*, *i Lethargus*.

Dwoiáká iest *Apoplexia* iedna nágła i gwałtowna, ktora włáśnie názywa się *Apopl.* Druga wolnieysza zowie się *Hemiplexia* z ktorey często wychodzą lecz nie bez szwánku, gdyż Paráliż zostáwuie, znáć ią po pulśie

śie mocnym i oddechu wolnieyſzym, tákże gdy ſię przytráfi z okázyi Máćice, gdźie poſpolićie raz puls uſtąpi, drugi raz przyſtąpi, co nie ma trwożyć Medyká gdyż częſto tákie przychodzą do śiebie.

Znáki Apoplexyi náſtępuiącey.

NAprzod bol głowy nágły, rozumu pomieſzánie, záwrot głowy, ćiężałość i gnuſność, rąk i nog trętwienie, álbo źiębnienie, oczu záćmienie, we śnie zębámi zgrzytánie, z vſt wiele ślin odchodzenie, tyłu głowy (á czáſem cáłey) źiembnienie.

W łáſnym záś Paroxyſmie znáki ſą te: Náprzod zmysłow wſzyſtkich nágłe vtrácenie, oddychánie zbyt ćięſzkie, niektorzy piany z vſt toczą, oczy otwárte puls pomieſzány, czáſem prędki czáſem nierychły, zgoła chory podobnieyſzy do umárłego áni żeli do żyiącego, Káthar ktory názywa ſię *Suffocativus*, to ieſt duſzący, mało ſię rożni od tey choroby, ten pochodźi ze krwie zśiádłey w płucách, zkąd ſię rodźi *Suffocatia.*

Progn. W Paroxyſmie ieżeli oddech ieſt ták bárdzo zátłumiony iż záledwie poznáć że chory oddycha, znáczy śmierć pewną. tákże ieżeli ieſt przytym gorączka álbo poty. Ieżeli ſię Hæmorhoidy w ſámym Paroxyſmie otworzą, znák ieſt dobry.

Item. Ieżeli Chory od proszku wdmuchnionego w Nos (nie kichnie) zły znák.

Sposoby do rátowánia w Paroxysmie.

JEzeli iest nádźieiá żyćia, náprzod chorego poruszáć i tu i owdźie, wszystko ćiáło osobliwie ręce, nogi, i plecy, trzeć iáko naylepiey suknem, głowę co prędzey ogolić álbo ostrzyc ktorą nátrzeć Balsámem Apoplektycznym, przytym bláchę żeláżną rozpaloną trzymáć przy głowie, oprocz Balsámu náćieráć głowę często wodką Parálizową z mrowek zrobioną, zmieszáwszy ią z oleykiem Bursztynowym. Vstá też trzeba przez gwałt otworzyć dla wolnieyszego oddechu wláć do vst Chorego *Elixir: Vit.* przymieszáwszy trochę Mithridátu; pod Nosem i ná skroniách nátrzeć Balsámem Apoplektycznym, śćiągánia tákże mocne rąk i nog náleżą, tákże Bańkámi suchemi oćiągáć plecy, vda, ręce, &c. Womitorium iest bárdzo potrzebne, osobliwie gdy z pełnośći flegmy tá choroba pochodźi. Tákże krwie pusczenie w Paroxysmie wielom pomaga, w kożdym wieku, vważáiąc ieżeli iest iáka nádzieiá żyćia. Enemy iák naymocnieysze te są nád wszystko (záraz z rázu) naypotrzebnieysze. Tákże prysczc ná rękách zá vszyma. Proszek kicháiący w

Nos dmuchnąć, po ktorym ieżeli kichnie, ieszcze iest iákakolwiek nádźieia żyćia.

ENEMA. Weś Ruty, Rozmárynu, Lebiodki, Kopytniku, wszystkiego po gárśći, Wierzchołkow Centuzyi, Száłwii, Konwalii po szczypćie, korzenia Kokornáku okrągłego Piretrowego, Lubczykowego, Tatárskiego zielá, wszystkiego po łoćie, náśięnia Krokosowego łot ieden, warz w wodźie przecedz. Weś Dekokcyi kwártę, przyday żołći Wołowy ćwierć łota, oleyku Rozmárynowego, z Wosku álbo też Philosp. oboyga po puł łota, Miodu czystego 4. łoty, Soli oczkowátey łyszkę przywarz przecedz ochłodźiwszy, day i dwa rázy ná dźień; Czopki tákże są dobre, z Miodu z żołćią Wołową i z sokiem Rućianym.

Paćierze smárowáć tym linimentem. Weś oleyku Bobkowego trzy łoty, Bursztynowego puł łota, z rogu Ieleniego ćwierć łota, Lewándowego álbo Rozmárynowego puł ćwierći łota, przyday trochę tłustośći Bobrowey zmieszáwszy smáruy Paćierze grzeiąc ręce nád Fáierką. Pod Nos przytykay *Spir: Sal: Armon: Vrinos.*

Item. Weś Gorzałki námocz w niey Iałowcu, Száłwii, Poleiu, Rzeżuchy, i Száfránu trochę, przecedźiwszy daway Choremu po trosze.

Item.

Item. Z kwiećia Konwaliowego i Lewándowego, wraż wodka w Winie wypalona iest bárdzo skuteczna, náćieráiąc nią Głowę, i do vst lejąc zmieszáwszy z Mitrydátem

I to wielom pomaga. Niech dwoie ludźi z możnych (wźiąwszy Chorego podpachy) podnieśą do gory wysoko, i niem trząsną raz drugi trzeći, potym niech go położą, porwie się iák ze snu.

Sal: Volat: Oleos Aromat: Sylv. iest nayosobliwszym rátunkiem tákim, náćieráiąc niem pod Nosem, może go i wewnątrz dáć.

O SZALENSTWIE

Z Vkąszenia psá wśćiekłego, ktore názywa się, Hydrophobia.

ZNAKI. Náprzod Rána od vkąszenia psá wśćiekłego iest bolesna, prędko się iednak sámá dobrowolnie zgoi: lecz po 40. dni od zágoienia bez żadney przyczyny nápada tákiego meláncholia, w ktorey zostáiąc, sny vstáwiczne miewa, o psách szczekáiących i rzucáiących się ná się, ktorym się przez sen broniąc o rátunek woła zkąd i sam się przebudzą i innych, czym máiąc pomieszána głowę, vćieka ná mieysce osobne i ćiemne z sobą tylko mrucząc schránia się spokowánia

nia z ludzmi, przytym brzydźi ſię wſzelkim nápoiem, náwet i potráwámi rzádkiemi, twárz i oczy czerwone, pod czás i gorączka, następuią potym konwulſye, nád to choć vſtáwicznie ćierpi prágnienie, iednak żadną miarą pić nięchce, z czego ſámego vmieráć muśi.

Spoſoby do Leczenia.

NAprzod Chorego wźiąwſzy przez gwałt w wodźie zánurzyć raz i drugi, co ſámo wielu vzdrowiło. Rány z rázu nie trzeba prędko goić, ále ią długo trzymáć otwártą, á ſkoro tylko pies vkąśi, záraz ránę nozem z wierzchu zeſkrobnąc, lubo z bolem i obmyć ią winem z ſolą, potym weś liśćia pokrzywianego, ztłuc álbo zwierć z ſolą przyłoż ná ránę, álbo świeże łayno kurze, często go odmieniaiąc, ieſt rzecz pewna.

Item. Weś korzenia Gentiány, Kodłku, oboyga po pułtory vncyi, Zywokoſtu, Ruty ſuchey, Poleiu, wſzyſtkiego po gárśći, Mumii, Rakow palonych oboyga po dwa łoty, warz to wſzyſtko w Winie przytkáwſzy, przecedz dáway co dźień po kieliſku Choremu, á ná vkąſzenie od węża przyday *Rad: Serpentariæ.*

Ná wyćiagnienie Iadu z ràny, pewne.

WEś Aſſy Fœtydy, Galbanu, oboyga po dwá

dwa łoty rozpuść octem, wysmaż przyday *Vngv: Basilicon.* dwie vncye zmieszay przykłáday.

Item. Korzeń Roży leśny, dáiąc go choremu iákimkolwiek sposobem, iest doświadczony.

Item. Weś popiołu z rákow palonych, częśći 10. Proszku z korzenia Gentiány częśći 7. Kádźidła część iednę, vczyń z tego proszek iák naysubtelnieyszy, daway go choremu po łyszce w Winie, álbo w Piwie.

Item. Weś ostu ktory szkápim álbo czártowym zowią vsusz go, zetrziy ná proch subtelny dáway po drágmie ná raz, iest rzecz doświadczona.

Item Weś stokroći z kwiátem, z liśćiem, Száłwii, Ruty, Kłobuczkow z pod Roży polney, Czosnku, *Rad: Scorzonera*, rowne częśći przydáwszy soli morskiey, álbo lagru śledźiowego ztłucz wraz i przyłoż, á ieżeli się sposobnie może Báńka sucha stáwić, przystaw ią záraz po vkąszeniu.

Iest też kámień skuteczny ná wywabienie iadu, ktory się názywa *Crapundina*, to iest żábi, tákże i drugi *Pietradi Cobra.*

Znáki psá wśćiekłego, áby się go ká[...] mogł vschronić.

PIes wśćiekły áni ie áni piie, v[...]

opuśćiwszy, ięzyk wywieśiwszy biega źieiąc i wyiąc chrápliwie, przytym i piany z vst toczy, oczy wywraca, á kogo nápadnie milczkiem kąsa, z rázu zda się bydź ráná máła i prędko się zgoi, lecz we 40. dni odnáwia się, czym człeka w száleństwo i w śmierć wpráwia.

Aby kożdy pies wolny był od wśćiekliny.

Iescze sczenięćiu każ puśćić krew z pod ięzyka, z żyłki ktora iest ná ksztáłt robaczka, i przytym koniuszek ogoná vćiąć.

O PARALIZV

PArálisz pochodźi z pozátykánia żył suchych (ktore *Nervos* zowią) humorámi grubemi niedopuszczáiąc cirkulácyi duchom, ktore się názywáią *Spiritus animales*.

Dwoiáki iest Parálisz, ieden prawdźiwy, á drugi nieprawdźiwy.

PRawdźiwy iest ten, w ktorym część nárusżona czućie i władzą vtráći.

Nieprawdźiwy záś ten, ktory álbo czućie, álbo władzą odeymuie, iedno z tych.

Znaki pospolite Parálizu.

[illegible]zod nágłe vtrácenie władzy álbo [illegible], álbo oboyga wraż.

Item.

Item. W częśći nárusżoney zda się iákby mrowki szmeráły, á pod czás oźiębmbnienie znáczne.

Item. Záwrot głowy, oczu záćmienie, vszu pozátykánie, rozumu pomieszánie, mowy zmienienie, á czásem vtrácenie, flegmy z vst i z nosá płynienie, &c. Zwyczaynie Paráliż zękończa Apopleoyą.

Stárych ludźi pospolićie nápada Paráliż, dla defektu ćiepłá przyrodzonego. Inszych záś ludźi z rożnych przyczyn, czásem z źimney konstytucyi powietrza, iáko się tráfia pod czás Ieśieni, álbo ná Wiosnę. Także z pełności humorow lipkich, flegmistych, ostrych, tákże z humorow ostrych z głowy spływáiących, *in Medulam spinalem.* tákże tráfia się z żyły suchey przepchniętey, álbo nárusżoney, z nieostrożnego krwie pusczánia, bywa też z kolek od śledźiony pochodzących, álbo z cholery, ktory lubo iest przytrudnieyszy do leczenia, iednak żadnego w sobie nie ma niebeśpieczeństwá; nápada też Paráliż z gniewu wielkiego, z zbytniey ágitácyi, co się tráfi w táncách; kiedy rozpaliwszy się dla ochłodzenia ná wiátr wychodzą, álbo i z łáźni, álbo z ćiepłey Izby z odkrytą głową, nayczęśćiey nápada flegmátykow, owych pospolićie co się sedentáryą báwią, á wiele iedzą i piią, &c.

Progn.

Progn: Choroba tá ieſt długa i do leczenia zbyt trudna, gdy iednak z Szkorbutu álbo z koliczney áffekcyi przychodźi: może bydź uleczona choć też z oporem.

Ieżeli trafi ſię z przećiętey ſuchey żyły, álbo kłotey rzadko kiedy vleczony bydź może; i owſzem nigdy.

Niedoſkonáły Parálifz ktory rękę, nogę, álbo puł twárzy nárufzy, ſnádnie może bydź uleczony.

Kogo Ieſięni álbo Zimie nárufzy, á oſobliwie ſtárych, z trudnośćią bywa uleczony.

Ieżeli część Parálizem nárufzona, zćieńczeie, znák ieſt zły, ieżeli bol przyſtąpi, czyni iákąś nádźieię.

Ieżeli Chory ieſt przy śiłách przytym bolu, i záwrotu głowy nie ma, mowę zupełną, gorączkę ma, znáki ſą dobre.

Item. Ieśli część nárufzona ieſt źimna, także gdy ná ſtronie nárufzoney oko ſię zmnieyſzy álbo zmieni. także ieżeli ſię chory nie czuie, álbo głowy ma znáczne pomieſzánie. tákże gdy ſię przyda Biegunka, Konwulſye, wſzyſtkie te znáki ſą bárdzo niebeśpieczne, lubo żyćia nie co przedłużáią iednak ſię śmierćią zákończáią.

Spoſoby do Leczenia.

ZArázonego Parálizem ná prędce náćie-

ray

ray Gorczyczą białą zwierćiană przydáwszy do niey Octu dobrego i Soli. Albo weś gorzałki dobrey przyday do niey Gorczyce tártey, Pieprzu, Dźięgielu tłuczonego, Iałowcu, Rozmárynu co potrzeba, zmieszáwszy náćieray część záráżoną. Potym náleżą purgánse, ktore nie máią bydź zrázu mocne, ále iák naywolnieysze. Tákże Enemy mocne bárdzo dobrze służą, Womitorya osobliwie w ten czás służą, kiedy Chory czuie pełność wielką w żołądku. Tákże ná póty rożne Medykámenta służą. á osobliwie *Sal. C. C. Volat. Spir. fuliginis. Essent. Castor. Spir. Sal. Armon.* Saliwacye nádewszystko nayskutecznieysze, z tą okolicznośćią, ieżeli chory ná głowę znácznie nie szwánkuie, ieżeli záwrotu nie ćierpi, álbo Konwulsiy, álbo trętwienia nie ma; álbo ieżeli się w szkorbućie przyda, álbo z áffekcyi kolicżney, lubo też z inszey iákiey powierzchney przyczyny. Krwie puszczenie podeyźrzáne iest, dla czego ostrożnie z nią potrzeba, iednak w pártykulárnym Parálizu, ktory pochodźi álbo ze krwie złey, álbo z spadku, álbo z vderzenia, &c. może krew beśpiecznie puśćić, lubo hæmorhoidy otworzyć.

Item. Bańki śiekáne álbo ná sucho oćiągáne, Frykácye, á osobliwie pokrzywámi suchemi álbo świeżemi, Kauterye są bárdzo pożyteczne.

Item

Item. Winá záprawne rożne ſą ſkuteczne iáko *R. Herb: Hamep: Chamadr: Salviæ Flor: Paon: Stechad: Arab: Anthos, aã. M. S. Rad: Valer: Paon: Doron: Garyophilat. aã drach: 2. Hermeductil. Mechoac. aã. drach: 3. Fil: Senæ Vnc: 2. Rhabar: Vnc: 1. Galan. Cinam: Cubeb: aã drach. 1. incisa & contusa, dentur pro mensura Vini.* tego Winá Chory ma zázywáć po kwáterce co dźień, ieżeli śiły pozwolą.

Salia Volatilia bárdzo ſkuteczne, tákże *infixa*, iáko *Chamædr. Chamæpi. Scordij. Cichor, &c. Tart. Vitr.*

Choroba poſpolićie początek ma od pacierzy, kędy ſię naywięcey ſchodźi Nerwow. tákże i *Medula ſpinalis* tám zoſtáiąca, zkąd trzeba ie częſto ſmárowáć. Ná to máść oſobliwa.

R. Vngv: Mart: Nervi aã. Vnc: S. Ol. Philosoph: Succi. aã. drachm: S. Ol. Petræ. drach: i. f. Lin. vel R. Ol. Succ: Vnc: S. Camphor. drach. i. Spir: formic: Vnc: i. M.

Item. Oleiek Zkantarides ſmáżonych w Oliwie, do náćieránia częśći nárußonych ieſt dobry, tákże *Spir: Formicar: Aqu. Reg: Hung. Spir: Lumbric: Milleped &c.*

Oleykámi i máśćiámi, (częśći nárußonych) częſtego ſmárowánia ſtrzedz ſię bo porv zá ykáią, bárdźiey ſłużą parzenia, moczenia w źiołách, Materáce, &c.

Item.

Item. R. Spir: Lilior. Convall. Aqvæ Apoplec. Lang. aã. Vnc: i. Essent. Castor. drachm: i. M. pro linimento.

Potrzebne tákże fą, kichánia pobudzenie, kurzenia Burfztynem, kąpánie fię w wodách śiarczyftych, iákoż Szklánowfka wodá wielom pomaga, tákże kąpieli z źioł Nerwom fłużących, przydáiąc Siarki z Wapnem niegáfzonym wprzod rofpufczoney.

Item. Kąpieli z rożnego rodzáiu zwierząt, wárząc lifzki młode, fczenięta, koty, mrowki wraz z źiołámi náleżytemi, iáko to Bukwicá, Száłwia, Rozmáryn, IvaArt, Łopianowe korzenie, Máćierzanka, &c. dobra też rzecz ieft członek nárufzony, kłáść w świeży kałdon bydlęcy; álbo w Ięczmień warzony ćiepły.

Item. Tabáká świeża źielona w Małmázyi moczona (náćieráiąc nią) częśći nárufzone, ofobliwie po potách znácznie pomaga. Ięzyk ieżeli Parálifz nárufzy mafz o tym ná fwoim mieyfcu, patrz w Regeftrze.

Dekokcya ná Poty.

WEś kwiećia Száłwii, Bzowego, Lewándy, Rozmárynu, Rumieńku, Melifsy, Maieranu, Parálizowego źielá, Iałowcu, wfzyftkiego coć fię podoba, włoż do garcá náley wodą, warz nákrywfzy, odeymi

prędz

prędko od ogniá ſtaw do Wanny, do ktorey wſadz chorego, okriy go dobrze żeby ſię od pary poćił.

Item. Rzecz ſkuteczna. Weś wierzchołkow Lebiodki, liśćia Dębowego, Iałowcu, wſzyſtkiego po trzy gárśći, ſzyſzek Iodłowych, ńro 12. Warz w wodźie, oſtudźiwſzy mocz część náruſzoną, otárſzy ſmáruy tym. R. *Spiri Salis Vitriol. Ol. Therebinth: aa. p. ae.* zmieſzay wraz. gdy to powtorzyſz raz, drugi, i trzeći, nie bez ſkutku będźieſz.

Oleiek ſekretny ná Paráliſz, ná Podágrę, ná Konwulſye, &c.

WEś Oleiu lnianego, rozpal ſztukę żelażá nową, zágáś w tym oleiu, czyń to poty poki oley trzeſczeć nie przeſtánie, do tego oleiu włoż tyle wapna niegáſzonego, żeby było iák ćiáſto gęſte, zgnieć dobrze, pokray w káwałki, włoż do retorty, wypal oleiek, ktory włoż do gnoiu końſkiego, (dobrze wprzod zátkáwſzy) niech tám będźie przez 10. dni, potym go rektyfikuy, ieſt ták przenikáiący, że gdy go ná dłoń náleieſz, záraz przeniknie ná drugą ſtronę. Gdy Paráliſz pochodźi z pełnośći flegmy, iáko ſię nayczęśćiey tráfia, w ten czás ſłużą purgánſe, á oſobliwie też *ex Merc: Dulcif.* przydáiąc *reſinam Mechoacan, Agarici, &c.*

Ieżeli Chory władzą cále vtráći że się ruszyć nie może, á przytym i mowę, zápewnie z niego nie wyidźie. Ieżeli też z kolek, ná to służą Enemy, Máteráce, &c.

O KONWVLSYACH.

Konwulsye znáczą śćiagánia żył i muszkułow, dá czego náleży i kurcz.

CZworáka iest Konwulsya. Pierwsza zowie się *Emprosthotonos*, tá iest w ktorey głowa, kárk, i grzbiet, náprzod śćiągnione bywáią ták dálece, że brodá áż do piersi, á czásem i do kolána śćiągniona bywa.

Druga názywa się *Episthotonos*, tá iest w ktorey w tył człek śćiągniony bywa.

Trzećia zowie się *Tetanos*, tá iest kiedy Nerwy i Muszkuły z tyłu i z przodku śćiągáią człeka wzdłuż iák stronę, táka iest naygorsza, i rzadko się też tráfia.

Czwarta zowie się *Spasmus*, to iest Kurcz ktory pospolity iest w nogách, w rękách, w palcách, pod czás i Twárz wykrzywia, ktore wykrzywienie názywa się *Spasmus, Cinicus*, álbo *risus Sardonicus*.

Konwulsye pochodzą álbo z pełnośći wielkiey humorow álbo z wynisczenia onych, Kurcz záś pochodźi z humorow ostrych, z wiátrow, &c.

Pełnośći przyczyny ſą. náprzod obſtrukcye Wątroby, Sledziony, Zołći, Maćice, *Venarum meser*, przetrzymánie Hæmorhoidow, Mieſięczney choroby, wnętrzne nábrzmienia i guzy, ſłábość wnętrzności i vtrácenie ákcyi żołądka i kiſzek, ták że chory áni tráwić áni pozbywáć z śiebie exkrementow może.

Item. Pełność wielka Meláncholii, flegmy. tákże humorow wielka oſtrość, &c.

Item. Zbytnie piiáńſtwá, obżárſtwo, mieſzkánie ná mieyſcách wilgotnych, częſte kąpanie ſię w wodách źimnych, rááná znáczna, przekłoćie ſuchey żyły, zápalenie bliſko ſuchych żył, bez Soli iedzenie, zbytnia agitácya, &c.

Wyniſzczenia przyczyny ſą. náprzod krwi zbytnie płynienie zkądkolwiek, poty zbyteczne, zbytnie purgáńſe i womity z przeſádzenia lekárſtwem, &c. oprocz tego w rożnych chorobách tráfiai ſię Konwulſye.

Oprocz pomienionych przyczyn bywáią też wnętrzne Konwulſye. Znáki ich ſą te, wnętrznośći wielkie wzruſzenie i powśćiągánie, w ktorych pępek ták ſię śćiągnie, że áż ná doł ná tym mieyſcu będźie gdźie pępek był, á czáſem ſię tylko żywot iáko bęben rozedmie.

Kurcz z rány w ktorey ſą Nerwy poprzećinánе, czáſem śmierć przynośi, tákże ieżeli

żeli nápadnie z zbytnich purgánsow álbo krwi vśćia wielkiego, niebespieczny iest.

Item. Ieżeli zbytnie i często trápi chorego, wpráwia go w száleństwo.

Item. Wykrzywienie Twárzy, Warg, Brwi, Oczu, álbo Nosá, gdy się tráfi w gorączce, częstokroć znáczy śmierć.

Sposoby do Leczenia.

W Sámym Paroxyzmie przytykáć pod Nos *Spir. Sal: Arm: Vrin.* tákże kurzyć *Assa Fat.* Bobrowym stroiem, ktory też i pod Nos często przytykáć. Części záś ćiáłá śćieráć chustámi ostremi Bursztynem okurzonemi, tákże grzanki z Chleba solą posypawszy przypiec, i do stop poprzykłádáć, wierzch Głowy náćieráć wodką Krolowey Węgierskiey z Kámforą. Ieżeli podniebienie nátrzeć Dryákwią z wodką rućianą zmieszáną, prysczе po rękách vczynić.

Purgáns iest potrzebny, ále oprocz Paroxysmu. v. g. *R. Extr: Panchimag. Gum: Ammon. aa Scrup: i. Mercur. dulcis: gr. 12. Extr: Colocynth: gr: 5. Castor: gr: 7. cum Extr. Absinthij f p.*

Womitorya, Enemy, w sámym Pároxyzmie wiele pomágáią.

Item. Spir: Formic: Fuligin. Secundin Sangv.

Hirundin. Sal. Vel Oleos. Sylv. &c. wiele pomagáią ták náćieráiąc iáko záżywáiąc.

Proſzek ná Kurcz pewny.

R. Cinnab. nat: drachm: 1. *Magiſt: Lunæ, drachm: S. Cran: hum: pulv: Succini, aã. Scrup.* 2. *Man: Chriſti, perlat: drachm:* 3. *m. f p.* ieſt bárdzo ſkuteczny ná raz *drachm:* 1. Wodka z Wrotyczu kilkakroć przepalona ieſt oſobliwa ná tę chorobę: piiąc ią.

Item. Olcyki, Iałowcowy, Burſztynowy, z rogu Ieleniego, Terpentynowy z Winem, álbo z gorzałką zmieſzáne, lubo wraż, lubo z oſobna, (náćieráiąc niemi częśći śćiągnione) ſą ſkuteczne, oprocz tych, i inſze ſłużą iáko Rozmárynowy, Bobkowy, &c.

Ieżeli Kurcz pochodźi z ukąſzenia iákiey beſtyi iadowitey, przyłoż ná ránę Theryáki, á wkoło ránę obłoż *Empl: Veſicat.*

Ieżeli Konwulſye pochodzą z zákłoćia, á bo przećięćia Nerwow, ránę trzeba dilatowáć i wláć w nię oleyku Terpentynowego.

Ieżeliby częſte Konwulſye z tąd nápadáły, trzeba żyłę cále przerznąć, iáko náuczáią vczeni Chirurgowie. Pomocne tákże ſą (ná częſte nápadáiące Konwulſye:) kąpieli śiarczyſte do ſmárowánia, oleiek z krowek ktore bywáią w końſkich łaynách, frykácye, báńki ſuche.

Ná Kurcz.

R. Styrac. liqv: Euphorb. Castor: aã. Vnc: i. cum Ol. Lilior. alb. f. limin. tym smárowáć gdy kurcz nápadnie. Tákże oleiek Migdáłowy, (smáruiąc niem) znáczną folgę czyni.

Ná Skurczenie z záłoćia Nerwu, Kátháplasmá osobliwa.

WEś Slázu kędźiorzáwego Vnc: 4. korzenia liliowego Vnc. 5. Slázu ogrodnego Vnc: 8. Warz to wraż w wodźie, przecedz, przyday mąki Ięczmienney, z korzenia Liliowego, ile trzeba, zmieszay przywarz, tym okłáday ćiepło.

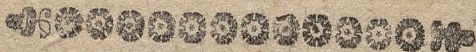
Ná Kurczę

SŁużą oleyki do smárowánia z glist, z ślimákow, Sadło człowiecze, Pierśćień z rogu Ośla dźikiego ná palcu noszony, skorá człecza węgorzowa ná ćiele noszona. Nayosobliwszy iest proszek z słonogow, záżywáiąc go tym sposobem, názbieráć ich wiele zláć winem, vsuszyć zetrzeć ná proszek. Iescze ták lepiey názbieráwszy ich, skropić dobrze winem, stłuc w moźdźierzu, wyćisnąć sok przez chustę, tego soku bráć po łyżce.

Item. Weś soku z Iabłek leśnych, zmieszay go z oliwą, smáruy ćiepło mieysca te w ktorych kurcz nápada.

Ná śćiagánie żył Liniment pewny.

R. *Axung: porc: Veter: Butyr. Gumi Bdellij, Ammon: aā. Vnc: j. Myrha, Castor. aā. drachm: 2. flor: Stœchad. anthos, aā. pug: j. Nucis Mosch: Garyophil: aā. drachm: 1.* wypatrosz Kota opráwnego, włoż weń pomienione rzeczy, zászyy, piecz zárowno ćiekąca z niego tłustość zbieray, ktorą smáruy grzbiet, i częśći pośćiągáne, vznasz pomoc. Kąpieli też ná to pomocne, z Slázu, z korzenia Liliowego, z náśięnia *Fanugr: Lini, &c.*

TRAKTAT II.

O CHOROBACH Drugiey Częśći Ciáłá.

To iest; Pierśi, w ktorych się zâmykáią, Serce, Płuca, Pleurá, Madiastinum, Pericardium, Diaphragma, &c.

O SVCHOTACH.

SUchoty názywáią się *Phtisis*, to iest: Ciáłá wyniszczenie z gorączką wnętrzną vstáwiczną,

wieczną z kászlem vprzykrzonym, przez ktory materya flegmista z ropą, á czásem ze krwią odchodźi z humorow ostrych często z głowy ná pierśi spadáiących, ktore ostrośćią swoią ránią płuca. lecz oprocz zránienia płuc, z ktorego suchoty pochodzą z rożnych przyczyn ćiáło ná człeku niszczeie, to iest álbo z trućizny zádáney, á bo z czárow, álbo z żołądka zle tráwiącego, álbo z Sledźiony ktora nie iednym sposobem człeka dręczy, álbo skorbutem, álbo Hypochondryą, i Scyrchusem oddech tłumi, boki pali i rozdyma, meláncholii wiele rodząc onego niszczy. Dźiećiom się też często tráfiaią álbo z glist, álbo ze złego pokármu, álbo z robaczkow, ktore się im w grzbiećie rodzą.

Znáki Such.t: Máprzod duszność, kászel, i do kászlánia vstáwiczna chęć, przez kászel odchodźi flegmá żołta, popieláta, źielona z ropą, á czásem ze krwią, tá flágmá gdy ią ná ogniu położysz, smrod z śiebie wydáie, á gdy wrzućisz do wody záraz tonie. Gorączka przytym vstáwiczna wnętrzna, osobliwie po iedzeniu w dłoniách się wydáiąca, zá czásem żywotá bywa częste rozdymánie, sercá słábość, pod czás i drżenie ápetytu vtrácenie, oddech smrodliwy, ćiáło powoli od gorączki wnętrzney wysycha, potym

wszystek *Succus alimentarius* do płuc się ściągáiąc w ropę się obraca, nápadáią i poty częste osobliwie w nocy, ktore śiły co dáley słabią. Gdy się iuż choroba bárdzo záweżmie, iagody śinicią ktore się przedtym rumieniły, twárz blednieie, nogi nábrzmiewáią, wszy się wiele rodźi, vryná gęsta, oleiowi podobna, w ktorey pod czás ná spodku piasek vstáie się czerwony, włosy opadáią, nos się zákończa, skronie i oczy západáią, ná końcu biegunka i flegmy zátrzymánie, ktore znáczy iuż bliską śmierć, tá pospolićie bywa lekką przy dobrey rekollekcyi

Przyczyny Suchot: Materya z głowy często ná pierśi spadáiąca, gdy będźie ostra sprawuie kászel, i powoli wprawia w suchoty rániąc płuca.

Item. Pićie częste gorzałki, win wapiennych, tutuniu vstáwiczne kurzenie, płuca osuszáią i w suchy kászel wprawuią ktorym się płuca gwałtownie poruszáią, zkąd gdy się zvłká przerwie (á zrázu się temu nie zábieży) pewne suchoty.

Item Záżywánie częste prostych lekárstw wprawia w suchoty, tákże náráženie się ná dym iáki zárážliwy, iáko się przytráfia Złotnikom, Alchimistom, tákże i Malárzom, Kámieniarzom, gdy wsię kurzu z wapna często nábieráią.

Item. Spádek ćięſzki ná pierśi álbo vderzenie, gdy ſię krew przez vſtá puśći, tákże krwi burzenie wielkie i oſtrość, przeźiembnienie.

Item. Zárażenie ſię od Chorego ná ſuchoty, náráżáiąc ſię ná dech iego, tákże ſypiaiąc z niem, iedząc, &c.

Item. Plućie krwią często ſuchoty przynośi, iednak nie kożde plućie krwią ieſt ſzkodliwe. o czym będźieſz miał ná ſwym mieyſcu.

Item. Tá choroba ſpoſobem dźiedźicznym, z Rodźicow zlewa ſię ná dźieći.

Item. *Gonrhaa, Venus immod. &c.* niſczą człeka.

Progn: Choroba tá zrázu z trudnośćią poznáć ſię może, á łatwo vleczyć, gdy ſię záś wzmoże, łatwo ſię da poznáć, ále vleczyć z wielką bárdzo trudnośćią, niektorzy tę chorobę dźielą ná gradusy, ktorych mniey potrzebnych, nie zdáło mi ſię położyć. Taż choroba ieſt długa, płuca álbowiem owrzedźiałe z ćięſzkośćią leczyć ſię dádzą, częśćią dla rzadkośći i ſubtelnośći ſubſtancyi, częśćią dla vſtáwicznego ruſzánia ſię w oddychániu i káſzlániu ktory przeſzkádza *conſolidatii.* Apetytu vtrácenie, twárdość w bokách, w żołądku od wiátrow i pomieſzánia humorow, tákże puls rzádki [illegible],

z [illegible]

ſzlem i ćięſzkim oddychániem, zła nádźieię czynią: tákże częſte mdłośći, poty lipkie ſłábiące chorego, biegunka kurcz częſty, vryná iák oley, &c. pewne znáki śmierći, tákże ſen niespokoyny, chrápliwość, włoſow opadánie, rozumu pomieſzánie, nog nábrzmienie, wſzy mnogość, flegma ſmrodliwa, tákże znáki ſą bliſkie śmierći. Bywa też częſto káſzel przez ktory ná kſztałt ropiſta materya odchodźi z roſpaleniem, co pochodźi z Kátháru vſtáwicznego. więc nieuważni lekárze á oſobliwie baby wmawiaią ſuchoty, ná co każą pić mleko koźie, ośle, &c. i gdy Chory kaſzláć przeſtánie, chwalą ſię że ná ſuchoty vleczyły. Ieſt też wiele tákich co z ręki ſuchoty poznáią, ná czym ſię bárdzo mylą.

Leczenie tey choroby záwiſſo naybárdźiey nádęćie, zkąd wſzelkim ſpoſobem chronić ſię máią winá, gorzałki i innych gorących trunkow, ále pić máią piwo lekkie, dobrze vwarzone i wyſtáłe, álbo Tyzánnę z Fig, z Rodzenkow, z Ięczmieniá przytym potraw ſchronić ſię máią korzennych, kwáſnych bárdzo, ſłodkich i trudnych do tráwienia, ieść máią ćielęćinę, gołębie młode, kury, iayca świeże miękkie, ráki, ále tylko konſerwe z nich: ślimáki, oſtrygi, żołwie, Dáktyle, Figi, potráwy mleczne, gdy ieſcze nie máſz gorączki wnętrzney. Spoſo-

Sposoby Lekárskie do Leczenia.

NAprzod krwie pusczenie w tey chorobie mieyscá nie ma, chyba żeby ze złey krwi álbo z pełnośći i ostrośći iey tá choroba pochodziła.

Item Kauterya w Ręce álbo w Nodze, ná początku choroby iest pomocna; Womitorya bárdzo niebeśpieczne, chybaby chory miał do nich wielką skłonność, i do tego czułby w vstách vstáwiczną gorzkość. Purgánse tákże mocne nie náleżą, tylko bárdzo wolne, z Senesu i z Mánny przylawszy syropu Rozánnego, przytym i inne lekárstwa czysczące, śćiągáiące, &c.

Item. Weś Terpentyny Cypryski dwa łoty, miodu Rozánnego pułtora łota, Lukrecyi ná miałki proszek vtartey trzy ćwierći łota, zmiesząwszy wraż dáway Choremu ná kożdy poránek, iák Kásztan ná raz, pić przytym dekokcyą z drzewa Sandáłowego i Bryzelii Służą tákże ná tę chorobę Balsámy iáko to *Bals: Sulph: anisat. Theerbinthinatus, Saturni, Tinct: Sulph: &c.* iednakże rzádko pomienionych zażywáć Balsámow.

Item. Proszek pewny ná Suchoty.

R. Ocul: Cancr: præ: Corall: rub: præ. aa. Scrup: i. Pulv: Anonymi, Flor: Sulph: myrbat, aa. drachm:

oz. drachm: s. Antichect. Peter. Scrup: s. Mar. gar. præ: gr: 15. *f. pulv.* może i *in forma rotulari*, przydáwszy cukru ile potrzeba.

Mleko kozie, ośie wielce pożyteczne ná suchoty piiąc ie przewarzywszy: (záwsze iednak) gdyby byłá gorączka wnętrzna ustáwiczna, álbo biegunka szkodzi, wątroba wilcza suszona i w proszku záżywána znácznie pomaga.

Item. Bluscz źiemny suszony ná proch tárty, álbo sáme źiele suszone w mleku wárzone, tákże i przetácznik źiele.

Item. Rad: Aaronis cum floribus Sulphuris, czyśći Pierśi, z flegmy i broni większego owrzedzenia i korrupcyi.

Item. Weś Hizopu, Blusczu źiemnego, Szánty, polney Dryákwie, Przetarzniku, Slázu, Podbiału, wszystkiego po gárśći drzewa Gwáiakowego, łotow 5 korzenia Omanowego 4. łoty, Tatárskiego źiela łot, Hánvszku, Kminku po dwa łoty, warz to wszystko w wodźie á vczyniwszy z papieru trąbę, położ ná gárku przez ktorą parę bierz do vst i onę połykay.

Item. Weś Kádźidłá, Bursztynu białego, Benzoinu, wszystkiego po pułtory ćwierći łota, Roży suchey vtártey, drzewa Sandáłowego czerwonego tártego, oboyga po ćwierći łota, zmieszay wraz wszytko, i po

troszę

trosze rzucay ná węgle, dym bierz w vstá i połykay.

Pláster ná Pierśi.

WEś Wosku żołtego trzy łoty, Terpentyny trzy ćwierći łota, oleyku Migdáłowego puł łota, oleyku Hányszkowego puł ćwierći łota, zmieszay nád ogniem, iák ostydnie rośćiągniy ná papierze cukrowym, przyłoż ná Pierśi.

Item. Kąpieli ná tę chorobę są bárdzo potrzebne. Ięczmień w wodźie warząc przydáwszy Podbiału, Bluszczu źiemnego, Slázu ogrodnego, Rumieńku, kwiećia Grzybieniowego żołtego. tákże kąpiel Szerwatczána dobra, z mleka ieszcze lepsza, iednak te kąpieli w ten czás są dobre poko ieszcze choroba nie iest bárdzo wkorzeniona, i chory iest przy śiłách.

Item. Sok świeżo z Rzodkwie wyćiśniony zmieszay z Miodem czystym dáway choremu po trosze, znácznie czyśći Pierśi od flegmy.

Item. Weś korzenia Omanowego, *Imperatoriæ*, Cytwárowego źiela, polney Dryákwie, Rzepiku, Przetárzniku, Podbiału, kwiećia żywokostu S. Iená, warz wszytko wraz w wodźie, przecedźiwszy zgáś w tym stal kilká kroć, osłodź Syropem Omanowym day pić choremu, po kwáterce zráná i ná noc,

Item.

Item. Weś Terpentyny Cypriyſkiey coć ſię zda, warz ią w wodźie Rozánney áż będźie twardá, przyday do niey Cukru Rozánnego co potrzeba, Balſámami *Pervian: nigri*, kilka kropel, porob pigułki dáway ich częſto Choremu, ſłodkie rzeczy iáko to Syropy, Iulepy, Konſerwy, (ná ktorych polegáią Medycy) ſą ſzkodliwe gdy ich częſto chory záżywa, álbowiem krew gęſczą i cholerę mnożą, vtemperowáne iednak inſzemi ingrediencyámi nie ták ſzkodźić mogą, i owſzem kwáſkowáte pomnieyſze. Ná zátrzymánie humorow oſtrych z głowy, ktore płucom ſzkodzą potrzebne ſą pigułki, ktore ſię opiſáły w Káthárze Myrrha iákimkolwiek ſpoſobem záżywána, płuca czyśći i od zgniłośći záchowuie.

Proſzek oſobliwy.

R. Antichect: Peter. Antim: diaph: aā. drach 3. Flor: Sulph: Sperm: Cetė Myrhæ, aā. drach: s Sacchari Satur: Croci, aā. gr: 10. M. f. p. divid in 5. part: æqv. dáwáć go w konfekćie Rożowym álbo Fiałkowym.

Item. Wodka wypalona ze krwie proſięcey z ziołámi pierśiom ſłużącemi, ieſt dobra.

Item. Dekokcya doświadczona.

R. Ligni Sancti Unc: 2, Rad: Tormentill: cum foliis,

folÿs Vnc: j. S. Fol: Millefol: cum floribus, Vnc: 2. Pimpinell: Sangvisorb: Pilosell: áá. drachm: 10. Conser: Rosar: Vnc: 6. Aqv: Verron. lib: 12. Niech to wszystko moknie przez noc, názáiutrz zálepiwszy náczynie wstaw do kociołka, náley w ń wody, warz przez dźień, potym wiymi náczynie z ingredyencyami, przecedz, schoway ná źimno, dáway tego trunku po trzy rázy ná dźień.

Item. R. Rad: Chinæ ponder: Vnc: 3. infunde in Aqv: Veron: Scabios Tussilag. áá. libri i. adde Trium Santal: áá. Vnc: i. Passul. jor. Vnc: 3. stent per noctem mane coqve, cola, colaturam e dulcora Syrupo de Veron. Niech tego liqworu Chory trzy rázy ná dźień záżywa.

Lambitivum.

R. *Conser: Rosar: Vnc: 3.* Speti. *diatrag. frigidi. Vnc: i. Lactis Sulph: drach: S.* Succi *Liqviritiæ, Bol: Arm: áá drach: 1. Rob: de Tussilag. Vnc: 2.* Syr: *Capill: Ven: Vnc: 3. Ol. Fœnicul. Anisi, áá.* Scrup: *S. Bals. Sul. gut. 20. f. lamb. cum baccillo d. Liqv.*)

Dekokcya osobliwsza.

WEź szyiek rákowych obránych co chcesz warz ie dobrze w mleku owczym, (może i w krowim) potym rozwierć w donicy, i roztworz tymże mlekiem, przyday do tego Migdáłow tłuczonych, mąki Ięczmienny,

ny, Krochmálu, żołtkow Iaiowych, Cukru, wszystkiego co potrzeba zmieszay, przywarz niech tego chory często záżywa, vzna pomoc.
Item. Weś Miodu czystego dwa funty, Tyzánny (z sámego Ięczmienia) warzoney, trzy funty Lukrecyi, puł funta korzenia Zywokostu łotow 10. warz pierwey korzenie áż zmiękna ktore przetrzyy przez śito, zmieszay z Miodem i Tyzánną, przywarz niech tego Chory záżywa często po łyżce.
Item. Weś soku z Bluszczu źiemnego łotow 14. Winá wolnego łotow 16. Pieprzu białego, Myrhy, Kádźidła, wszystkiego (subtelnie tártego) po puł osmy drágmy, odwarz pierwey sok z Miodem i z Winem, do połowy, przecedz, wsyp proszki, dáway choremu po łyżce, rzecz pewna.
Item. Częste záżywanie *Herb: Thea* w mleku warzone znácznie pomaga. osobliwszym záś sposobem Dekokcya z Chiny z Cielęćiną, álbo z Kápłonem warzona służy, poko się ieszcze gorączka bárdzo nie wkorzeni. tákże Syrop z tábaki skuteczny iest, insze niezliczone Medikámenta, ktorych nie tylko między Medykámi biegłemi iest dość, ále i między Medykástrámi, á osobliwie między ćiekáwemi babami, ktore naywięcey leczą gusłámi osobliwie Dźieći, nie bez grzechu Rodzicow, ktorzy ná to pozwaláią.
O DYCHA-

O DYCHAWICY.

TRoiaka ieſt dycháwica. Pierwſza zowie ſię *Dyſpbnaa* w ktorey bywa oddech ćięſzki bez ſapania wielkiego i bez świſtu.

Druga zowie ſię *Aſthma*, w ktorey ćięſzkość więkſza w pierśiách, oddech częſty z chrápaniem i świſtem.

Trzećia názywa ſię *Orthopnaa*, w ktorey Chory oddycháć nie może, áż wyćiągnąwſzy ſzyię nád to leżąc oddechu nie pozwala.

Przyczyny dycháwice ſą te, náprzod poprzylegánie humorow kliiowátych w około Arteryi dechowi ſłużącey (krorą názywáią) *Aſpera.* *Item.* Obſtrukcya, to ieſt pozátykánie *Bronchiorum* humorámi grubemi.

Item. Zátwardzenie płuc od waporow álko dymow oſtrych, álbo kurzow iáko to wapiennych kámiennych, &c.

Item. Przyrośnienie pluc do źiober.

Item. Wapory iadowite i oſtre álbo ćierpkie, ktore śćiſkáią Bronchia, to ieſt meáty przez ktore oddech odchodzi.

Item. Krew śpiekła w żyłách płucnych, tákże obſttukcya wątroby twárdośćią ſwoią náćiſkáiące diaphragmę ſpráwuie duſzność, krew też w Kátházze nie należyćie puſczona, częſto wprawia wdycháwicę nieuleczoną.

Sposoby do Leczenia.

NA początku tey choroby, (ieżeli Chory iest komplexyi krwistey) krew z Nogi puśćić, á potym purgánse bráć, ktorych sposob niżey podáie się. Womitorya lubo niektorym podeyzrzáne są, iednak wielom pomagáią, osobliwie ná początku choroby, ktore nie máią bydź mocne náprzykład: Weś soku z Kosakkowego korzenia łotow dwa, przysłodźiwszy day choremu. Enemy tákże są pożyteczne; ktore máią bydź przymocnieysze. *Item.* Oleyki, Száłwiowy, Rozmárynowy, Hányszkowy, z kopru Włoskiego są pomocne dáiąc ich po kilku kropli w konfekćie Rożowym álbo w Winie, tákże *Tinctura Asthmatica*, *Tinctura Sulphur: Lac:Sulphur: Loch de Pulm: Vulp: Loch: Sanum, Bals. Sulph. &c.* wiele pomagáią.

Item. Dym z Tábaki tákże z Gwoźdźikow, wpuszczáiąc weń znácznie pomága, tákże oleyku Migdáłowego często z Cukrem záżywáiąc, tákże maść do smárowánia Pierśi skuteczna. Weś oleyku Rumiánkowego, Migdáłowego, sádła Kápłoniego, korzenia Fiałkowego, náśienia *Fenugraec.* Lniánego, *Gumi Ammon.* wosku wszystkiego coć się będźie zdáło, vczyń maść. *Item.* Warz czerwoną kápustę, odcedz polewkę,

przyſłodźiwſzy piy. *Item*. Dla odćiągánia humorow ſpadáiących z głowy potrzebne ſą kichánia pobudzenie, *Apophlegmatiſmi*, *Evchina*.

Item. Terpentyna z oleykiem Migdáłowym częſto záżywána, znácznie pomaga.

Item. Vpiecz świeżą rzepę w zárzewiu, weś Kápłona vduſzonego, ktorego nie tykáiąc wodą oſkup, wypaproſz, pośiekay, wkray do niego rzepę pieczoną, przyday Rodzenkow wielkich, Lukrecyi trochę, Hányſzku, náśięnia Pokrzywianego, Pietruſzki, warz záſzpontowawſzy, przecedz, przyday Cukru lodowátego, ſzárego, niech tego Chory częſto záżywa.

Item Proſzek ſkuteczny.

R. Flor: Car: ben. ſem: Carth: aa. drachm: 2. Piper longi, drachm: i. fol. Sene el. Rad. Acron. aa. drach: 2. Aniſi. drach. S. Diagredij Scrup: 8. Miſce f. pul. rozdźiel ten proſzek ná 7. rázy, dáway go co dźień zráná w piwie álbo w roſole. *Item*. Dla ludźi proſtych łayno końſkie w wodźie przewarzywſzy przecedźić i dáć pić choremu. *Purgans.*

R. Gum: Ammon. in aceto Sqvillit: *Sol. drach* 2. *Maſt: el. Scrup: i. Trochiſc: Alch: Reſin. Scammon. aa. drach. S. Sal. Succini Volat. gr: 8. Ol. Myrh. gut.* 2. *f. pill. nro.* 30. dáway tych pigułek ná káżdy dźień zrána po śiedmi.

Item. Syrop Otwieráiący.

R. *Syrup: d. Liquir: Vnc: S. Oxymel: Sqvil. Vnc: i: S. Loch. d. Pulm: Vulp: drach: 6. Gum: Ammon: soluti, drac: i. M. pro lambitivo* w ktorym maczáiąc korzeń Lukrecyiowy, wysysáć często.

Item. R. Millepéd: præ. drach. 2. Flor: Benzoini, Sal. Succini albi áá. Scrup. 2. Extr: Enul. Castor: áá. Scrup: S. Croci Scrup: i. cum S. q. Thereb: Cypr: f. pill. ktorych záżywáć zráná i ná noc po 5. co dźień.

Ieżeli tá choroba pochodźi z pełnośći flegmy, trzeba bráć częste purgánse, salwácye nayskutecznieysze, boiáźliwym iednak Medykom podeyzrzáne.

Ieżeli tez tá choroba pochodźi z śiadłey krwie w płucách, ná ten czás puśćić ią potrzeba z nogi, i dáwáć rzeczy rozrzedzáiące. iáko to *Sperma Ceté Sangv: drac: salia volat, Spir: Salis arm. dulc: &c.*

Trunek pewny.

WEś *Gum: Ammon: Scrup: i.* Wodki Hissopowey, Vnc: 4. Winá Vnc: 3. Syropu z lebiodki puł Vnc. zmieszáwszy nád ogniem day ćiepło wypić.

Item. R. Sperm: Ceté drach: i, Flor: Benzoin. drac: S. Myrrhæ. Sal: Succin. Vol: áá. Scrup: S. M. rozdźiel ná trzy rázy, day co dźień zrá-

ná

ná w iaiu miękkim, álbo w konfekćie Fiałkowym. Ná wierzch ná Pierśi służą rożne Linimenta, Vngwenta, Plastry, iáko to *Filij Zachariæ Moll.f. Venet. &c.* Oleyki Migdáłowy, Fiałkowy, Terpentynowy, z szpikow bydlęcych destillowány, tákże sadłá rozmáite. iednakże tá choroba iest vparta (á ile zástárzáła,) ták dálece że áż do śmierći ludźiom dokucza. Często się też przydáie owym ktorzy sobie w Káthárze krew każą pusczáć, nie wiedząc iáki iest Káthar, czyli może w niem krew puśćić, czyli nie, więc że się spusczáią pospolićie ná Cyrulika, tym sobie szkodzą, ále ći co pusczáią oślep (byle wźiąć kilka groszy) godni nágány, wpráwuiąc ludźi w ták ćięszkie i długie kálectwo.

Dźiećiom ná Dycháwicę.

NAzbieray Stonogow, wypłocz ie Winem, vsusz, zetrziy ná proch miałki, przyday do niego rowne częśći Száfránu, Myrrhy, cukru lodowátego, dáway go po trosze często w mleku.

O KASZLV.

KAszel zowie się *Tussis*, to iest płuc częste i gwałtowne wzruszánie się od humorow ostrych, z głowy do nich spadáiących, to iest

to ieſt. Ieżeli káſzel w nocy bárdźiey dokucza oraz z gorączką wolną, znák ieſt że pochodźi ſpádáiących humorow z Głowy. Gdy záś będźie káſzel gwałtowny á ſuchy przez ktory máło co ábo nic nie odchodźi máteryi, znák ieſt ze z żołądka przyczyny. Suche pokáſzliwánie częſte pochodźi z zápalenia, liqworu Nerwom náleżytego. Káſzel długo trwáiący wpráwia w ſuchoty álbo w plućie krwią

Item: Káſzel z wrzodu iákiego wnętrznego lubo ná płucách, lubo ná Pleurze vczynionego pochodzący, niebeśpieczny ieſt.

Item. Káſzel ktory przedtym był wilgotny, gdy ſię odmieni w ſuchy znáczy zránienie płuc. *Item*. Káſzel vſtáwiczny z obſtrukcyi, álbo z owrzedzenia płuc pochodzący, ieſt trudny do leczenia, á częſtokroć śmierćią ſię kończy.

Item. Káſzel ſuchy z gorączką wnętrzną á oſobliwie po iedzeniu bárdźiey ſię wydáiącą znáczy gorączkę Hektykę

Item. Káſzel Białymgłowom ćiężarnym gdy ſię przyda; czáſem płod morzy.

Item. Káſzel długi i ſuchy w ktorym bywa párćie w boku lewym, álbo práwym, á'bo wraż obudwu, znáczy záſtárzáłe obſtrukcye wątroby i śledźiony.

Przyczyny Káſzlu poſpolite. Náprzod

Pier-

Pierśi zázięsbienie ták aerya oſtrą iáko też pićiem nágłem źimnego nápoiu.

Item. Z głowy ſpadáiące humory ſłone, oſtre, *in Arteriam aſperam* ktorą łechcąc káſzel pobudzáią.

Item. Gdy wſię kto iákiego prochu oſtrego, álbo dymu nábierze.

Item. Tłuſte potráwy z ápetytem pożywáne, niekiedy bywáią przyczyną Káſzlu, orzechy też kto ich wiele iada káſzlu nábawiaią. oprocz tego, z przyczyny żołądka, wątroby, śledźiony, *Diaphragmatis*, maćice, z gliſt, &c. Káſzel bydź może.

Spoſoby do Leczenia.

CHceſzli Káſzel vleczyć według opiſánych znákow i przyczyn, maſz ſię miarkowáć. A náprzod gdy z obſtrukcyi wątroby álbo śledźiony, álbo z wrzodu wnętrznego, álbo z Pleury, álbo z gliſt, &c. pochodźi, o tym będźieſz miał ná ſwoich mieyſcách, tu ſię podáią ſpoſoby ná káſzel pochodzący ſpadáiących humorow z głowy ná Pierśi, álbo z przeźiębnienia, álbo z inſzey iákiey przyczyny powierzchney.

Náprzod purgánſe ſą potrzebne, ktore máią bydź wolne z Manny, z Seneſu, &c. Ieżeliby z przyczyny żołądka, może dáć beśpiecznie ná Womity. przytym záżywáć

rzeczy rozrzedzáiących, i poruſzáiących flegmę grubą i oſtrą, iáko ſą Syropy, Iulepy, Konſerwy, Loch, &c. oſobliwie ſłuży *Syrupus de peto*. *Item*. Weś oleyku Migdałowego łot ieden, przyday Cukru vmieſzay day choremu. *Item*. Weś Rodzenkow wielkich námocz ie w gorzałce, iedz po iednemu często. *Item*. Sok z Rzodkwie z Cukrem álbo z Miodem zmieſzáwſzy, znácznie pomaga záżywáiąc go często.

Item. Gorzałka zápalona z Cukrem z Száfránem i z Rodzenkámi, ſkuteczna ieſt.

Item. Weś Siarki iák naymieley ná kámieniu vtartey pułćwierći łota, Benzoinu ſkrupuł ieden, day choremu w Iaiu miękkim.

Item. Weś Hiſopu ſuchego garść, Pokrzywianego liśćia ſuchego puł gárśći, Miodu praſnego pułtora funta, warz w wodźie Slazowey, przecedźiwſzy dáway Choremu częſto po kwáterce ćiepło.

Item. Warz Rutę w piwie, przecedźiwſzy włoż Maſłá piy ćiepło.

It. Warz Cebulę w Mleku, przecedźiwſzy przyſłodz Miodem piy ćiepło, tákże Czoſnek w Mleku warzony pomaga, álbo go też ſmáżyć w Miedźie i ieść.

Item. Weś Imbieru, Fig, Rodzenkow, pokraiawſzy warz w Winie wolnym bárdzo ogniem, przecedźiwſzy przyday Cukru lodowate-

watego, Száfránu trochę, záżyway po łyſce ćiepło. *Item.* Oman w Cukrze álbo w Miodźie ſmáżony ieſt dobry ná káſzel.

Ná Káſzel z przeźiębnienia, weś Małmazyi kieliſzek, przyday Cukru, Száfránu, ſmáż ná węglikách żeby było gęſto iák Syrop, záżyway tego po łyſce ćiepło.

Item. Weś Czoſnku, rozwierć go i ſok z niego wyćiśniy, (przylawſzy trochę wody) przyday do niego trochę Cukru, przyſmaż, záżyway po łyſce.

Item. Weś żołtek Iaiowy ſurowy, zmieſzay go z lodowátym Cukrem źiedz, ieſt doświadczona.

Item. Myrrhę pod Ięzykiem trzymáiąc, Káſzel vſtáie. *Item.* Zmieſzay Terpentynę z Miodem i oleykiem Migdáłowym, záżyway po troſze. *Item.* Orzechy laſkowe przypiekáne z Miodem praſnym záżywáne pomagáią. *Item.* Weś Maſłá świeżego nieſłonego, żołtkow Iaiowych, Krochmálu, Cukru, rowne częśći zmieſzay, záżyway po troſze.

Służą też ná Káſzel: *Elixir: Propriet: Balſam. Sulph: Rubin. Sulph: Oxym. Sqvill. Sperma Cetè Loch de Papavere Iul. Violarum* ieżeli z gorącey przyczyny Káſzel. *Opiata* też potrzebne oſobliwie gdy często ná Pierśi ſpádáią humory z głowy.

Syrop

Syrop Pierśi czyſczący oſobliwy.

Syrop. Roſat: Sol. Vnc: 3. de Liqvir: de Althea Dia Carthami, áá. Vnc: i. Vini Malvat. Vnc: 2. Aceti Sqvillit. Vnc: 3. Spir: Vini Vnc: i. S. Spir. Vitrioli. Scrup: i. Aqv: Cinam: Roſar. áá. Vnc: i. Sacchari Vnc: 7. zmieſzay nád wolnym ogniem dáway po łyſce częſto.

Dla Dźieći ná Káſzel.

R. Lact: Capr. Vnc: 5. Sacchari Candi Vnc: 2. Syrup: Roſat: Sol: Vnc: 3 Diacarth: drachm: i. zmieſzáwſzy dáway po łyſce.

Item. Species Diatragan: frig. in rotulů.

Item. Kozłowym łoiem náćieray podewſzy ku palcom, nád rozpáloną cegłą.

Item Rożą ſuchą warz w wodźie, potym odliey wodę, do teyże roży przyliey oliwy, włoż ią do worká i ćiepło przyłoż nád dołek co raz polewáiąc ten worek gorącą wodą tą w ktorey Roża vwrzáła.

Item. Warz w piwie Slaż z korzeniem przyday máſłá, iák przeſtydnie, niech Dźiećie w tym nogi moczy.

Item. Warz Slążowe korzenie w Mleku, przecedz oſłodźiwſzy dáway po łyſce.

Item. Weś oleyku Migdáłowego, máſłá nieſłonego, zmieſzay, ſmáruy tym Pierśicki.

O PLV-

O PLVCIV KRWIĄ

PŁućie krwią názywa śię *Hæmophtysis*, álbo *Hæmoptoe*, náleżą też do tego choroby, *Empiema* i *Vomica* zwáne o ktorych będźie niżey
Hæmoptisis Iest káſzel przez ktory odchodźi materya ze krwią pomieſzána. Krwi przez vſtá odchodzenie z rożnych mieyſc i przyczyn bydź może, to ieſt álbo z Pierśi, álbo z płuc, álbo z árteryi płucney, álbo z ſámych vſt, álbo z podniebienia, álbo z dźiąſeł, álbo z głowy, álbo z żołądka, álbo z wątroby, álbo z śledźiony, álbo z choroby mieśięczney przetrzymánia, álbo z noſá, obraca śię pod czás do vſt. Tu śię tylko opiſuie odchodzenie krwi przez vſta z częśći (duchom ożywiaiącym) ſłużących. to ieſt: z Arteryi, z Płuc, z Pierśi.

Troiakim ſpoſobem krew przez vſtá odchodźi, álbo przez rozſzerzenie i otwárćie początkow żył zwyczaynych, i pulſowych; ktore názywa śię *Anastomosis* Albo przez rozerwánie onychże ktore názywa śię *Rixis*, álbo przez wygryźienie ich ktore názywa śię *Diabrosis* według wierſzu.

Diabrosis venas erodit, Rixis easdem ſcindit: Anastomosis has aperire facit.

Oprocz tego bywa też krwi rozrzedzenie przyczyną krwią plućia, gdy ſubtelnośćią i

ostro-

oſtrośćią krwie, pory żył przenika, co náżywa ſię *Diapedeſis.*

ZNAKI. Náprzod ieżeli krew z Vſt proſtym plućiem bez Káſzlu odchodźi: znák ieſt że álbo z Dźiąſeł, álbo z Ięzyczka, álbo z Głowy. *Item.* Ieżeli krwie z káſzlem mało co, (i złechtániem Arteryi) wychodźi: znák ieſt że z nieyżę ſámey zránioney pochodźi. *Item.* Ieżeli przez káſzel odchodźi krew pieniſta, czerwona, czyſta, przez żadnego bolu w Pierśiách, znák ieſt że z płuc pochodźi.

Item. Ieżeli krew czárna i ſpiekła przez káſzel odchodźi, z bolem w Pierśiách, znák ieſt że z Pierśi pochodźi.

Item. Ieżeli przez káſzel odchodźi krew czárna, zpiekła, pomieſzána z flegmą álbo z cholerą przytym i Nauſea, znák ieſt że z żołądka.

Vważyć też potrzeba ieżeli krew przedtym chodźiła; z Noſá, ztámtąd álbowiem część odwraca ſię do vſt, do płuc, do żołądka kędy ſię zpiekła.

Przyczyny powierzchne i wnętrzne. Náprzod zbytnie pićie trunkow gorących, á oſobliwie gorzałki, tákże potraw zbyt korzennych częſte záżywánie: Nágła ágitácya, przeźiębnienie, káſzel wielki, zſtłuczenie, ſpadek, dźwignienie nágłe ćiężáru jákie-

iákiego, mocowánie śię, &c. ...m. Pełność krwi, żył oryficyá rozſzerzáć i otwieráć zwykła á tym bárdźiey gdy goraca álbo zbyt oſtra będźie, toż czyni i ſubtelność krwie, humory też oſtre z głowy ſpadáiące częſtokroć żyłki ránią.

Choroba tá ieſt niebeśpieczna oſobliwie gdy z płuc pochodźi álbowiem w ſuchoty nieuleczone wpráwia, iednakże nie záwſze gdyż nátura częſtokroć *per Cryſim* pozbywa krwie zbytniey, iáko śię tráfia w zátrzymániu mieśięczney choroby, álbo Hæmorhoidow. *Diapedeſis* nie ták niebeśpieczna ieſt, *Anaſtomoſis* gorſza, *Rixis* ieſcze gorſza, álbowiem ieżeli we czterech dniách zátrzymaná nie będźie, przynośi zápalenie, z ktorego wrzod śię rodźi á potym ſuchoty nieomylne, według Aphoryſmu. *A ſangvinis ſputo, puris ſputum, à puris ſputo, Phtiſis, Diabroſis* ze wſzyſtkich naygorſza dla wrzodu w płucách nievleconego.

Empyema ieſt ropy w Pierśiách zebránie, álbo w iedney álbo w obudwu ſtronách, oddech ćięſzki i káſzel wielki spráwuiące; przytráfia śię to częſto w Pleurze albo w Periphneumonii, to ieſt zápaleniu płuc z ktorego gdy śię wrzod vczyni, máterya z niego rozlewa śię w Pierśiách, álbo też gdy śię wrzod w Gárdle nágle otworzy i ropa do

Pier-

pierśi śię obroći, ktora człeka duśi i morzy.

Vomica ieſt krwie (nie w ſámych płucách ále w błonce pokrywáiący one) roześćie i w ropę śię obrocenie.

Spoſoby do Leczenia.

NAprzod ieżeli z płuc krew przez vſtá odchodźi trzeba záraz beż odwłoki krew álbo z ręki, álbo z nogi puśćić i z powtorzeniem ieżeliby tego byłá potrzeba, potym dáwáć záraz trunki chłodzące, zátrzymywáiące i śćiſkáiące, náprzykład : *R. Aqv. Plantag. Vnc: 4. Lap: Hæmmat: pr. Scrup: i. Laud: Opiati gr: i. Spir: Vitriol: gut. 20. M.* day náraz ieſt rzecz doświadczona. A nie tylko śię ſádźić ná tym áby krew zátrzymáć, ále i tę ktora pozoſtáła w płucách zpiekła, (zkąd pewne ſuchoty) rozrzedźić i wyprowádźić: Na co ſłużą *Rad. Rubiæ Ocul. Cancr. Sperma Ceti, vngr: rubr: potab.* Oleiek Migdáłowy z Olbrotem náżywány. Do tego vważyć ieżeli śię przedtym Hæmorhoidy otwieráły á potym śię zátrzymáły , trzeba ie otworzyć , ieżeliby też z zátrzymánia mieśięczney choroby, krew z nogi puśćić , i dáwáć ná poruſzenie onych.

Iulep do záżywániá ná krew. *R. Aqv: Plantag. Papav: Errat: aā. Vnc: 2. Syrup: d. Roſis Sicc. Vnc: 1. Tinct: Corall. drachm: 2. Sal: Prunel. drachm: i.*

Item.

Item. Służą ná to oćiągánie subtelnemi Bańkámi po grzbiećie i łopatkách śćieránia, wiązánia rąk i nog, &c.

Ná wyprowádzenie humorow ostrych cholerycznych, gorzkich i kwáśnych naylepsze iest *Rhalarb*: álbo *Rhabar*: *drach*: *i. Myrabol. citr. dra. S. Syr. d. Ros. Sicc. Vnc. i. f. potio* day náraz. Potym trzeba *osculo vasorum* zátwierdzáć tym sposobem. R. *Boli Arm*: *Terr. Sigill. Corall. utriusq; Lap. Hæmm*: *aa. drac. S. Sach. Rosati. Scrup.* 2. *Album ovor. cum Aqv. Rosar. agit. Syrup. Myrtin. q. s.* dáway tego choremu ná raz iák Kásztan trzy rázy ná dźień. Sok pokrzywiany z Cukrem zmieszáwszy pić iest bárdzo skuteczny, tákże krwáwnik źiele wárząc i piiąc.

Item. Mleko ośle ábo koźie stal w niem kilkakroć zgáśiwszy iest pożyteczne.

Ieżeli krew od wątroby idźie ná to Kauterya w nodze znácznie pomaga, zażywáiąc przytym inszych sposobow.

Item. Na zátrzymánie Krwi.

R. Aqv. Portul. Plantag. Hæder. terr: *aa. Vnc*: *i. Succi Portul. Vnc*: *i. S. Lap. Hæmm*: *dra. S. Ocul*: *Canc*: *Scrup*: *i. Laud*: *Opiati gr*: 2. *Syrup. Corall. Vnc*: *i. M.* day ná trzy rázy.

Item. R. Conser. Rosar. drach. i. Masticis. Thur. Nuc. Mos. Styr. cal. aa. Scrup: *i. Specier. diatrag. frig. Scrup.* 2. *Rad. Consol. Vnc*: *i. Reqv.*

Nicol: drach. i. Diacod. Mart: q. s. f. C. dáway ná raz iák Káſztan.

Item. Służą ná wierzch Plaſtry, Maśći, Materáce, &c. *Item.* Nazbieray ſzyiek z Rakow warz ie w wodźie oraz z ięczmieniem przecedźiwſzy piy, możeſz przydáć trochę *Rad: Torment. i Conſol.*

Item. Tinctura Lap: Hæmmat. tákże *Corallorum* ſą bárdzo ſkuteczne. *Item. Trochi de Carabe, de Spodio. de Terra Sigill.* tákże *Semen. Hyoſciami cum Sacch. Roſat.*

Ná zerwánie żyły płucney.

R. Mumiæ dr: S. *Rhabar. toref. Bol. Arm. Spod. Terr:* Sigill: *aā. Scr: S. Syr. Cydoni. Vnc:* S. *Aqv. Plant: q. s.* day ná raz. *Item. R. Rad. Conſol. jor. Vnc. i. Burſ. paſtor. Sanicul. Pirol. Polig. aā. M. i. Rad. Tormentill. Vnc:* S. *ſem. Endiv. Acetos. Portul. Vrticæ. aā. dr: i. inciſa & contuſa decoquantur, colatura edulcoretur Syr. Myrtil.* dáway po kwáterce.

Item. Krochmal z wodą Babczáną ieſt dobry. *Item.* Wodka Sekretna *Stypticá* zwana. *Empyema* ieſt choroba niebeśpieczna, ropa álbowiem rozeſzła w Pierśiach prędko vduśi.

Spoſoby do Leczenia.

KAthaplaſma ná wierzch ſłużąca. *R. Rad. Althea, Vnc. 3. ficun. nro. 10. Paſſul. Vnc. i.*

Flor.

Flor: Chamo. Mellit. aã. pug. i. tont. coqv. & per crib. trajc. adde Far. Lini, Fænugr. Trit. aã. Vnc: i. Ol. Amygd. Buthy. Ol. Lilior. Therebinth. aã. Vnc: i. *Item.* Terpentynę Wenecką wypłocz w tyzánnie, zmieſzay z proſzkiem lukrecyowym dáway często choremu.

Item. Weś korzenia Slázowego, Zywokoſtu oboyga po dwa łoty, Rzepiku, Podbiału, polney Dryákwie, *Pan. Mar.* włoſow wſzyſtkiego po gárśći, náſięnia Dyniowego, Ogorczánego, Malonowego, po dwa łoty, Hányſzku ćwierć łota, Lukrecyi, Rodzenkow po dwa łoty, kwiátu Rumieńkowego, Fiałkowego, Rozy ſuchy po ſczypćie, warz to w wodźie, przecedźiwſzy przyday Syropu Lukrecyowego, z Podbiału, Omanowego ile potrzeba, dáway tego choremu po kwáterce trzy rázy ná dźień.

Oſtátni ſpoſob ieſt, to ieſt otwárćie Boku między czwártym i piątym żebrem, lecz tu v nas nie maſz Anatomiſtow ktorzyby to praktykowáli. Chorego nápoy ma bydź tyzánna miodem przyſłodzona.

Vomica. Kurácya podobna ma bydź iáko i *Empyematis*, oprocz tego ſekret oſobliwy. Námocz (Poleiu źiela) w gorzałce hányſzkowey dáway tey gorzałki po troſze choremu, dobry też ná to *Balſamus Samaritanus &c.*

O CHOROBIE
Ktora się názywa
Incubus álbo Ephialtes, álbo Asthma Nocturnum Defin.

JEst sen głęboki (z ściśnieniem około wnętrzności) Piersi náćiskáiący czym oddech ćięszki spráwuie, ták, że się zda iákoby kto dusił: co pochodźi z Konwulsyi Muszkułow Piersiom służących.

Rozumieią niektorzy, że zły duch, álbo strászydło iákie, z człeka się vrągáiąc tę duszność spráwuie. Ieżeli tá duszność często przez sen nápada, znáczy przyszłą álbo wielką chorobę, álbo Apoplexyą, álbo száleństwo.

Sposoby do Leczenia.

W Sámym Paroxysmie ocućić Chorego, á naylepiey strzelić mu nád głową: potym záraz dáć się mu nápić tego Liqworu. *R. Spir: Vini rect f: lib: 2 Sal. Tartar. pur: vnc. 4. destill: destillato liquori adde Ol. Cinam: Mac. Fænicul. aa. q. sorber pot. dosis gut 15.*

Oprocz tego purgánse Enemy są potrzebne. *Item. R. Conf: Rosar. Flor: Paon. Anthos, aa. dr: i. Sal. C. C. Volat: gr. 7. Mag ft. Succi. gr: 3 f. bolus, detur hor. mat. & Vesper.*

Ambra z wodką Cynámonową nádewszystko

ftko naylepfza, tákże *Sperma Ceti*, krwie puſczenie w tey chorobie mało potrzębne chybaby Chory był krwiſty. Dyetá záś (oprocz Medykámentow) naylepſza, tá álbowiem choroba pochodźi z zbytniego iedzenia potraw grubych.

O Pleurze i Peripneumonii.

DWoiáka ieſt Pleura, iedna názywa ſię *Legitima*, druga *Notha* álbo *ſpuria*.

Legitima to ieſt prawdźiwa Pleura, ieſt zápalenie membrany pokrywáiącey żebrá, ktora náżywa ſię też Pleura, álbo też zápalenie Muſzkułow wnętrznych to ieſt między żebrámi zoſtáiących.

Notha záś (to ieſt nieprawdźiwa Pleura,) ieſt zápalenie powierzchnych Muſzkułow, náleży też do tego zápalenie błony dźieląćey płuca (ktora názywa ſię *Mediaſtinum*) tákże i płuc do żeber przyrośnienie.

Peripneumonia, ieſt zápalenie płuc ze krwie choleryczney, ktore názywa ſię *Eryſipelatoſum*, záś ze krwie flegmiſtey ſłoney pochodzące (názywa ſię) *Oedematoſum*.

ZNAKI Pleury, náprzod bol w boku lewym álbo w práwym z kłoćiem, z parćiem, gorączka wielka vſtáwiczna, oddech ćięſzki puls twárdy i gęſty, káſzel vprzykrzony przez

ktory pod czás krew odchodźi. Nieprawdźiwa Pleura, tym śię rożni od prawdźiwey, że gdy śię chory położy ná bok przećiwny, w ten czás bol śię większy wydáie, przytym gorączka wolnieysza, parćie i bol w boku, nie ták dokuczáiący oddech wolnieyszy, kászel suchy, przez ktory mało odchodźi máteryi. Ieżeli Pleura pochodźi z przyczyny krwie, plwoćiny bywáią krwáwe, żył pełność, osobliwie ná skroniách i ná czele twárzy zápalenie, puls pełny, vryna czerwona i gruba. Ieżeli ze krwie choleryczney; plwoćiny bywáią żołte, gorączka większa, puls prętszy, bol ćięższy, niespánie, w vstách gorzkość, vryná ćienka i żołtáwa.

Ieżeli ze krwie flegmistey, plwoćiny bywáią białe, gęste, pieniste, słodkáwe, gorączka wolnieysza, prágnienie mnieysze, bol nie ták dokuczáiący, puls máły, vryná bladá i gruba. Ieżeli ze krwie melancholiczney, plwoćiny bywáią śine, twárde, z trudnośćią odchodzące, gorączka, i bol wolnieyszy, vryna czerwona mętna, kászel suchy, ięzyk oczerniały, konstypacya.

ZNAKI. *Peripneumonii*, mało śię nie zgádzáią z Pleury znákámi, tákże gorączka wielka, kászel pod czás suchy, á czásem wilgotny, rożnego koloru, oddech ćiężki dla śćiśnienia płuc, ták że ledwie nie vduśi chorę;

chorego, bol ćięſzki i głęboki z dołu od Pierśi i do grzbieta idący, ktory czáſem pod obiema łopatkámi, á pod czás pod iedną tylko wydáie ſię, oſobliwie kaſzląć, łączy ſię też pod czás z Pleurą.

Progn. Pleury. Náprzod puls máły, gęſty głęboki i twárdy, znáczy wielkie niebeśpieczeńſtwo, tákże kiedy ſuchy káſzel chorego trapi, álbo ieżeli máterya z rázu odchodźiłá, á potym ſię zátrzymáłá, z parćiem i bolem w bokách i w pierśiách trwáiącym znák ieſt, że álbo długo chory poleżeć muśi, álbo żyćie ſkończyć.

Item. Káſzel z odchodzeniem flegmy, gdy ſię záraz ná początku choroby pokaże; znáczy że prędko chory ozdrowieie, ieżeli zás nie rychło, znáczy długą chorobę.

Item. Flegma żołta i ze krwią przez káſzel odchodząca, wilgotna ná początku choroby dobrym znákiem ieſt.

Item. Plwoćiny bárdzo krwáwe, znáczą wielkie niebeśpieczeńſtwo, tákże biáłe, gęſte bárdzo i okrągłe, tákże i źielone, czárne, bárdzo złe ſą.

Item. Płeura w ſtárych, tákże w białych głowách ćiężárnych álbo dychawicznych álbo i w tych ktorzy ią iuż ćierpieli: niebeśpieczna ieſt. *Item.* Ieżeli ſię we 14. dniu nievſpokoi, *Empyome* przynośi.

Item. Gdy ſię przyda biegunka złym znákiem ieſt. *Item.* Womit choleryczny ná początku choroby dobrym ieſt znákiem.

Item. Ieżeli ſię do Pleury *Peripneumonia* przyłączy złe bárdzo.

Item. Ieżeli przez kászel odchodząca flegma żołta: bez przyczyny zátrzyma ſię znáczy przyszłe száleńſtwo.

Item. Ieżeli ſię przyda w iákiey chorobie długi, álbo *in Cachectico corpore* niebeśpieczna ieſt. *Item.* Pracowitych ludźi częſtokroć morzy. *Item.* Tych ktorym kászláć w Pierśiách gra, do tego twárz ſię zmieni, oczy, ręce i nogi źiębnieią śmierć pewna czeka.

Peripneumonia ieſt gorsza nád Pleurę, więcey w ſobie máiąc niebeśpieczeńſtwá, ániżeli bolu. *Item.* Gdy nic przez kászel nie odchodźi, á przytym nieſpánie, száleńſtwo álbo ten *Lethargus*, rąk i nog źiębnienie, chrápánie z cięszkim oddychániem paznokty ſine, znáki ſą wielkiego niebeśpieczeńſtwá. *Item.* Gdy ſię do Pleury przyłączy.

Item. Gdy ſię ná początku choroby pokáże vryna mętna, á w kilka dni potym vczyni ſię iaſna, znáczy śmierć.

Item. Ieżeli ſię w Pleurę obroći (lubo ſię to rzadko przytráfia) dobry znák ieſt.

Item. Gdy ſię krew z noſá dobrowolnie

puśći,

puśći, álbo biegunka, álbo Hæmorhoidy, álbo Mieśięczna choroba, álbo wrzody około vſzu, lubo náinſzych mieyſcách ćiáłá, i gdy ſię dobrze zbiorą, że z nich doſkonále materya odeydźie; znáki ſą pierwſzego zdrowia.

Spoſoby do Leczenia Pleury.

NAprzod krwie puſczenie (záraz ná początku choroby) naypotrzebnieyſze, z żyły Bazyliki, z tey ſtrony z ktorey bol dokucza i z powtorzeniem ieżeliby tego było potrzeba, do tego ieżeli śiły i látá, i inſze okolicznośći pozwolą, wprzod iednak wziąć Enemę. Ieżeli záś przez káſzel wolnie materya odchodźi, ná ten czás zátrzymáć ſię ze krwią, Womitorium ieſt bárdzo ſkuteczne iáko o tym wiele Authorow piſze, iednak trzeba vważyć náturę i przyczynę choroby. Ieżeli dla pewnych przyczyn krew puſczona bydź nie mogła, miáſto niey ſtáwić bańki z pijáwkámi ná rękách i nogách, przytym czynić Formentácye, álbo przykłádáć ná bok Materáce z zioł, *Melliloti*, *Chamomillæ ſem. Lini*, *Fænugr*: *Malvæ*, *&c.* wárząc też zioła maczáiąc w Dekokcyi materác przykłádáć, álbo náley wpęcherz mleka ćiepłego z Miodem przykłáday ná bok, co raz przygrzewáiąc.

Item. Rośćiągniy Dryákiew ná płotnie

przy-

przygrzáwszy przyłoż. Purgánse nie służą, áż ná końcu choroby, ktore máią bydź w trunkách. *Diaphoretica i Diuretica* bárdzo dobrze służą, iáko *antim: diaph. flor. Sulph. Bezoard miner. sal. Card. ben. vrticæ*, *Sal. volat. C. C.* *Succini Fuligin. Armon.* *Spir. Tartari*, *Nitr. dulc. Mixtura de tribus, &c.*

Item. Kwiát Maku polnego, *Pulmonaria, scabiosa, Cardnus Marc. sem. Car: ben. Mille folium, Pimpinella, Radix Bardana cort. Avellan. rubr. Dens apri, Lapis carpionis, Percarum, Mandibulæ Lucij. Oculi Cancr. Ossa Lupi, Vnicornu. Corallia, Tali leporis, Terra Sigill. Lemnia, Bolus arm. Sangvis Hircin. &c.* Wszystkie zwysz pomienione rzeczy są skuteczne ná tę chorobę, lubo sáme przez się záżyte, lubo mieszáne iedno z drugiem.

Iest też oleiek sekretny ná Pleurę, ktory robią z dyń włoskich w oliwie, gászac w niey żelazo, á potym skorkę z dyń w niey że smáżąc, i tym oleykiem smáruiąc bok.

Item. Weś wodki z kwiátu Maku polnego *Vnc: 4.* Iulepu Fiałkowego, álbo z tegoż kwiátu *Vnc:1.* Saletry czystey dra. i. zmieszáwszy dáway po łysce. *Item.* Po vpuszczeniu krwi, bok smáruy tym linimentem. Weś oleyku Liliowego, Rumieńkowego, Másłá młodego, sadłá Kápłoniego rowne części, zmieszáwszy smáruy ćiepło, możesz przydáć i dry-

i dryákwi ieżeliby ćięſzka bárdzo choroba byłá, po ſmárowániách kłáść materácc z źio..mi, álbo chuſty ćiepłe.

Item. Weź kurężywą rozetniy w puł, poſyp prochem z korzenia Fiałkowego, przyłoż ná bok, álbo też ſkopowo płuca świeże.

Item. Oleiek z woſku, z oleykiem Migdáłowym zmieſzáwſzy, ſmáruiąc niem znácznie pomaga. *Item.* Chleb ćiepły z pieca rozkroy, nápuść Maſłem álbo lnianym oleiem, przyłoż ná bok.

Gdy máterya przez káſzel odchodźić niechce dáwáć Iulepy odwilżáiące, á ieżeli gorączka wielka *Emulſio cum diaphor. Opiata* bárdzo niebeśpieczne ſą, álbowiem káſzel zátrzymuiąc, Pierśi śćiſkáią częſto i śmierć przynoſzą, iednak w nieznoſnym bolu z nieſpániem, może grano iedno *Laudani Opiati* dáć *cum Syr. de Papa Err.*

Item Oley lniány świeży, tákże oleiek Migdáłowy z Cukrem dáwáć częſto, ieſt bowiem rzecz wielce ſkuteczna, popić trzeba roſołem álbo tyzánną. ktorą chory záwſze miáſto piwa ma pić; Tyzánna ták ſię gotuie. Weź Ięczmienia gárść, Lukrecyi trochę, Rodzenkow, Fig, co chceſz, korzenia Łopianowego, Slázowego po gárśći, *Cardui bened.* kwiátu z Máku polnego po gárśći, rogu Ieleniego dwie gárśći, warz przecedz.

Item. Niektorzy ná boku boleiącym bańkę śiekaną álbo z piiawkámi przystáwiáią zkąd wielkiego skutku doznáią.

Item. Weź iabłko świeże wydroż go, násyp w nie kádźidła tłuczonego, záśzpuntuy vpiecz w zárzewiu, day źieść choremu niech popiie wodką *Cardui ben.*

Item. Końskie łayno swieże w wodce *Cardui ben.* rospuszczone, przecedźiwszy przycukrowáć dáć pić, pewne. tákże i łayno kokosze białe ná proch stárte.

Item. Weź náśięnia konopnego łotow dwá, ztłucz przyday łayna końskiego i kokoszego roztworz wodką *Card. ben.* przecedz, zgrzey, osłodz day wypić. Gdy się biegunka przyda dáwáć *Syrupum Myrt.* á żywot i krzyże smárowáć *Vngv. Comitissæ*, Enemy dáwáć z Ięczmienia wárzonego z rożą, záprawiáć żołtkámi iaiowemi, i szárym cukrem.

I to osobliwá ná Pleurę. Weś oleyku Migdáłowego 4. łoty, *Oxymel. Sqv ll. Sacchar. candi, aã. Vnc. i. Succi Capar. dr: i.* zmieszay dáway po łyżce.

Proszek doświadczony ná Pleurę.

R. Pulv. Dent. Aprug. Ocul. Canc. Sangv. Hirc. Crystall. Miner. Flor. Papav. Errat. aã. Scrup: S. M. rozdźiel ná dwa rázy, day ráno á ná noc, álbo *R. Ocul. Canc. pr. Sangv. Hirc. pr. Sulphur. Citr. Antimon. diaph. pulv. Rad. Bardan. aã.*

dr. aa. gr:12. M. day ná raz w Tyzánnie Olb ot z Oleykiem Migdáłowym i Iulepem Fiałkowym zmieszáwszy day choremu rzecz pewna. Item. Cebula w Mleku warzona, i ná bok przykłádána znáczną folgę czyni. też czyni Proso z kwiátem Rumieńkowym z Nostrzykiem w worek nákładszy, przygrzewáiąc i przykłádáiąc.

Item Vsusz łayno Wieprzowe zetrziy ná proch zmieszay z Oliwą, przyłoż znácznie pomaga. Item Osobliwy experiment. Weź Máśći Dialthee, Vnc: i. oleyku Migdáłowego Vnc: 2. zmieszay smáruy bok násmárowawszy posyp prochem z Kminu polnego, i ná wierzch przyłoż list Kápustny násmárowawszy go stárym masłem wypłokánym.

Item. Náśienie pokrzywiane w Iulepie Fiałkowym dáne, tákże Hypericonis, tákże oczy Sczupakowe, ząb Wieprzowy osobliwie służą tey chorobie. Sal. Hipericonis iest sekret ná Pleurę.

Item. Ná Pleurę, ná Peripneumonią i Kászel: Dekokcya osobliwa.

WEź korzenia Slázowego łotow 6. polney Dryákwi gárśći dwie, Cardui bened: gárść iednę, Ięczmienia gárść iednę Iujubow łotow 6. Rodzenkow wielkich bez kostek gárśći dwie, Iabłek kwáskowátych (w tálarki pokraianych) trzy, Kádźidła tłuczone-

go.

go, łotow 2, Miodu prasnego kwáterkę, wody ile potrzeba, warz, przecedz, dáway choremu miásto piwa.

Peripneumonia temiż włáśnie leczy się sposobámi co i Pleurą, dla czego wraż iey opisánie tu się przyłączyło.

O MDŁOSCIACH.

Ktore názywáią się.

Animi deliquium, Lypothymia, Defectio, Syncope, Cordis paralysis, fulmen Microcosmi.

MDłość iest nágłe śił vstánie ze krwi w Cirkulácyi przeszkodę máiący z vstániem pulsow i z potem źimnym. Rożność. *Animi deliquium*, znáczy mdłość powoli nástępuiącą. *Syncope fulmen Microcosmi* znáczy nágłe zemdlenie. *Lipothymia* álbo *Lipopsychia*, ábo *Eclysis*, znáczy powoli nástępuiącą mdłość z źiębnieniem nog i rąk bez potu, przytym mowy i zmysłow nie zupełne vtrácenie. Z rożnych przyczyn mdłośći nápadáią. Náprzod z subtelnośći humorow, z ktorey duchy ożywiaiące łátwo się rozchodzą i niszczą.

Item. Z trućizny zádáney. *Item.* Z boiaźni, z áprehensyi, z frásunku zbytniego.

Item. Z zbytniego wyprożnienia, to iest gdy krew álbo z rány, álbo z nosa, álbo mie-

ſięczna gwałtownie odchodźi. tákże z zbytnich purgánſow, womitow, potow.

Item. Z zátłumienia duchow ożywiáiących, tákże z defektu onychże, tákże przypadá w gorączkách ktore ſię názywáią *Syncopales maligna & acuta.* tákże z wątroby z obſtrukcyi dáwnych, z żołądka pełności álbo ſłábośći. *Item.* Przydáie ſię w nágłych ewakuácyách iáko gdy ſię wrzody iákie wielkie otwieráią, z ktorych nágle máterya odchodźi, tákże w dyſenteryách, w puchlinách, w ſuchotách, &c. *Item.* Z vkąſzenia żmii álbo węża. *Item.* Krew ſpiekła gruba i źimna, zgromádzona ku ſercu, nágłą mdłośc ſpráwuie. tákże nágły *refluxus* duchow i krwie do ſercá, tákże z pełnośći krwie mdłość przypada, częſto też i z gliſt, z fátygi, &c. oprocz tego.

I nieporządna, miłość ſzálona
Iáko mdli ſerce, dręczy ſtęskniona.

Gdy nágła mdłość nápadnie, w ktorey głowa ná rámiona álbo ná Pierśi opádnie, przytym puls i oddech długo zátłumiony będźie, twárz źieleniecie, álbo zczerwienieie, álbo zśinieie, i gdy chory po wdmuchnionym proſzku kicháiącym w nos, nie kichnie ieſt znák bárdzo zły. Ktora mdłość z zbytniego wyprożnienia, lubo przez krew lubo poty, &c. álbo z fráſunku, álbo z ápre-

henſyi

hensyi, lubo z inszey iákiey przyczyny po-wierzchniey pochodzi, mniey w sobie ma niebeśpieczeństwá, gdy zaś ze wnętrznych przyczyn pochodzi, często niebeśpieczna iest.

Sposoby do Leczenia.

GDy mdłość człeka nápadnie, záraz go wznák położ, twárz wodą zimną omyi álbo opryśniy, Winá álbo Wodki ożywiaiącey do vst wiey, pod nosem náćieray Wodką Serdeczną. Iezeliby nágła mdłość nápadła, zátkay vstá i nos iák naylepiey ręką. Proszek kicháiący w nos (piorem) w dmuchniy, pod nos przytykay *Spir. Sal. Arm. ur.* zá vszyma wierć. *Item.* Pulsy ná skroniách i v rąk nátrziy Wodką serdeczną, álbo lepiey Wodką Krolowey Węgier: z Kámforą

Na przyczyny z ktorych mdłość przypada trzeba mieć respekt. Náprzod. Ieżeli pochodźi z defektu alimentu, w ten czás Winem dobrym chorego pośiláć, polewkámi sytnemi, bullionem, &c. Ieżeli z subtelności humorow, (co poznáć po Oczách i skroniách západłych, po Nośie zákończonym) tákiego Chorego położyć ná mieyscu chłodnym, ćiáło wszystko nátrzeć Octem z oleykiem Rożowym zmieszánym, pośiláć go potrawámi sytnemi, iáko to polewką Migdáłową, &c. Ieżeli z przyczyny Máći-

cc,

ce, dáwáć wacháć Bobrowy ſtroy, i kurzyć niem, tákże przytykáć pod Nos. *Spi: Sal: Arm.* Ieżeli z trućizny zádáney, tę trzeba wywabić przez Womitorya, tákże pić dáwáć mleko ćiepłe, polewki tłuſte, &c. Ieżeli z zbytnich purgánſow álbo womitow, dáć Theryáki świeży przydawſzy do niey *Laudani Opiati* grano iedno. Zywot ſmárowáć oleykámi *Cydonior, Menthæ, Myrtill, &c.* potym worki z ziołámi zátrzymywáiącemi przykłádáć. Ieżeli z womitow, o tym będźie ná ſwym mieyſcu; Ieżeli z zbytnich potow, te trzeba vſtánowić, ćiało śćieráiąc octem, álbo źimną wodą ná ſerce przykłádáć rzeczy chłodzące, iáko Ruta z Octem roztártą przydáwſzy Kámfory, Iulepy też dáwáć chłodzące, iáko Cytrynowy, Limoniowy, Fiałkowy. Konfekty też rożne pośiláiące iáko Gwozdź kowy, Meliſſowy, Borakowy, Rozmáryn: &c. Ieżeli z boiáźni, z fráſunku, álbo z áprehenſyi, trzeba tákiego rozweſeláć żartámi, rozmowámi, muzyką, &c. przytym dáwáć rzeczy rozweſeláiące, ku ſercu przykłádáć Száfran, krwie też puſczenie pomaga znácznie. Ieżeli z zátłumienia duchow ożywiaiących: czynić Frykácye, Bańkámi ſuchemi oćiągáć, potym dáć Ambry gran: 5. z Wodką Cynámonową. Ieżeli z pełnośći krwie: puśćić ią trzeba. Ieżeli z przyczy-
ny

ny żołądka dáć ná Womity. Ieżeli z glist: o tym będźie ná swym mieyscu.

Item. Ná wszelką mdłość, *Spir: sal: Arm. cum spir: Vini Camphor: & oleo Succini* zmieszáwszy náćieráiąc niem pod nosem? Iest bárdzo skuteczny. tákże *Sal. Volat. Oleosum sylvÿ*, nád wszystko nayskutecznieyszy, á osobliwie gdy z przyczyny maćice mdłość nápadnie. *Item.* Ambra w czymkolwiek dana, znácznie pośila tákże i Kámfora.

Item. Octy, iáko to Rućiany, Gwozdźikowy, Fiałkowy, Rozánny, okłádáiąc niemi pulsy i serce, (á osobliwie gdy z iakiey gorącey przyczyny) znácznie pomagáią.

Item. Melissa lubo świeża lubo sucha, (zrobiwszy z niey máterácyk skrápiaiąc go Winem) wielce pomaga.

Wodká Perłowa pośiláiaca.

WEź wodki Rozánney, Fiałkowey, Borakowey, Melissowey, po dwie Vncye, *Manus Christi Vnc: i.* Pereł *præ. dra. i.* Bursztynu białego tártego dwa skrup. *Aqv. Langÿ, Vnc: i.* zmieszay dáway po łysce.

Ná Mdłość w Gorączce.

WEź wodki Rozánney kwáterkę, przyday Kámfory, Cynámonu, Száfránu, po troszę, Octu mocnego puł kielisźka zmieszay okłáday pulsy i serce.

Item.

Item. Wodka wypalona z kwiátu Dziewanny, dáiąc ią do pićia, ieſt doświadczona.

O Drżeniu Sercá.

DRzenie Sercá názywa ſię *Cordis palpitatio.* to ieſt ruſzánie ſię i śćiągánie ſercá nád zwyczay. pochodzące ze krwi, z cholerą pomieſzáney, álbo z oſtrości humoru *in pericardio* zoſtáiącego; ſerce i arterye oſtrośćią ſwoią ſczypiącego, i drżenie (*per Sistole* i *Diastole* to ieſt przez rozſzerzánia i śćiągánia arteryi nád zwyczay) ſpráwuiącego, Serce álbowiem rzeczy ſobie przećiwney chcąc pozbyć: mieſza ſię i poruſza.

Oprocz tego ſą i inne przyczyny.

NAprzod Sercu rzeczy przećiwne, iáko to wapory álbo wiátry, ktore weſołośćia, i iakowośćią (wkradáiąc ſię *in ſinus cordis*) moleſtyą przynoſzą, tákże gdy ſię do Sercá náśćiąga wiele humorow iadowitych i głubych, z ktorych wapory wkradáią ſię tákże *in ſinus cordis* mieſzáiąc ſię w nich, drżenie ſpráwuią: co poſpolićie bywa w malignách, powietrznych gorączkách, w trućiznie zádáney, &c. *Item.* Przyczyną drżenia ſercá, bywaią robaki zgniłe, krew Mieſięczna zatrzymána i zgniła, náśięnie przetrzymáne, álbo inſza iáka materya zepſowána.

Item. Krew zbytnia Sercá *finus* obćiązáiąc, tákże pełność wielka liqworu *in Pericardio* Serce śćiſkáiąc drżenie ſpráwuie.

Item. Humory ſzkodliwe śćiągáiące ſię do Sercá, iáko Melancholia, Cholera, &c. tákże zápalenie Sercá guzik álbo wrzod, álbo kroſtki, *Hyatides* zwane, álbo nábrzmienie *Pericardij.* tákże w ſámym Sercu kamyczki, koſtki, kawałki mięśiſte: bywáią przyczyną drżenia Sercá. *Item.* Defekt duchow ożywiaiących, ktory pochodźi z poſtow z zbytnich, z czuynośći, z gniewu, z boiaźni, z áppreheníyi, z chorob znácznych, z áffektu nieporządnego, &c. ſpráwuią drżenie.

Rozeznánie. Náprzod *palpitatia* nie tylko wydáie ſię przez dotykánie, ále pod czás ták wielka bywa, że áż żebra podnośi, oſobliwie wydáie ſię *in jugulo* to ieſt w dołku. Ieżeli będźie z gorącey przyczyny, ná ten czás puls bywa wielki, prętki z gorączką, Pierśi ćiepłe, oddech wielki i częſty, prágnienie źimnego nápoiu.

Ieżeli z waporow álbo flatulencyi ná ten czás prętko nápada, i prętko vſtáie, przytym oddech ćięſzki, drżenie w kołanách, oczu záćmienie w vſzách ſzum.

Ieżeli záś z humorow, ná ten czás nie nágle nápada, ále dłużey trwa.

Ieżeli z przyczyny inſzych częśći, to ieſt

álbo

álbo z żołądka pełnośći i niestráwnośći, álbo z Maćice zámulonęy, álbo z robakow, łatwo tego doyść. Ieżeli z pełnośći álbo ostrośći liqworu, *in Pericardio*: trudno tego doyść, tylko chyba ztąd, gdy się chory vskárża, iákoby mu Serce w wodźie pływało, i duśiło się, tákie d żenie iest trudne, do leczenia, pospolićie w suchoty wpráwia.

Ieżeli przyczyna z trućizny, álbo z humoru iakiego iadowitego, ná ten czás chory bárdzo bywa słaby, i często mdleie.

Ieżeli záś w sámym Sercu vrośnie kamik álbo kostka, álbo co podobnego: *Palpitatia* infestuie tákich áż do śmierći.

Ieżeli pochodźi z Sercá nábrzmiałośći: nievleczona iest. tákże częsta i nágła mdłość (przy palpitácyi) nápadáiąca częstokroć śmierć przynośi nágłą.

Sposoby do Leczenia rożne bydź máią według przyczyn spráwuiących Chorobę, A náprzod:

IEżeli pochodźi z przyczyny sámego Sercá, álbo *Pericardij*. vleczona bydź nie może.

Ieżeli záś będźie z inszych przyczyn, może się vleczyć, iáko gdy będźie z melá cholij, z cholery, z trućizny, z maćice, z żołądka, z robakow, &c. o czym będźiesz miał ná swoich mieyscách.

Oprocz tego podáią ſię ſpoſoby oſobne.

NAprzod w ſamym Paroxyzmie krew puſćić z ręki, naylepiey z Salwatelli, z lewey ſtrony, przytym dáwáć záraz choremu lubo Theryáki, lubo *Mitrbridatu*, álbo *Diaſcordium*, nád to *Lapis Bezoar.* prawdźiwy ieſt naylepſzy, dáć go gran trzy w wodce Cynámonowey z proſzkiem Perłowym.

Item. Konfekt z kwiátu Nogietkowego, ieſt doświadczony.

Item. Wino záprawne źiołámi i kwiećiem Sercu ſłużącemi, (w ktorym zágáśiwſzy kilkakroć ſtal) dáiąc pić znácznie pomaga. W ſámym Paroxyſmie trzeć pod Noſem *Spiritu Volat. Oleos. Arom.* tákże i z wodką Cynámonową dáć kilka kropel *Epithemata*, (to ieſt przykłádánia ku Sercu) rożne: ſą ſkuteczne, ták chłodzące iáko zágrzewáiące, według przyczyny choroby.

Item. Mumia prawdźiwa, kilka kroć w Wodce Cynámonowey dána, prędko vwalnia od choroby. tákże *Aqv. Theriacal. Camph.* tákże *Rotula cum Ol. Cinam.* Ieżeli z przyczyny Maćice day *Caſtoreum cum pulv. Cordial.*

Ieżeli z cholery álbo z pełnośći żołądka przyczyna, day ná Womity, ieżeli z inſzych humorow dáway Enemy, purgánſe w t..ánkách, według potrzeby.

Konfekt

Konfekt ſkuteczny.

R. Rad: Bugloſ. cond. Cort: Citri, cond. aã. Vnc: S *Conſ. Roſar. Anthos, aã. dr: 6. Raſur. C.C. Eboris, aã. dr: S. Marg: præ: Scrup: S. Croci Mart. Ambræ gryſ. aã. gr: 7. cum S. q. Syr. d. Pomis, f. c,* dáway często choremu ná raz iák Káſztan.

Item. R. Lapis Prunell. Scrup: i: Camphoræ gr: 5. M. day ná raz. *Opiata* też w tey chorobie dobrze ſię nádáią.

Item. W Paroxyſmie náſmáruy Theryáką bok lewy i pulſy. *Item.* Rzecz doświadczona. Weś Száfránu puł łota, ſkrop Winem przyłoż ku Sercu. *Item.* Serce świnie vſuſzone, ná proch vtarte i dáne (ná raz puł łota) znácznie pomaga. *Epithema R. Aqv. Herc: Saxen: frig: Vnc: i. Bugloſ Roſar. aã. dr: 6. Aceti rub: id. Vnc. S Conſ. Alcher: Spetier. Diamarg. fr: aã. dra. i. M. pro Epithemate.*

Item. Bańki ſuche ná Pierśiách ſtáwione, pomagáią. Ieżeli choroba często infeſtuie, rádzą doſkonáli Medycy Saliwacye, vważywſzy wſzyſtkie okoliczności.

Item. Weś grzanki z zrzánego chlebá, zágrziy ią v ognia zliy Małmazyą, potrząśniy gałganem Cynámonem, Száfránem, przyłoż ćiepło ku ſercu. Vbodzy grzankę potrząſáią popiołem i przykłádáią zkąd bárdziey przez Wiárę pomocy doznáią.

Item. Vpiłuy złota iáko nayſubtelniy zmieſzay z ſokiem Cytrynowym, day choremu ieſt rzecz pewna.

Item. Alchermes i Hiácint do záżywánia bárdzo ſłużą, tákże ſercá rożnych zwierząt, i ptakow ſuſząc i w proſzku dáiąc znáczny ſkutek przynoſzą.

Maść Skuteczna.

WEź ſadłá Kapłoniego, wypłocz go kilka kroć wodką Rozánną, przyday do niego oleyku Cynámonowego trochę, pizmá i Ambry po troſze, zmieſzay ſmáruy Bok lewy, Kámforá ná ſzyi noſzona, wielom pomaga. Tákże Meliſſa, zrobiwſzy z niey Materaczyk, Winem ſkrápiáć i przykłádáć ku Sercu, &c.

TRAKTAT III.

O CHOROBACH Trzećiey Częśći Ciáłá,

To ieſt Zywota w ktorym ſię zámykáią: Zołądek, Kiſzki, Wątroba, Sledźiona, Menſenterium, Pancreas, Omentum, Glandulæ Meſaraicæ, Nerki, Pęcherz, Hæmorhoidy, &c.

O Chorobách Zołądka:

PIerwſza Choroba żołądką ieſt *Anorexia*, *Aſitia*,

Asitia, *Apositia*, *Inapetentia*: to ieſt niechęć do iedzenia, i obrzydzenie potraw.

Przyczyny tego ſą te.

NAprzod niepomiarkowánie álbo pełność humorow złych, zlewáiących ſię częſto do żołądka, tákże lipkość onychże gdy do zmárſczkow żoładka poprzylegáią.

Item Obſtrukcya *Venarum Meſaraicarum*, álbo *Orificij* żołądka. *Item*. Częſte zlewánie ſię (*per ductum Choledochium*) Cholery do żołądka, tákże i *Succi pan creatici per ductum Virſungianum*, tákże humoru meláncholicznego kwáſnego od śledźiony, *per ramum ſplenicum*, ktore oſtrością ſwoią ákcyą żołądka ſłábią. *Item*. Zbytnie pićie rożnych trunkow, á oſobliwie gorzałki, ápetyt oddáláią, według przyſłowia poſpolitego, gdzie piwo waza, tám ſię chleb nie vpiecze. *Item*. Iedzenie tłuſtych potraw częſte, czynią śćiſłość żołądka, ápetyt odeymuią, tákże zbytnie pićie Win mocnych, żołądek ſłábi.

Item Gniew, boiaźn, zbytnia miłość, &c. żołądek mdlą i człeka ſuſzą, tákże w chorobách znácznych, iáko w gorączkách, &c. zwyczaynie bywa ápetytu ſtrácenie.

Item. Iedzenie częſte fruktow, malonow, częſtokroć bywa przyczyną oſłábienia żołądka, á zátym wielu chorob ztąd pochodzących.

Item. Spádánie częſto humorow z głowy do żołądka, ápetyt odeymuią. Tákże i owi ktorzy ſię ſedentáryą bawią, długo ſypiáią nic nie robią á częſto popiiáią; ápetytu nie miewáią.

Spoſoby do Leczenia.

NAprzod. Ieżeli pochodźi álbo z obſtrukcyi wątroby, álbo śledźiony, álbo *Venarum Meſaraicarum*, álbo chorob inſzych ná to máſz ſpoſoby ná ſwoich mieyſcách

Gdy záś pochodźi z humorow zlewáiących ſię do niego: ná to ſłużą purgánſe rożne, Womitorya, powtárzáiąc ieżeli potrzeba, potym dáwáć *corroborantia*, do czego ſłużą *Elixir propr: Elixir Vitrioli, Elixir Stomachicum, Spir: Nitri dulcis*, Iulepy, Syropy, *Miva Cydon. ſalia fixa.* Eſſencye rożne, Extrakta, Plaſtry, Maśći, Oleyki, &c.

Item. Częſte záżywánie Terpentyny Cypryiſki, żołądek czyśći zámulony.

Ieżeliby choroba pochodźiła z gorącośći wątroby, ná ten czás krew puśćić potrzeba. Wodka *Clareta* zwána, żołądek znácznie pośilaiąca. Weś Cynámonu z gruba przetłuczonego łotow cztery námocz w puł kwarćie gorzałki. Z oſobna záś roſpuść (12. łotow Cukru) w Wodce Rozánney złącz do kupy przygrzawſzy dobrze przecedź, záżyway częſto po kieliſzku.

Ná

Ná záźiębienie Zołądka.

SŁużý wodka Cynámonowa z Syropem álbo Miętczánym, álbo Piołynowym, przydawszy trochę Ambry száry.

Ná zástárzałe vtrácenie Apetytu.

DEkokcya Gwaiaku i *Sasafras* pomaga.

Item. Wodka Egierska piiąc ią czyśći żołądek iest rzecz pewna, áby lepszy skutek czyniła: tedy owedy moczyć w niey *Rhabarbarum.* Tákże *Succolada*, káwa, *herba Thea*, pośiláią żołądek, nád to lepiey dobre Wino płuży słábemu żołądkowi pomiernie go piiąc zá lekárstwo.

Item. Weź Terpentyny puł łota, przyday do niey Mirrhy tártey i Mastyxu po puł skrupuła *Extr: Absinthij* ile potrzeba, zmieszay day. *Item.* Wárz wodę z Kolędrem, przecedźiwszy przyleway Winá piy miásto piwá.

Item. Balsamus Peruianus z Cukrem záżywány pośila żołądek, tákże Cytwar z Mastyxem bárdzo skuteczny iest.

Item. R. Conser: Rosar: Vitriol: Vnc: 2. Acetosa, Tunic: aã. dr: 3. sem: Corian: præ: dra: 2. Santal: rubr: Corall: rubr: præ: aã. scrup: 2. sem: Acet: scrup: 1. cum Miva Cydon: f. Opiat. tego Konfektu zráná i ná noc bráć iák Kásztan.

Item. spir: Veneris iest dobry ná żołądek.

Item. Grzankę chleba zlev Winem, posyp Gwoźdźikámi, przyłoż ćiepło ná żołądek.

Item. Rzecz doświadczona. Weś Theryáki álbo Mithridátu, rozmąć Winem, przyday *Spir:* C.C. álbo *Sal. Arm. acidi* kilka kropli, day wypić.

Proszek Zołądkowy osobliwy.

R. Rad: Aaron. non pr. Vnc: S. Piper. albi dr: 1S. *Zinzib. alb:dr: S. Flor: Sal: Arm: ar: 2. Sal. Absin: Scrup. i. Ol. Macis gut.* xij. *f. pul. dos. dr: i. Item. Sal:* Stomach. *Esurin. &c.*

Wtora Choroba żołądka iest Bulimus álbo Bulimia álbo Fames Canina to iest zbytni Apetyt.

NAprzod *Fames Canina* iest, kiedy po iedzeniu záraz Womit, álbo stolce bywáią, *in Bulimia* záś tego nie bywa.

Przyczyny zbytniego Apetytu.

SĄ humory kwáśne, i cierpkie, *Orificium* żołądka ściskáiące, marszczące i szczypiące, zkąd się ten fałszywy rodzi ápetyt. pospol cie flegma z meláncholią kwáśną álbo *cum* Succo *Pancreatico* zmieszána, przyczyną bywa tego. bywa też ten zbytni ápetyt po chorobách długich, z wielkiego wyprożnienia humorow, ktoremu gdy się dogadza, często w recidiwę wprowadza. W glistách też bywa zbytni ápetyt, dla tego że *chylum* wysysáią, á osobliwie gdy ich wiele i wielkich będzie,

będźie, i meláncholicy miewáią ápetyt, á przećię chudźi co pochodźi z kwáſnośći humorow ápetyt ſpráwuiącego, żołądek iednak tráwić tego nie może, zkąd ſię wiele humorow złych rodźi według Aphoryſmu. *Impura corpora quo plus nutries, eo magis lædes.*

Sposoby do Leczenia.

SŁużą tákim oſobliwie purgánſe rożne, tákże Womitorya, gdy z pełnośći żołądka flegmiſtemi i meláncholicznemi humorámi obćiążonego ? przyczyna będźie. przytym *abſorbentia* oſobliwie náleżą, iáko to *Corallia Mater perl. Oculi Canc: Creta, Lapis Hæmmat. Succ: Limatura Martis, Crocus Mart: &c. Salia* też *Volat.* i *Lixivioſa.*

Item. Theryákę, *Mithridat, Diaſcordium.* często dáwáć. *Item.* Niech Chory często iada Chleb w Winie ſłodkim moczony, Iayca miękko warzone: Zołtki iaiowe twárdo warzone. Męſo Wieprzowe tłuſte, i inſze potráwy tłuſte ſłodko záprawne. tákże Salſaſony. *Item.* Wino niech często piie záprawne Száłwiią, Meliſſą, Piołynem, &c.

Ieżeli pochodźi z gliſt trzeba ich pozbyć o czym maſz niżey.

Trzećia Choroba Zołądka ieſt Pica, Malatia, & Citta.

TO ieſt Apetyt do rzeczy niezwycyaynych

iáko

iáko to do mięſa ſurowego, wędzonego, pieczyſtego, álbo do potraw kwaſnych, álbo ćierpkich, álbo gorzkich do owocow niedoyrzrzáłych, do Octu, do ſoku Limoniowego, do wody, do lodu, do kredy, do gliny, do wapna, do piaſku, do gwozdźikow, do Cynámonu, do Imbieru, do gałki Muſzkátowey, do Soli, do Popiołu, do Węgla, &c. Poſpolity ieſt ten niezwyczayny ápetyt, Pánom, ktore *Chlorofim*, álbo *Febrim albam*, ćierpią. Przydáie ſię i białymgłowom ćiężarnym, wtorego álbo trzećiego Mieſiąca od poczęćia trwa áż do czwártego, álbo piątego, potym vſtáie, w ktorych pod czás ták bárdzo nieporządny ápetyt, immaginácyą opánuie; (że ieżeli tego, do czego máią ápetyt, nie záżyią) poroniaią. I Dźieći tę chorobę ćierpią, z rożnych przyczyn biała płeć ieſt iey podległa. Męſczyżnie rzadko bárdzo tráfić ſię może.

Spoſoby do Leczenia.

CIężarne białegłowy ná to ſię leczyć nie máią, dla niebeſpieczeńſtwá poronienia ieżeliby záś ktora (do obrzydłych i zdrowiu ſzkodzących rzeczy) ápetyt miáła, może bráć lekkie bárdzo purgánſe, potym *abſorbentia* i *corroborantia ventriculum*, przytym i krew puśćić może, oſtrożnie. tákże áby pozbyły tego złego ápetytu niech piią wod-

kę

kę wypaloną z Przeſtępu białego, álbo z ſkorek Cytrynowych. Pánny záś *Chlorosim* ćierpiące niech ſię leczą ná tę chorobę ktora im ieſt przyczyną, pomieſzánego ápetytu. Dźiećiom łatwo rozgą porádźić może.

Czwarta Choroba Zołądka ieſt Singultus to ieſt: Sczkáwka.

Z Troiakiey przyczyny pochodźi Sczkáwka *ex repletione, Inanitione, & Irritatione*, to ieſt z pełnośći, z wyprożnienia, i z poruſzánia. co bywa *Idiopbatice*, álbo *Sympbatice*. *Idiopbatice*; kiedy materya ſczkáwkę ſpráwuiąca, w ſámym żołądku ieſt, iáko to humory oſtre do zmárſczkow żołądka poprzylegáłe, álbo gliſty w żołądku zoſtáiące, álbo lekarſtwá mocne z zbytkiem záżywáne, &c. *Sympbatice* záś gdy ieſt przyczyna z przyległych częśći, álbo to z zápalenia álbo nábrzmiáłośći wątroby, tákże śledźiony, z kiſzek, z nerek, z maćice wapory oſtre i przykre, wchodząc do żołądka; ſpráwuią ſczkáwkę. przydáie ſię i w gorączkách wielkich w malignách, co ieſt złym znákiem według Aphoryſmu. *Si quis in laborioſa febre ſingultiat, morbo laborat peſſimo.*

Item. A vomitu ſingultus, & oculorum rubor e malum. Znák álbowiem ieſt zápalenia mozgu, álbo żołądka. *A jecoris inflammatione; Singultus ? malum.*

Iććc;

Ieżeli ſczkáwka pochodźi z wyprożnienia, znák tego ieſt iezeli poprzedziła gwałtowna biegunka, álbo krwie płynienie.

Ieżeli z pełnośći, znák ieſt ieżeli Chory miewa *Nauſeam*: to ieſt ſpoſobność do Womitow, czuie przytym pełność w żołądku.

Item. Przydáie ſię też ſczkáwka, z záźiębienia żołądka, z wiátrow, tákże z suchośći wielkiey *Orificij Ventriculi*, táka ieſt trudna do leczenia. tráfia ſię i w dyſſenteryi álbo w ſzáleńſtwie, co złym ieſt bárdzo znákiem. Niektorzy osobliwie z Neoterykow kłádą przyczynę ſczkáwki, nie ná żołądek, ále ná Dyáfrágmę ták opiſuiąc. Sczkáwka ieſt poruſzenie śćiągáiące álbo kurczące Diafrágmę, (ſczypánia Arteryi, ktore zoſtáią *in Orificio Ventriculi*) z oſtrośći ſłoney pochodzące. prawdá ieſt: lecz doświadczenie náucza, że ták z pełnośći żołądka, iáko i z pomienionych przyczyn przydáie ſię.

Spoſoby do Leczenia.

NAprzod vważyć przyczynę ſczawki, ieżeli ieſt z pełnośći żołądka; dáć ná Womity i z powtorzeniem ieżeli tego potrzeba. Ieżeliby záś Chory nie był do nich ſpoſobny, lekarſtwá purguiące, Enemy bráma, dáwáć przytym częſto, *Oxymel: Squilliticum Caſtoreo, & carminativis.* potym żołądek

vtwier-

vtwierdzáć. Weś Bobrowego ſtroiu ćwierć łota, ſoku z Mięty, álbo Syropu łotow 8. żmieſzay dáway często po łyſce.

Item. Elixir. propr. ieſt bárdzo dobry.

Item. R. ſem. Abethi Vnc: S. Zedoariæ Lig. Alo. Nug: Moſch. Gariophill: Pulv: Diambr: aā. dr:i. M. dáway ná raz po drágmie w Winie.

Gdy ſię vſpokoić nie da, niech Chory pie Dekokt z Gwáiaku,álbo wody Siarczyſte.

Ieżeli pochodźi z humorow gorących i oſtrych, ná ten czás krew puśćić pomocno będźie, tákże dáwáć Emulſye *ex ſem: frigid.* miáſto piwa tyzánnę pić.

Item. Oleiek Migdáłowy często záżywány, oſtrość humorow temperuie.

Ieżeli ſczkáwka będźie z wiátrow dáwáć *Carminativa* przytym Báńkę ná ſucho ſtáwić nád żołądkiem i Dryákrwią z gorzałką zmieſzáną, żołądek ſmárowáć, á ieżeli z gorącey przyczyny, nápuśćić gębkę Octem i przyłożyć. *Opiata* ſą naylepſze ná tę chorobę. oſobliwie *Philonium Romanum, Mithridat, &c.* Kichánie tákże dechu w ſobie zátrzymánie, vſtánáwia ſczkáwkę.

Ieżeli pochodźi z wielkiey gorączki złym bárdzo ieſt znákiem,i trudno vleczyć ſię ma.

Ieżeli pochodźi z lekarſtw mocnych zbytkiem záżytych, dáwáć często Theryáki, *Mithridatu, Philonium, Laud: Opiat: cum Ol. N. Moſch.*

Item.

Item. Oleiek z Kminu kramnego, Muszkátowy, Migdáłowy, z Tatárskiego źiela, Miętczány, &c. są bárdzo dobre.

Item. Násyp w worek popiołu Bukowego skrop winem przyłoż ná żołądek. tákże Mięta, Piołyn, Belica, &c. Worki z nich robiąc, Winem álbo Octem skrápiaiąc przykłádáć ná żołądek. tákże rożne Plastry iáko to, *de Crusta panis, &c.*

Purgáns ná Sczáwkę.

R. Mass: Pill- Marocost: dra: S. Extr: Theriacal. dr: 2. Pulv: Castor: dr: 1. Resin. Ialap: gr. 10. f. pill. ná dwa rázy.

Item. Infus. Senæ, cum Rhabar: rad: Zedoar. & sem: Carmin: cum Manna.

Item. Ná zátrzymánie Sczáwki.

R. Aqv: Ment: Fænic: aa. Vnc: 2. Spir: Theriacal: Vnc: S. Conf: Alcher: dr: 1. Laud: Opiati. gr: 3. M. dáway tego po łyżce álbo po dwie.

Ieżeli się przyda w Dissenteryi, w Malignie, álbo w Ospie, dáwáć proszki serdeczne przydáiąc *Laud: Opiat.*

Item. R. Aqv: Mastich: Theriacal: aa. Vnc: 2. Spir: Angel: dr: S. Tinct: Bezoard: scrup: 2. Ess. Castor: scr: S. M. rozdźiel ná kilka rázy.

Item. R. Rob: Samb: Vnc: S. Diascor: dra: 1. Mithrid: scrup: 2. Syr. Acetos Citri q. S. Elix. Propr: gut: 12. M. f. El. day ná dwa rázy.

Kon-

Konfekt ná Sczawkę Sekretny.

R. Iher: vera scr. 2. Rosar: Ligni Aloes, scr: i. Ole: Macis destill: gut: 2 Laudani Opiati gr: A. 8. Item. R. Mithridatij: Philon: Rom: aā. scr: 2. Ol. Nuc. Mos. gr. 7. M. day náraz.

Cathaplasma ná Zoładek.

WEś ćiásta kwásnego łotow 6. prochu z Mięty łotow dwa, Cytwáru łot ieden, Kminu kramnego, Hányszku, po łyszce, Octu mocnego co potrzeba, zmieszay przyłoż ná żołądek. *Item.* Weś Piołynu gárść, łaien wroblich i gołębich po gárśći, Iałowcu, Gorczyce oboyga po puł gárśći, włoż do worka przesziy skrop Octem, przyłoż ná Zołądek.

Item. Rog Ieleni palony z Winem dány stánowi Sczkawkę

Item. Ręce i Nogi mocząc w ćiepły wodźie niektorym pomaga, tákże Báńki suche iedna nád żołądkiem, druga ná krzyżu ku sobie stáwione, stánowią Sczkawkę, &c.

Piąta Choroba żołądka Womity i Nausea to iest Sposobność do Womitow.

TRoiako przydáią się Womity, to iest *Periodice, Crytice, Symptomatice.*

Periodice. Ná ten czás kiedy niektorzy pewnych czásow, Womity dobrowolnie miewáią, przez ktore wiele chorob pozbywáią, są álbowiem tacy ktorzy raz w Mieśiąc, inśi

częściey, drudzy prawie co dzień, wiele flegmy, cholery, kwáśności, przez womity wyrzucáią.

Cyticè záś gdy w chorobie iákiey ćięszkiey sáme dobrowolnie *ex motu naturæ*, dniá krytycznego przypadáią, przez co od choroby vwalniaią.

Symptomaticè ná ten czás bywáią, gdy náturá choroba iáką osłábiona będźie przez co żadney choiy folgi nie ma, i owszem większe śił osłábienie, tákże gdy z obstrukcyi wątroby, álbo *Vesiculæ fellu* álbo *Chelidochi*, pochodzą.

Rożne materye przez Womity wychodzą to iest: potráwy niestráwne, krew czysta, álbo zpiekła czárna, álbo z inszemi pomieszána humorámi, tákże wychodźi pod czás *Chylus*, Flegmá, Cholerá, Meláncholia, wodnisty humor, ropa, glisty, *bilis porraceas* to iest źielona Cholera, z czárowánych też wychodzą dźiwne rzeczy, włosy, iaszczurki, żaby, &c. Przyczyny Womitow są dwoiákie, powierzchne i wnętrzne.

Powierzchne są spadek, vderzenie, powietrze záráźliwe, fætor záráźliwy, zbytnia ágitácya, náwigácya osobliwie po Morzu, pátrzánie ná rzecz iáką obrzydliwą, trućiżny zádáne, iedzenia zbytnie grzybow, owocow, i innych niestráwnych rzeczy, obżárstwo, pijáństwo, &c.

Wnętrzne przyczyny są te. Pełność krwie zkąd się dobywa przez Womit.

Item. Słábość żołądka, gorączki, wątroby zápalenie, śledziony álbo *Venarum Mesaraicarum*, obstrukcye, mieśięczney choroby álbo Hæmorrhoidow zátrzymánie, Kátharowa materya często spadáiąca do żołądka. *Chelidochi prava confirmatio*, że nie do kiszek ále do żołądka zlewa się żołć, zkąd tacy vstáwicznie womity ćierpią, bywáią tákże w kolicznych áffekcyách, w Iliace, kámień ćierpiącym. *Item.* W glistách, tákże gdy się wrzod iáki wewnątrz rozpuknie, &c.

Womity w gwałtowney gorącce, niezwyczayne, złym bywáią znákiem.

Item. Womit z flegmą i cholerą zmieszány, rzádki, dobry iest w długiey biegunce, gdy womit dobrowolnie przypadnie, vwalnia od niey. *Item.* Womit z rożnemi kolorámi, niebeśpieczny iest.

Item. Womit źielony, śiwy, rdzáwy, czárny, śmierdzący śmierći znákiem pospolićie bywa. *Item.* Womity bez ż[illegible]ego koloru i pomieszánia humorow, w [illegible]zkach wielkich nie dobre są.

Sposoby do L[illegible]zenia.

WOmity ktore bywáią *Periodice* álbo *Crytice* nie máią bydź zátrzymáne, gdyż się przez nie náturá czyśći. Gdy záś z inszych

przyczyn pochodzą, rożne sposoby podi łzą się ná zátrzymánie onych.

Náprzod ieżeli przypádną z pełnośći humorow nie trzeba záraz zrázu zátrzymyw ć ich, i owszem dopomoc náturze dáiąc ná pobudzánie ich dla prętszego zbyćia: ná co służy *Gilla Theophrasti. sal vitrioli*, ex *Antimonio* robionych Medykámen ow ná womity, strzedz się, bo bárdziey i więcey przyćiągáią humorow do żołądka.

Purgánse. *Ex Rhabar. cum Myrabolanis & Mechoaca*, dobre są, tákże Enemy mocne osobliwie dla słábych. Ieżeli Womity są gwałtowne, trzeba ie zátrzymywáć czym prędzey. ná co służą *Pillulæ Cochiæ minores cum Laud: Opiat. Item Mastix Balsamus Peruvianus* w łaiu miękkiem zázyty, zátrzymuie one.

Item. Sol Piołynowa z sokiem Limoniowym zmieszána dáiąc pić prędko zátrzymuie, á osobliwie gdy gorączka będźie. Tákże *Spiritus Vitrioli* z sokiem Miętczánym zmieszány. *Item*. R. *Elixir. vitæ Mathioli, Vnc: 2. Aqv. Cinam. C. vin. dr: 3. Spir. Sal. Arm. gut: 15. M.* day ná raz.

Item. R. *Pulv. Myrtillor, Masticis, aa. dr: S. M.* day z wodką Babczáną.

Item. *Theriaca dr: 2. Ol. Macis gut: 3. Laud. Opiat. gr. 1. M.* day ná raz.

Item. Pumex ná subtelny proszek stárty

w Wi-

w Winie dány zátrzymywa ſkutecznie. toż czyni i Kámfora.

Gdy ſię krew przez Womit pokázuie trzeba ią puśćić z Ręki, chyba żeby byłá czárna, śpiekła, ná ten czás wſtrzymáć ſię od niey.

Item. Ná zátrzymánie ſłużą Plaſtry rożne, Materáce, Oleyki, Kátháplaſmy, źioła w Winie álbo w Otćie warzone, Bańká ná ſucho nád żołądkiem ſtáwiona. Kátháplaſma Weź gałki Muſzkátowey, Zywokoſtu, oboyga po ćwierći łota, Tatárſkiego źielá, Imbieru po pułtory ćwierći łota, Iałowcu dwa łoty, ośrzodki Chlebá 4. łoty, warz to w Winie żeby było iák kaſzá, obłoż ćiepło żołądek. Dryákiew Winem rozmąćiwſzy kłáć ná żołądek papier nią ſmáruiąc.

Item Weź Gwozdźikow tłuczonych puł łota, Maſtyxu ćwierć łota, Roży ſuchy ſczyptę, Pigiew ſuchych pułtory ćwierći łota, námocz to w Winie, potym przywarz, przecedz, dáway Choremu po łyſce.

Item. Weź Rozy, Mięty, Piołynu, po gárśći pokray drobno, przyday Gałki, Gwozdźikow, Maſtyxu, co chceſz włoż do worka, przeſziy, praż w Winie przykłáday ná żołądek. *Item*. Weź grzankę Chleba, poſyp ią prochem z Mięty, Gwozdźikow, Gałki, i Kminu kramnego, zley ią Winem, álbo Octem winnym, przygrziy przyłoż ná żołądek,

 Item.

Item. Złoto kilka kroć rozpaláiąc zgáśić w Winie, to Wino dáć pić znácznie pomaga, tákże *Spiritus Vitrioli dulcis*, á nádewszystko *Liqvor Stypticus, cum Opio* iest sekretny.

Item. Warz Pigwy suche, Tormentille, Kolęder, Kádźidło, Mastyx, dawáć pić poroże. Gdy kto przesádźi lekarstwem ná Womity dánym, day się nápić Winá dobrego z Dryákwią, álbo gorzałki dobrey, álbo mleko z chlebem przewárzone ieść, álbo násyp w Wino Cynámonu, Gałki, Kwiátu, Chleba ośrzodki, Cukru, zgrzáwszy day źieść.

Item. Pumex ná to bárdzo dobry.

Item. Mastyx i Kádźidło.

Szosta Choroba żołądka iest Cholera.

TO iest gwałtowne humorow cholerycznych ostrych i zepsowánych, przez Womit, oraz i przez stolce odchodzenie.

ZNAKI. Náprzod chorego, nágłe, ćięszkie i częste nápadáią Womity, oraz i stolce przez ktore materya częśćią flegma, częśćią choleryczna, żołta, źielona, gorszka, kwáśna, czásem ze krwią: wychodźi bez przestánku, zkąd śiły vstáią, prágnienie zbytnie, poty, kurcz, mdłośći, rąk i nog źiębnienie, pieczenie w żołądku i bol, zozdymánie żywota. Exkrementa bywáią czásem białe, á czásem popielate, co iest znákiem

kiem *malignitatis*, vryná bárdzo ćięſzko odchodźi, puls prędki, ſczkáwka, poty zimne. Uryna czárna w tey chorobie, złym znákiem ieſt, tákże puls prędki á ſubtelny, częſte mdłośći, ſczkáwka, konwulſye, źiębnienie rąk i nog. obraca ſię pod czás w Strángurią.

Spoſoby do Leczenia.

NA początku tey choroby, nie porywáć ſię záraz do zátrzymánia, i owſzem lekkim Womitorium dopomoc, to ieſt wodą z Syropem Octowym, álbo wodą ćiepłą z Oliwą, álbo *infuſione Rhabar. cum Succo Abſinthij* Náleżą tákże Purgánſe wolne, Enemy, *ex decocto portulacæ plantag. Lactuca Endivia.* przytym oſtrość humorow ma bydź temperowána, Dekokcyą *Lactucæ, Portulacæ, Plantaginis, cum Syrupo Cydoniorum. & de Roſis ſiccis*, przydáią záwſze *Sal. Prunellæ.* tákże ſłużą Emulſye rożne chłodzące, pośiláiące, i zátwardzáiące. Gdy bárdźiey Womity ániżeli ſtolce dokuczáią, trzeba dáć Enemy częſto, tákże Purgánſe.

Item. R. Ol. Nuc. Moſch. exp. Scrup. j S. Laudani Opiati gr: i. S. Pulv. Bezoard. gr. ſ. M. day ná raz, powtorz raz i drugi.

Item. R. Conſer. Roſar. antiqvæ Vnc: i. S. Diaſcord. Corall. rubr. pr. Croc. Mart. adſtr. ana dr. i. Marg. dr. S. Cryſtal. mont. dr. i. Syrup. de Mint.

d. Ment. q. s. M. daway ná raz iák Kásztan.

Enema *R. Deco. hord. l br: 2. Theriac: dr: 3. f. E. Vel R. Rad. Tormen. Bistor. aã. Vnc: S. Argent. Sanic. aã. M.* S. *Rosar Rubr Balaus. aã. pug: i. Gran. Sumach. dr: 2. coqv. in lacte dulc. chalybeato colat. adde sevi capr. vnc: i. Succi Plantag: vnc: i. S. Vitell. ov. Extr. Opij gr: i. S.*

Poty pobudzáiace lekárstwá są skuteczne, ieżeli śiły pozwolą.

Item. Ná żołądek przykłádáć gorzałkę dobrą maczáiąc w niey chusty.

Item. Rożne Plastry, Materáce, *Cathaplasmy* służą, ktorych masz dość opisánych wzwyż przy Womitách. iákoż práwie iednákowa kurácya tey choroby, iáko i támtey.

Item. Weś Dekokcyi Ięczmienia funt, przyday Syropu Rozánnego Vnc: 2. day wypić, rzecz pewna.

Item in Cholera acuta & maligna. R. Tinct: Bezoar. Scrup: i Spir: C. C. gut. 12. Spir. Tart. Scrup: i. A. v: Ment Vnc: S. Mastich. dr. 3. Plant. Vnc. i. zmieszay day ná raz, &c.

Siodma Choroba Zoładka iest Cardialgia, to iest bol z Zołądka.

PRzyczyny bolu Zołądka są te: Náprzod humory ostre zlewáiące się do niego, álbo wiátry rozdymáiące, álbo glisty ssęce żołądek, álbo potráwy niestráwne w niem zostáiące, tákże humor *Ichorosus corrosivus*, álbo

ropa

ropa z wrzodu kędy vczynionego, tákże przyległych częśći ćiáła indiſpoſycye, zbytek też ćiepła w żołądku, álbo oźiębienie, bywáią przyczyną bolu żołądka, i inſze ktorych wyliczyć niepodobna.

Spoſoby do Leczenia.

NAprzod. Ieżeliby bol z żołądka pochodźił, álbo z wiátrow, álbo z humorow oſtrych; náleży Enema odwilżáiąca, i wiátry rozpędzáiąca, tákże Purgánſe. náprzykład. *Pulvis Cornachius.* Pigułki *Aloeſangina*, &c. po odpráwionych operácyách dáć choremu oleyku z gorzkich Migdáłow łyżkę z Winem. Ieżeliby bol znácznie dokuczał, dáć Enemę z Winá, przydáwſzy do niego oleyku Iałowcowego 12 kropel. do inſzych záś Enem ktore ſię z źioł gotuią przylewáć oleyku Rućianego. *Elect. de Bacchis lauri*, álbo *Benedicta laxat.* Ieżeliby Chory miał ſpoſobność do Womitow, dáć mu ná nie.

Item. Służą ſmárowánia, Plaſtry oſobliwie *de Baccis Lauri, de Cruſta Panis, &c.* Materáce z źioł Winem mocnym ſkrápiane, i przykłádáne. *Item.* Wodka Rumieńkowa dáiąc iey ná raz po 5. Vnci z oleykiem Migdáłow gorzkich, ieſt doświadczona.

Item. Rozkroy Chleb ćiepły, iednę połowę potrząśniy Cynámonem, Gałką, Gwozdzikámi, Miętą ná proch vtártą, przyłoż ćie-

pło náżołądek. Kąpiel też iest dobra, osobliwie gdy z wiátrow pochodzi bol, w sámeyże kąpieli day Choremu Winá ćiepłego z oleykiem Kminkowym.

Item. W kąpieli może dáć lekarstwo purguiące, (po ktorego wzięćiu) pośiedźieć zpułgodźiny w wodźie potym wyniść, á to ná ten czás kiedy Enemy nie mogą wyprowádźić wiátrow álbo humorow złych, álbo exkrementow zápiekłych.

Opiata też dobrze służą niektorzy mieszáią ie z purgánsámi, náprzykład: R. *Diaphan. Vac: S. Philon. Rom: scrup:* 2 zmieszay *cum Decocto Chamomillæ*, day ná raz.

Ieżeli bol pochodźi z cholery day ná womity; służą i ná purgánse *ex Rhabar.* potym dáwáć Emulsye, Iulepy chłodzące, oćieráiące, tákże chleb z piecá ćiepły rozkroiwszy zláć Octem mocnym, przyłożyć ná żołądek.

Ieżeliby bol był zránienia, álbo z zápalenia, álbo z glist, o tym będźie niżey.

Item. Oleiek Rumieńkowy destillowány, nád inne lepszy ná żołądek.

Item. *Spir: Tartari cum Tinctura Bezoart.* iest bárdzo dobry, tákże *Ess. Ment. Chamomil. Absinth. Extracta* też *absinthij, Centaurei, Angelicæ, Zedoariæ. Item*. Theryáká z Winem zmieszáná przydawszy *Spir. C. C. Sal. Arm. dulc.*

Proszek doświadczony.

R. Ocul. Cancr. dr: i. Ebor. philos pr: C.C.pr. Antim. diaph. aã scrup. S. M. day ná dwa rázy, proszek tákże żołądkowy doświadczony opisány wzwyż *in anorexia.*

Item. Ludźie prośći záżywáią proszku z Tárnek suszonych co im znácznie pomaga, inśi Cytwar ná proch ztłuczony z gorzałką piią. Oprocz tego służą morszelki rożne żołądkowe. *Elixir Vitrioli Myns. Elix vita Math. Spir. Vener. Sal absinthij, Chamom. Centaurei, cum rad. Aaron & Zedoaria &c.*

Osma Choroba Zołądka iest zápalenie, ziatrzenie, álbo Wrzod.

ZApalenie Zołądka iest nábrzmiałość ze krwi, lubo sámey, lubo z Meláncholią, Cholerą álbo Flegmą ostrą pomieszáncy, dochodzącey *per Ramos vena Porta*, ktora rozchodząc się po Substáncyi żołądka, według ostrośći swoiey, spráwuie álbo sáme zápalenie, álbo zápalenie z nábrzmiałośćią twardą, álbo z wrzodem twárdym. te zápalenia názywáią się *Erisipelatosum, Ædematosum, Scyrrhosum.* Tráfia też exulcerácya żołądka z Merkuryuszá dánego álbo ná Saliwacyę álbo ná Womity, gdy będźie źle præparowány nie tylko gárdło swoią iadowitą ostrośćią poráni; ále i żołądek: toż czynią i

Kántha-

Kantharides ná puchliny dáne, i inſze lekárſtwá nie dobre præparowáne, iáko *Euphorbium, Scammonta, Antimonium, &c.*

ZNAKI. Bol wielki w żołądku pałáiący, kolący, śiepaiacy, rozſzerzáiący, ktory i w Grzbiećie cuć ſię dáie, przytym nábrzmiáłość żołądka znáczna, pod czás ták znáczna że nie tylko dotykániem ále i ná oko widźieć ſię dáie; łopátki ſię ná doł oćiągáią, oddech ćięſzki, w połykániu trudność rzygánie częſte, Womity pod czás nie co pomieſzáne ze krwią gorączka wnętrzna znáczna. Ieżeli ieſt ſámo tylko zápalenie żołądka ze krwi pochodzące, nie ták boleſne ieſt, ieżeli zás z nábrzmiáłośćią ćiężſze bole, i gorączkę (*eipyria* zwaną; w ktorey ręce i nogi źiębnieią, á wewnątrz pali; prágnienie nievgáſzone ſpráwuie) przynośi. Zápalenie też wątroby ktora żołądek okrywa, podobne ſpráwuie *Symptomata.*

ZNAKI owrzedźiałego żołądka te ſą: Ieżeli przez Womit álbo przez ſtolce odchodźi máterya ropiſta, w ktorey ſię pod czás nie co krwi pokázuie, á przytym bol w żołądku wielki, pałáiący, kolący, ktory ná ten czás bárdźiey ſię wydáie, gdy ſię Chory ná piie czego źimnego, álbo źie co ſłonego, kwáſnego, korzennego, gorącego, znák ieſt pewny owrzedźiałego żołądka; bywa przytym

tym gorączka, ápetytu vtrácenie, odrzygánie czuchniące. A nie tylko żołądek podległy ieſt zápaleniu i exulcerácyi, ále też *Æſophagus.* (to ieſt meát ktorym połykamy iedzenie i pićie) w ktorym często przydáie ſię zápalenie i *Excoriatio*, ktore czynią wielką przeſzkodę do iedzenia i pićia; Co przydáie ſię z rożnych przyczyn, oſobliwie ſpadáiących humorow z głowy oſtrych, tákże z zápalenia od gorączki wielkiey, z kurzenia álbo z gryźienia częſtego Tutoniu, z pićia vſtáwicznego gorzałki álbo Win oſtrych wapiennych, tákże z trućiżny zážytey, z Merkuryuſza zle præparowánego, iáko ſię wielom tráfia tym, ktorzy od niedoſkonáłych Medykow, záżywáią Medykámentow.

Sposoby do Leczenia.

NA zápalenie proſte żołądka, trzeba krew puśćić z powtorzeniem z obudwu rąk, choćby i ſłábość znáczna była, álbo Hæmorhoidy otworzyć kto do nich zwyczayny, tákże Bańki ná łopatkach, ná grzbiećie ták ſuche iáko też z piiawkámi ſtáwić.

Ieżeli ręce i nogi źiębnicią; śćieráć ie dobrze ćiepłemi chuſtámi. Purgánſe mieyſcá nie máią, chyba bárdzo wolne, *ex Tamarind. Caſſia, in ſero lactis diſſol.* Enemy co dźień máią bydź dáwáne tákie. Weś roſołu Kurzego warz w niem Slaż, Fiałkowe liśćie

Podro-

Podrożnik, Mlecz, przecedz; przyday Kaſſyi, oleyku Fiałkowego, Rozánnego po 2. Vnc. Cukru co potrzeba; Emulſye tákże ſą pożyteczne; Syropy tákże *de Papavere de Endivia, Myrtinus, &c.* Chory miáſto piwa niech piie Tyzánnę; przydáiąc do warzenia *Rad. Tormentill. Herb: Sanicula, Endiv. Lactucæ, Portulacæ. Opiata* też wiele pomagáią, oſobliwie Terpentyna płokana zmieſzána *cum Lapi Prunell. & Saccharo Roſat.* álbo ſámá przydawſzy do niey kilka gran *Sacchari Saturni Cryſtall.* Ieżeli ieſt nábrzmiałość żołądka, ſłużą rożne Káthápláſmy ná wierzch przykłádáne, *ex Rad. Lilior. Althea ficubus. Sem. Lini fenugr.*

Ieżeli ieſt exulcerácya żołądka, ſłába nádźieia o Chorym, niech piie Dekokcyą. *R. Hord. integr. M. S. Scabios Agrim. Pimpinell. Capill. Ven. aā. M. j Mille folij, fol. Rubi bati. Rad. Conſol. aā. dr. 3.* Warz w wodźie; przecedz: oſłodz Syropem *de Roſis ſiccis*, dáway Choremu miáſto piwa. Dekokcya Chyny (ieżeli gorączki nie maſz naylepſza ieſt. *Item.* Ná zgnoienie owrzedzenia oſobliwie ſłużą. *Bol. Arm. Sangv. drac: Terra Sigill: Corall. Lap: Hemmat. Gumi Arab Succus Hypoci Thus, Maſtyx, Balſamus vulnerarius Hiſpanicus, Balſamus Pervianus.* Wodá Ægierſka, &c. Ná trudność w połykániu. *Rob. nucum cum ſale gemma.*

Dźie-

Dźiewiata Choroba Zoladka ieſt otwárćie Orificij iego zkąd bywa z Vſt ſætor.

Spoſoby do Leczenia.

FÆtor ktory pochodźi z otwartego żołądka, oddála ſię temi ſpoſobámi. *R. Theriacæ, drachm: i. Maſticis dr: S. Thuris, ſcr. S. Aſſæ dulc. dr: S. Moſchi gr 4. Ol. Cinam vel in defectu Aniſi gut. 7. Sacchari q. S. f. Rotulæ*, tych kołaczkow częſto záżywáć.

Item. Elixir. Propr. Oleiek Cynámonowy, Ambrá, Wino Piołynkowe, Ocet winny piołynkowy z ſkorkámi Cytrynowemi i z Gałgánem, Dryákiew, Morſzelki żołądkowe. *Spir: volat. Oleos. Arom. Spir: Salis, Elixir Vitrioli Myns. &c* dobre ſą ná tę Chorobę.

Item. Ná płokanie Vſt. Weź Száłwii, Rozmárynu, Mięty; warz *in aceto Sqvill.* przecedźiwſzy płoc Vſtá. Dekokcya Gwaiaku do pićia dobra; tákże *Succolata* i Kawa miałaby coś pomagáć, iáko i *Herba Thea* iáko ie zálecáią ći co ie przedáią zyſku ztąd ſwego ſzukáiąc onych effekty vdáiąc, &c.

Dźieśiata Choroba Zoładka ieſt Sitis Morboſa.

W Wielu Chorobách bywa prágnienie; iáko to w gorączkách, w puchlinách, *in Diabete, &c.* Tym dawſzy pokoy podáią

śię sposoby do vtemperowánia prágnienia; pochodzącego z suchośći żołądka. Ná to osobliwie służy Tyzánna z Figámi i Rodzenkámi warzona; przydáiąc záwsze *lapidem Prunellæ* i Iulepu Rozánnego według smáku, álbo też Syropu z Octu zrobionego.

Item. Ná toż *Spiritus Vitrioli* z wodą Podrożnikową álbo Serwatczáną służy.

Dla podrożnych pod czás gorący, ná prágnienienie. Weź Pieprzu, Hánysżku, po puł drágmy, Lukrecyi dwa łoty Fiałkowego korzenia ćwierć łota, Cukru funt, zrob z tego proszek subtelny, gdy go chcesz záżyć, weź wody kwártę, wsyp do niey tego proszku spuł łyszki, przeliy z náczynia do náczynia, piy, nie tylko prágnienie gáśi, ále i pośila, lepszy iest ániżeli so bet.

Iedenásta Choroba Zołądka iest Cruditas & ablata Coctio; to iest niestráwność Zołądka.

TRáwienie Zołądka zowie śię *Concoctio* álbo *Chylosis*. Niestzáwność zás troiakim sposobem bydź może : to iest *Imminute*; *Depravate*; & *Abolite* : Ktore názywáią śię ; *Bradypepsia*, *Dyspepsia*, *Apepsia*.

Tá niestráwność według rożnośći temperamentow ; rożna iest. W cholerycznych Komplexyách dáie śię znáć przez odrzygá-

nie: to ieſt exhalácye żołądka, podobne Iaycom pieczonym; álbo rybom zgniłym. W Meláncholicznych kwáſne exhalácye z vſt poſpolićie odchodzą. W Flegmátycznych wodniſte, wilgotne i kliiowáte, przez vſtá wychodzą humory.

Spoſoby do Leczenia.

NIeſtráwność żołądka że poſpolićie pochodźi z humorow śćiągáiących ſię do niego; ſłużyć będą Womitorya, Purgánſe, ktore według wielośći, i iakowośći humorow ákkommodowáć potrzeba. potym náleżą *corroborantia*, ktorych maſz dość wzwyſz opiſánych chorobách; oprocz tego ſłuży *Conſer. Roſar.* ábo *Acetoſell. cum* Spir: *Vener.* álbo *Vitrioli.* tákże *Oleum Maſtikinum.* Kwáſkowáte Medykámenta; ſłużą Cholerykom, Meláncholikom záś gorzkie; ſłuża też dobrze *Pill. de Aloe Roſatæ* z Myrrhą, z Maſtyxem, z Száfránem, zgotowáne, tákże *Aleophangine, Maſtichine*; tákże *ex extracto Abſinthij cum Maſtiche & Mirrha.*

Item. *Cerat* doświadczony. *R. Gum. Ladan. Vnc:* 2. *Ceræ, Vnc:* 4. *Ol. Nuc. Moſch.* *dr* ʒ *ſ. ceratum.* Ná żołądek. *Tragea* żołądkową; *R. Cubeb. dr.* 3. *Nuc. Moſch. ſcrup.* 4. *Garyophill. dr. S. Macis: ſcr:* i. *Calam. Arom. ſcrup.* 2. *Liqviritiæ raſæ. dr.* 2. *ſem. Carvi dr.* 6. *Fæniculi Vnc.* ß. *Diarhod. Abbat: dr:* 4. *ſ. p. groſ. doſis dr.* i. *Ol.*

Dwánáſta Choroba Zołądka ieſt Ructus; & Flatus.

TO ieſt: Rzygánie i wiátrow przez vſtá odchodzenie,ktore pochodźi z Zołądka źimnego; z meláncholii częſto ściągáiącey ſię do niego: álbo z obſtrukcyi wątroby i śledźiony: álbo z częſtego iedzenia Fruktow i innych potraw nieſtráwnych: álbo z pićia częſtego wody,álbo piwá bárdzo ćienkiego, &c. Przytráfia ſię też tá Choroba w Hipokondryi i w inſzych z Meláncholii pochodzących chorobách. Więc że tá áffekcya pochodźi z záźiębionego Zołądka: záczym trzeba náprzod przepurgowáć ſię raz i drugi oſobliwie gdy z wielośći Meláncholii, álbo z obſtrukcyi pochodźi; do tego trzeba bráć *aperitiva.* á potym zágrzewáiących żołądek lekárſtw záżywáć; ná co dobre ſą: *Elixir.Propr. Elixir.Vitrioli. Elixir Stomach.* Morſzelki żołądkowe; Wino piołynkowe z Gałką muſzkátową i z ſkorkámi Cytrynowemi: álbo dla vbożſzych w Piwie moczona Mięta; Piołyn; Iałowiec; Kmin polny kramny; Koper włoſki; Imbier; Kolęder.

Item. R. *Ocul. Cancr. dr: i. S. Creta, dr: i. Vitrioli Mar. gr.* 8. *Macis, dr. S. f. pulv:* ná 6. rázy, ktory trzeba kilka rázy bráć ná dźien; Enemy też ſą bárdzo potrzebne.

Item. Ná kwáſne rzygánie; Weź Pieprzu

ćwierć

ćwierć łota, náśięnia Kminu, vtárszy społem piy z Winem álbo z Piwem.

Item. Náśięnie Koprowe, Cynámon, Gałgan, Lebiodka, Hányż, kwiát Muszkátowy; zmieszáwszy wraz vtrzeć, pić z Winem álbo z Piwem, biorąc ná raz po puł łyszki.

Ieżeli pochodźi z inszey Chorobv, o tym masz ná swych mieyscách podáne sposoby.

Trzynásta Choroba Zołądka, iest Womity krwáwe.

TO iest Krwi odchodzenie przez Vstá (nie z kászlem i odpluwániem) ále przez Womity żołądka pochodzące, ktore álbo z sámego żołądka zránionego, álbo z inszych częśći przyległych; iáko wątroby, śledźiony, maćice, głowy, gdy przez ich żyły krew się do żołądka śćiąga, i przez Womity odchodźi. Przyczyny są te: Pełność wielka krwie álbo ostrość, álbo *effervescentia* z głowy tákże spáda krew do żołądka; przez podniebienie *in Æsophagum*: Często też i kátar ćięszki z flegmy słony y ostry rodzący się; śćiągáiąc się do żołądka ráni go, i żyły iego otwiera; toż czyni i przetrzymána krew mieśięczna: nayczęśćiey zlewa się od śledźiony, większą bowiem ma przyległość do żołądka, ániżeli wątroba, gdyż znáczna odnoga *à Vena porta*, do śledźiony śćiąga się

od ktorey żyłki gęſte do żołądka idą ná ten czás i przez ſtolce pokázuie ſię krew.

Tá Chóroba ieſt bárdzo niebeśpieczna gdy z wątroby álbo z śledźiony przyczyny pochodźi: álbo z wielkiey pełnośći i gorącośći krwie; gdy bowiem nágłe Womity i zdrowego nápadną: w iednym kwádránśie duſzą; iákom widźiał dwie oſoby ktore w Oczách moich zdrowemi będąc, gdy ich gwałtowne Womity krwáwe nápadły nágle vduśiły. Często też po Womitach krwáwych puchlina ſię przydáie.

Spoſoby do Leczenia.

NAprzod z iákieykolwiek przyczyny Womity ſą trzeba záżyć Medykámentow; krew z żołądka wypędzáiących i zlewania ſię oney do niego; broniących, tákże zátwierdzáiących i oſtrość krwie temperuiących. Kurácya naybárdźiey náleży ná wiſtrzedz ſię potraw ſłonych, kwáſnych, bárdzo gorzkich, korzennych; tákże nápoiow gorących: to ieſt Winá, Gorzałki, Miodu, náwet i Piwa mocnego, ále Tyzánnę; Dekokcyą Gwaiaku, álbo *ex Ligno Lentiſci* pić miáſto piwa; álbo ſerwátkę przewarzáną, zgáśiwſzy w niey kilká rázy Stal. Służy ná to i wodá Egierſka; tákże liqwor *Stypticus*, i inne rożne Dekokcye *ex Rad: Torment: Biſtortæ, Veronicæ, Heder, terr. Millefolij &c.*

Nád

Nád to krwie puſczenie naypotrzebnieyſze, powtarzáiąc według potrzeby z rąk i nog; oſobliwie gdy z przetrzymánia mieſięczney choroby przyczyna będźie; tákże Bańki ſtáwić ná bokách, ná lędźwiách, ná łyſtách, dla oćiągnienia krwi; Do zátrzymánia Womitow naylepſza Kámfora z ſokiem Babczánym dáiąc pić.

Iezeliby byłá krew ſpiekła, dáwáć Choremu Tyzánnę Miodem przyſłodzoną.

Item. Ná zátrzymánie pewne; W-ź białek Iaiowy, wodki Rozánney i Octu po łyſce dobrey, vbiy iák naylepiey, przyday krochmáłu puł łota, zmieſzay; dáway choremu po łyſce. *Item.* Sok z Babki ieſt ná to dobry piiąc go. *Item.* R. *Carall. rubr. præpa: Boliarm: Lap: Hemmat. Troch: d. Carabe aã. dr. i. Aqv: Plantang Syrup: Myrtin. aã. Vnc: 2. Saccharí Roſati, dr. ß. miſce* dáway tego po troſze częſto; ſłużą tákże ná to *Tinct: Corall: Sal. corall: Syrup: Corall. Opiata* bárdzo dobrze nádáią ſię, byle nie byłá krew ſpiekłá w żołądku.

Item. Konfekt. R. *Conſer. Roſar. Ant. Rad. Symph: aã Vnc: i. Myvæ Cydon. Nucleor. Myrabol. Trochiſcor. d. Carab. d. Terræ Limn. aã. dr. 2. Corall. pr. Croci Mart. aã. dr: i. cum Syr. de Roſis ſiccis f. Opiata*; dáway ná raz iák Káſztan, ná Zołądek przykłádáć gębkę Octem.

ctem nápoiona, ręce i nogi kłáść w zimną wodę; Purganse *ex Rhabarbaro* wolne dáwáć się mogą.

Item. Wodka z Pokrzyw wypalona, przydawszy do niey *Spiritum Vitrioli*, piiąc ią iest pewna. *Item.* Rakowe oczy z Octem zmieszáwszy dáć pić.

Item. Sperma Ceti, Decoctio vrticæ minorũ, Conser. Rosar. cum pulv. Rhab. Oleick Migdáłowy *vngv. rubr. potabile Liquor Stypticus cum Opio, Saccharum Saturni Cryst all. &c.*

O CHOROBACH KISZEK.

Choroby Kiszek są te: Colica, Iliaca, Alvi adstrictio, Lienteria, Cæliaca, Diarrhæa, Dyssenteria, Tenesmus, Fluxus Hepaticus, Lumbrici, Fluxus Hæmordialis, Hæmorrhoidium dolor, &c.

O KOLKACH.

Kolika zowie się od Kolon kiszki zwaney, w ktorey się pospolićie rodźi.

Z dwoiakiey przyczyny bywáią kolki, álbo z wiátrow álbo z humorow; Wiátry z niestráwnego i źimnego żołądka rodzą się.

Ieże-

Ieżeli wolnego odchodzenia (dla iakiey przeszkody) nie máią, w grubszych kiszkách osobliwie *in Colo intestino*, parćie i bole wielkie spráwuią. Humory tákże grube, źimne, flegmiste, słone, gorzkie, kwáśne; gdy do kiszek poprzylegáią, one ostrośćią swoią (szczypiąc gryżąc) bole w nich nieznośne czynią. Bywa też *Colica biliosa* zwána pochodząca z Cholery, ktora przynośi częstokroć Paraliż, często nápada w gniewie wielkim, w gorącce wielkiey, ten humor nie do kiszek; ále między Membrány *abdominis* rozlewa się, czym bol nieznośny spráwuie ktory Enemami, áni żadnemi lekárstwy ták wnętrzemi iáko też powierzchnemi, vspokoić się nie da: potym obracą się w Paráliż, czásem spráwuie Konwulsye á bo wielką chorobę, i śmierć.

Iest iescze áffekcya koliczna; ktora názywa się *Spasmodica*: tá pochodźi z gęstnienia liqworu (*Lympha* zwánego) *in glandulis intestinorum*.

Oprocz tego z rożnych przyczyn bywáią Kolki; to iest: gdy się kámienie w kiszkách porodzą lubo się rzadko bárdzo tráfią. tákże gdy się glisty wkłąb zwiną, kiszki zátkáią; tákże zápalenie álbo nábrzmienie kiszek, álbo też pokurczenie onych, z wiátrow, zkąd śię *Iliaca passio* rodźi, tákże

ścą-

ściśnienie Kiszek od humoru ná wierzchu zostáiącego iáko się tráfia w puchlinách.

Item. Wszystkie rzeczy twárde zbytkiem iedzone, iáko Syr, Iayca twárde, Wiśnie z kostkámi, &c. zátykáiąc Kiszki, Kolki spráwuią; tákże gdy kto zbytniem ápetytem iedząc oraz żołądek oblewa piwem, &c.

Rozeznánie Choroby, i Znáki.

IEżeli koliczna áffekcya pochodźi z flegmy: nie ták bywa vprzykrzona; chyba kiedy wiátry przyłączą, ná ten czás táki bywa bol, że iakoby świdrem wierćiał Kiszki. Vryna bywa biała, niestráwna iednak nie záwsze: (czym się myla Medycy) przytym bywa konstypacya wielka; i trudność w vpuszczániu vryny.

Ieżeli pochodźi z sámych wiátrow, w ten czás bol bywa rośćiągáiący, i nádętość żywotá, przytym przelewánie się i hurkotánie po Kiszkách, czego łátwo doyść. ieżeli chory pił wiele i nágle piwa zimnego, álbo wodę, álbo iadł Malony, Ogorki, i innych Fruktow wiele: álbo też co niestráwnego ziadł. Ieżeli z humoru ostrego cholerycznego ten naygorszy iest, szczypiąc, prąc, kolac, z rozpalániem i gorączką; Vryna żołtą: Exkrementa, ktore ieżeli łátwie odchodzą folgę czynią wielką; *defectus* tákże *bilis* bywa przyczyną áffekcyi koliczney.

Bole-

Bole inszych częśći w żywoćie zostáiących: iáko Wątroby, Sledźiony, &c. od Kolek, łatwo rożeznáć się mogą; o ktorych ná swych mieyscách masz, wyiąwszy áffekcyą Nephrytyczną, ktora podobnesz Symptomata spráwuie; dla czego i biegłych Medykow oraz oszukuie. Znáki tedy są te: Náprzod bol koliczny pochodzący z kámienia w Nerkách, (ktory się *Nephritisis* zowie) iest stáły, to iest w iednym mieyscu dokuczáiący; w Krzyżách, ktory rośćiąga się według długośći Vrethry: Koliczny záś niestáteczny iest, raz w tym drugi raz w owym mieyscu parćie i bole spráwuiący; i iáko pas w puł żywotá dręczy.

2. Po iedzeniu bol koliczny wzmaga się, dla śćiśnienia Kiszek z nápełnionego żołądka; *in Nephritide* záś iednákowo trwa, nic się nie mieniąc.

3. W Kolice Womity bywáią ćięższe i Konstypacya, *in Nephritide* nie ták ćięszkie; i żywot wolny, lubo się pod czás zgádzáią.

4. W Kolice, gdy się Kiszki przez Enemy wyprożnią, álbo też przez Womit, Chory czuie folgę; záś *in Nephritide* choć to będźie, iednák chory ztąd folgi nie czuie.

5. *In Nephritide* Vryná z rázu ćienka czysta, potym vstáie się w niey máterya piaszczysta, á pod czás i kamyki wychodzą.

W Ko-

W Kolice záś vryná bywa pospolićie mętna.

Sposoby do Leczenia Koliki.

NA początku tey Choroby záraz służą Enemy; wprzod wolnę, potym mocnieysze, ktore często dáwáć: ieżeli iedna nie pomoże, záraz drugą i trzećią dáć. Ieżeliby Enemy máły skutek czyniły, przylewáć do nich *Vinum Emmeticum*, álbo przydáć *Coloqvintidy*; álbo Czopek mocny zrobić. Ieżeliby Enemy nie pomogły; żeby zátwárdzenia wielkiego ruszyć nie mogły: Weś Mánny Káłábriny Vncyi 2. rośpuść rosołem, przecedź; przyday Vnciy 2. Oleyku Migdáłowego, day ćiepło wypić.

Ieżeliby z flegmy Kolka pochodźiła; mocnieysze purgánse dáwáć potrzeba. Przytym służą fomentácye, kąpieli, smárowánia Kátháplasmy, Plastry, i insze ápplikácye.

Item. Weś wody wrzącey kwáterkę, Oliwy ćwierć kwáterki, Pieprzu tłuczonego trochę, zmieszay; day ćiepło wypić, iák może strzymáć, rzecz pewna. tákże sąm Oleiek Migdálowy piiąc go, bol vśmierza; tákże *Semen Ameos* dáne w rosole álbo w Winie, do rázu bol vspokáia.

Ieżeliby Choroba długo trwáła; Chory ma pić Dekokcyą z Gwaiaku; Ieżeli z cholery pochodźi, trzeba dáwáć Iulepy chłodzące

dzące álbo Dekokcye *cum Sem. carminativis*, i Purgánſe *ex Rhabar.* iná Womity dány Medykament vwalnia prędko od Choroby, ieżeliby zbytnie bole dokuczáły, *Opiata* náleżą; ktore bol do czáſu vśmierzáią. *Mercurius dulcificatus* w tey áffekcyi, ma ſwoię pochwałę przydáwſzy do niego *Vehiculum*, to ieſt *reſinam Turbith*, álbo *Ialappæ*; krwie puſczenie tylko w ten czás ſłuży, kiedy ieſt gorączka z pomieſzánia cholery ze krwią, pić Chory ma Tyzánnę, z Ięczmienia wárzoną przydáiąc źiela *Cardui bened.* i náśięnia Kopru Włoſkiego, Hányſzku, Kminu, &c. Ieżeliby Paráliż z Kolek náruſzył, naydźieſz ſpoſoby ná to ná ſwoim mieyſcu.

Item. Ná Kolki; Weź Winá kwártę, przyday oleyku Migdáłowego dwa łoty, oleyku Terpentynowego 30. kropli; day ćiepło wypić. potym śćiśniy żywot ręcznikiem.

Item: *Spir. Nitri, cum Spir. Vini*, zmieſzáwſzy day.

Item. Enema doświadczona. Weź polewki grochowey; warz w niey gárść *Eſulæ*, przecedź, przyday Oleiu Lniánego kwáterkę, Soli łyżkę, przywarz day ćiepło.

Item. Weź oleyku Rumieńkowego co chceſz, przyday oleyku z Kopru ſwoyſkiego *deſtill.* Migdáłowego coć ſię podoba, ſmáruy żywot i ćiepłemi chuſtámi obłoż.

Item.

Item. Służą ná to Worki z otrębámi, álbo z Prosem, álbo z Solą prażąc i ciepło ná żywot kłádąc; tákże dobry ná to iest *Oleum Cucurbitinum* z Włoskich Dyniek; Ieżeli kolki pochodzą z wielkiey Konstypacyi, á Enemy pomoc nie mogą; ná to sposob ten wedmiy wiátry w Chorego, szyryngą przez Stolec, i záraz Enemę day mocną.

Item. Ná Kolki wilcze ielito suszone i ná proch vtárte; zádáne ná raz co szeląg záwazy iest doświadczone.

Pigułki purguiace w Kolkách.

℞. *Pill. Tartar. dr: S. Diagred: gr: 8. Ol. Succin: gut: 5. Theriaca, syrup: i. sum S. q. Elix. Propr: d. Mess.* ná raz.

Item. Weś Manny Kálabryny łotow 4. rospuść w rosole; przecedz, przyday *Sperma Ceti* ćwierć łota, day ciepło wypić. Enema bárdzo skuteczna. Weś Slázu, Rumienku, Barsczu og odnego, Kardyben. wszystkiego po puł garści, korzenia Omanowego, Tatárskiego ziela, Gałgánu, Ięczmienia po dwie crágmy warz w mleku słodkim przecedz, przyday żołtek od Iaia, oleyku z Kopru włoskiego *dest. ll.* kropli 30 Iałowcowego 60 *Croci Metall. gr:* 3. day vznaiz pomoc.

Prości ludzie Mleko z Czosnkiem warzone piią ciepło.

Trunek ná Kolki nayosobliwszy.

Weś Wina mocnego álbo Małmázyi trzy

łoty, *Elix. vitæ Mathiol.* łot ieden, oleyku Migdáłowego dwá łoty, *Laud: Opiati gr:* 2. Kamfory gr: 3. *Syrupi de Papavere dragm:* 2. Száfránu gr: 6. *Spir: Sal: Arm. gut:* 15. zmieszay day ná raz.

Item. Rob. Sambucci, cum sal. Volat. C. C.

Proszek ná Kolki doświadczony.

R. *Ocul. Cancr. Max ll: Lucij pisc: smocin:pr. Zedoar: aā. dr: i. Cort: Arantiar. Vnc. i. Ol. Chamomil. dest. dr: S. Ther. scr: i. M. f. pul: dos: dr: i.*

Ná Kolki ściagáiace Kiszki.

R. *Aqv. Ment: Chamom: aā. Vnc: 2. Essen: Castor: Liqv: C. C. Succinati, Ess Opij aā. dr: S. Syr: d. Cort. Arant q. S. f. haustus* ná trzy rázy.

Ná Parćia i Boleśći bardzo dokuczáiace.

R. *Sem: Lini, & Psilij Papaver. albi Cydonior. aā. dr: 2. cum deco. Chamomill. & sem anisi f. mucil. cui adde Syrup: Fernel. Vnc: i. M.* daway tego po łyszce. *In desperato malo,* day *Mercurij vivi dr: 2. cum Syrup. Violarum & Aqv: Menthæ.*

Ná Máteráć. Weź Ięczmienia przetłuczonego, Kminu kramnego, Kwiátu, Dźiewánny, Nostrzeku po puł gárśći, Kminu polnego, Iałowcu po łoćie, Soli puł gárśći, Salármoniáku pułtora łota, Kamfory ćwierć łota, przesziy; zleway Winem przygrzewáiąc, przykłáday ná żywot; przytym day się nápić oleyku Terpentynowego z Gorzałką;

tákże Kmin polny wa zony z Rodzenkámi i z Iałowcem ; piiąc polewkę pomaga.

Enema doświadczona. Weź Wierzchołków Centuryi Kopru włoskiego po gáśći, Rumienku, Ruty, Kopru swoyskiego po gáśći, Czárnuszki puł gárśći; warz w puł gárcu wody do połowy przecedz, przyday oleyku Rucianego kwáterkę *Bened. Laxat. Vnc:i.* Soli oczkowátey puł łyszki, day ćiepło.

Item. Enema z sámego Winá przydáwszy do niey oleyku Bobkowego, Terpentynowego, znácznie pomaga; tákże Báńka ná żywoćie postáwiona.

Ná wyprowádzenie flegmy gęstey Pigułki pewne

R. Gum. Galban. per Acet. Scyllit. depur. & cocti, scrup: 2. Vitriol. Mart. ad albed. calc. Masticis, aä. scrup.i. Castorei Myrrhae aä gr.15. Croci scrup.8. Trochisc. Alchan. dr: i. Resin. Ialap. Scamm. aä. scrup: i. Ol. Citri gut. 5. f. pill. nro. 50. dosis 7. ná kożdą noc.

Item. Ná Kolki warz Czosnek, przyday Oliwy piy, pomożeć. tákże proszek z skorek Pomoránczowych i z Tátárskim źielem dobry. *Item.* Enema z Winá z Gorzałką iest dobra. *Item.* Sok wyćiśniony z łayna Wołowego, dány w piwie ćiepłym pomaga: ále trzeba się po nim zápoćić. dla Białychgłow Krowie náleży; Co też iest Sekret

ná wy-

ná wypędzenie zátrzymánego łożyska.

Item. Ná Kolki bywáią Konchy małe, ná kształt roszkow; ktore się náżywáią *Coracini* álbo *Conchæ percellanæ*, nosząc przy sobie bronią od Kolek, ieżeli kto temu wierzyć będźie.

Item. Oleiek wyćiśniony z Iąder orzechow włoskich; dány ná raz 6. łotow, iest doświadczony. *Item. Electuarium Diaphænic. cum Philonio Romano*; wraz zmieszáwszy dáć iest doświadczone.

Item. W Pęcherz nálane Dekokcye *ex herbis emollientibus & discutientibus*; (ćiepło przykłádáiąc ná żywot) pomagáią.

Item. Łayna gołębie, świnie, owcze rozmąćiwszy Winem przywárzyć żywot okłádáć, są doświadczone.

O ILIACE.

ROżne tá Choroba ma názwiska; Náprzod zowie się *Iliaca passio* álbo *Ileos*, *Chordapsus*, *Volvulus*, *Convolvnus*, *Vomitus Stercoreus*, *Acutum tormentum*; *Miserere mei*.

Zkąd się náżywa *Iliaca*; że w Kiszkách *Ilia* zwánych nayczęśćiey przydáie się; *Volvulus* zkąd się zowie; że się Kiszki od dołu do gory śćiągáią; *Chordapsus* ztąd, że się Kiszki pod czás iák powroz kręcą. *Miserere mei* ztąd, że sámego Páná Bogá w ták ćięzkiey Chorobie o rátunek trzeba prośić.

Znáki tey Choroby; iedne ſpolne i po-ſpolite z áffekcyą koliczną, drugie włáſne. Poſpolite i ſpolne ſą: bol nieznoſny w żywoćie i rozdęćie, potraw obrzydzenie, Womity, Nauſea, oddech ćięſzki, vryny trudne odchodzenie. Włáſne znáki ſą te. Bol okrutny w kiſzkách, iákby świdrem wierćiał, rozdęćie wielkie żywotá, ſtolcow zátwárdzenie wielkie, gdy ſię Choroba wzmoże náſtępuią Womity ćięſzkie, przez ktore wprzod wychodźi cholera, álbo flegma, álbo *Chyloſa* materya; á potym exkrementa przez Vſtá gwałtownie wychodzą, álbo też materya zgniła ſmrodliwa exkrementom podobna, rzadko ſię to bowiem przytráfia, żeby *ſtercorea* materya przez vſtá wychodźiła; á gdy pot źimny rąk i nog źiębnienie, Sercá drzenie, nudnośći i mdłośći, náſtępuią? śmierć przynoſzą pewną.

Przyczyny ſą te: Náprzod exkrementow zátwárdźiałość álbo zpieczenie ſię, ktore kiſzki zátykáią; tákże wiátry grube gdy kiſzki rozdymáią; tę chorobę ſpráwuią? tákże zápalenie kiſzek álbo nábrzmiałość, ktora śćiſkáiąc kiſzki wolnego przechodu exkrementom nie dozwala.

Item. Kiſzek záwinienie álbo ſkręcenie; iáko tráfia ſię w rupturách, álbo z koliczney áffekcyi, ktora częſtokroć rodźi tę chorobę.

Item.

Item. Zránienie Kiszek znáczne, gdy bowiem álbo exkrementa, álbo humory ostre przez Kiszki przechodzące, przychodzą do rány w Kiszkách : sczypiąc i gryżąc one, poruszone gwałtem názad do gory vstępuią do żołądka : zkąd Womity.

Znáki przyczyn są te. Ieżeli Choroba z zápalenia będźie, iáko się często tráfia iest bárdzo ćięszka i bolesna, z gorączką wielką, z Womitámi cholerycznemi i flegmistemi, po ktorych *faeces* idą ; i insze znáki bárdzo złe nástępuią.

Ieżeli z zátwardzenia wielkiego pochodźi, nie ták iest przykra i niebeśpieczna ; iednak dłużey trwa.

Ieżeli z wiátrow álbo z flegmy álbo z rupturey ; łatwo może bydź vleczona.

Progn. Ieżeli z tranguryi przydáie się tá Choroba, w śiedmi dniách morzy, chyba żeby się vryna puśćiła.

Item. Gdy Womity i sczkáwka ; tákże od rozumu odeyśćie nápadną ; zły znák.

Item. Po zażytych Opiátách, ieżeli się Chory vspokoi dobry znák. Ieżeli w tey chorobie głuchota przystąpi ; zły znák. Wiátry odchodzące ieżeli zbyt śmierdzą, zły znák : tákże ieżeli iest ták wielkie zátwárdzenie, że żadnym sposobem ruszyć się nie da ; zły znák.

Item. Przez Womity wychodząca máterya choleryczna, czárna, śmrodliwa, &c. niebeśpieczeństwo znaczy; iednak nie záwsze. Robaki przez vstá wychodzące, tákże pot źimny występuiący złym znákiem są.

Item. Ieżeli boleśći nágłe vstáną, znak iest Gangreny; ieżeli gorączka nástąpi wielka, są znáki śmierći.

Sposoby do Leczenia.

IEżeli z obstrukciy wielkich; álbo flegmy gęstey; zátkánie Kiszek pochodźi; odmiękczáiące, rozwalniaiące lekárstwá, ták wewnątrz iáko i powierzchownie ápplikowáć trzeba. A náprzod Enemy są naypotrzebnieysze, ktore są wzwyż opisáne w Kolice, iákoż tá Choroba podobnemi (iáko i kolká) leczy się sposobámi.

Oprocz tego. Ieżeli pochodźi z zápalenia Kiszek, ná ten czás trzeba Krew raz i drugi i trzeći puśćić, z ręki i z nogi. Służą przytym rożne máterace, náparzánia, Káthaplasmy, ktorych masz dość w Koliczny Chorobie. ále naybárdźiey Emulsye chłodzące z Iulepami i *cum Lapide Prunellæ ac Spir. Nitri. Opiata* też vspakáiaią tę Chorobę. iednak nie ze wszytkim, gdyż się znowu wraca.

Ieżeliby Womity nie były, á Nausea vstáwiczna, trzeba dáć ná nię co wolnego, pić ma Chory Tyzánnę i to bárdzo mało.

Ieżeli pochodźi z zápieczenia Stolcow wdąć Szyryngą przez *Orificium* w Kiszki; á potym zázaz Enemę dáć. A osobliwie ieżeliby się Kiszki przewinęły? dáć *Mercurij Vivi Vnc:*2. inśi dáią kule ołowiane połykáć, záraz dáią Purgans wolny z oleykiem Migdáłowym, álbo Lniánym, álbo Oliwą, inśi dáią *Regulum Antimonii in globo*, drudzy zá nogi wieszáią Chorych przez czás krotki, dawszy Enemę, á to w ten czás gdy z okázyi ruptury będźie Choroba.

Ieżeli pochodźi z wiátrow. Weź trzy łoty Mydła Weneckiego, rośpuść w Serwatce day ćiepło pić: Purgánse nie bárdzo w tey Chorobie służą. Enema osobliwa. Weź Piołynu *Parietariæ, Malvæ, Rad. Althææ, Nucl. Persicor.* Vczyń Dekokcyą, przecedźiwszy p zyday łayna świeżego Końskiego rozmąć znowu przecedz, wley Oleiu lnianego, day ćiepło.

Wino Záprawne.

R. Herb. Absinth. Car: ben. Meliss. Scolopend. Calamin. Rutæ mur. aã. M. S. Rad. Zedoar. Ering. Pimpinell. aã dr:3. Angelicæ, dr: 2 Rhabar. dr: 3. sem. Anisi, Fæniculi, Carvi, aã dr: 2. Fol. Senæ. Vnc: i. S. Cort. Tamar. Arantiar. Fraxini, aã. dr:3 Tart. crud. Vnc S. dentur ad nodulum pro mensura Vini doses Vnc:5 semel de die.

Ieżeliby Womity bárdzo dokuczáły *R Ol.*

Nuc: Mosch: scrup: i. Sal Absint. scr: S. Croci gr. 6. *Laud:Opiat. gr:i.M.* ná raz. Iáko się wzwyż námieniło, że w tey chorobie dáią połykáć kule ołowiane, álbo żywe śrebro, álbo kule *ex Reg. Antim.* dáie się przestroga; że iák Chory záżyie czego z pomienionych rzeczy; trzeba żeby chodził álbo się ruszał ustáwnie, a ná żywot położyć Materác z Ziół odmiękczáiących, nápić się oleyku Migdáłowego z oleykiem Hányszkowym.

Ieżeliby zaś Choroba pochodźiłá z zápalenia álbo z owrzedzenia Kiszek? pomienionym rzeczom dáć pokoy.

Item. Dekokcye łáien, iáko to gęśich, wołowych, końskich, dáne do pićia łatwo poruszáią zápieczenie; tákże i ná wierzch osobliwie świnie, końskie, przyłożone skuteczne są. Gdy się Kiszki skręcą álbo przewiną, á że się żadnym sposobem to iest: áni kulą áni Merkuryuszem połknionym,) odkręćić nie dádzą; ostátni sposob iest ten, otworzyć żywot, i rękámi odkręćić, potym zászyć przerznięćie.

O KONSTYPACYI

To iest zátwardzeniu Stolcow.

ZAtwardzenie álbo zápieczenie Exkrementow pochodźi, álbo z wielkiey gorącości

rącości Wątroby, ktora wićiągáiąc wilgotność z Kiszek iest przyczyną do śpiekánia się álbo defekt cholery, ná ktorey *vis expultrix* należy; Choroby też niektore bywáią przyczyną Konstypacyi, iáko to gorączki, żołtáczka, zápalenie álbo nábrzmienie Kiszek, *iliaca, Hypochondria, stupor* álbo *Paralisis, &c.* o czym masz ná swoich mieyscách; tu się tylko podáią sposoby do leczenia, z zátwárdzenia pochodzącego, álbo suchey Komplexyi, álbo z gorącości Wątroby, álbo z Sedentáryi, álbo z wielości iedzenia potraw gęstych, á przytym mało piiąc, álbo z częstego gryźienia i kurzenia tabaki, przez co wiele wilgotności wychodźi, i biała płec co się śćiąga rogámi (dla subtelności) tey chorobie podległa iest.

Sposoby do Leczenia.

ENemy ná to są naylepsze, iednak gdy się często záżywáią, ták się do nich náturá przyzwyczáia, że żadną miarą dobrowolna operacya nie będzie, áż zá Enemą.

Item. Czopki też ná to są dobre z Mydłá, niektorzy z Soli oczkowátey robią, ktorych nie trzeba często záżywáć, inśi robią sobie z Miodu, z Mydła, przydawszy trochę Soli.

Item. Weź Miodu łotow dwa, smaż áż zgęśnieie twárdo, przyday proszku z ćiemiężyce czárney *scrup: i.* vczyń Copek.

Item. Weź polewki Grochowey, zápraw Jaiem, Maſłem, i Mąką, przecedźiwſzy piy ná czczo, Sliwki warzone, oſobliwie Damaſczeny, iedząc odwilzáią żywot; tákże roſoł z Cukrem zrána zážyty; toż czyni i piwo ćiepłe z Kminem, z Imbierem, z Maſłem; Wodka też wypalona z ſkorek Bzowych wnętrznych źielonych, piiąc ná czczo wolno purguie; tákże Konfekt z Brzoſkwiowego kwiećia ieſt bárdzo dobry; tákże *Cremor Tartari* z roſołem zrána zážyte; tákże Rodzenki purguiące.

Item. Kryda ná proch vtárta w Roſole álbo Piwie zážyta; tákże Kąpiel ná to dobra.

Item. Sekret oſobliwy. Weź ſkorki Berberyſowey źieloney, (ktora ieſt między drzewem i zwierzchnią ſkorką) co chceſz, námocz w Winie przez trzy godźiny, przecedźiwſzy wypiy. *Item.* Konfekt Rozánny, roſpuść z Manną Kálabr. przywarz przecedz przyday *Cremor. Tart.* wypiy ćiepło.

Item. Weź polewki z Sliwek warzonych, przyday trochę Pieprzu i Cukru, piy zrána; tákże olciek Migdáłowy z roſołem dobry.

Item. Weź Száłwii ná proch ſtártey, przyday ł yna świniego i żołći wołowey, zmieſzay; przyłoż ná pępek, álbo weź *Coloquintida* zmieſzay z żołćią wołową, przyłoż ná pępek poruſzy niechybnie.

O BIE-

O BIEGVNCE.

Ktora názywa ſię Lienterya i Calica.

Lienteria ieſt Biegunká, w ktorey potráwy nieſtráwne (ták iáko bywáią iedzone) przez ſtolec wychodzą. *Calica* ieſt Biegunka, w ktorey potráwy niedoſkonále ſtráwione, przez *Secess* odchodzą, zkąd mało ſię rożnią między ſobą.

Przyczyny Litenteryi i Caliaki.

NAprzod Zołądek i Kiſzki ożiębione, co ſię poſpolićie przydáie w Chorobie iakiey długiey; Zimny bowiem żołądek wiele rodźi máteryi flegmiſtey, ktora obleg-ſzy zmárſczki żołądka, niedopuſcza w niem zátrzymánia potraw; W Chorobách tákże ćięſzkich, *facultas retentrix* oſłábiała spráwuie *Lienteria*, iáko ſię przydáie w dyſſenteryách, gdy náturá iuż vſtáie w ten czás *Lienteria* náſtępuie; á zá nią pewna śmierć. Przydáie ſię i w gorączkách Malignách, kiedy ſię Chory nápiie, álbo źie co záraz przez niego przebieży. bywa i z trućiżny záżytey; tákże przydáie ſię z zbytniego iedzenia rzeczy nieſtráwnych, á oſobliwie Fruktow ná czczo iedzonych, ktore *acidum fermentum* debilituią. Oprocz tego przyczyna bywa z obſtrukciy *Venarum Meſaraica-*

rum, ktore *non exsugunt Chylum*; tákże tráfia się z humorow ostrych i gęstych zlewáiących się do żołądka, ták z głowy iáko i inszych części ciáła.

Znáki przyczyn. Ieżeli *Lienteria* álbo *Caeliaca*, z záziębionego Zołądka, álbo z pełności flegmy, pochodźi ná ten czás wiátry przez vstá dobywáią się, pod czás kwáśne rzygánia, flegmá przez stolce odchodźi, prágnienie bywa wolne, bolu áni rznięćia w Kiszkách nie bywa.

Ieżeli zás z Głowy spáda flegma do żołądka (co się często tráfia) ná ten czás stolce bywáią pieniste, i operácye częstsze osobliwie po przespániu, co też poznáć po ćięszkośći w głowie. Ieżeli z máteryi iákiey ostry, ná ten czás czuć w żołądku rznięćie, gorącość w bokách, prágnienie i stolce bywáią ostre i żołte.

Lienteria i *Caeliaca*, ieżeli długo trwa niebeśpieczna iest, gdyż w suchoty, álbo w puchlinę wpráwia; tákże ieżeli się łączy z Chorobámi ciężkiemi.

Sposoby do Leczenia.

IEżeli pochodzą te Choroby z źimnego żołądka, álbo z pełnośći flegmy, służą náprzod Purgánse wolne, iáko to. *R. Myrabolan. Chebul. Vnc: i. Rhabar dr: i. ſ. infuſ. per noctem, in Aqv. Abſinth. R. Colaturæ coctæ Vnc.4. adde*

adde Syrup: Rosat: Sol. Vnc: i. Pulv. Chieræ simpl. scrup: i. M. day ná raz po Purgánsie żołądek vtwierdźić dawszy Theryáki z Winem, álbo *Conser: Rosar: cum Laud: Opiat.* álbo Mithridatu, álbo *R. Theriacæ dr: i. Lap: Hammat. pulv: scrup: i detur cum Aqv: fol quercus. Vel R. Conser: Rosar. antiqvæ Vnc: 4. Theriacæ dr: 6. Mivæ Cydonior. q. S. M.* dáway tego Choremu często, po záżyćiu niech záraz nie piie.

Ieżeliby z Cholery śćiągáiącey śię do żołądka tá Choroba pochodźiła, zrázu záraz dáć ná Womity; ieżeli Chory do nich sposobny, álbo Purgans *ex Rhabar.* táki *R. Rhabar. dr: 2. Nuc: Mosch: dr: S. Sal: Tartari. scr. 2. inf. per 12. hor. in Aqv. Plantag. Colatura Coctæ & expressæ, adde Syrupi. d. Rosis siccis Vnc: i.* day ná raz. *vel R. Rhabar. dr: i. Nuc: Mosch. dr: S. C. C. usti, scrup: i. margar. pr. scr. S. M. f. pulv.* Ná zátrzymánie pewne. *R. Rob. Pronell. Silv. dr: 3. Pulv. Tormentil. Nuc: Mosch. aã. dr: i. Alumin. pulv. scr. S. Myrrhæ scr: 2.* zmieszay dáway ná raz iák Kásztan. Proch z Tárnek niedoyzrzáłych iest pewny; tákże *Liqvor Stypticus secretus*, służą przytym Materáce, Plastry, o czym było dość, w chorobie o niestráwnośći żołądka. Enema naylepsza z rosołu warzonego z Rożą, przydáwszy Cukru, i żołtkow Iaiowych.

Ieżeliby Choroba pochodźiła z obstruk-

çyi *Venarum Mesaraicarum*, ná ten czás náleżą Purgáńſe wolne i *Aperitiva* częſte.

Item. *Mastyx* ná proſzek vtárty i dány w czymkolwiek zátrzymywa Biegunkę; Tákże ſuche Tárki warząc i polewkę z nich piiąc. Wino tákże z korzeniem álbo Piołynkowe dobre ięſt, gdy z záźiębienia żołądka Choroba pochodźi.

Item. Ryż gęſto warzony; tákże polewki Migdáłowe. *Item.* Popioł warzyć w Otćie áż zgęśnieie; obłożyć niem żywot, i krzyże. *Item.* Wątrobę warzyć w Otćie i ieść. *Item.* Placki z Mąki pſzenney pieczone (przydáwſzy do záczynánia Terpentyny) ſą bárdzo ſkuteczne iedząc ie.

Item. Proſzek z Marmuru, dobry ieſt do záżywánia. *Item* Náśięnia Babczáne, tákże ſok z iagod Iarzębiny, ieſt doświadczony, może z niem i placki piec do iedzenia. *Item.* Migdáły przypiekane, kąpiel z ſkorą Dębową warzona, *Bolus Armena.* Proſzek z Iarzębiny ſuſzoney, Bob warzony w Otćie, ſkorę Dębową warzyć w Otćie i pić, Szyſzki z Olſzowego drzewa ná proch vtarte, ſą ſkuteczne; záżywáiąc ich.

Item. Woſk Hiſzpáńſki, Krydę, Pacynę, vtrzeć wraz dáć wczymkolwiek.

Item. Syrop Różánny z wodą Babczáną zmieſzáwſzy, pić co dźień, ſłuży ná to i *Philonium Romanum.* *Item.*

Item. R. *Cort Granator. Balaust: Cumini, aa. scrup: i. sem. Cydonior. dr: i.* S. *Sacchari Vnc:S. M.* day ná trzy rázy.

Item. Ná zátrzymánie Stolcow. Weź Muszkátowey gałki, Kwiátu, Hałunu palonego, vtrziy ná proch rozmąć z Octem, obłoż żołądek i krzyże. *Item.* Weź skorki Pomoránczowey, Muszkátowey gałki, Iąderek z Rodzenkow wielkich, Migdáłow przypiekánych, stłucz ná proch, wsyp do Winá, co raz mieszáiąc piy. *Item.* Krupy Ięczmienne niepłokane przydáwszy do nich Popiołu prześianego łyszkę álbo dwie, i troehę Háłunu, warz; iák vwre niech Chory ie. Ieszcze tego wiedzą baby.

O BIEGVNCE.

Ktora názywa się Diarrhaea.

Diarrhaea ieſt Biegunka, w ktorey humory zbytnie, bez krwi, bez owrzedzenia Kiszek i Alimentu niestráwnego, przez Stolce odchodzą.

Troiako vważyć potrzeba tę Chorobę, náprzod materyą, ktora bywa álbo flegmista, álbo żołta, álbo źielona, álbo czárna, i szára, álbo wodnista. Powtore vważáć mieysce, z ktorego humory śćiągáią się: bo álbo z cáłego ćiáłá, álbo częśći ktorey osobliwey,

wey, náprzykład: z Mozgu, z Zołądka, z Kiszek, z Wątroby, z Sledziony, *ex Mesenterio*, z Máćice, &c.

Potrzeb̄ie vważyć; Sposob i Przyczyny. Iedna iest *Diarrhaa Critica*; Druga *Symptomatica*; Z tych iedna pochodźi z powierzchnich: á druga ze wnętrznych przyczyn, zkąd Biegunka iest żołta od Wątroby, álbowiem według Neoterykow, Wątroba oddźiela żołć od krwi, pochodźi też i z złámey krwie; Biegunka flegmista pochodźi álbo z Mozgu álbo z żołądka, álbo z cáłego ćiáła Meláncholiczna pochodźi od Sledziony; Wodnista záś ze wszystkiego ćiáła, częstokroć też te humory pomieszáne wychodzą. Iescze oprocz tego. Iest *Diarrhaa Colliquativa* pochodząca z pomieszánia humorow w cáłym ćiele z gorącośći wielkiey; iáko się tráfia w wielkim zápaleniu wnętrznośći, w gorączkách, w Hektyce, ná ten czás máterya tłusta, iáko oley álbo tłustość iáka z xkrementámi odchodźi, i powierzchu pływa. Tráfia się też *fluxus stercoreus*, to iest: odchodzenie częste máteryi strawney, iednak nád zwyczay wiele, i często.

Znáki; Náprzod ieżeli z cáłego ćiáła humory śćiągáią się, ná ten czás álbo poprzedźiła álbo iest gorączka vstáwiczna, álbo *Cachexia*, to iest cerá zła, álbo *Leucophlegmatia*,

gmatia, (to ieſt puchlina) przytym bolu żadnego wewnątrz nie czuć.

Przydáie ſię też tá Choroba bez żadney przyczyny, (oſobliwie w Chorobie iákiey) z wielkim pożytkiem, nátura bowiem zbytkiem humorow obćiążona, pozbywa onych, á táka nábywa ſię *Crytica*.

Symptomatica záś *Diarrhaea*, bárdzo Choremu przykra, onego ſłábiąc, á oſobliwie gdy ſię przyda w gorącce: ieſt niebeśpieczna, á tym bárdźiey gdy iák Oley tłuſta máterya zmieſzana będźie co znáczy *Colliqvatia*.

Ieżeli humory z Głowy ſpádáiące przyczyną ſą, náten czás bywáią exkrementa pieniſte, i Głowy oćiężałość álbo bol.

Ieżeli z przyczyny żołądka łatwo doyść, ieżeli Chory iadł co nieſtráwnego, iáko to Fru ty, Grzyby, &c. Ieżeli też w Kiſzkách náprzykład Gliſty ſą przyczyną tey choroby, ná ten czás znáki Gliſt bywáią. o ktorych będźieſz miał niżey. Ieżeli z Wątroby, á a bo z zátwardzenia, álbo z zápalenia, &c. poſpolićie Exkrementa bywáia żołte z moczyſkámi. Ieżeli z przyczyny Sledziony, bywáią czárne, ſzáre, przytym w lewym boku parćie i bol. &c.

Progn. Ieżeli tá Biegunka wolna ieſt i z ktorey Chory ná śiłách nie vpada; i owſzem czuie ſię lekſzym, táka názywa ſię *Crytica* od

wielu

wielu Chorob vwalniaiąca. Ieżeli záś im dáley tym bárdźiey Chorego słabi, názywa się *Symptomatica.* táka niebeśpieczna iest.

Item. Gdy Exkrementa zrázu odchodzą rzadkie, á potym gęste, znák iest dobry.

Item. Rzadkie i wodniste z boleśćiami, i z morzyskámi często odchodzące, złym znákiem są, znáczą bowiem wielką ostrość humorow; Tákże gdy się Chory nie czuie że pod się puscza, zły iest bárdzo znak.

Item. Rzadkie odchodzenie máteryi ktore wraz z Chorobą iaką poczyna się, złym iest znákiem. W zápaleniu wnętrznym gdy się przyda *Diarrhaea*, wolnym czyni od niego iednak nie záwsze. Ieżeli się też przyda Białeygłowie ćiężárney, á długo trwa, płod morzy. *Item.* Máterye rożnego koloru wychodzące; to iest: żołte, źielone, śinc, czárne, smrodliwe, złym znákiem są.

Sposoby do Leczenia.

Z Iakieykolwiek przyczyny tá choroba pochodźi, nie trzeba zárаz prędko vtrzymywáć, á osobliwie z humorow złych pełności, i owszem trzeba dawáć wolne Purgáńse. wprzod Enemę dawszy. Purgans, *R. Rhabar. el. dr: i. Mirabol Citr: dr: S. Santal. Citr. scrup: S. infun in Aqv. Plantag. colatur: expr. adde Pulv: Rhabar. dr: S. Syrupi Rosat.*

Rosat. Vnc: i. f. potio ná raz. Ná Womity dáne lekarſtwo bárdzo dobrze ſłuży, odwracáiąc materyą choroby, śćiągáiącą śię ná doł. Ieżeli Chory będźie krwiſtey Komplexyi, krew puśćić trzeba; á oprocz tego ieżeli gorączka ieſt: zrázu záraz trzeba ią puśćić. potym ſłużą Enemy: Weź Ięczmienia dwie ſczypty, Otrąb, Roży ſuchey po ſczypćie, Lukrecyi, Rodzenkow, oboyga po dwa łoty, warz w wodźie; przecedz, przyday Cukru ſzárego, żołtek od Iaia przywarz day ćiepło, á ieżeliby morzyſka dokuczáły przyday oleyku z Woſku; potym ſłużą rzeczy zátwierdzáiące, ták wnętrzne iáko i powierzchowne, ktorych śię dość podało w Lienteryi i ieſzcze podádzą śię w dyſſenteryi; oprocz tego weź Octu, zágáś w niem ſtal kilka rázy, przyday do niego proſzku z Myrtillow, z Galaſu, z iagod Iarzębiny, Hałunu trochę, warz, maczay chuſty, ktoremi żywot okłáday. *Item.* Weź Chleb proſto z pieca, rozkroy go wpuł, poley Octem, potrząśniy Kádźidłem, Maſtyxem tłuczonym, i gałką przyłoż ćiepło ná żywot. *Item.* Sąm Maſtyx warz w wodźie, niech Chory piie tę wodę: *Tinctura Rosarum* ieſt też dobra piiąc ią z Tyzánną, w ktorey wprzod ſtal kilkákroć zágáśić; ſłużą też Emulſye z Migdáłow i z náśion Malonowych, Ogorczánych,

dyniowych, Maku; osobliwie w gorączkách.

Item. R. *Conser: Rosar: antiqv: Vnc: S Cydon. cond: dr: i. Pulv: Tormentill: scrup: i. Boli Arm. scr. S. cum Sacchuro f. bolus. Vel R. Sangv. Drac: Thur: Mastic: Mumiæ, Terr: Sigill: Lap. Hæmmat: Trochisc. de Carab aã. dr: i. Bol Arm. ver. dr: 3. f. p.* dáway ná raz po drágmie w wodce Babczáney. Służy do tego *Tinctura Corall: Sal: i Syrop.* Ieżeliby Chory ná śiłách vpadał, trzeba ná ten czás vdáć śię *ad Opiata* ktore mieszáć *cum adstringentibus.*

Ná vpartą Biegunkę dobra iest Enema z rosołu z Dryákwią nową.

Item. Pigułki *de Bdellio*, co dzień ich záżywáiąc stáre biegunki leczą.

Item. Ná stárą Biegunkę. *R. Rasur. Ebor. dr: 3. Conf Alcher: dr: i. Sacchar. in Aqv. Rosar: Sol: Vnc: 4. f. Morsuli*, dáway po iedney ná raz. *Item. R. Croci Mart. adstr. gr: 7. Bezoadar. Miner: scrup: S. Conser: Rosar: dr: 2. Spir: Vitriol: gut: 3. f. bol.* dáway go po dwa rázy ná dzień. *Item Mercurius Diaphoreticus*, i zástárzáłe stánowi Biegunki dáiąc ná raz po 12. gran. *Item.* Wody Siarczyste náturalne; tákże Egierska dobre są do pićia. Iezeli też tá Choroba pochodźi z Głowy, z Wątroby, &c. tę trzeba swoiemi leczyć sposobámi. *Item.* Ná zátrzymánie day Enemę ze krwi bydlęcy iáko nayswież-

świeżſzy rzecz pewna. *Item*. Zmieſzay Theryákę *cum Terra Sigillata*, náćieray nią nád żołądkiem, Bańká też nád żołądkiem ſtáwiona utrzymywa ná czás Biegunkę.

I to pewne. R. *Theriacæ dr: i. Lap: Hæmmat: ſubtilis pul: ſcr: i.* zmieſzay day ná raz, powtorz ieżeli trzeba oſtátek; obacz w kurácyi Dyſenteryi.

O DYSENTERYI.

DYſenterya ieſt rożnych humorow, z ropą i ze krwią zmieſzánych z morzyſkámi, z gorączką, z prágnieniem, z nieſpániem, ápetytu utráceniem, z kiſzek uſtawicznego poruſzánia álbo ſczypánia od humorow oſtrych, niekiedy z poránieniem i owrzedzeniem onychże) przez ſtolec odchodzenie.

Przyczyny ſą dwoiakie iedne powierzchne drugie wnętrzne.

Powierzchne przyczyny ſą: Iedzenie potraw korzennych; tákże nieſtráwnych á oſobliwie fruktow, naybárdźiey w ten czás gdy w ſobie máią zárázę; tákże pićie zbytnie trunkow mocnych, álbo wody z prágnienia: ſą też niektore wody záráźliwe, niezdrowe, z ktorych Obozowi nayczęśćiey tę chorobę ćierpią, przydáie ſię też i z Lekarſtw oſtrych

i mocnych, iáko ſą *Mercurialia, de Coloqv. Scammoneata, &c.* Oſobliwie też powietrza zła Konſtytucya do Dyſenteryi ſpoſobiąca przyczyną bywa; zárażliwey Dyſenteryi przydáie ſię też z zárazy ieden od drugiego, ſpołkuiąc nárázáiąc ſię częſto: á náwet z przeſtąpionego exkrementu, prędko przydáć ſię może.

Wnętrzne przyczyny ſą; humory oſtre kiſzki rániące: to ieſt cholera żołta, źielona, rdzáwa, czárna; tákże flegma ſłona z wielkiey gorącośći rodząca ſię álbo zgniła, ktora poprzylegawſzy do kiſzek ráni ie, i wydymánie ſpráwuie I inſze tákże humory wodniſte zbyt oſtre mieſzáiąc ſię z drugiemi, przyczyną bywáią Dyſenteryi.

Znáki Dyſenteryi; Náprzod częſte bárdzo operácye z morzyſkámi, z wydymániem, Exkrementa wychodzą flegmiſte pod czás ze krwią pomieſzáne, á pod czás ropiſte, rdzáwe, źielone, żołte, czárne, białe, czáſem ſámá krew czyſta, á pod czás śpiekła w ſztukách, przytym gorączka, nieſpánie, prágnienie, ápetytu utrácenie w ćieńkich kiſzkách około pępka, i nád niem wielkie rznięćie; ták iakoby nozámi rznął, w grubſzych záś kiſzkách pod pępkiem nie ták ćięſzki bywa bol i rznięćie.

Ieżeli ćieńkie kiſzki zránione ſą, ná ten

czás

czás bol i morzyſka nieznoſne bywáią, ták iakoby igłami kłoł ćienkie kiſzki, álbowiem więcey máią membran, zátym i czućie większe; tákże chory po wielkim morzyſku, nie záraz idźie ná ſtolec, i krew z exkrementámi zmieszána bywa.

Ieżeli záś grubſze kiſzki zránione ſą, bol i morzyſka nie ták dokuczáią, i po morzyſku záraz ſtolec bywa, tákże krew i materya ropiſta, po wierzchu ſtolcá pływa, czáſem ſię też wraz mieſza. W Wielkim záś zránieniu, i owrzedzeniu kiſzek między exkrementámi pokázuią ſię *carunculæ* ná kſztałt plew. *Item.* Ieżeli Chory ſkłonny do womitow, znáć że ćienkie kiſzki zranione ſą.

Progn. Ieżeli ćienkie kiſzki zránione ſą? większe ieſt niebeśpieczeńſtwo, ich bowiem ſubſtáncya złożona ieſt z wielu membran i nerwow do nich ſię śćiągáiących, do tego że bliższe ſą wątroby, zkąd cholerę ſubtelnieyſzą odbieráią: Ieżeli záś grubſze zránione ſą, nie ieſt ták wielkie niebeśpieczeńſtwo. *Item.* Ktorzy miewáią uſtáwiczne operácye krwáwe, á przytym i nudnośći, pot źimny, nieſpánie, i prágnienie; womity, ſczkawkę, wychodzenie gliſt przez uſtá, w wielkim niebeśpieczeńſtwie zoſtáią. do tego ieżeli ieſt bol żołądka, febra, ápetyt utracony, petoći, ieżeli chory od

rozumu odchodźi (co znákiem iest maligny) i ieżeli bole i morzyska nágle ustáną (co znák iest gangreny) tákże gdy się wydádzą wrzody álbo krosty w wargách ; tákże ieżeli Enemy dáne záraz názad wychodzą ; tákże *Caruncula* pokázuią się w exkrementách (co znáczy *excoriationem*) złe bárdzo znáki są : ktore pospolićie śmierćią się kończą. Dysenterya pochodząca *ab atra bili*, to iest z cholery z meláncholią złączoney spaloney : śmiertelna iest. z niey á bowiem owrzedzenie kiszek, w kancer się obraca. Ieżeli záś *atra bilis* w Dysenteryi pokaże się *Critice*, nie ták niebeśpieczna iest : Iednak rozeżnáć potrzeba krew śpiekłą, á materyą meláncholiczną podobną iey, co wielu oszukiwa Medykow.

Dysenterya pochodząca z flegmy słoney, gorsza iest nád inne : tá bowiem gdy poprzylega iáko kliy do kiszek, ráni ie, i wydymánie wielkie z boleśćiámi nieznosnemi spráwuie.

Tákże materye rożnego koloru wychodzące, á osobliwie czárne, źielone, żołte, á przytym zbyt smrodliwe (przy ktorych i krew się pokázuie,) nieuleczoną biegunkę znáczą. *Item.* Gdy nápadnie szczkawka, womity żołte, wątroby i wnętrznośći bole, prágnienie zbytne, śmiertelną Dysenteryą znáczą. Gdy

Gdy śię przyda Podágrykom, álbo áffekcye śledźiony ćierpiącym, częstokroć uwalnia od chorob pomienionych.

Stárzy i Dźieći, nayczęśćiey umieráią w tey chorobie. Gdy śię też przyda w malignie álbo w ośpie: śmierć pewną znáczy.

Gdy śię wydádzą guzyki álbo krostki zá vszyma: bliską śmierć znáczą.

Dyssenterya przećiąga śię pod czás do 14. dni, á pod czás i do 7. Niedźiel, iednak chorzy umieráć muszą.

Sposoby do Leczenia.

LEczenie tey Choroby, należy ná expurgácyi humorow ostrych, lipkich, ktore są przyczyną iey, po purgansách należą medykamenta, oćieráiące, śćiągáiące, álbo goiące. Záraz ná początku choroby nim śię kiszki zránią, dáć purgans i z powtorzeniem, do czego naylepsze iest *Rhabarbarum*, choć samo w proszku, z rosołem dáne, przylawszy łyszkę oleyku Migdáłowego, álbo ták. *R. Fol: Plantag. M. S. Liqvir: rasæ Passul: integr: aa. dr. 3. Rosar: rubr: pug: i. Tamarind: dr: 6. Cort. Myrabol: Citr: Ol. Amygdal: confrict: dr: 2. coqv. ad rem. vnc: 4. in colat: dissol: Rhabar: dr: i. Syrup. Cydon. vnc: i. f. pot. vel R. Tamarind. vnc: S. Myrabol. Citr: dr: 2. coqv: in Aqv: hord. & Plantag. in colat: infund: Rhabar. dr: i. S.*

Santal: Citr: scr: i. cola. & adde Syrup. Rosar: Sol: Vnc: i.

Osobliwy Purgans.

R. Rasur. Cort: Gvaiaci. Vnc: 2. bull: in S. q. Aqv: ad Med: R Colat: Vnc: 6. adde Rosar: rubr. Balaustior. sem. Plantag: aā dr: 2. bull. in colatura dissol: Rhabar. dr: 3. iterum cola. detur pro dosi; vel R. Rhabar. modice tosti, scr: i. Mechoacan. Myrabol. mod. tost. aā. gr: 15. Nuc: Mosch. scr. S. f. pulv.

Item. Ieżeli Chory mą *nauseam*, i przytym czuie pełnosć w żołądku, może mu dáć beśpiecznie ná womity, iednak nie *ex Antimonialis*, ále *ex sale Vitrioli*, álbo *Milla Theophrasti.* O krwi puszczeniu rożnych Medykow, rożne opinie iednak wiele się ná to zgadzáią, że ieżeli záraz ná początku choroby będzie gorączka, i wnętrznośći zápalenie, krwi przez stolce sztukámi odchodzenie: ná ten czás beśpiecznie krew puśćić może, náwet i w dalszym terminie choroby.

Rożni Medycy á osobliwie Neoterycy, rożne sposoby máią do leczenia Dysenteryi, ktorych czytáiąc, i sam też praktykuiąc uznáiąc ich wielki effekt dla otworzenia oczu nieumieiętnych Medykow, (ktorzy tylko nátym się sadzą przykłádem bab.) áby co prędzey zatrzymáć, ná co dáią rożne sekretne

kretne proſzki, konfekćiki *ex Opiatu*, wodki, &c. czym iák wielu morzą káżdy widzieć może)

Opiſuią ſię ſpoſoby : Náprzod, niektorzy záraz ná początku choroby, dáią purgans *ex Rhabar Myrabol. cum manna* przytym iák ieno pocznie purgowáć lekárſtwo, zá kożdą operácyą dáią pić wodę Egierſką letnią, ná kożdy raz po puł kwarty *circiter*. názáiutrz dáią wolne *adstringens*, ieżeli ſię Dyſenterya nieuſpokoi, znowu powtárzáią tákiż purgans, czym doſkonále i prędko leczą chorobę, że záś trudno o wodę Egierſką, że álbo nie ſtáć ná nię kogo; álbo iey trudno doſtáć, ná to ſpoſob ten Weś wody trzy kwarty, włoż do niey tártego koperwaſu proſtego łyſzkę dobrą, háłunu iák náparſtek, przewarz, przecedz, przyley trochę kwáſney wodki, day pić miaſto wody Egierſkiey.

Inśi záś zá kożdą operácyą, dáią pić ſerwatkę przewárzáną przylawſzy do niey wody wapienney. Inśi po odpráwionych operácyách, dáią pić oleiek Migdáłowy z roſołem, álbo oleiek S. IANA.

Inśi dáią Syrop Rozánny z wodką Babczaną. Inśi przewarzywſzy Serwatkę z korzeniem Zywokoſtu, dáią pić co chce Chory, powtárzáiąc purgánſe, czym wielu prędko i doſkonále leczą; dla tego każą wiele pić,

ták

ták w purganſách, iáko i po purgánſách, áby ſię kiſzki płokáły z oſtrey máteryi, ktora zátrzymywáiąc ſię w kiſzkách, táni ie.

Oprocz tego Enemy ſą bárdzo ſkuteczne. Nayoſobliwſza ieſt z głowy Skopowey warząc ią, przydáwſzy Roży ſuchey, Ięczmienia przypalonego, i *Caudam Equinam*, to ieſt *Equiſetum*, z Cukrem i z żołtkámi Iaiowemi; tákże dobre ſą z Mleka z żołtkámi Iaiowemi, przydáwſzy ſzárego Cukru, i łoiu Kozłowego.

Item. Weś wody od Kowala (w ktorey gáśi żelázo) przyday do niey gárść Ięczmienia warz, przecedz, zápraw Terpentyną z żołtkiem Iaiowym nágotowáną: day ćiepło. *Item*. Kiſzki Skopowe z Ięczmieniem wárzone, przydáwſzy żołtek i Cukru ná Enemę. Ieżeli ieſt zápalenie kiſzek, co poznaſz z bolu uſtáwicznego, gorączki, i ſuchośći ięzyka; ná ten czás krew puśćić, i z powtorzeniem, ieżeliby tego byłá potrzeba.

Item. Enema pewna. *R. Lactis Chalybeati lib: 1. Therebinth: cum Vitell: ovor. Sol. Vnc: S, Mell s Roſati dr: 5, f. En.*

Item. Warz głowę i nogi Skopowe: Weś polewki co potrzeba ná raz, przyday Terpentyny) z żołtkámi Iaiowemi umieſzáney) dwa łoty, *Balſami Peruviani dr*: 2. zmieſzay day ćiepło. *Item*.

Item. R. Decoct: Hordei, q. s. adde Vitell. ovi, Olei Ceræ, dr: i. day ieſt bárdzo dobra. Gdy wielkie bole i morzyſka dokuczáią? może przydáć do Enemy *Laudani Opiati dr: i.* álbo 2. á nie więcey. *Item.* Enema ze krwi świeżey bydlęcey ieſt bárdzo dobra.

Item. Warz głowę Skopową áż mięſo od kośći odpadnie przecedz. Weś polewki co potrzeba, przyday do niey Wierzchołkow źiela S. Ianá, korzenia *Tormentillæ*, warz; znowu przecedz, day. *Item.* Enema z mleka ſtal w nim zgáśiwſzy kilka kroć, przydáć łoiu Kozłowego, miodku Rożánnego, ieſt bárdzo dobra. *Item.* Sok z Rakow żywych wyćiśniony (leiąc go do Enemy) ieſt bárdzo dobry, choćby i Gangrena byłá, tenże Sok może pić z roſołem; Są i inſze rożne ſpoſoby gotowániá Enem, z źioł, z korzenia odmiękczáiących, i zátwierdzáiących álbo goiących. Iáko *Herb: Plantaginis Hypericon: Malvæ, Mercurialis Violarum, Rad. Tormentillæ, Biſortæ, Conſolidæ, Bacc: Myrtill. Succ: Acat. Gummi Tragan. &c.*

Oprocz tego należą też i inſze Medykamenta, rożnymi *Symptomatom* ſłużace, to ieſt *Corroborantia, Adſtringentia, Sudoriſera, Alexypharmaca*, o ktorych będźie niżey.

Item. Mleko Koźie, Ośle, Krowie, (ſtal w nich gáſząc, przydawſzy cukru Rozánnego) do pi-

do pićia ſą bárdzo potrzebne byle gorączki nie było. *Item.* Warz Ryż rzádko, przebiy przez śito, przyday oleyku Migdáłowego, piy częſto álbo też krupy Ięczmienne warząc; tákże przecedźiwſzy i oleykiem Migdáłowym dobrze przymaśćiwſzy, piy, miaſto Piwa, álbo warz *Rad: Biſtortæ Tormentillæ, Symphit: Herb: Plantag. Millefolij, Burſæ Paſtoris Equiſeti, Piloſellæ, Agrimonii Semen Plantaginis Acetoſæ Sumach Roſas Siccas*: piy miaſto Piwa. *Item.* Sok Babczany z Cukrem Rozánnym piiąc, ieſt bárdzo dobry; ſłuży do tego Syrop Korallowy, *Tinctura* i *Sal.* álbo *Magiſterium.*

Iezeliby ſię Dyſenterya przydáła ziedzenia rzeczy nieſtráwnych; záraz ná początku dáwáć *Adſtringentia* i *Corroborantia*, ná co ſłuży Dryakiew, *Mithridat*, *Orwietan*, *Elixir Vitrioli Mynſichti*, Wino Piołynkowe, álbo grzáne z korzeniem, álbo wydroż pigwę, (ieżeli iey mieć nie możeſz) iabłko, nápełniy ie woſkiem białym i proſzkiem z Kádźidła, upiecz w zárzewiu, day zieść ná raz, rzecz pewna. álbo R. *Oſſis ſæp: uſt: dr:* 1. *Spongiæ pice imbutæ, & in oll: vſtæ, Cort: Ovor. indur. (ablata pell. inter.) aã. dr: i. M. f. pulv: doſ. dr: i. in liquore convenienti.*

Item. Pulvis ex Granis Acteſ: ieſt pewny ále nie záwſze. *Item Mychleta Nicolai* miáłaby

by służyć iáko o niey piszą. *Opiata* dobrze się nádáią iednak nie gruntuwnie tylko dla uśmierzenia mizeryi ná czás Patienta, *v. g. R. Conser. Rosar. dr. i. Laud. Opiat. gr. i. Masticis scr: i. M.* day ná raz.

In Disenteria Maligna & Epimedica, valent; Pulv: Bezoardicus, Pannonicus, Pretiosus Giedanensis, Tinctura Bezoardica, Terra Sigillata, Bolus Armena, Aqua Theriacalis, Vnicornu, Corallia, Scordium, &c.

Item. Rzecz doświadczona; po odpráwionych operácyách Lekarskich day się nápić Choremu oleyku Migdałowego z sokiem Porowym zmieszánego; ieżeli zá rázem nie pomoże, powtorz uznasz skutek pewny.

Item. R. Cons Rosar. Vnc: 2. Theriacæ Vnc: S. Pulv: Tormentill. Contrajer. Margar: Corall. rubr. præ. ãã dr: S. cum Syrup: d. Papaver. Errat. f. bolus. dáway ná raz iák Kásztan, trzy rázy ná dźień.

Mixtura Sudorifera.

R. Aqv: Card: ben: Gramin. ãã. Vnc. i. S. Mixturæ simpl: dr: S. Theriacæ, dr: i. misce. day ná noc. *Item. Balsamus Pervianus*, wewnątrz záżywány z oleykiem Migdáłowym iest skuteczny.

Item. Ná Morzyska, *Spiritus Vini Camphoratus* (żywot niem obłożywszy) iest pomocny; tál że odźieszka Barania, álbo Cielęca

ca świeżo przyłożona ná żywot. *Item. Saccharum Saturni*, dobrze præparowány do vstánowienia, dáiąc go w wodce Babczáney, ieſt doświadczony. Tákże Theryáka *cum Vitriolo Martis* zmieſzána, i ná Pępek przyłożona. *Item.* Gęśi ſmalec (ſmaruiąc niem podewſzy) ſtánowi ſtolce. Tákże częſte kurzenie Burſztynem, Imbierem, rogiem Ieleniem, znácznie pomaga.

Ieżeliby wielkie wydymánie było. Weś Maſła nieſłonego zmieſzay *cum Lapide Sciſſili*, ſmáruy około ſtolca. *Item.* Warz Dźiewannę maczay chuſty przykładay do ſpodu, i poſypuy częſto *anum* rogiem Ielenim palonym, zmieſzánym z Maſtyxem, ſzerzey będźieſz miał o tym niżey.

Item. Koſtka od nogi Wieprzowey ſpalona, i do zażyćia dána, ſtánowi Biegunkę; tákże wodá (w ktoreyby wrzał korek álbo ſkora Dębowa) pita ſtánowi.

Proſzek Sekretny ná Dyſenterye

R. Lap: Hammat: pr. dr. 2. Ætitis interiorum nucleorum, dr: 3 Carneola pr. dr. i. S. Lapid. Bezoar. C. C. philoſ. pr. Terr: Sigill. Croci Martis, áá. dr: i M. doſ. dr: i, cum Syrup. Cydonior. & Aqv: Plantag. Item. Kamień Smaragdowy, ieſt doświaoczony.

Item. Ná Cegłę rozpaloną lać Ocet, á nád parą trzymáć pośládek.

Item. Rzecz pewna. *R. Theriacæ dr: i. Lapid. Hæmmat: scr: i. M.* day ná raz.

Item. Weś Rozánnego Konfektu trochę, przyday Mastyxu, Kadzidła, *Balsam.* po trosze *Sacchari Saturni gr: 5. Laud: Opiati gr. i.* day ná raz. Dla Dźieći pewne. Weś *Persicariæ seu Piperitis M. 2. contunde cum Vino Styptico rubro, (in quo Chalybs aliquot. sit extinct)* przywarz, obłoż iedną częśćią nerki niech ták będźie przez trzy godźiny, odiąwszy zákopay w gnoy, á inszym znowu obłoż iáko i pierwey, i tákże zákop w gnoy. Essencya Smaragdi iest doświadczona tákże *Liquor Stypticus secretus cum opio.*

Ná okładánie żywotá służą rożne Káthá-plasmy, Materace, Fomenta, Plastry, o czym masz náukę *in Dyarrhæa, i Lienteria.*

Electuarium Antidysenterium Castrense
To iest: Konfekt ná Obozowe Biegunki doświadczony.

R. Baccar. Myrtillor. in Cliban. Siccat. Vnc: iS. Panis dulciar. Thoruuen. aromat. Pulv. Tormentill. aa. Vnc: S. & dr: 2. Nucis Mosch. Mastiche, Theriacæ Andro. antiquæ aa. dr: 2. cum S. q. Elixir Vitæ Mathiol. f. Elect. dos. dr: 2.

Item. Ná Dysenterye, exkrement świeżo wypuszczony często posypuy *Capit: mort: ex Vitriolo*

Item. Kawy pićie bárdzo dobrze służy; kto

kto iey mieć nie może, niech Bob przypiecze dobrze, niech go záżywa ták iáko i Kawy, gdyż máło á práwie nic się nie rożnią między sobą. *Item* Warz w Otćie trośiny żelázne, mocz w tym nogi i ręce.

Item. Krew Synogarlice, tákże Zaięcza, ſuſzona w proſzku dana, ſtánowi Biegunki.

Item. Meliſſe i Babczane liśćie warz w oćcie, przykłáday ná żywot. I to pewne ná Biegunki. Weś Oliwy łot, wypłocz ią kilka rázy wodką Rozánną, przyday potym inſzey wodki Rożánny, zmieſzay day pić przed iedzeniem ná 6. godźin. Chory niech nic nie iie tylko Iayca ubite, ná ukrop ſpuſczáne, przytym po dwa rázy ná dźień niech piie tę Oliwę z wodką, iednak trzeba się wprzod przepurgowáć, ieſt oprocz tego, i innych ſpoſobow wiele, tu nayoſobliwſze zebrałem.

O WYDYMANIV.

WYdymanie zowie się *Teneſmus*, álbo *Tenaſmus*: To ieſt uſtáwiczne uśiłowánie ná ſtolec, zá ktorym nic, álbo co trochę flegmiſtego ze krwią, álbo ropiſta przez ſtoleá odchodźi materya.

Przyczyna Ieſt wrzod *in inteſtino recto* (to ieſt w oſtátniey kiſce) z ktorego ropiſta materya ze krwią zmieſzana, á pod czás ſá-

má

ma ropa wychodźi, tá *facultatem ex ultricem* záwſze *irritat*, zkąd pochodzi ustáwiczna chęć ná ſtolec.

Rożeznánie od Dyſenteryi.

NAprzod w Dyſenteryi wyżſze kiſzki zrániane bywáią zkąd też pochodźi wydymánie; tu záś tylko ſámo *inteſtinum rectum.* *Item.* W Dyſenteryi nie ták częſte bywa wydymánie; tu záś uſtáwiczne. przytym *in Teneſmo* wychodźi trochę ſluzu, to ieſt kliiowátey materyi álbo ropiſtey ze krwią, w Dyſenteryi záś materya rożnego koloru i wiele iey odchodźi.

Progn. Wydymanie ſamo przez ſię, łatwe ieſt do uleczenia, lubo bárdzo uprzykrzone. Ieżeli *ab atrabili* pochodźi: niebeśpieczne ieſt, álbowiem kancer przynośi. Oprocz tego. Ieżeli Białeygłowie ćiężarney przyda ſię, częſtokroć płod morzy. Ieżeli też wrzod ku końcowi kiſzki ieſt, Fiſtułę nieuleczoną przynośi, gdy przez długi czás trwáć będźie. *Item.* Ieżeli do wrzodu przyda ſię zápalenie ná ten czás bywa *Stranguria*; to ieſt trudność w puſzczániu vryny.

Leczenie tey Choroby mało ſię rożni od Dyſenteryi, zkąd náprzod trzeba expurgowáć humory oſtre i lipkie; ktore ſą przyczyną wrzodu w kiſzce, ná co ſłużą purgánſe

ex Rhabarbaro, o czym było dość w kuracyi Dyſenteryi. Ieżeliby było w kiſzce zápalenie, ktore poznáć po gorączce: ná ten czás trzeba Hæmorrhoidy otworzyć, álbo krew puśćić z ręki; Nádewſzyſtko Enemy ſą potrzebne, ktore często, á po troſze dáwáć; przytym należą *inſeſſus*, to ieſt nád para śiedzenie, kurzenia, czopki, ſmárowánia, *Fotus*; to ieſt naparzánia, iáko to, *R. Flor. Chamomil. Roſarum verbaſci ãã. M. i. Veni rubri, libr. 2. diger. per 3. hor. in Ciner: calid.* maczay w tym liqworze chuſtę, przykłáday ćiepło ná ſpodek, álbo lepiey gębkę.

Item. Nápełniy dwa worki otrębami pſzennemi, warz w Otćię, niech Chory śiedźi ná iednym przeſtudzonym, iák cale oſtydnie, odeymiy go á inſzy ćiepły podłoż,á tám ten grzey, czyń to często. *Item.* Kurzenia Maſtyxem z Kadźidłem i Burſztynem, pomocne ſą. álbo weś Maſtyxu, Kadźidła, Mirtillow, Rożý ſuchey, przetłucz zgruba, rzucay po troſze ná węgle w ſtolcu, ná ktorym Chory niech śiedźi.

Item. Czopki z łoiu Kozłowego, álbo inſze goiące i czyſzczące ſą bárdzo ſkuteczne; tákże maść Rozánna,Topolowa, oſobliwie gdyby było zápalenie ſmáruiąc nią (Czopki z chuſt zrobione) pomocna ieſt.

Item. Enema doświadczona, warz ſkopo-

wą

wą głowę aż mięſo od kośći odpadnie. Weś polewki co trzeba przyley drag: 1. Oleyku z Woſku, álbo Terpentyny z żołtkiem Iaiowym umieſzáney, albo *Balſami vulnerum*, day letnio powtárzay częſto, á po trochu, dość ná raz kwaterka. *Item.* Weś liśćia Dębowego, otrąb, warz oboie w Kowalſkiey wodźie, odiąwſzy od ognia, śiedz nád parą. álbo worek z tego zrobiwſzy; ſkrápiay pomienioną wodą ćiepłą, śiedź nád nim gołą panewką. *Item.* Weź Imbieru tłuczonego roztworz mlekiem ćiepłym, maczay w niem chuſtkę przykłáday:

Item. Warz Belicę, Dźiewannę, odiąwſzy od ogniá, śiedz nád parą.

Item. Rzucay po kawałku Zywice ná węgle, (podłożywſzy pod ſtolec) ná ktorym śiedź. toż czyni i *Sarcocolla.*

Item. Czopek doświadczony. *R. Olibani, Anteos, aa. dr: S. Opij dr: 1. Croci, gr: 10. cum Melle cocto. f. ſuppos.*

O WYSCIV IELITA:

DWoiako rozumieć ſię ma wychodzenie; to ieſt: kiedy ſámych muſzkułow ieſt wyśćie álbo wywrocenie: álbo też ſámeyże Kiſzki wypadnienie, ktore názywa ſię *Ani procidentia*; co ſię częſto Dźiećiom i Dy-

ſenteryą ćierpiącym przydáie, z wielkiego wydymania, ktore pochodźi álbo z zápalenia álbo owrzedzenia *intestini recti*.

Oprocz tego, przyczyną bywa ſpadek iaki gwałtowny, álbo ſtrząśnienie, álbo gdy záráźi paráliż muſkuły, ktore *Spincteres* zowią álbo też *fiſtula in ano*, álbo konſtypacya częſta, álbo miękkość i ślizkość Kiſzki, álbo záźiębienie; w ćięſzkim rodzeniu przydáie ſię Białymgłowom.

Progn: Ieżeli ſię Ielito oderwie od membran, (ná ktorych ſię trzyma) uleczone bydź nie może. Ieżeli pochodźi z wydymania iáko bywa w Dyſenteryi, w Konſtypácyi, uleczyć ſię może, przez Medykamenta pomienionym Chorobom ſłużące. tákże gdy ſię przyda z inſzych przyczyn, to ieſt z ſpadku z utrząśnienia, z płaczu oſobliwie Dźiećiom; łatwo uleczyć ſię może, gdy záś przy Fiſtule przyda ſię, prawie nieuleczone ieſt.

Spoſoby do Leczenia.

NAprzod trzeba Kiſzkę wpráwić ręką potrząſnąwſzy ią wprzod proſzkámi niżey położonemi. Ieżeliby záś nábrzmiała Kiſzka ták żeby ſię nie dáła wpráwić, uczynić Dekokcyą, z kwiátu dźiewanny z Noſtrzeku, Rumieńku, korzenia Slazowego i liśćia; przydawſzy náſienia Lnianego, *Fanugr.* wa-

rząc w Mleku, maczáć chusty i ćiepło okłádáć, często odmieniaiąc, do wprawiania, Kiszkę obsypáć tym proszkiem; *R. Rosar. rubr. Cort. Granat. Nuc. Cupress. Mastic. Thur. Croci Mart. Plumbi usti, aa. dr. i.* i zmieszay wraz.

Pomocne też są kurzenia Mastyxem, Kolofonią, Kadźidłem, Rożą, *Gum: cáell.* ieszcze lepiey wraz wszystko zmieszawszy; Tákże fomentácye, warząc korzenie Zywokostu, Dębowe liśćie, Krwáwnik, Bukwice, Szałwią, &c. Im dłużey niewpráwione Ielito będźie tym iest trudnieysze do wstáwienia.

Item. Ieżeli wychodźi z wielkiey wilgotnośći, iáko się tráfia Dźiećiom; á przytym i Biegunka będźie, trudno iest do uleczenia, gdyż choć się wpráwi, znowu názad wybiega. Ieżeliby pochodźiło z zápalenia wnętrznego Kiszki; ná to trzeba dáwáć Enemy odmiękczáiące i chłodzące, potym náleżą Fomentacye. Ieżeli przyda się w Dysenteryi trudne iest do wpráwienia, gdyż choć się wpráwi znowu wypada dla wydymania.

Proszek do posypowánia przed wprawieniem pewny.

VSusz Chrząszczow zwyczáynych co chcesz utrziy ie ná miałki proszek, posypuy niem, iest pewny. *Item.* Weź Rozmárynu i Galásu rowne częśći, ususz, zetrziy do posypowánia. *Item.* Ieżeli z iakiey máły

przyczyny wiydźie, pośmáruy ią oleykiem Rozánnym i Myrtyllowym, potym zdrádą vderz dłonią w zadek i w tę i w owę ſtronę, záraz wnidźie ſáma.

Item Ná wyśćie Ielita Stolcem.

WEź kwartę Winá ſtárego, włoż w nie kilka gałek Galaſu przetłuczonego, iagod tarkowych garść, warz w garnuſzku záſpontowawſzy, maczay w tym chuſtkę zákłáday ćiepło, częſto maczáiąc; wpráwiwſzy wprzod Ielito tym ſpoſobem zgrzey Piwa z Oliwą álbo z Maſłem, maczay w niem palce, wpraw, i záraz pomienione Wino przyłoż. *Item.* Ná toż. *R. Gallar Roſarum, Plantag. Balauſt. aā. Vnc. S. coqv: in aqva Chalybeata* w tym maczáiąc chuſtkę przykłáday. wprzod kiſzkę wpráwiwſzy; tákże weź tarnek, ſzyſzek olſzowych, liśćia Dębowego, kurzego źiela; warz w wodźie Kowalſkiey, maczay w tym chuſty przykłáday, záraz po wpráwieniu, á kiſzkę potrząśniy proſzkiem z Tormentilli. Kto temu ieſt podległy, ten ma ſtolce odpráwiáć ſtoiąc, nie śiedząc, do tego ile można nie wydymáć ſię. Ieżeliby zátwardzenie było, Enemę wziąć,

Item. Plaſter doświadczony. *R. Gum. Sagap. Oppopon. in mortar. calid. reduc. in form. Empl. extend. ſuper alut.* przyłoż ná ſam kuper: *Item.* Warz liśćie Figowe, parz

ſię

ſię nád parą. *Item*. Warz w Oliwie Szałwiią, náſmaruy tym Kiſzkę i potrząśniy proſzkiem z Szalwii, wpraw: uczyń to raz i drugi pomoże. *Item*. Wyſzłe Ielito omyy kozim mlekiem ćiepłym; potym potrząśniy tym proſzkiem. *R C C. vſti Piscis Graca, Maſticu, aa. part. aqv. f. pulv.*

O Płynieniu Krwi przez Stolec.

Ktore názywa ſię Fluxus Hepaticus.

PŁynienie Krwi przez Stolce, pochodźi poſpolićie od Wątroby, ktore bywa wodniſte, ze Krwią zmieſzáne.

Przydáie ſię tá Choroba z ſłabośći Wątroby dla ktorey krwi dobrey rodźić nie może; zkąd nátura iáko rzecz do Alimentu nie potrzebną, do kiſzek oddala.

Tey záś ſłabośći Wątroby, przyczyną ſą gorączki wielkie; tákże zbytnia gorącość álbo wilgotność Wątroby; tákże zgniłość iaka táiemna, álbo humorow zepſowánie. Oziembienie wielkie z pełnośći Melancholii i flegmy. Przyczyny też powierzchne bywáią z pićia zbytniepo wody, álbo inſzego trunku źimnego; tákże ziedzenią zbytkiem Fruktow; tákże z trućizny záży-

tey, z lekarstw mocnych często záżywánych, z pićia zbytniego Win mocnych álbo Gorzałki, te bowiem mocne trunki tłumią i słabią ćiepło przyrodzone; Iedzenie też częste porraw słonych, korzennych, &c Przyczyną tey Choroby bydź mogą. Iest i drugie krwi przez stolec odchodzenie, ktore názywa się (*Fluxus spurius*) to iest: kiedy krew pomieszána i zepsowána mieszáiąc się z melancholią, z cholerą, przez stolec odchodzi, álbo też z przyczyny Sledźiony osłabiałey, ktora nie ćiągnie do śiebie krwi grubey, ná ten czás przez stolec odchodźi gruba, czárna, á czásem pomieszána.

Znáki przyczyn. Ieżeli gorącość Wątroby iest przyczyną osłabienia iey dowsć się tego może, ieżeli gorączka iaka znáczna poprzedźiła, álbo womity żołte, źielone, rdzáwe, przytym ieżeli gorączka wnętrzna i prágnienie bywa, cerá bladá, niechęć do iedzenia, i przez stolec odchodźi mateiya smrodliwa.

Ieżeli z źimney przyczyny, Exkrementa nie ták bywaią smrodliwe; przytym prágnienia áni słabośći znáczney nie bywa, ćiało źimne i śine.

Progn. Tákie płynienie krwi iest záwsze niebespieczne, osobliwie gdy z gorącey przyczyny pochodźi, kiedy się też przyda w gorączkách álbo z pomieszánia i z zgniłośći humo-

humorow; tym bárdźiey niebeśpieczne ieſt, gdy záś przyda ſię w Malignie, pewną śmierć przynośi. Gdy też z źimney przyczyny pochodźi, długo trwa; á potym puchlinę nieuleczoną przynośi.

Fluxus zás *Spurius* lubo ieſt zły, iednak nie ták niebeśpieczny, gdy ſię bowiem humory (ſpráwuiące flux) przez Lekarſtwá wyczyſzczą, łatwo Wątroba álbo Sledźiona przyidźie do ſwey doſkonáłośći.

Leczenie tey Choroby záwiſło ná utwierdzeniu Wątroby, i zátrzymániu płynienia krwi, ktore ieżeli z gorącey przyczyny pochodźi (iáko ſię często tráfia) ná to ſię tu podádzą ſpoſoby: Ieżeli záś z źimney; ták go leczyć potrzeba iáko i puchlinę. Náprzod tedy ſłuży purgans *ex Rhabar. cum Mirabolanis & Santalis per infuſionem. Rhabarbarum* bowiem nie tylko ná moc do purgowánia, ále też po częśći i do wśćiagánia, á do tego że oſobliwie Wątrobie ſłuży, zkąd názywa ſię, *anima hepatis*. I owſzem wielu ſię ná tę Chorobę uzdrawiaią, záżywáiąc proſzku z ſámego *Rhabarbarum*, w Konfekćie Rożowym co dźień, dokłáda ſię iednak żeby *Rhabarbarum* było prawdźiwe, wielkie bowiem oſzukánie bywa w niem, gdy álbo miaſto niego *Rhaponicicum* podobne onemu przedáią, álbo też choć będźie ſamo prawdźiwe,

dźiwe, ále zpruchniałe, ktorego moc wywietrzała, obieráiąc go patrz tego żeby był korzeń gruby nieiáko okrągły, á przytym ćięſzki, kolor wewnątrz ćiemno żołty, á gdy go uſkrobieſz, iaſno żołte oſkrobiny bydź powinny. Enemy ná tę Chorobę mało ſłużą, iednakże mleczne zágásiwſzy kilka kroć ſtal, przydáiąc *adſtringentia* mogą bydź pożyteczne. Iulepy, Syropy, Dekokcye, Wątrobę pośilaiące i utwierdzáiące, ſą potrzebne. *v. g. R. Rad. Cichor. Gram. Acetoſa, aã. Vnc. i. Fol. Endiv. Agrimon. Cichor. Plantag. Cuſcut. aã. M. i. Abſinth. Pont. M. S. Santal. rubr. dr: 2. Raſur. Ebor. ſcr. 4. Coriandr. pr. dr. i. Roſar. rubr. pug. i. coq. in aqv. com. R. Decoct. libr: 2. adde Syrup. Cydon. Acetos ſimpl. an. Vnc: 2. f. potio pro 4. vicibus bis de die.*

Item. R. Aqv. Plantag. Vnc: 3. ſyrup. d. Roſis Sicc. Vnc: i. Spir. Vitriol. ad grat. M. detur pro vna vice, & ſic pro alijs.

Item. Konfekt. *R. Cond. Rad. Cichor. vnc. i. Conſer. Roſar. antiq. vnc. S. Pulpæ Paſſular. Ar. 6. Croci Mart. dr. i. Corall. rubr. præ. Raſur. Ebor. C. C. aã. ſcr. i. cum Syr. d. Roſis Sicc. f. Opiata,* dáway ná raz iák Kaſztan często.

Item. Wątroba wilcza ſuſzona w proſzku záżywána, znácznie pomaga. záżywáiąc iey często. Rodzenkow też częſte záżywanie, pomocne ieſt. tákże Syrop Koralowy, *Tinctura*

i *Sal.* z nich wyćiągniona. Służą też ná to rożne Dekokcye, to iest *ex Ligno Lentisci, Guajaci, cum Santalis, ac Radicibus Tormentillæ*, przydáwszy Ryzu, ſuchey Roży, i Rodzenkow według potrzeby. Do powierzchownych applikaciy, ſłuży *Empl. Santalinum*; także rożne *Epithemata*, *adstringentia*, i *corroborantia*, masz tego dość *in curatione Dysenteriæ*. *Opiata* też dobrze ſię ná czás nádáią; náprzykład. *R. Conser. Acetosell. dr.* ʒ. *Laud. Opiat. gr:* i. *Lap. Hæmatid. scr.* i. *M. detur.*

Morſzelki tákże zrobione *ex Rhabar. cum Santalis & trochiscis de Carabe*, ſłużą. Krwie puſczenie mieyſcá nie ma, chybaby byłá wielka iey pełność. Ieżeli też ta Choroba pochodźi z trucizny, dáwáć pić mleko przewarzáne, *cum Iulapio Rosato*, álbo z oliwą. Ieżeli z záziąbienia Wątroby: dáwáć zágrzewáiące i pośilaiące medykámenta. ná co ſłużą dobrze Winá záprawne. Ieżeli z przyczyny Sledźiony, tey náleżące Medykamenta ákkommodowáć trzeba, o czym będźie ná ſwym mieyſcu.

O GŁISTACH.

GŁiſty ſą czworákie, iedne zwyczayne okrągłe i długie, (w wyżſzych Kiſzkách pod żołądkiem) rodzące ſię, ktore częſtokroć

kroć do żołądka wchodząc przez uſta, á czáſem i noſem wychodzą, tákie názywáią ſię *Lumbrici teretes & longi.*

Drugie názywáią ſię *Lumbrici Cucurbitini*, ktore ſą ná kſztałt Dyniowego náſięnia, te poſpolićie rodzą ſię w niżſzych Kiſzkách, to ieſt *in cæco inteſtino*, álbo *in coli cerulis.*

Trzećie zowią ſię *Lumbrici Aſcarides*, ktore podobne ſą owym, co ſię w Serze rodzą te zwyczaynie bywaią, *in recto inteſtino*, częſto też wraz z długiemi rodzą ſię.

Czwarte názywáią ſię *Tenia*, to ieſt iedna gliſta długa, ktorey będźie ná kilka piędźi wdłuż, iedna zwyczaynie bywa.

Znáki Gliſt zwyczaynych.

NAprzod gryźienie w żołądku i w żywoćie, Kaſzel wolny i ſuchy, we śnie drżenie i częſte ocknienia nád zwyczay z wołániem pod czás i ſzczkáwka nápada, niektorzy ięzyk wywieſzáią.

Inſzym śpiąc ś[l]iny z uſt wiele płynie, przytym o[c]knąwſzy nudnośći i ckliwośći ich nápadáią; Inśi przez ſen ſię ſwarzą; i gniewáią ſię gdy ich przebudzą, drudzy zębami zgrzytáią, i iakby ſſący álbo zuiący zdádzą ſię, niektorym pulſy uſtępuią, pot źimny wychodźi, raz zblednieią drugi raz ſię zárumienieią, niektorzy ápetytu nie máią, inśi nád zwyczay iedzą, inśi uſtáwnie śpią,

drudzy záwſze ſię trápią i ſobą nudzą, zkąd z mieyſcá ná mieyſce przenoſzą ſię, inśi womity miewaią álbo do nich ſpoſobność.

Poſpolite znáki Glist, lubo nie w każdych iednákowe gdyż w iednych álbo te álbo owe wydáią ſię, z nich tu dla łatwieyſzego rożeznánia kłádą ſię.

Náprzod z uſt czuchnienie niby kwáſne, nádęćie żywotá, ſtolce ſzáre popielate czáſem iák gliná, prágnienie wielkie, tarćie pod noſem, oczu odmiana, ktore czáſem ſię ſzklą, pod czás w około nich śiność, á pod czás krwią pozáchodzą; Dźiąſeł nábrzmienie, z ćiáła opadnienie, Noſa zákończenie.

Znáki záś Glist ſzerokich (ktore ſię *Cucurbitini* zowią) ſą te, zbytni apetyt do iedzenia, gryźienie w żołądku, i gdyby Chory nie iadł częſto kiſzki by przegryzły, ćiało co dáley bárdźiey opada, i ſłabieie, czáſem dochodzą do żołądka, zkąd częſte mdłośći bywaią.

Znáki drobnych Glist, ktore *Aſcarides* zowią; świerzbienie wielkie w ſtolcu, przytym w káżdym ſtolcu pokázuią ſię robaki.

Znak też ieſt oſobliwy Glist gdy dźiąſła gniią álbo brzmieią z fetoru pochodzącego zewnątrz.

Progn. Gliſty gdy ich wiele i większych bárdźiey ſzkodzą, ániżeli kiedy ich mnieyi, mniey-

mnieyſze, przynoſzą álbowiem Choroby ćię-ſzkie; to ieſt: Gorączki, mdłośći, ſzáleń-ſtwo, wielką chorobę, koliczną affekcyą, ápetyt zły do rzeczy niezwyczaynych; tákże ápetyt zbytni, ktory názywa ſię *Fames Canina.*

Item. Gdy w Chorobie iákiey niebeſpie-czney; náprzykład w Malignie álbo Dyſen-teryi, ſáme dobrowolnie wychodzą lubo przez uſtá lubo ſtolcem, lubo żywe gorzey ieſzcze gdy pozdycháłe, złym znákiem ſą.

Gdy bowiem żywe wychodzą, znák ieſt wielkiey ſurowośći i pomieſzánia humorow, gdy záś nie żywe wychodzą, znák ieſt wiel-kiey zgniłośći, á zátym wnętrzney Maligny, z ktorey pozdycháły.

Item. Gdy ſię Gliſty pokażą z exkremen-támi w Chorobie iuż opuſzczáiącey: dobrym znákiem ſą.

Spoſoby do Leczenia.

NAypotrzebnieyſze ná Gliſty ſą Purganſe, ktore one oraż i morzą i wyprowadzáią z materyą z ktorey ſię rodzą; Naylepſze ieſt *Rhabarbarum* z Cytwárowym Náśięniem. álbo Weś *Rhabar. dr. i.* náley wodką z trawy, námocz przez noc, názáiutrz przygrzyy dobrze żeby wezwrzało; przecedz, przyday *Rhabar-barum* w proſzku; tákże proſzku od roba-kow, oboyga po ſkrupule, przycukrowawſzy day ćiepło wypić, ieżeli dla Dźieći trzeba

mniey

mniey wszystkiego bráć. *Item.* Proszek z Salápy dány (według wieku) w czymkolwiek, wypędza Glisty; tákże Agaryk, *Electuarium, Diacarthami Trochisci Alchandal.* tákże Konfekt Brzoskwiniowy, &c.

Item. Weź Oliwy, Miodu, rowne części; zmieszay day źiść; tákże liście Bobkowe ná proch stárte, dáne ná raz iák dwa náparstki skuteczne iest.

Item. Oleyki ná Glisty służące są te; oleiek Leszczynowy, Bukszpanowy, *Philosophorũ, Balsamus Sulph Therebinth natus Oleum contra vermes*, oleiek Iałowcowy, bárdzo dobre są dáiąc ich po kilka kropli, álbo náćieráiąc pod nosem.

Enemy też wielce służą; ktore rożni rożnie gotuią. *v. g. R. Rad. Gentianæ, Vnc: i. Absinth. Abrot. aã M. i. Centaur. Iris. M. S. Sem. Lupinor. Vnc: S sem. Cinæ, dr: 2. Baccar. Lauri. dr: i. f. decoctio in Aqv. comm. Colaturæ adde Olei Absinth. Vnc: i. S. Ol. Laurini dr: 2. detur ca ide.*

Powierzchne applikácye, wiele pomagáią; to iest Materáce, Pláftry, *Vngventa olea, Linimenta* rożne. *v. g.* Weź *Palpæ Coloqvintidæ*, zetrziy żołćią Wołową przyłoż ná pępek. *Item. R Vngv. de Arthanita Vnc: 2. Mercur. crud. dr: i. misce*; tym smáruy cáły żywot. *Item.* Weź żołći Wołowey Pis-

iyńu

łynu ná proch ſtártego, Koloqwintidy, Bożego drzewka, wierzchołkow Centu iy, oleyku Bobkowego, Aloeſu, Myrrhy, Miodu praſnego, Woſku, wſzyſtkiego według potrzeby, zmieſzay; uczyń Plaſter przyłoż ná żywot.

Item. R. *Olei è nucleis Perſicor. Amygdal. amar. aã. Vnc: i. S. Theriacæ Opt. dr. 2. Mythridat. dr: i. S. Myrrha. dr: 3. M. f Linim.* ſmáruy niem żywot.

Item. Weź ſoku Piołynkowego, Rućianego po łoćie, Octu, Winá po puł łota, Mąki co potrzeba, zmieſzay przyłoż ná żywot.

Item. Weź wody czyſtey kwaterkę, włoż w nię żywego śrebra przedniego łot ieden, námocz przez noc, názáiutrz odley wodę, day ia pić po łyſce częſto, ieſt doświadczona. Niektorzy Cynę przednią roſpaliwſzy, kilka kroć gáſzą w wodźie, tę wodę dáią pić.

Item: Korzeń Paproćiany ſamcá ieſt doświadczony, dáiąc go ná proch ſtártego po ćwierći łotą. Dzieciom mniey.

Item. Wodka wypalona z Cybule i z Czoſnku (mocząc w niey żywe śrebro) ieſt doświadczona. Czytałem wielu cudzoźiemſkich Authorow, ktorzy piſzą; że beſpiecznie náwet i Dźiećiom może dáć żywe śrebro ná Gliſty z czymkolwiek zmieſzawſzy. náprzykład z Rożą w Cukrze ſmáżoną, miará ná

rá ná raz, gr. 20. Wiem że nie iedna baba to przeczytawszy, záłep się uchwyći; Medyk iednak mądry Authorow czytáiący da temu wiarę, i owszem żywe śrebro samo nie może szkodźić wewnątrz zázyte samo przez się ták, iáko iego præparacya zła, náprzykład; *Mercurius dulcificatus* ktory iest naypewnieyszy ná glisty, gdy nie będźie dobrze præparowány dźiwne *Symptomata* sprawuie, czego żywe śrebro same záżyte nie czyni, choćby go też nád miarę dał kto.

Item ná Glisty pewne.

WEź Pomorańczą, wykroy w niey szpuncik, wybierz śrzodek do połowy, włoż ná to mieysce oleyku Bobkowego, soku Rućianego, Piołynowego, Dryákwie, wraz zmieszawszy, nákriy szpunćikiem, przysmaż w gorącym popiele, potym rozkroy, tym co wewnątrz iest posmáruy skronie, nozdrze, pierśi, pępek, pulsy; iest rzecz doświadczona.

Item. Weź *Rhabar:* *dr: i.* Senesu i Agaryku po dwa skrupuły, Cytwarowego náśienia, Koraliny, wierzchołkow Wrotyczu po skrupule, Czárnuszki szczyptę dobrą, skrop Winem, potym náley wody czystey zpułkwaterki, niech ták moknie przez noc, názáiutrz przywarz trochę przecedz, wyćiśniy; przyday Manny Kalabr. łot álbo dwa (według wieku) wyklaryfikuy białkiem Iaiowym, day ćiepło wypić.

Item,

Item. Weź Aloeſu, Myrrhy, żołći Wołowey co potrzeba, przyley trochę gorzałki mocney, zmáczay chuſtkę, ktorą przyłoż ná żywot. *Item. R. Vitr. Vener. ſcr: S. Mercur. dulc: gr:* 5. *miſce* day z Konfektem Rożowym, ieżeli dla Dźieći, trzeba dáleko mniey wźiąć według lat. *Item.* Proſzek z gliſt źiemnych ieſt dobry ná gliſty, inśi te gliſty ktore wychodzą ſuſzą ná proſzek ſtárſzy dáią, zá rzecz pewną.

Ná gliſtę długą, (ktora názywa ſię *Tenia*) naylepſzy ieſt *Mercurius dulcif. cum Pulv. Ialapp.* ieſcze lepſzy effekt czyni ſąm przez ſię niepræparowany, ktorą częſtokroć ſztukami wyrzuca. Ieżeliby z przyczyny gliſt gorączka byłá, zrob Emulſyą, do ktorey doday kilka kropel. *Spiritum Sulphuris* álbo *Veneris.* Nád wſzytko naylepſza rzecz ná gliſty, to ieſt. Weź żywego śrebra łot, náley wodą czyſtą, warz, odley, tey wody dáway po łyſce, káżdemu náwet i niemowlęćiu.

Item. Sekret. Weź Octu mocnego dwá kieliſzki, żołć całą Wołową, żołtek Iaiowy świeży, Aloeſa tartego łot ieden, zmieſzay wraż w garczku; warz wolnym ogniem do połowy, ſchoway w ſklánym náczyniu od potrzeby; Spoſob záżywánia ten: gdy Dźiećie choruie ná gliſty, ſmáruy tym pępek co dzień im dłużey to czynić będźieſz tym

ná

ná dalſzy czás wolne dźiećie będźie od gliſt.

Item. Dryákiew, Czoſnek, pierz tłuczony wraż zmieſzay, tym ſkronie, pulſy pod noſem, pępek i żołądek ſmáruy, co dźień.

Item. Weź trzy álbo cztery Raki żywe, wierć ie, przyłoż ná żywotek Dźiećiećia.

Item. Sok Limoniowy z Cukrem, dobry ieſt. *Item.* Skorupy Iaiowe ſpal żeby były białe, włoż do węzełka, námocz przez noc w roſołku, názáiutrz wyćiſnąwſzy węzełek, day roſoł ćiepło wypić.

Item. Piołyn, Aloe, Czoſnek, zetrzyi wraz rozłoż ná chuſtce, przyłoż ná żywot.

Item. Pigułki z Galbanu zrobione do záżywánia ſkuteczne ſą.

Item. Czopki ze Smoły, álbo z Mięſa ſolonego tłuſtego dobre ſą.

Item. Enema uwarzona z Hyſſopu, z Centuriy, i naſięnia krokoſowego, dobra ieſt.

Item. Mercurius dulcificatus, cum extracto Rhabarbari; Ieżeliby była nádętość żywota.

R. Fol. Tanaceti, Abſinthij, Abrotani, Scordij, Malvæ Violariæ, aa. M. j. Lupinor. contuſ. unc: S. ſumit. Centaur. pug. i coq. in aqv. & aceto. fovcatur venter. Tráfiaią ſię też robaki ſerdeczne rodzące ſię *in Pericardio*, krore dźiwne *Symptomata* ſpráwuią, to ieſt drżenie Sercá; mdłośći częſte, á potym i śmierć. ná nie weź korzenia Przeſtępowego co chceſz, u-

win go w pacześi upiecz, roſtárſzy przyłoż ku Sercu. álbo R. *Fol. Cynara Tanaceti, Abſinthij, cum Vino & Aceto coqve, adde Mithridatij q. S. miſce.* przyłoż ku Sercu; ieſt oprocz tych ſpoſobow innych bárdzo wiele, tu ſię tylko doświadczone zebrały.

MAią i Baby, leki przedziwne
Rożnym chorobom bárdzo przećiwne:
Dźiekćie i ſmalce, woſki topione
I rożne chwáſty, z niemi ſmâżone
Korzenia, Zioła, Kwiećia prażone
Kąpieli, Plaſtry, trunki wárzone
I Konſekćiki, Soki ſmáżone
Wodki, Kryſtery, im doświadczone
Ktoremi lecza, iák doſkonále
Lekarki Baby, bárdzo zuchwałe
Gdzie ſię uczyły, náuk lekarſkich
Kto ich wyćwiczył ſztuk Aptekarſkich
Co Baba Doktor, zkąd promotia
Czy od kadźieli, gdy przędźion zwiiá
Nie zna Nátury, áni Choroby
Dáie ná domyſł doznáie proby.
Wſzędy ſię wráźi, iákby co złego
Uczyć Medyka chce i biegłego
Racya zá nic, Medyka ſtoi,
Baba uparta androny ſtroi.

Gdy

Gdy śię przylepi, szeptem do vchá
Zwiedziony rádą, Chory iey słucha
Choćiaż przymawia, kreśli i chucha
Mruczy i żegna, nád głową dmucha
Niedba ná gusła, człek omamiony
Ze ćięszko grzeszy od Bab zwiedziony
W mawiaią w Chorych, dźiwne choroby
Suchoty uraz, wzdęćie W ątroby
Czáry, kołtony, i podwionienia
I inne rożne do podźiwienia
Kry iakieś w Bokách, ktore smáruią
Trą, rośćieráią, one sznuruią
I utrząśnienie, záwsze wmawiaią
W białą płeć czym ią, oszukewaią
Ná ktore parzą, kurzą, smáruią
I rożne Plastry, iey wynayduią
Sćiagáią Boki, i one prażą
Aż drugiey Oczy ná wierzch wyłáżą
Vroki, Glisty, w dźieći wmawiaią
Ná nieprzemierzłe mixtury dáią
Gdzie bies nie może, tám Babę wraźi
Ná káżdą sprawę, onę náraźi
Iák stárym wieckćiem, dźiury zátyká
Babami: gdy ich w kożdą rzecz wtyka.
Więc się ich chronić, iák czego złego
Iák Bazyliszká iadowitego

Abyś dostąpił zdrowia miłego
Záżyy Medyká, rády biegłego.
Nie day się zwodźić, bábskiey chytrośći
Przez ktore szátan wypełnia złośći.
Oczyść twe serce, grzechem zmázáne
Miey vfność w BOGV, że pożadáne
Otrzymasz zdrowie, w pomocy iego
Gdy serce twoie skłonisz do niego.

O Zbytnim płynieniu Hæmorrhoidow.

ZWyczaynie płynienie Krwi, iest bárdzo pożyteczne, od wielu Chorob uzdráwiáiące to iest od Pleury, od Peripneumonii, od bolu krzyżow, od Manii, Melancholii, Sledźiony áffekcyi, od Hypochondryi, i innych wielu.

Zbytne zás płynienie, szkodliwe i niebespieczne iest, przynoszac wielkie śił osłabienie, oźiębienie wnętrznośći, wyschłość ćiáła, cerę złą, puchlinę, &c.

To zás zbytnie płynienie pochodźi, álbo z wielośći krwie; ktora, często odchodząc rozszerzá końce żył, zkąd *virtus retentrix* słabieie, im dáley tym bárdźiey; álbo też pochodźi z ostrośći lubo rzádkośći krwie, ktorey tákże *facultas retentrix* zátrzymáć nie

może, pospolićie gdy krew będźie pomieszána z Meláncholią, álbo z ostrą wilgotnośćią. Zbytnie płynienie poznáć, gdy nád zwyczay często i wiele krwi odchodźi, zá ktorym śiły słábieią, ćiało blednieie i żołknie. Ieżeli pochodźi z pełnośći krwie; z początku nie znáć słabośći żadney, gdy záś długo trwa, śił osłabienie i puchlinę przynos; ieżeli pochodźi z ostrośći krwie álbo z rzadkośći poznáć łatwo ieżeli táki iest z nátury choleryczny i melancholik przytym krew odchodząca bywa wysoko czerwona rzadká.

Sposoby do Leczenia.

Z Iakieykolwiek przyczyny krwie płynienie pochodźi, nie trzeba go nágle zástánáwiáć chybaby bárdzo Chorego słabiło. Więc ieżeliby znák był pełnośći krwie; dla rewulsyi trzeba ią z ręki puśćić, raz i drugi po trosze. Oprocz tego frykacye, bańki suche ná łopatkách, i po innych mieysćách ćiáła, stáwione; skuteczne są. Gdyby zbytnie płynienie pochodźiło z ostrośći krwie, trzeba bráć purgánse; *Ex Rhabar. Mirabol. Tamar.* osobliwszym sposobem *Tamarindorum* dekokcya służy; żywot przytym trzeba mieć otwarty, żeby przy konstypacyi (wydymáiąc się) Hæmorrhoidy nie otwieráły; iáko zwykły. Potym náleżą rzeczy śćiągáiące álbo śćiskáiące, i krew gęszczące, do

czego

czego służą Pigułki. R. *Mass: Pill: d. Bdell: dr: i. Trochiscor. d. Carabe, d. Terra Sigill. aa. scr: i. cum* S. *q. Mucilag. sem. Cydon. per aqv. Rosar. extr: f. Massa, dos. scr: 2. bis de die.* Fotus też są pożyteczne. R *Rad. Bistorta, lib. S. fol. Plantag. verbasci, summit Rubi fol. Quercus, aa. M. 2. S. Gran. sumach Balaust. Gallar. aa. M. Myrtill. dr: i. Rosar. rubr. pug. 2. Alum vnc: j. coqv: in Aqv: ferr. & Vino rubr. applicetur decoctio, vix calida, quod semper observetur.*

Vng. Comitissa, skuteczne iest smáruiąc niem. krzyże i sáme Hæmorrhoidy; tákże *Vngv Populeon. cum opio & alumine.*

Item. Cathaplasma, R. Boli armen. Aloe, Mastiches, Thuris, Sangv: dracon. aa. Vnc: S. Ossium Mirabol. Ind. Gallar. aa. dr: i. misceantur cum alb. ovi. f. Cathal: dorso & venis applicandum.

Item. Sierć záięcza i paięczyna, zmiesżáne z białkiem Iaiowym, przyłożone stánowią; Czopki też są skuteczne, iáko to. *R. Coloph. Thur: aa. dr: 3. Boli arm. Vnc: S. Cerusa Plumbi usti, aa dr: i. Acatia dr: S. subtiliss. trita, excipiantur sevo hircino & f. suppos.*

Item. Płuca Báránie świeże, przyłożone znácznie krew stánowią.

Item. Dotkniy żyły zmáczanym piorkiem w kwaśney wodce, Chory pić ma miásto piwa Dekokcyą *Mille folij, cum Rad. Tormentill. & pruni Sylvestr. Item Aqva Styptica* do rázu stáno-

ſtánowi ; tákże *Tinctura Corallorum, Sal. Syrop.* Ná Sledzionę i Wątrobę trzeba Plaſtry kłáść. według potrzeby ákkommodowáne ; Dekokcye też iáko to *ex Ligno Lentiſci, Gvaiaci & corticibus* bárdzo dobrze nádáią ſię, záżywáiąc ich *pro potu Ordinario.*

Item. R. *Conſer. Roſar. Vnc:* 2. *Diaſcord. Fracaſtor. Vnc:* 6. *Corall: rubr ſcr* 4. *Trochiſc: d. Spodio ſcr:* 2. *Croc: Mart: adſtrict. dr:* i. *Maſſ. pill. d. Cynogloſ. dr: i. cum Aqv. Cinam. f. conf.* dáway ná raz iák laſkowy Orzech , raz ná dźień.

Item. R. *Trochiſcor d. Carabe, ſcrup:* 2. *Lap. Hæmmat: Corall: rubr. pr: aã. ſcr: i. Croci mart. dr:* ß *Camphoræ ſcr: S. f. pulv. doſis dr: S.* ieſt doświadczony.

Item Probatiſſimum. R. *Mumiæ transmar, ſiberis aã. par. aqv. minutiſſ. trita , applica* záraz utrzymywa.

Item Ocet zmieſzány z Hałunem, przydawſzy *Opium*, gębkę maczay przykłáday, częſto odnáwiaiąc.

Item. R. *Corall. rubr: pr. Coriandri pr. Oſſium Dactil, aã. dr: i. f. pulv. detur quotidie dr: S. in Vino Styptico*

Item. Spal Zábę źiemną ná popioł, przykłáday go uznaſz ſkutek pewny.

Item. Sadze zmieſzáne z białkiem Iaiowym.

Ná

Ná otworzenie záwartych Hæmorrhoidow.

GDy się Hæmorrhidy (ktore zwykły odchodźić) záwrą, spráwuią słábość w nogách, żył nábrzmienie *in Orificio*, świerzbienie, bol w krzyżách; oprocz tego że się piiawkámi otwieráią, są insze sposoby, náprzod sok z Cybuli zmieszay z Aloesem, nátarszy wprzod *Orificium* sukiennym płatkiem, przyłoż i przywiąż.

Item. Liśćie źielone Bzowe utrzyy z Oliwą przyłoż. *Item*. Proszek z Koloqvintidy z Miodem zmieszáwszy; przyłoż.

Item. *Ex Radice Cyclaminis* uczyń Czopek; włoż go *in Orificium*.

Item. *Mille folium* źielone zetrziy w rękách przyłoż. *Item* Weź żołći Wołowey suszoney, Aloesu, Myrrhy, Koloqvinthidy, co potrzeba, zmieszay z sokiem Cybule, przyłoż uznasz skutek pewny.

O Boleniu Hæmorrhoidow.

ZYły, ktore się názywaią *Venæ Hæmorrhoidales*, często nábrzmiewáią, czym nieznośny bol spráwuią; Przyczyna nábrzmiáłośći i bolu ze krwi bywa, ktora álbo iest gru-

gruba z Melancholią zmieszána álbo iest zbyt ostra ktora nie mogąc otworzyć *Orificia Venarum*. zápalenie z nábrzmieniem przynośi, zkąd bywa bol nieznośny. Tákżn *internæ* álbo *Cacæ Venæ Hæmorrhoidales*, podobne spráwuią bole, álbowiem one (według wielu Authorow opinii) grubą krew od Sledźiony odbieráią.

Wiele iest rożnośći Hæmorrhoidow, iedne názywáią się *Vvales*, drugie *Morales*, trzećie *Verrucales* ábo *Vesicales*, z nich iedne są powierzchne, drugie wnętrzne, zkąd łatwo rozeznáć, álbowiem z nábrzmienia końcá kiszki, ktora się *Anus* zowie) tákże wielkośći, koloru, i konsistencyi, rożne differencye poznáwáią się, od inszych áffekciy rożnią ktore w teyże kiszcze znayduią się: iáko to *Rhagades*, *Condylomata*, *Thymi fici*, *Cristæ*, *&c.* o ktorych będźie niżey.

Co się tycze nábrzmienia Hæmorrhoidow to nie ma w sobie żadnego niebeśpieczeństwá, iednakże podczás się zápali że gángrenę przynośi, álbo bolem nieznośnym chorego dręczy, á gdy się ná wrzod zbierze, álbo się exulceruie; fistułę nieuleczoną i uprzykrzoną przynośi.

Sposoby do Leczenia Nábrzmiáłych i Boleiacych Hæmorrhoidow.

NAprzod trzeba Krew puśćić z ręki, dla rewul-

rewulſyi, drugi raz (ieżeliby była tego potrzeba) z Nogi nád koſtką, Bańki ſtáwić ná ſtábiznách i udách, oto ſię naybárdziey ſtáráć áby żywot był otwarty, gdy bowiem będźie zátwardzenie, zá náſtąpięniem ſtolcá wielki bol bywa, ná to ſłużą Enemy, purgánſe bárdzo wolne, *ex Caſſiæ extracto, cum decoctione Malvæ, Liqviritiæ, Paſſulû*, może nieco i Seneſu przydáć według potrzeby; ſłużą do tego i Emulſye, *ex 4. Semin: frigid.* przytym rożne applikácye powierzchowne dla uśmierzenia bolu, *v. g.* Oleiek wyćiśniony z náśięnia Dyniowego, álbo Makowego, álbo Száleiowego, álbo Lnianego, álbo Migdáłowy.

Item. Weź oleiu Lnianego łot, Bukſzpánowego ſkrup: i. zmieſzay, nápuść fleytuch, przyłoż do zadu. *item* Oleiek z żołtkow Iaiowych trzy długo w Mozdźierzu ołowiánym, nápuść niem chuſtkę przyłoż.

Item. ℞. Axungiæ Gallin. Vnc: S. pulvæ Pomi ſub cinerib. coctì, Vnc: i Croci, dr: S. vngv: Popul. Vnc: S. Vitell. ovi nro, i. f. Linimentum.

Item. Máſło nieſolone, agituy w ołowianym Mozdźierzu, áż zczernieie, przykłáday ie.

Ná rozpędzenie nábrzmiałośći.

WEź Porow Cybul, obwiń chuſtą upiecz w popiele, ztłucz z maſlem nieſłonym, przy-

przyłoż. *Item. Oleum 7. florum Minsichti.* iest doświadczony; tákże liśćie Bzowe stárte, tákże maść Topolowa *cum Opio* zmieszána; Náparzánia też służą z Slázu, Dziewanny, *Parietaria, Violaria, aā. sem Lini Faenugr.* w Mleku warząc. *Sal Saturni cum decocto Rosarum.* ná zápalenie bárdzo dobre.

Item. Wodá Wapienna, przykłádána służy. *Suffitus* też pomagáią *ex Lolio, Tapso barb. Scrophularia*, rzucáiąc ná węgle, i nád parą siedząc.

Item. Czopek z Kozłowego łoiu *cum Opio* zrobiony, iest doświadczony.

Item. Pomoráncza wydrożona nápełniy oleykiem Rozánnym, Lewandowym, zászpuntuy przypiecz w zárzewiu, smáruy tym.

Item. Płuca Kozłowe świeże ieszcze ćiepłe przykładáne, bol záwsze uśmierzáią.

Item. Vngv Rubrum Camphor. Ieżeli bol nieustánie, álbo się często wraca? piiawki postáwić *Item. Empl: Apostolicum* iest doświadczony. I to nieomylna. *R. Herb: Linar. cum flor. M. j. contunde & cum adipe porcin. ac Vitell. ovi f. linim.* ktore przyłoż iest pewne.

Ná bol, zápalenie, i zbytnie płynienie.

R. Lap: Sciffil. pulv. q. v. misce cum Butyro non sal. f. Linimentum.

Item. Mozg gęsi, z ięyżc smalcem (przydawszy

dawszy proszku *Melliloti, i Fænugr.*) zmieszány i przyłożony, wszelkie áffekcye Hæmorrhoidow uspokaia zápewne.

Ná wnętrzne Hæmorrhoidy, ktore *Cæcas* zowią, applikácya piiawek bárdzo niebespieczna iest, gdyż zápalenie (po ktorym gángrena nástępuie:) spráwuia. Więc ná ich bolenie; weź korku palonego, dr. 3. przyday trochę oleiu lnianego, żołtek Iaiowy ieden, zmieszay smáruy tym, álbo ná chusteczce przykłáday.

Ná wszelki Bol z zápaleniem rzecz doświadczona.

R. Pulv. Flor: Verbasci, dr: S. Rad Scrophular. dr: i. S. cum S q. Mucilag. e Sem: Psill: & Cydonior (per aqv Solan: extr.) f. Cataplas.

Kauterya też uczyniona w Nodze pomocna iest, osobliwie tym ktorzy są tey áffekcyi podlegli

Osobliwy Experiment.

R. *Opij Theb. Vnc: j S. Aqv: vit: lib: i.* pokray *Opium*, námocz przez dzień, ná ciepłym mieyscu, potym warz do połowy (w piasku álbo w popiele) uczyn Czopek z chusty, lubo z Bawełny, máczay w tym, w tykay *in Orificium* mieysce wprzod omywszy, *decoctione Malvæ.*

Scrophulariæ korzeń, w Iesieni wykopany ták wewnątrz zázyty, iáko też powierzchnie

przy-

przyłożony : álbo ná udách noszony, dostátecznie leczy wszelkie áffekcye Hæmorrhoidow. Toż czyni *Crassulæ, ideft Ihelephij* korzeń, wziąwszy tyle korzonkow, ile iest guzikow, powieśić ná szyi rzecz pewna, tákże *Rad. Momordicæ.* Obiaśnia się tu błąd niektorych, ktorzy tey są opinii, że Meláncholikom otwieránie Hæmorrhoidow iest pożyteczne, dla tego rádzą tákim, ich często otwieráć, rozumieiąc że krew melancholiczna przez nie wychodźi; co nie iest ták. Gdy się teraz doszła *circulatio sangvinis*; ten błąd obiaśniła, że wszystkiey bowiem krwi grubey, do cyrkulacyi niesposobney, zátrzymywánie się i ośiadánie *in Venis Hæmorrhoidalibus*; pewne iest; zkąd ieżeli *circulans natura*, sámá sobie *per Venas Hæmorrhoidales*; odchod czyni dobrze: ieżeli zás nie, nigdy piiawkámi otwieráć nie trzeba, tylko ná ten czás kiedy máiącym *ex beneficio naturæ, liberum fluxum*, (iákiey przyczyny) przetrzyma się, álbo kiedy się guziki wydádzą boleiące álbo świerzbiące.

Oprocz tego tráfiaią się insze áffekcye w śiedzeniu. Náprzod *Rhagades*, są wrzodki porospadáłe. 2. *Condilomata*, to iest guziki álbo nábrzmienia końcá kiszki. 3. *Tymi Acrochordon*, álbo Morá, są guziki twárde mięśiste; ktore nie tylko *in Ano*, ále też ná

wstydliwych mieyscách rodzą się, podobne brodawkom, koloru białego, álbo trochę czerwonego. 4. *Fici*, álbo *Sicoses*, są guziki mięsiste, większe ániżeli *Thymi*, sine, boleiące, i podobne Hæmorrhoidom: te pod czás exulceruią się, záczym kancer nástępuie. 5. *Crystæ* są exkrescencye *in Ano*, podobne kurzem grzebykom, bez żadnego bolu, iest rzecz wielom pospolita. 6. *Intertrigo*. to iest záta cie. 7. Zápalenia i zátwardzenia, często spráwuią Fistułę nieuleczoną. 8. *Mariscæ* są exkrescencye twarde, pospolite w dworskiey chorobie. 9. *Attrices*, są mnieysze guźiki od pierwszych, ktore czásem się pokázuią i znowu giną.

Sposoby do Leczenia.

NA *Rhagades*, iest dobre *Vngv: Rubr: Camphor.* álbo *album*, álbo *Vngv: defensiv.* álbo *Balsam*, *Vulner.* álbo *Sulphur: Rulan.*

Condilomata, *Verrucas*, *ficus*, *Moros*, *Mariscas*: Znośi dostátecznie, popioł z Myszych łaien, z winem go warząc, i przykłádáiąc.

Item. Konchy owe co przy Rzekách álbo stáwách bywáią, spaliwszy ie, winem popioł rozmąćić i przykłádáć.

Item *Crocus Metallorum cum Aqv: Fæniculi*, zmieszáwszy przykłádáć. álbo *Empl: Apostol.*

Item. Cebula pieczona, z Sadłem i z Mydłem utarta: przyłożona skuteczna iest.

Ná Wrzod w śiedzeniu.

R. *Hord: integri pug:* 2. *Lign: Gvaiaci. vnc:* i. *Herb: Plantag. Verbaſ. ad M. S. f. decoctio in Aqva fabror. R. Colat. libr:* $. *adde Mell Roſati, Diamoron, aã. Vnc:* j *S. M.* Maczay w tym chuſtki, przykłáday ćiepło.

Item. Służy ná to *Oleum Ovorum, Balſam. Sulph: Rulan.*

Ná zápalenie Hæmorrhoidow.

Służy *Decoctio, Agrimoniæ Menthæ Saracenicæ* warząc w wodźie ná poły z Octem. Służą tákże *Vngv: Linimenta* wzwyż pomienione.

O CHOROBACH WĄTROBY.

To ieſt: o gorącośći iey, o Zápaleniu, o Wrzodźie, o Zátwardzeniu, o Zołtacce, o Scirrhuśie, o Puchlinie.

O Gorącośći Wątroby.

O Oźiabieniu Wilgotnośći, Gorącośći, i Suchośći oney.

GOrącość Wątroby (ktorą *calidam Hepatis intemperiem* zowią) bywa w wielu ludźiách z nátury, ktora że ieſt wrodzona, rádźić iey niepodobna, tu ſię tylko podádzą ſpoſoby, o utemperowániu gorącośći nádprzyrodzoney, ſłábiącey Akcye iey.

Gorącość Wątroby nádprzyrodzona z rożnych przyczyn bywa, ták z powierzchnych iáko i wnętrznych.

Powierzchne przyczyny ſą, czáſy gorące iáko bywa lećie; tákże zbytnia ágitácya to ieſt ſkoki, biegánia, táńce; *item.* gniew częſty, melancholia, fráſunki, troſki, te bowiem rodzą wiele Cholery. *Item.* Potrawy korzenne, częſto záżywáne, win mocnych pićie; tákże w gorączkách wielkich Wątroba ſię zápala.

Nád to ſzáloná miłoſtká pali,
W Człeku wnętrznośći: gdy ſię zápali.

Wnętrzne przyczyny ſą, pełność Cholery że krwią zmieſzáney, álbo ſámeyże Krwi gorącość.

Oproez gorącośći Wątroby; ſą inſze, *intemperies vitioſa,* iey; to ieſt álbo oziąbienie, álbo zbytnia wilgotność, álbo też ſuchość iey.

Znáki Gorącości Wątroby.

NAprzod potraw obrzydzenie, á oſobliwie mięſnych, prágnienie, ſtolcow zátwardzenie, gorącosc wſzytkiego ćiáła, á oſobliwie dłoni i nog; przytym bládość, w drugich rumieniec, ápetyt máią do rzeczy źimnych, ćiepłemi ſię brzydzą; Ieżeli gorącość Wątroby z humorow pochodźi, cholerá przez Womity álbo przez ſtolec odchodzi,

dźi, w uśćiech gorzkość, gorączka wnętrzna, kolor ćiałá żołtáwy, w oczách się osobliwie wydáiący, (co Baby żołtáczką sądzą) vryná bladá, żołtawa, ci sa gniewliwi, wiele myślący, zrzędni, skąpi, &c.

Znáki źimney Wątroby.

Ciała wszystkiego oźiębienie i nábrzmiałość, ápetyt nie ze wszystkim utrácony, Twarz bladá i nábrzmiała, w Nogach ná dźień puchliná, ktora w nocy spada, exkrementa rzadkie, rożnego koloru, vryna biała i czysta iák woda.

Znáki *Discrasia Sicca hepatis*, to iest suchośći Wątroby; Ciała szczupłość, Cera kośćielna, zátwardzenie stolcow, Języka suchośći ostrość, Vst i Warg schnienie vstáwiczne.

Znáki Wilgotney Wątroby.

W Vśćiech wilgoć wielka, Twarzy nábrzmiałość, Ciała oćiężałość, gnusność, stolce częste rzadkie, &c.

Przyczyny oźiębienia Wątroby, są ie dzenie rzeczy źimnych, iáko Fruktow, pićie wiele wody, piw lekkich, &c. Częste pusczánie krwi bez potrzeby; tákże uśćie krwi álbo z Nosa gdy się gwałtem dobywa i długo idźie, álbo z Hæmorrhoidow, álbo mieśięczna

Gorącość Wątroby, nie ma w sobie niebespieczeństwá, iednak ieżeli żołądek będźie źimny, á Wątroba gorąca, (iáko pospo-

liście bywa) trudna iest do leczenia, chłodząc bowiem Wątrobę, żołądek się bárdziey słabi.

Sposoby do leczenia gorącości Wątroby.

KUrácya záwisła ná ute nperowániu oney przez chłodzące Medykamenta, (i ieżeli humor choleryczny przyczyną iest) ná expurgowániu onego. Náprzod krwie puszczenie z Bázyliki, znácznie chłodzi Wątrobę, wielością w puszczeniu, siłom i potrzebie dogádzáiąc, i z powtorzeniem; wprzod Enemę wziąwszy.

Ná wyprowádzenie Cholery.

R. Fol. Senæ el. Rhabar. aã dr: 2. Tamarind. vnc: i. Tartari crudi alb. dr: i. S. Sem Cumini. scr: 2. inf. in Aqv. Cichor. per 12 hor. Colaturæ coctæ & expressæ: adde? Mannæ Calabr. el. vnc: 2. Syr. d. Cich. cum Rhab. vnc. i. S. clarificetur per alb. ovi, f. potio clara.

Item: Náleżą *varia apozemata ex refrigerantibus, cum additione Rhabar. & Tamarind.*

Item. Dla chłodzenia Wątroby pić miásto piwa Tyzánnę z Ięczmienia warzoną; przydawszy korzenia Lukrecyi, *Graminis Cichorei, Acetosæ*; do ktorey może przydáwáć syropu Limoniowego, álbo Rozánnego, álbo z octu, álbo sámę wodę przewarzoną pić, temisz Iulepami záprawną, byle żołądek nie był temu przećiwny. Dla większego ochłodzenia

dzenia może przydáwáć *Spiritum Sulphur*. álbo *Vitrioli*, álbo *Sal Prunellæ*.

Item. Tinctura Rosarum zmieszána z wodką Poziemkową, dáiąc ią pić często znácznie chłodźi. Máią niektorzy zwyczay, (ná ochłodzenie Wątroby,) záżywáć konfitur, iáko to Wiśni w Cukrze smáżonych, Cytryn, &c. co bárdźiey zápala Wątrobę, gdyż rzeczy słodkie cholerę rodzą, ktora iest bárdzo gorąca; Podrożnikowe iednak korzenie w Cukier wpráwione, záżywáne: gorącość Wątroby chłodźi, iednak i tego rzadko trzeba záżywáć. Sałata záś z liśćia iego záprawna? naylepsza iest ná ochłodzenie; Serwatká czysta często (z sokiem Limoniowym, álbo Rożowym syropem) záżywána, nád insze bárdźiey chłodźi Wątrobę, może iey záżywáć y *cum solo Anodyno minerali*.

Dekokcya też Chiny, osobliwie służy w ten sposob gotowana. *R. Rad. Chinæ incis. vnc: 1 Aqv: font. libr: 6. Succi Limon. vnc: 3. diger per 24. hor: dein. coqv. ad 3tiæ part: cons. colaturæ detur mane & vesper. vnc: 6.*

Hæmorrhoidow otworzenie potrzebne iest, ieżeli nárurá sámá pokaże drogę.

Powierzchne też applikácye ná Wątrobę służą; to iest plastry, *Vngv. Olea, Linimenta*, iáko to *Vngv: Rosarum, refrigerans Galeni, Populeon. Ceratum Santalinum*, *Empl: de Spermat.*

Ranar. tákże *Camfor: cum Aqv. Refriger: & Santal.* Biała płeć pospolićie ćierpi tę gorącość wnętrzną iakąś dźiką, ktorey ugáśić nie może, choć ustáwnie żrze wiele fruktow, wodę piie, i inne wymyślne trunki chłodzące.

Służą też ná ochłodzenie Wątroby kąpieli wodne, ktore nie máią bydź ćiepłe znácznie, ále letnie tylko. Strzedz się máią trunkow gorących; osobliwie wstydliwa biała płeć, ktora więc w kąćie wysusza, choć iey nikt nieprzymusza, przynuki niepotrzebuie ćicho się bárdzo sprawuie, by uroki nieszkodźiły w kąćie pić się náuczyły.

Ná Oźiabioną Wątrobę.

WIno záprawne. *R. Rad: Apij, Eringij. Filipendula, áá. Vnc: S. Herb: Serpill. Saturegi Major. Salv: Meliss: Absinth: Agrim: Centaur: áá. M. S. Sem. Anisi, Feniculi, Apij, Petrossel. áá. dr: ʒ. incis. & cont. infund. in Vini libr: 6. per dies 5.* tego Winá dwa rázy ná dźień dáway po kwáterce, ieżeli przykre przystodz.

Item. Przewarz mleko z Száłwiią, przyday trochę Száfranu i Cukru? piy co dźień.

Item. Wilcza Wątroba suszona, w proszku często záżywána: pomocna iest; Służą ná to *Elixir. Propr: Rhabarbarinum. Rhabarbarum, cum sero lactis* záżywáne, &c.

Ná Wilgotną Wątrobę.

NAleżą *diapheritica, diuretica*, i rożne De-

kokcye wyſuſzáiące *ex Ligno Lentiſci Gyaiaci*, Chiná, i Kawa dobra, Wino dobre, ieſzcze lepſze pomiernie go záżywáiąc. Wanny pocące też dobre ſą; poſpolićie tá choroba leczy ſię ták iáko i puchlina.

Ná ſuchość Wątroby, bárdzo dobre ieſt mleko świeże przewarzáne; á oſobliwie Koźie, ieżeli gorączki wnętrzney nie maſz; ieżeliby byłá ſerwatkę pić. oſobliwie też pomocne ſą *Martialia*, iáko *Tinctura Mart. Mars potab. Crocus Mart. Cachect. Vitriol. Mart. Flores Salis Arm: Mart. &c.* Kąpieli z rzeczney wody pomocne ſą; Tákże Tyzánna warzona, *cum paſſulis & radicibus aperientibus.* tákże ſerwatka ieſt pożyteczna gaſząc w niey ſtal kilka kroć, i piiąc częſto, ſtrzegąc ſię przytym trunkow gorących.

O Zápaleniu Wątroby, i o Zebrániu álbo Wrzodźie.

WAtroby zápalenie, ieſt nábrzmiáłość oneyże pochodzące ze krwi zbytniey i gorącey.

Ta krew ieżeli ſáma przez ſię, (bez przymieſzánia innych humorow) wylewa ſię, *in ſubſtantiam hepatis*: ſpráwuie proſte zápalenie Wątroby. Ieżeli zás z cholerą, z meláncholią, pomieſzána będźie; rodźi zápalenie z nábrzmiałośćią, czáſem twárdą á czá-

fem miękką: ktora częstokroć obraca się *in Scyrrhum*. Jeżeli też te humory krew przewyższáią: sprawuią zápalenie z twárdością rożną: ktora názywa się *Phlegmonosum*, *OEdematosum*, álbo *Scyrrhosum*. Te twárdości i zápalenia, álbo część Wątroby (ktorą *gibbam* zowią) nárázáią? álbo też *Cavum*, á czásem całe *Parenchima*, to iest wszystką Wątrobę, záczym i *Mensenterium per communicationem*.

Przyczyny są te: Náprzod krwi pełność wielka, álbo poburzenie albo subtelność i ostrość oneyże: tákże wielkie poburzenie i poruszenie krwi w żyłách, zkąd łatwo w nich wybiega, i rozlewa się po części sposobnych. Do tego náleży Wątroby zátwardzenie, ktore zátrzymuiąc humory grube w sobie gniią, i zápalenie z nábrzmiałością sprawuią.

Znáki choroby; 1. Kászel suchy i przykry, puls twárdy, drżący i mieszáiący się; Język oczerniały, potraw obrzydzenie, prágnienie, womity czásem żołte, á czásem flegmiste, bladość, vryná czerwona i ostra, choiy wznák leżeć nie może, i ná bok z trudnością, stolcow zátwardzenie, á czásem otwárcie, z wielkiego záś osłábienia Wątroby, stolce bywáią rzadkie pod czás krwáwe.

Znáki rożności. Ieżeli *gibba* (to iest wy-

pukłe

pukła część Wątroby) iest zápalona, w ten czás nabrzmiałość Wątroby w práwym boku bywa wydatna wpół okrągła ; tákże oddycháiąc , wydáie się bol znáczny w tymże boku ku dołkowi, kászel i oddech cięszki.

Ieżeli *cava* (to iest wnętrzna część Wątroby) iest zápalona ; ná wierzchu nábrzmiałość nie ták się wydáie, iednak przez dotykánie dochodzi się ; á że tá część Wątroby żołądek okrywa ? ztąd bywa większe potraw obrzydzenie , womity cięższe, i prágnienie, biegunká, żołądka niestráwność.

Znáki przyczyn. Ieżeli będzie zápalenie Wątroby z sámey krwi , ná ten czás twarz rumiana, puls mocny, vryná czerwona i gęsta, słodkość nieiáka w uściech, wiek młody, i niezáchowánie diety w iedzeniu i piciu ; przez co się wiele krwi rodźi. Ieżeli z cholery ze krwią zmieszáney ; Ná ten czás kolor twárzy bywa żołtáwy, puls prędki, twardy i mieniący się, vryná cieńka , żołta, ciáła sczupłość, oczy zapadłe , w vściech gorzkość, womity żołte.

Oprocz tego. Muszkułow *abdominis* zápalenie , ma wielkie podobieństwo zápaleniu Wątroby , záczym trzeba dobrze rożeznáć ztąd osobliwie,że Muszkułow zápalenie wdłusz się przez żywot wydáie około pępka. Ieżeli zás będźie zápalenie *Mesenterii*, ná

ten

ten czás tumor niżey pod Wątroba bywa, ná twárzy odmiany nie masz, biegunka rzadka zrázu, á potym ropista.

Progn. Wszelkie zápalenie Wątroby bárdzo niebeśpieczne iest, gdyż álbo w puchlinę álbo w suchoty wpráwia, osobliwie zápalenie *gibbæ partis* niebeśpiecznieysze iest; ániżeli *Cavæ* dla pobliskośći sercá, Diafragmy, i *Venæ Cavæ*.

Item. Zápalenie pochodzące z cholery: gorsze iest ániżeli ze krwie, álbowiem gorączka ćięższa i inne *Symptomata* bywaią: gdy sczkawka przypadnie, złym znákiem iest; tákże gdy się przyda biegunka: śmierći znákiem iest, chybaby się materya *cocta* pokazáła, álbo żeby sámá *per Crisim* ustáła.

Item. Zápalenie Wątroby i tumor ieżeli się nie rozeydźie; (co się rzádko tráfia) w wrzod się obraca, á potym *Gangrenę* i *Sphacelum* przynośi. Ieżeli záś tylko część Wątroby nábrzmiała i owrzedźiała będźie, i ropa biała iednostayna przez stolce, álbo przez urynę odchodźi znák dobry iest.

Sposoby do Leczenia.

ZApalenie Wątroby zrázu záraz rozrywa się krwie upusczeniem; przytym dáwáć Iulepy, álbo wodki, álbo dekokcye chłodzące: przestrzegáiac, áby nie były bárdzo słodkie. Pić ma chory zá nápoy Tyzánnę,

cum Rad. Gramin. Liquir. & Scabiosa. *Item* Terpentyny wypłokáney záżywánie częste, z rożowym konfektem; iest pożyteczne. Ieżeli się choroba záweźmie; dáwáć dekokcyą tę, álbo podobną: *R. Rad. Apÿ Petrossel. aã. vnc. 2. Polipod. rec. vnc. i. S. Fol. Agrim. Pimpinell. Cetar. Capill. Ven. aã. dr: i. Flor. Chamomill. Violar. aã. pug. i. coqv. in S. q. Seri lactis. R. Colaturæ lib. 2. infund. fol. Senæ el. vnc: i. Rhabar. dr: 2. digere, & coqv: colaturæ adde Syrupi Acetosi vnc: 4. M. detur pro 4. vicibus, quolibet mane.*

Do powierzchnich applikáciy, służą rożne *Epithemata, vngventa, Empl. Sacculi,* z ziol chłodzących i odmiękczáiących, *Vngv. Rosat: Populeon. Refrigerans Gal.* Ieżeli zás iest twárdość trzeba przykłádáć plastry, iáko to *de Melliloto, de Achill: cum Gum. Mollificans ventor.* tákże *Cathaplasmy, ex herbis & seminibus emollientibus*, i insze rożne o ktorych było w kurácyi gorącośći Wątroby. Ieżeli się wrzod ná wierzch wydał? ten ostrożnie trzeba traktowáć, naybárdźiey tego przestrzegáć żeby iáko naylepiey otworzyć ná trzy álbo ná 4. palce. iák się dobrze zbierze.

O Zátwardzeniu Wątroby.

Ktore názywa się Hepatis obstructio álbo Oppilatio.

WĄtroby zátwardzenie, iest pośćiskánie

álbo

álbo pozátykánie żył idących *á Porta & Cava*, á pod czás i sámey *Parenchimatis*, to iest: istnośći wątroby? do prześćia humorow náturalnych, i alimentu distrybucyi przeszkádzáiące. Máterya zátykaiąca pory, lubo żyły (ktore są po wszystkiey Wątrobie) iest humor gruby lipki, ktory nie mogąc się przez subtelne meáty álbo pory przećisnąć; zátyka ie, i gorącośćią Wątroby náturalną, bárdźiey się zápieka i im dłużey tám trwa, tym bárdźiey twardnieie. Wielość też humorow przyczyną bywa obstrukcyi Wątroby, ktore pospolićie *vasa & cavitates* zátykáią, iáko to flegma, meláncholia, ktora grubośćią i zimnem zátyka pory Wątroby, krew też gdy iey będźie pełność i grubość, tákże cholerá długo w Wątrobie przetrzymáną gdy się spiecze, obstrukcyi przyczyną bywa. do tego też zła konstytucya Wątroby, náprzykład gdy będźie z nátury źimna, zbyt gorąca, &c. *Item*, Zbytni gniew i częsty ktory krew nágle burząc, subtelnieysze iey częśći rozpędza, á grubsze zostawuie, ktore wszedszy do Wątroby bárdźiey grubieią i śpiekáią się.

Powierzchne przyczyny są rożne; Iáko to sedentaria, alimenta lipkie, kliiowáte, flegmiste, iáko są ryby: ktore *succum nutritium, praebent viscidum crassum, & tartareum*; álbo gdy kto prędko po iedzeniu niestrá-
wnych

wnych rzeczy, udáie się do nágłey ágitácyi, do łáżni, &c. Iedzenie tákże wędzonek, gruszek, sera twardego, kásztánow, krup surowych, gliny, &c. iáko (máią Pánny zwyczay) te rzeczy pomienione zbytkiem iadane przyczyną bywáią zátkánia Watroby.

Znáki te są. Náprzod parćie wielkie, (iáko mowią pospolićie) że iáko kołł wetknał; w prawym boku, co bywa pod czás i z bolem, ktory po iedzeniu bardziey się odzywa, kászel przytym suchy, oddech ćięszki, ku go ze idac prędko się táki zátchnie co pochodźi z ćiężaru Wątroby, náćiskáiącey *Diaphragmę*. Ieżeli zátkánie Wątroby pochodźi z humorow ; ná ten czás bol bywa w boku ćięższy, i przechodzący z mieyscá ná mieysce. Ieżeli też z źimney przyczyny; ná ten czás bol bywa iednostayny, twarz blada, bez gorączki i prágnienia; ieżeli zás z gorącey iakiey przyczyny: bol bywa mnieyszy, gorączka większa, twarz żołtáwa álbo rumiana.

Progn. Zátwardzenie Wątroby świeże łatwo uleczyć się może: zástárzáłe zás trudniey, i lubo się uleczy, iednakże wiele chorob wprowadza; to iest álbo zgniłość humorow, álbo gorączki i zápalenia wnętrzne, biegunki rożne i długie, bárdzo nie bespieczne, álbo kolki, żołtaczkę, wyschłość ćiała,

ſą puchlinę, Scyrrhum; to ieſt wrzod nieuleczony.

Spoſoby do Leczenia.

Zatwardzenia Wątroby leczenie zawiſło ná częſtych purgánſách wolnych, i ná otwieráiących Medykamentách; przytym ieżeliby śiły pozwoliły, á oſobliwie gdy człowiek będźie komplexyi krwiſtey: krew puśćić trzeba z żyły Bazyliki, z prawey ręki.

Purgans. R. *Decoct: Rad. 5. aper: jor. q. s. infund: fol: Senæ, dr: 3. Rhabar: dr: i. S. Sem: Fenic: dr: i. Tartari crud: dr: 2. f. inf. per noctem, colaturæ coctæ adde, Mannæ el. vnc: i. S. Syrup: Fernel. vnc: i. clarif: S. A. & adde Spir. Tartari rect. f. gut: 10. Tinct. mart. gut: 12. detur calide.* Po odpráwionym purgánśie Chory ma bráć *aperitiva* co dźień, przez kilka dni, potym znowu purgáns wźiąć wzwyż opiſány álbo podobny.

Dekokcya otwieráiąca.

R. Rad. Apij Petroſel. Aſpar. aã. vnc. S. Fol. Agrim: Hyſſopi, Capill. ven. aã. M. i. bull. ſimul cum ſ. uſto carnis vitulinæ aut pull. galin. Colaturæ adde, Cryſtall. Tartari q. s. & Salis Tartari, minorem quantitatem, tey Dekokcyi chory ma záżywáć przez 9. dni.

Item Purgans w Pigułkách.

R. Maſſ: Pill. Tartar. Schrod. ſcr: 2. Reſin. Jalap: gr: 5. Diagr: Sulph: gr: 3. f. pill. nro. 11.

Czę-

Częste záżywánie sámych pigułek *Tartar.* bez żadney addycyi wielom pomaga.

Item. R. Gum. Ammon: per acet. Scyllit. de pur. dr: 2. Extr: Rheÿ, Tartari Vitriol. aā. dr. i. Resin. Ialap. Trochisc. Alch. dr: S. cum Aqv. Cin. f. Mas. ex qua form. pill. consveta magnit. tych pigułek dáwáć po 7. ná raz co trzeci álbo czwarty dźień.

Trunek otwieráiący. *R. Syrupi Acetosi simpl. Oxymel: Sqvil. aā. vnc: 2. Aqv. Cichor. Capill. Ven. Endiv. aā. vnc: 3. Tartari Vitriol: scr. 2. M. pro tribus dosibus.*

Item. Mercurius dulcis. iest *aperiens* nád insze dáiąc go *cum Extract. Rhabar.*

Item. Bezoardicum minerale. cum Mercurio dulcis. náprzykład: *R. Bezoard. miner. gr: 12. Mercur. dulc. gr: 7. misce cum conserva Rosar.* często powtárzáiąc, iednak nie co dźień.

Item. Záżywánie częste serwatki *cum Rhabar. per infus.* przydáiąc *Tartar. Vitriol.* iest pożyteczne. *Item* Pigułki. *R. Aloe lota dr: 2. Pulv: Rhabar. dr: i. Gum. Ammon scr 2. Myrrhæ, dr: S. Croci scr: i. cum Succo absinthÿ f. M. ss. dosis uro. 7. sine custodia. Chalybeata*, to iest rożne Medykamenta z Stali robione, nád inne skuteczne są. iáko to *Essent. Croci mart. Tinct. mart. Mars potab. Tinct: mart: Tartarisata, Flores Sal. Arm: mart.* náwet i sámá Stal subtelno piłowana przez chustećzkę

prze-

prześiana? dáiąc iey ná raz ſcrup: 1. choć i więcey *cum Extr: Rab* álbo też i w Rozy ieſt ſkuteczna. *Vinum Chalybeatum. R. Herb. Cich Endiv. Cuſcut. Cetar. Fumar. Agrim: áá. M. j. Baccar Alkekin. conqvaſſ. vnc: i. S. inciſa infan: in Vini libr: 7. cui in nodulo immergatur Limatura Chalybis diger per aliquot dies, colatura bibat patiens quotidie vnc: 4 mane.* Dáie ſię przeſtroga ná záwſze, żeby (zážywſzy ze ſtáli præpárowánego Medykamentu) nie śiedźieć áni leżeć, ále chodźić przynamniey zpuł godźiny.

Item Salia aperitiva iáko to *Tartari, Abſinthij, Iuniperi, Cardui bened. Fumariæ, Cichorei, Endiv: Scolopendr: Acetoſa, &c.* wiele ważą záżywáiąc ich lubo z roſołámi, lubo (przymieſzáwſzy co trochę purguiącego) z konſerwami, iáko *Acetoſella, Cochleariæ, Fumariæ &c.*

Oprocz tego trzeba też Wątrobę pośiláć; ná co ſłuży: *R. Spetier: Diarrhod. Abb. Dialaccæ, DiaCucumæ, Roſat: novell. Trobbiſcor. d. Rhabar. áá ſcr: i. Sacchari in Aqv: Cichor. diſſ. vnc: 4. f. Morſuli nro. 3* dáwáć co dźień po iedney. *Sal Tartari* dobrze præpárowane, ma oſobliwą moc otwieráiącą.

Item. Terpentyna Cypriyſka płokana, częſto záżywána *cum Extr: Rhabar.* ieſt bárdzo dobra. Kąpieli też z źiołámi otwieráiącemi i odmiękczáiącemi: ſą pożyteczne,

czne, tákże rożne plaſtry, vngventa, materace, *Fomenta* do powierzchnego applikowánia ſłużą. *Fotus R. Rad. Althea, Bryoniæ, aã. vnc: 2. Rad: Ebuli, Cyperi, Eringij, Cappar: Tamarisci, aã. vnc: i. Fol: Malvæ, Althea, Agrim: Mell-loti, Chamædr: Menthæ, Abſinth. aã. M. j. Sem: Lini, Fænugr: Baccar: Iunipi aã. vnc: i. inciſa & contuſa decoqv: in Vino Chalybeato, & Aqv: Fabr: p. æq. pro fomento.*

Item. Weź Winá kwartę, zágaś w niem kilka rázy ſtal. piy to Wino częſto, náraz po kieliſzku, wprzod ſię przepurgowawſzy, możeſz w niem ieſzcze námoczyć źiela Szánty, Száłwii, Biedrzencu, tym ſkutecznieyſze będźie. *Item.* Kamyki ktore ſię náyduią w żołći Wołowey, ná proſzek ſtárte záżywáne bárdzo ſkuteczne ſą; tákże wilcza wątroba ſuſzona i w proſzku záżywána w Winie ſtalowym. Oprocz pomienionych ſpoſobow, ieſt innych bárdzo wiele, iáko Syropow z ſtalą robionych, *Electuaria, &c.* ktore dla krotkośći opuſzczám.

O ZOŁTACCE.

Ktora názywa ſię Icterus, álbo Icteritia; Morbus Regius, morbus Arqvatus &c.

ZOłtáczka názywa ſię od żołtego koloru; ktorym ćiało wſzyſtko zárážone bywa; rozla-

rozlánia álbo roześćia śię żołći *ex Cystide fellis*, to ieſt z mecherzynki w ktorey żołć zoſtáie.

Troiaka ieſt żołtaczka, iedna żołta, druga czárna, trzećia źielona; Pierwſza pochodźi z żołći, druga z meláncholii, trzećia z cholery z meláncholią zmieſzáney.

Pierwſza że ieſt poſpolita, tu śię opiſuie: drugie záś rzadko śię bárdzo tráfić mogą; więc o nich dla przedłużenia, nic śię nie námieni.

Z troiakiey przyczyny żołtáczka bywa; náprzod z áffekcyi Wątroby: to ieſt álbo z zápalenia, álbo z wrzodu, álbo z zátwardzenia oney: álbo z oſłábienia; ze żołći zbytniey, od krwi oddźielić nie może, zkąd po wſzytkim ćiele rozchodźić śię muśi.

Druga przyczyna ieſt, zátwardzenie mecherzynki, w ktorey żołć zoſtáie, ktore przeſzkádza w chodzeniu iey *per ductum Cholidochum*, do kiſzek: to ieſt *ad inteſtinum duodenum*; zkąd zoſtáiąc przy Wątrobie mieſza śię ze krwią i po wſzyſtkim ćiele rozchodźi śię, to zátwardzenie przydáie śię z flegmy grubey, álbo z ſámeyże żołći gęſtośći, á czáſem z kamykow rodzących śię, *in Veſicula fellis*, co śię rzadko tráfia.

Trzećia przyczyna ieſt ściśnienie meátu, przez ktory żołć przechodźi, ktore poſpoli-

ćie bywa z twardośći álbo z zápalenia, álbo nábrzmiałośći Wątroby; bywa też przyczyną zepsowánie, to iest *corruptio fellis*, ktore przydáie się *in febribus putridis*; Przydáie się tákże z trućizny zázytey, z ukąszenia psa wśćiekłego, álbo inney bestyi iadowitey.

Znáki żołtáczki te są; Ciałá wszystkiego żołtość. osobliwie w oczách się wydáiąca, i świerzbienie, ospalstwo, w uśćiech gorzkość, pod czás womity álbo do nich skłonnośc, i niekiedy szczkawka.

Znáki przyczyn z swoich mieysc bráć trzeba, iáko to; Ieżeli z obstrukcyi álbo z zápalenia, álbo *ex Scyrrho* Wątroby pochodźi, rożeznánie tego i znáki są opisane przytychże chorobách. Ieżeli pochodźi z obstrukcyi pęcherzá żołći; znáki są te: náprzod exkrementa bywáią białe, konstypacya *ex defectu bilis*, ktora exkrementom dodáie żołtośći, i *facultatem expultricem* promowuie. Uryná bywa bárdzo żołta, zdáiąca się bydź czárna, álbo gęsto czerwona, w krorey zmáczawszy chustkę, żołtość się wydáie. Ieżeli pochodźi z zepsowánia żołći, ná ten czás exkrementa bywáią bárdzo żołte tákże i vryna, osobliwie gdy się *in febribus putridis* przydáie; ktora ieżeli *Crytice* przypadnie: uwalnia od gorączki, ieżeli zás *Symptomatice*, oraz z nią trwa. Ieżeli pochodźi

chodźi z powierzchniey iákiey przyczyny, łatwo rozeznáć.

Progn: Zołtaczka, ktora pochodźi (z obstrukcyi *vesiculæ fellis*,) byle nie pochodźiła z kámykow w niey porosłych) łatwa iest do uleczenia. Ieżeli pochodźi z zátwardzenia albo nábrzmiałośći álbo *Scyrrho hepatis*: niebeśpieczna iest, gdyż puchlinę przynośi.

Kuracya náleży ná oddáleniu przyczyn: to iest: ieżeli pochodźi z áffekcyi wątroby, o tym masz ná swoich mieyscách w tymże traktáćie. Ieżeli zás pochodźi z inszych przyczyn; ná to podáią się rożne sposoby. Náprzod potrzebne są purgáńse, womitoria, wanny pocące, kąpieli, lekárstwá ná poty &c.

Purgans. *R. Pulv. Rhabar. dr: i Tartari Vitriol. gr: 12. Therebinth. lotæ, dr: i, cum Conser. Calendul. vel Rosar. f. bolus.*

Item. R. *Rad. Rubiæ tinctor. Curcumæ áá. Vnc: S. Herb. Chelidon. major. Chamædr: Flor. Centaur: utris áá M. S. Fol. Senæ el. Vnc:i: Rhabar. dr: 6 Macis, Cinam. áá. dr: i. Croci, scr:i. Sal. Tar: dr: i. incis. infund: in Vini gener: lib: 3i digere, colatura detur quotidie Vnc: 4.* Ieżeliby chory sposobny był do womitow, záraz z początku choroby dáć ná nie, krwie pusczenie też pomocne iest, á osobliwie tym ktorzy iey máią dość.

Item. Purgans, *R. Electuar. Diacathol. dr: 2.*

M: f.

Antim: diaphor: gr: 7. Rhabar. dr: i. Mercur: dul. gr: 6 M. f. bolus, dla słabszych trzeba mniey dáć.

Po Purgánsách trunek doświadczony.

R. *Rad: Rubiæ tinct: Vnc: S. Fol: Chelid. M. i. Absinth: Pont Centaur. úris. áá. pug: i. Cinam. dr: S. Croci scr: S. infund: in Vin: lib: 2. per noctem. colatura edulcoretur Sacchare*, day ná dwá rázy. *Vel R. Marrubij Sicci, M. i. Rhabar. el. dr: i. Schœnan: incisi scr: S. Croci gr: S. speciesrum Diahord. Abb: scr: 2. f. nodulus pro Cerevisia, quam bibat patiens, mane & Vesperi.*

Item. Weź korzenia Chelidonii, Iałowcu rowne częśći, stłucz, náley winem, to Wino piy po kieliszku ná noc.

Pigułki doświadczone.

R. *Pulv. Curc: Rhabar. áá. dr: i. S. Cort. Cappar: Rad: Asari, áá dr: S. Extr: Gentianæ, Centaur. úris, áá. dr: i. S. Salis Absinth. Vnc: S. Sem. Nastur: dr: S. Erucæ, scr: S. Elixir. Propr. Vnc: S. cum S. q. Gum. Ammon: f. Mass. ex qua for. pill: dosis (quolibet die) úro. 7. vel 9.*

Item. Osobliwym sposobem służą ná tę chorobę łayna kokosze, owcze, kozie, pśie, końskie, lubo rozmaćiwszy z Winem, álbo też ćiepłym piwem przecedźić i dáwáć pić, álbo ná proch miałko utarte i zádane w czymkolwiek, po zázyćiu położyć się i nákryć iak naylepiey dla zápocenia.

Item, Pśia tłustość destillowana iest oso-

bliwa ná żołtaczkę dáiąc w piwie, álbo w Winie. *Item. R. Spir: Tartari, Salisarm. aã. scr: i. Antimon. diaph scr: S. Rob. Samb. dr: i. Aqv: Chelid. vnc: i. Cinam vnc: S. M. detur.*

Ieżeliby słábość wielka była; *R. Aqv. Centaur. utris. Fumar. Fragar. Cinam. aã. vnc. i, Rasur: Ebor. Marg. pr. C. C. pr. Tinctura Croci, aã. scr: i. Spir: Sal. scr: S. Syr. de Cinam. dr: 6: Misce: detur cochleatim.*

Item. Ná żołtaczkę niektorzy przykłádáią Lina żywo rozpłatánego ná żołądek, drudzy ná podewszy.

Item. Niech chory vrynę puszcza przez trzy dni w náczynie miedźiane, ktorą wyláć do garká, warzyć do połowy, potym wyláć w ćiekącą wodę. *Item.* Wsadź chorego do wanny pocącey, rozpal kilka sztuk zuzel kowalskiey, kładź po iedney do wanny, ktorą chory niech vryną własną, (ná to przygoowáną) skrápia, álbo polewką zrobioną z náśięnia konopnego.

I to rzecz pewna, wsadźić chorego do wanny, kurzyć w niey łaynámi kokoszemi, (kłádąc ie ná węgle) żeby się chory poćił, ten pot śćieráć chustą ná doł.

Item. Papugę ususz iáko naylepiey, zetrziy ná proszek, day go ná raz ćwierć łota, iest doświadczony.

Item. Warz vrynę chorego w nowym gárku,

ku, do połowy: nákrywszy? potym zákop w końskim gnoiu świeżym.

Item. Niech chory vrynę puscza ná świeże łayno końskie: iest rzecz pewna.

Proszek pospolity ná Zołtáczkę.

R. Rhabar. Curcumæ, Rasur, Ebor, ad dr: i. Spicæ Ind. scr: S. Sem: Aquilegiæ scrup: 2. M. f. pulv: dos. dr: i.

Item Proszek z glist źiemnych ususzonych iest skuteczny, ná raz puł ćwierći łota.

Item. Niektorzy rozpaláią złoto, ktore gászą w Winie, i to Wino piią.

Dekokcya doświadczona.

R. Cholid. cum toto, M. i, Flor. Hyperic. M. S. Rasur. Ebor. Pulv. Stercor. Anser. aã. vnc: S. Croci dr: i, incisa coqv: in Vini & Aqv Chelid. p. æq. niech chory piie ná raz po kwaterce ná noc. *Item.* Náśięnie Orlikowe iest doświadczone. *Item. R. Sem: Nastur. scr: 2. Aquileg Croti, aã. scr: S. f pulv.* day go ná raz w Winie. Prośći ludźie warzą Boże drzewko w wodźie, przecedźiwszy piią co dźień; osobliwie kurcząt łayna suszone i w proszku záżywáne? znácznie pomagáią.

Item. Weź Iałowcu, liśćia Chelidonij oboyga po garśći, korzenia pietrusczánego, kopru włoskiego, oboyga po garśći warz w wodźie przecedz, piy zráná i ná noc, po puł kwarty. W teź dni kąpać się w wo-

 dźie

dźie w ktorey warzyć tatárſkie źiele, wyſzedſzy z kąpieli, ćiało otrzeć chuſtą zmoczoną wodką Chelidonii.

I to pewna. *R. Marrabij, vnc: 2. Lupuli vnc. i. Rad: Bugloſ. Enul. Eupator. aa. dr: S. Rhabar. dr: i. Ligni Aloes, dr: i, S.* warz w pułgarcu Winá záſzpuntowawſzy áż trzećia część wywre, przecedz, przyſłodź, dáway choremu po kwáterce. Ieżeliby gorączka byłá, miáſto Winá warz *in Aqv: Endiv.*

Item. Rzecz pewna wſzedſzy do kąpieli, nápiy ſię ſoku zrzodkwi, powtorz ieżeli trzebá. Máią inśi zá ſekret pić vrynę dźiećięcą, álbo włáſną komu to ſmákuie niech tego ſekretu ſprobuie.

Rzecz doświadczona. *R. Verm: terr: lotorum & in vmbra ſiccat. Vnc: i. Rhabar: dr: S. Stercor. canis exſiccati, Vnc: i. S. M. f. pulv.* dáway ná raz po ćwierći łota co dźień, w czymkolwiek uznaſz ſkutek oſobliwy.

Baby też udáiąc ſię mędrſzemi nád Medykow (wynálażſzy żołtaczkę wnętrzną, ktorą w ludźi wmawiáią: ále iáko ſtárym ſzálbierkom wierzyć nie trzeba.

O Wrzodźie martwym Wątrobnym.

Ktory názywa ſię Scyrrhus Hepatis.

SCyrrhus (to ieſt wrzod twárdy nieboleiący

cy ná Wątrobie) rodźi śię z humoru grubego zá czáśem ztwardźiałego álbo śpiekłego.

Dwoiaki iest *Scyrrhus*? ieden názywa śię *exquisitus*, to iest bez żadnego bolu.

Drugi *non exquisitus*, w ktorym nieco bol śię wydáie.

Dwoiako rodźi śię *Scirrhus* w Wątrobie álbo gdy śię zlewaią humory grube do niey, i tám śię śpiekáią; álbo gdy śię Wątroba zápali lubo nábrzmieie i potym ztwardnieie.

Znáki *Scirrhusa* są te: Twardość w práwym boku, dáleko większa ániżeli w zátwardzeniu Wątroby, o ktorym było wzwyż.

Item. Ciężar w boku ták iáko kámień iáki, bolu żadnego nie masz áni gorączki, (kiedy iest *exquisitus*) gdy zás nie iest *exquisitus*, bol bywa máły.

Item. Leżenie trudne ná bok lewy, álbowiem Wątroba twardá, żołądek náćiska przytym bywą cerá bládá, i ćiáło powoli niszczeie.

Rrogn: Scirrhus exquisitus: iest nieuleczony, álbowiem przynośi puchlinę. Ieżeli śię zás zbierze, gángrenę álbo kancer spráwuie, á potym śmierć.

Ieżeli śię przyda w żołtacce, álbo też żołtaczka do niego, wielkim niebespieczeństwem groźi. Gdy zás *Scirrhus* nie będźie *exquisitus*, może bydź uleczony, ále z wielką bárdzo trudnośćią.

Spose-

Sposoby do Leczenia.

KUrácya záwiſſa *in aperientibus & ſolventibus decoctionibus*, iáko maſz o tym *in obſtructione hepatis*. Oprocztego ieżeliby twardość wielka byłá, dáwáć te pigułki otwieráiące. *R. Gum. Ammon. depur. dr: 2. Bdell. Styracis, aã. ſcr: 2. Extr: Rhabar. dr: i. M. f. Maſſ: doſis dr: i alternis diebus.*

Vel R. Aloe Opt: Gum: Ammon: depur: aã. Vnc: S. Mercur: dul. dr: 2. Diagred: Sulph: dr: i. cum S. q. Oxymel. *Sqv ll. f. M doſis ſcr: 2 ſæpius.*

Item. Conſerva Marrubij z Terpentyną Cypriyſką często záżywana, pomocna ieſt. Chory nie ma co inſzego pić, tylko Wino wolne w ktorym ſtal gáśić.

Do powierzchniego przykłádánia należą rożne plaſtry odmiękczáiące, Fomentacye, *Linimenta, vngventa, ſemicupia, &c.*

Fomentum. R. Rad. Althæ Bryonia, Lilior. alb. aã Vnc: i. Fol: Malvæ Violar. Parietar: Agrim. Abſinth: aã. M. j Sem: Lini, Fanugr aã. dr: 3. Flor: Chamomill: Melliloti, Roſar. aã. pug. i. Coqve in tribus part. aqv: Fabror, & una parte Vini, colat. foveat regio hepatis bis in die, ſi ſit Scirrhus contumax. adde Rad. Irid. Illir. *Ebuli aã. p. aqv deinde vngatur ſeqv. Linimento.*

R. Ol. Lilior. alb: Chamomill. Amygdal. dulc. aã Vnc: i. Ol. Roſati, Abſinthij aã. Vnc: S. Gum. Ammon. in acet. Sol. dr: 3 Adipis Anſer. Vnc: S.

Ceræ,

Ceræ, q. S. f. Linimentum. Vel R. Rad. Altheæ, Lilior: alb. coct: & contus aã. Vnc: 3. Caricar. pingv. coct: nro. 6. Ammon: Bdell. in acet. Sol. aã. Vnc: i. Styr. liqv: Vnc: S. Adip. Anser. Gall. Medull crur: Vaccæ, aã. Vnc: 3. Ol. Lilior. Chamomill. Ceræ. aã. q. S. f. Empl. Gdy ſię zbierze, otworz go iáko nayſzerzey żeby materya wolny odchod miała, á chorego trzymay iák naylepiey dietą chceſzli mu porádźić, i z wielkiego niebeśpieczeńſtwá, onego wyprowádźić, ktorego rzadki vyść może. Ze ſię mało podało ſpoſobow wnętrznych do otwieránia twardośći zbytniey Wątroby: nie dźiwuy ſię? máſz ich bowiem wiele w kurácyi zátwardzenia Wątroby, ktorych záżyway, i w tym przeſtrzegam, áby chory nie pił piwa, tylko álbo Tyzánnę, álbo Dekokcyą *ex lignis Salasfars Santaliis, &c.*

O PVCHLINIE.

Ktora názywa ſię Hydropiſis.

TRoiaka ieſt Puchlina. Pierwſza názywa ſię *Anasarca*, álbo *Hiposarca*, álbo *Sarcites*, álbo *Leucophlegmatia*. To ieſt roześćie ſię po wſzyſtkim ćiele, humoru flegmiſtego, białego z wodniſtym humorem zmieſzánego.

Druga názywa ſię *Aſcites*, álbo *Vitriculariũ*, to ieſt gdy flegma przewyżſza humor wodniſty,

ſty, z ktorym zmieſzána, rozchodźi ſię po ćiele.

Trzećia názywa ſię *Tympanites*, to ieſt żywota ſámego nádęćie z wiátrow, rzadko iednak ſamá przez ſię bywa, ále poſpolićie łączy ſię, *cum Aſcite.*

Znáki Anarſaki. Ciáła wſzyſtkiego nábrzmiałość, cerá blada gorączka wnętrzna wolna, prágnienie małe, vryná biała i ćieńka, oddech ćięſzki, i gdy palce nátłoczyſz ktorą część ćiała, długo dołek trwa.

Znáki *Aſcitis.* Zywotá wielkie wzdęćie, ktore práwie co dźień przybywa oſobliwie po iedzeniu i pićiu, wyżſze częśći ćiała niſzczeią i ſchną iáko twárz, ręce, pierśi, niżſze záś częśći, iáko goleńie, nogi, moſzna puchną z ktorych gdy ſię puchliná ſáma otworzy (że przez ńie wodá odchodźi) pod czás uwalnia od choroby.

Item. Leżąc; z boku do boku czuć znácznie przelewáńie ſię: przytym oddech częſty i ćięſzki, dla náćiſkánia *Diaphragmy*; ćiáłá przytym bládość: Káſzel pod czás ſuchy á pod czás wilgotny, gorączka wnętrzna, uſtáwiczna, vryná czerwona z grubym ſedimentem, twárz żołtáwa niby w żołtácce.

Znáki *Tympanitis* Zywotá wielkie wzdęćie, ták że gdy weń uderzy, Echo ſię wydáie iáko z bębná, przytym chory nie czuie

żadne-

żadnego ciężaru w żywocie i przelewánia; iáko bywa *in Ascite*; przed záczęciem tey choroby morzyska około pępka poprzedźiły, w krzyżach bol bywa znáczny, gdy się chory wznák położy, ná ten czás żywot iáko kámień twardy, prágnienie bywa ustáwiczne z gorączki wnętrzney, uryny trudne odchodzenie, ápetytu utracenie, ná twárzy odmiany nieznáć.

Przyczyny pomienionych rodzáiow puchlin, powierzchowne i wnętrzne.

Wnętrzne są te: Náprzod słaba i źimna, álbo gorąca konstytucya Wątroby, wrodzona álbo nábyta: tákże zátwardzenie oneyże álbo *Scirrhus* ták Wątroby iáko Sledźiony; tákże zbytnie płynienie krwi, lubo z nosa, lubo przez Hæmorrhoidy, lubo mięsięczna, lubo przez rány iakie; tákże przez flux od Wątroby, álbo przez biegunki, álbo zbytnich potow, álbo z odchodzenia z zbytniego vryny iáko bywa *in Diabete*, álbo też z przetrzymánia Hæmorrhoidow, mięsięczney choroby, potow zwyczaynych, &c. Tákże przydáie się puchliná z chorob ćięszkich i długich. iáko to z gorączki długiey z kwartány i innych; Oprocz tego *ex Mesenterio, Pancreate, intestinis Renibus vesica, & vtero male affectis*: puchliná rodźi się z osłabienia tych części ákciy: przez ktore własny

ſny aliment w wodniſtą obraca ſię materyą, bywaią też pryſzcze ná Wątrobie, ktore gdy ſię pootwieráią, wodniſty z nich humor rozchodźi ſię po żywoćie; tákże i z ſámych kiſzek, gdy przez pory otwarte w nich wodniſty humor *per tranſpirationem, in cavitatem abdominis* exſpiruie, pochodźi i z nerek poránionych od kámienia oſtrego álbo piaſku, gdy *Serum ſegregatum à ſangvine non ad Vretbras* ále *extra in abdomen*: wychodźi.

Przyczyny powierzchne ſą. Pićie zbytnie gorących trunkow, ktore gorącośćią ſwoią tłumią ćiepło przyrodzone; tákże fermentácyi żołądka (ná ktorey *Chyloſis* náleży) niedopuſzczáią Pićie też częſto wody (kto do niey niezwyczayny i iedzenie częſte fruktow) przyczyną bywa puchliny, iedzenie tákże niezwyczaynych rzeczy żołądkowi przećiwnych: iáko ſię námieniło *in Pica & Malatia*, zkąd pochodźi *Anorexia*, potym puchlina, *Venus* też niepomiarkowana, bywa przyczyną tey choroby.

Progn: Káżda (z pomienionych) puchlina im ieſt dawnieyſza, tym do leczenia trudnieyſza. Między niemi *Anaſarca* to ieſt wodniſta, mniey ma w ſobie niebeśpieczeńſtwá *Aſcites* i *Tympanites*: niebeśpieczne ſą ile z iakiey przyczyny znáczney pochodzą, iáko to; gdy *ex Scirrho hepatis*, álbo *Lienis*,

álbo z wrzodu iakiego wnętrznego, z obstrukciy záſtárzáłych, &c. Ieżeli záś z iakiey inſzey przyczyny, to ieſt z zbytniego pićia, z obſtrukciy niedáwnych, łatwo mogą ſię uleczyć.

Item. Puchlina pochodząca z obſtrukcyi śledźiony: nie ieſt ták niebeśpieczna, iáko z obſtrukcyi Wątroby, álbo *ex defectu ſalis volatilis in ſangvine.* Gdy ſię puchlina przyda w iakiey chorobie ćięſzkiey: śmierć pewną znáczy.

Item. Ná początku puchliny, gdy biegunka przypadnie: uwalnia od niey, gdy ſię záś przyda w dawney puchlinie, złym ieſt znákiem. *Item.* Vryny zátrzymánie álbo z ćięſzkośćią odchodzenie, przytym zbytnie prágnienie, oddech ćięſzki; znáczy puchlinę nieuleczoną. Gdy záś vryny więcey odchodźi áníżeli chory piie, dobry znák.

Item. Pryſzczyki álbo mákuły, wydáiące ſię po golęniách, znáczą wielkie niebeśpieczeńſtwo. *Item.* Gdy w nogách pokażą ſię exulcerácye, przez ktore wiele wychodźi wodniſtego humoru: czáſem uwalniaią od puchliny, á pod czás i duſzá z niem oraz nieſpodźianie wypływa.

Item. Gdy ſię pokażą po golęniách mákuły czerwone álbo śine, znáczą przyſzłą gangręnę. *Item.* Gdy chory nie czuie

prze-

przelewánia álbo burzenia po kiszkách, przytym ma prágnienie wielkie, i kászel. zły bárdzo znák.

Item. Opuchli około pełni gorzey się miewáią i pod ten czás naycześciey umieráią.

Item. Uryna zápalona; to iest bárdzo czerwona i iasna; Ná siłách upadnienie, puls prędki gęsty i głęboki, rąk i nog ziębnienie, znáczą puchlinę śmiertelną.

Item. Ktorzy przez Medykamenta z puchliny wychodzą, á znowu się do nich wracaią: są *incurabiles*, dla tego że sobie dáią przyczynę piciem trunkow, niezáchowuiąc po kuracyi diety, ktora iest naypierwszym fundámentem kuracyi tey choroby.

Tympanites, ktora pochodźi *ab atrabile*: śmiertelna iest. w ktorey gdy się przyda zápalenie pępka, álbo muszkułu *in abdomine* znáczy śmierć bliską.

Sposoby do Leczenia.

KTorakolwiek puchlina z pomienionych będźie, kuracya iey náleży ná wyprowadzeniu materyi; z ktorey iest puchliná i ná oddáleniu przyczyn, z ktorych się rodźi; potym ná utwierdzeniu częśći nárusszonych álbo osłabiałych ktore są przyczyną. Ieżeli tedy pochodźi z obstrukcyi Wątroby álbo Sledźiony i *Venarum Mesaicarum* álbo *ex Scirrho, &c.* te leczyć potrzeba sposobámi tym

áffek-

áffekcyom náleżytemi, ktore podáły śię ná swych mieyscách, oprocz tego podáią śię sposoby ná uleczenie puchliny ktoreykolwiek z pomienionych, ktorych Medyk uważny według rożnośći i przyczyn, może záżywáć i one odmieniáć.

Náprzod tedy w iakieykolwiek puchlinie, purgánse są naypotrzebnieysze ktore nie máią bydź mocno, i często záżywáne, osobliwie *in Tympanite*.

Purgans. *R. Rad: Eringij, Rubiæ tinctor. Apij Petroßil. Emul. Camp: aā. Vnc:i. Rad: Valer. Asari, Ebuli Irid. Illir. aā. vnc:S. Cort: Capp: Frax. Tamar: aā dr: 6 Fol. Agrim: Cetar. Capill: Ven. Chamædr: Hyper. Absinth: Centaur: aā M.j. Soldanell M.S. Sem: Dauci, Petros. Fænic: aā: vnc:S. Liquir: dr: i. incisa & consusa decoqv: in Aqv: Chalyb. R. Colat: expreßæ lib: 2. inf. Senæ el. Vnc: i. S Agarici in nodul. ligat. dr: 3. Sem. Ebuli, Rad. Ialap. Mechoac. Zinzib aā. Vnc: S. Rhabar: dr: 3. diger: per noct: colatura cocta & expreßa, adde* Syrup: *Rosat: Sol: Vnc: 4. Clarificetur, S A. claro liquori adde Spir. Tartari dr:i. detur pro 4 vicibus, alternis diebus.* Przytym chory niech záżywa purgánsu formalnego, raz wtydźień tákiego álbo podobnego. *R. Senæ el. Turbith: gumm. Hermodactil: Sem. Ebuli, Ialap. Mechoacan. aā. dr: i. Cremor. Tart. dr: 2. Gum: Perv: dr: S. Pulv: Diambr: Diarhod: Abbat.*

Abbat. *Sem*: *Fæniculi*, *aā*. *scr*: *i*, *M*. *f*. *pulv*. *dos*. *dr*: *i*. námoczywszy ná noc w Winie, názáiutrz zámieszáć i wypić.

Wina záprawne (ktore názywáią Medicata) są skuteczne, náprzykład:

R. *Rad*. *Asari*, *Mechoac*. *aā*. *vnc*: 2. *Rad*. *Ireos nostr*: *Cort*: *Ebuli*, *Sambuci aā*. *vnc*: *i*. *Enul*: *Camp*. *vnc*: *S*. *Comar*: *Absinth*. *Epithymi*, *aā*. *pug i*. *Senæ el*. *vnc*: *i*. *Soldanell*: *dr*: 2. *Trochisc*: *d*. *Rhabar*. *d*. *Eupator*. *aā*. *dr*: *i*. *Macis*, *Cinam*. *aā*. *dr*. *S*. *Scamnon*. *scr*. 4. *Vini albi libr*: 3. niech stoi w ćieple przez kilka dni, przecedz, wyćiśniy dáway ná raz po trzy álbo cztery vncye.

Item. Ná śćiągnienie wodnistego humoru z ćiáłá, naylepszy iest sok z korzenia Kosaccowego, dáiąc go ná raz vnciy trzy z winem przydawszy Manny Kalabryny: ktory ták przez stolec iáko i przez vrynę wyprowadza wodnistość.

Item. Rzecz doświadczona. Weź skorek zwierzchnich skrobanych ná doł, z korzenia Romanowego źiela, námocz w gorzałce, przecedźiwszy piy po kieliszku purguie dobrze, i wilgotność z ćiáła wyprowadza. Ubodzy ludźie záżywáią ná śćiągnienie puchliny proszku z źiarnek Hebdowych, álbo Bzowych, nie bez skutku.

Item proszek pewny.

R: *Herb*: *Gratiolæ*, *Soldanell*. *aā*. *dr*: *S Cinam*. *Macis*,

Macis ää. scr: S. Salis Fabar. gr: 18. M. f. pulv. day go w ćiepłym piwie z powtorzeniem, iest doświadczony.

Item. Myrobolani Indi cum Rhabar. są skuteczne; á osobliwie *Mercurius dulcis vitæ*, wodnisty humor wyprowadzáią, przydáiąc do nich *Diagred:* álbo *Resin: Ialap.* lubo *Turbid: Mercurius* też *diaphoreticus* iest osobliwy *in Tympanite.* Iednak iáko się wzwyż námieniło strzedz się walnych i częstych purgánsow, ktore słabiac ćiepło przyrodzone, przyczyną bywa do rodzenia się większey wilgotnośći, naylepiey wyprowadzáć puchlinę przez vrynę, przez poty, przy wolnych purgánsách, á przytym dáwáć *corroborantia hepar. & splen.* Miasto purgánsow częstych dáwáć Enemy. Náprzykład: *R. Pulp. Colocynth: dr: i. infund. in Vin. alb: Vnc: 3. per noctem colaturæ expressæ adde, decoctionis intestinorum Vervecis, lib: i. Olei Comm: Vnc: 2. Salis Petræ fusi, vnc: i, Aceti fort: Cochl: f. Enema. Vel R: Decoct: Emoll: lib: i. Vini Emmet. turbidi, vnc: 4. Diaphan: vnc: i.*

Item. Vryná dźiecięczna z oliwą i z miodem zmieszána i przywarzona, dobra iest; Krwie pusżczenie w puchlinách nie náleży, chyba aby puchliná pochodźiła z przetrzymania Hæmorrhoidow, álbo mieśięczney choroby, i to záraz zrázu.

Kauterye, pryſzcze, bańki ſieckáne częſtokroć gángrenę ſpráwuią, záczym lepiey ſię od tych applikáciy wſtrzymáć; *Paracenthesis* (to ieſt otwieránie puchliny) rzadko komu pomogłá. dla czego ſpoſob iey iáko niebeśpieczney: opuſzcza ſię.

In Anasarca & Tympanite, *diuretica* ſą bárdzo potrzebne; ná co ſłuży. Weź Iáłowcu gárść dobrą, przetłucz go warz w Winie, przecedz, przyday *Spir. ſalis* według potrzeby, dáy wypić.

Item. Day ſoku z Trybule ná raz trzy vncye zráná. *Item.* Terpentyná *cum Extracto granor. Iuniperi*, *& Tartaro Vitriolato.* Służa ná to, *Spir: Sal. Tart: Vitrioli* *Salia* tákże *Lixiviosa*, to ieſt *Fabarum Abſinthij*, *Iuniperi*, *&c.* Kuracya záwiſła ná korroborácyi Wątroby, álbowiem prożno wodę wyprowadzamy, ieżeli rodzeniu iey nie zábieżemy; Więc ná korroborácyą Wątroby ſłuży, *Electuar: Cyphoides.* dáiąc ná raz puł uncyi, deſcrypcya iego tá ieſt; *R. Paſſul. Corinthic: mund. libr: S. in S q Vini generoſi coque. ad pult: conſiſt: trayce per Setaceum, pulpæ traiectæ adde conſervæ Anthos Cort. Citri Condit: Cinam: aã. dr: i. Pulv: Aromat. Ro at: Dia margar. cal: Dia Cinamomi, aã ſcr. 2. Ligni Aloe. odoriferi, dr: S. Croci, ſcr: S f Elect.* Chory ma bárdzo mało pić, i owſzem wielkie wſtrzymywa-

mywánie od pićia, (oprocz lekarstw) wielu do zdrowia przyprowadźiło.

Ieżeli chory ma zbytnie prágnienie, dáwáć mu Dekokcyą *ex Ligno Gvaiaci Sasafras.* przydáwszy *Baccar: Iuniperi, pro potu ordinario*, może też po troszе do Dekokcyi przylewáć Winá, ustá przytym często płokáć wodą, w ktorey kilka rázy stal rozpaloną zágáśić octu do niey przymieszáwszy, Mastyx też często w uśćiech zuć. Potraw chory ma záżywać częśćiey pieczystych, ániżeli warzonych, strzegac się słodkich zápraw ile można.

Purgánse osobliwe ná Sprowadzenie Puchliny.

R. *Resinæ Ialapp: amygdal: Sabactæ scr:* S. *Trochiscor Alchand:* gr: 5. *Resinæ Gumi Gut:* gr: 3. *Mercur:dulc:scr:* S. *Olei Carvi, gut:* 3. *cum* S. q. *Extr: Absinthij f. pill nro.* 11. ná raz. *Vel R. Fol. Senæ el.dr:*3. *Rhabar. dr:* 2. *Herb. Trifol. fibrini.* M. S. *Tamarindor. vnc:* S. *inf* S. q. *Aqv: Ebuli & Vini, per* 12. *hor. Colatura coctæ & express. adde Manna Cal. vnc:*i. S. *Syrup: de Spina Cervi vnc:* i, *de Succo Rosar. vnc:* S. *Clarif:* S. *A. & adde Spir: Tartari, gut:* 20 day ná raz.

Pigułki też *ex Gum: Ammon. cum Mercurio dulcificato* często ie dáiąc znácznie pomagáią. *Item. Pulv: Ialapp: cum Gumi Peruviano & Tartaro Vitriolato*, według propor-

cyi lat i nátury akkommodowány, ieſt dobry; oſobliwie dla proſtych ludźi.

Mercurius Nitratus albo *Corallatus*, ieſt *Arcanum in Aſcite & Tympanite, cæteris nil iuvantibus.* *Item.* Pigułki *Lunares* zwane ſą te. *R. Extr: Elaterij gr: 12. vel 15. Mercur: dulc: ſcr: S. Trochiſcor Alch. gr: 5. cum S. q. extr. Abſinth: f. pill: probata.* Máią też niektorzy zá ſekret proſzek z uſuſzonego Bufona, dáiąc go ná ráz ſcr: i. (trzeba mu łep ućiąć, nogi i wnętrznośći wyrzućić) *Bufo* názywa ſię żába źiemna.

Item. Purgáns oſobliwy ná puchliny ieſt: *Electuarium Hidragogum Sylvij*; Inśi też wydrázáią korzeń przeſtępowy, (nie ruſzáiąc go z źiemie, iák ſię weń wody nápełni tę wodę wybieráią i piią, purguie dobrze puchlinę; ále że ieſt obrzydła chyba grubym náturom ſłużyć może.

In Aſcite iáko ſię iuż námieniło, że purgánſe bárdźiey ſzkodzą, lepiey záś ſłużą *Diuretica* i *Diaphoretica*, ná co podáią ſię ſpoſoby. *R. Ciner. Geniſtæ, lib: 1. Vini albi, libr: 4: Sumit. Abſint. pug: 2. extra, Lixinium*, dáwáć zrána i ná noc po 4. vncye, ieſt rzecz doświadczona, *Arcanum duplicatum* ieſt bárdzo dobre: tákże *Salia* wyćiągnione *ex excrementis animalium*, vrynę dźiećięczną niektorzy piią, niewiem czyli z pożytkiem, ieſzczem tego ſekretu nieprobował.

In Tympanite to ieſt w wietrzney puchlinie pożyteczne ſą; *Spir: Nitri dulc. Oculi Cancr: Antim: Diaphor: Bezoart: Ioviale, Mixtura de tribus, &c.* Ieżeli pochodźi z przyczyny nerek, ſłużyć będą: *Oleum Scorpionum, Sal. Fabarum, Geniſtæ, Fini Columb. Spir. Vitrioli aut nitri imbuta. Item. Spir. & Sal: Volat: Vrin.* przytym Wanny pocące, frykacye, vngventa, linimenta, rożne plaſtry, kathaplaſmy, bánki ſuche, &c.

Item. Ná puchliny wielom pomaga, czoſnek w gorzałce moczony, ktorą przecedźiwſzy pić. *Item. Album Græcum* ſuſzone, ná proch ſtárte i dáwane po kilká kroć; ſpędza puchlinę.

Purgáns oſobliwy ná puchliny.

R. Pulv. Rad. Eſulæ gr: 8. Gumi Perv. gr: 3. Cinam. ſcr: S. Sal. Tartari gr: 12. cum Rob: Sambucci f. bolus.

Gdy ſię kędy pokázuie zápalenie álbo zpryſzczenie przez ktore wilgoć odchodźi, dla wyſuſzenia: záżyway tego do poſypowánia. *R. Rad: Liquir. pulv: Cretæ Colon. aã. Vnc: S. Lap. Calaminar. pr: Myrrhæ el. aã: dr: i. M. f. pulv.* ktorym poſypowáć częſto.

I to ná puchlinę bárdzo dobre.

R. Herb. Abſinth. ſumit: Centaur. aã. M. S. Baccar. Iuniper. M: 2. Rhabar. el. vnc: S. Cinerum Geniſtæ, Tamariſci vel Fabarum aã. vnc: 4.

Vini albi, libr: 4. dirigere colaturæ detur sæpius, vnc: 6. I to pewna. *R. Succi Iridis, vnc: S. Seri lactis vnc: 3. Mellis de spum: vnc: i: f: levis ebull. Colaturæ add: sp. i: nard. scr: S Cinam scr i. diagrid: gr: 5.* zmieszay day ná raz uznasz skutek. Dekokcya osobliwa. *R. Fumar. Eupator. aa. M. j. Rad: Asari Hirundinar aa vnc: S. Baccar. Iuniperi, vnc: 2. Rasur. Ebor. dr: 6. Nucis Mosch. Santal: Citr: aa. vnc: S. macerentur in S. q. Vini per 24 hor: dein leniss. decoqv colaturæ detur vnc: 5. bis de die. præmissis purgationibus, hoc remedio Quercetanus, e medio sustulit, omnis generis Hydropisis.*

Vinum Medicatum R. Herb: Absinth: Pont. Borag: Cuscut. Soldanellæ, aa M S Rad: Petroslel. Fænicul. Apij aa vnc: S. Polipod. Liquir aa. dr: 5. Fol: Senæ. vnc: i. Cinam. Galan. aa. dr: i. Vini q. S. f. digestio, colaturæ detur bis de die pro dosi vnc: 5.

Ad Hepar de opilandum. R. Conserv: Cichor. Fumar. aa. vnc: i. S. Rad. Cichor. cond. dr: 2. Spetier. Diarhod. Abb. Diatr: Santal. aa. scr: 2. cum S. q. Syr. Acetos, Citri, f. Elect. Vel R. Sp. Dialaccæ Diacurc. aa. dr: i. Throchisc. d. Rhab. d. Eupat. aa dr: i. S. Hepat. Lupi pr. dr. i. Soldanell. scr: 2. f. pulv. dos. dr: i.

In Ascite. R. Herb. Absinth. Vel Flor. Centaur. áris M j Baccar. Iuniperi, M 2. Rhabar: el. vnc: S. Ciner: Genistæ, Tamar. aa. vnc: 4. Vini

optimi, libr: 4. diger. in calido colatura detur bis de die, dosis unc. 4. est experimentum, toties probatum.

Sekret Włoski ná Puchlinę.

WEź ſtáli ſubtelno piłowáney vnc:iednę, octu mocnego funt, zmieſzay ná żeláżney łyſce, warz aż do ſuchośći, wyiąwſzy ſtal ſuchą z łyſzki, prześiey ia przez ćienką chuſtkę, przyday do niey proſzku z żołędźi tyle dwoie, zmieſzay dáway ná raz po dwa złoty co dźień w roſole álbo w konfekćie rożowym ieſt ſekret pewny, iáko piſzą.

Item Weź ſoku Babczánego, ále nie z żywey baby boby wnętrznośći wygryzł, lecz Błki źielá ták zwánego; wley go w gárczek, ktory nákryy płotnem gęſtym, ná to płotno náſyp popiołu bukowego, álbo dębowego, nákriy pokrywką, warz wolnym ogniem do połowy, (to ieſt żeby połowicá wywrzáła) przecedźiwſzy dáway choremu po 4 vnc: ná raz co dźień, ieſt rzecz pewna.

Item. Sok wyćiśniony z korzenia lilij białych (przydáwſzy do niego trochę miodu) piiąc go: wywodźi wodniſtą materyą.

Item. Radix Hirundinariæ w Winie moczony, to Wino piiąc, znácznie wywodźi puchlinę. *Item. Euphorbium cum extracto Cassia* zmieſzáne, potężnie puchlinę wywodźi.

In Tympanite po purgánſách wolnych *ex*

Mercu-

Mercurio dulcif. aut Nitrato. daway ná noc i zrána te pigułki. *R. Trochiscor. d. Aniso d. Cappar. aa. vnc:2. Rhabar. opt: dr: 3. spodij dr: 2. Spicæ, scrup: 2. pulv: excip. Extr: absinth. ex Massa form. pill. consv. magnit. dos. nro. 7.*

Item. R. Mass. Pill. Aggreg. scr: 2. Elaterij optimi gr: 4. f. pill. pro vna dosi, sunt expertæ.

Deinde R. Vrinæ pueri impoll: lib: 1. Salis Nitri puri dr: 6. bull. in ignem, ad consumpt: 3tiæ part. tą Dekokcyą náćieray żywot cáły często, álbo chustę w niey zmoczywszy przykłáday. Niektorzy z tabáczanego liśćia wodkę wypaloną piią, ná spędzenie puchliny, Inśi zá rzecz sekretną máią to: biorą od Kotlarzow proszek z miedźi, ktory mieszáią z łaynámi gołębiemi, moczą to w Winie przecedźiwszy piią *sub custodia*, iák śię im nádáie ten sekret, (wiem dobrze) ále zámilczę. Ieszcze sekret; Weź vryny kozłowey náprzykład puł kwarty, námocz w niey tłuczonego Iałowcu, ileć śię będźie zdáło: przecedźiwszy piy co chcesz.

Płaster prosty domowy sekretny, nie tylko ná puchlinę, ále i ná Pedogrę, i Sledźionę służący; Weź łayna wołowego łotow 12 barszczu ogrodnego łotow 8. iaiec surowych trzy: Siarki puł funta, zmieszay wraż, rozłożywszy ná chuśćie, żywot obłoż.

Item. Wodka wypalona z korzenia Hebdowe-

dowego i Bzowego wraż, znácznie puchlinę śćiąga : piiąc ią.

Item. Káthápláſma ná żywot wzdęty ; Weź łayna wołowego i koźiego, uſuſz w piecu prześiey ; przyday ſoku piołynowego, oleyku rućianego, woſku trochę zmieſzay nád ogniem, rozłoż ná chuśćie obłoż żywot : czyń to co dźień.

Item. Weź Oliwy i Mydłá barſkiego, rowne częśći, rozpuść wolnym ogniem przyday do tego proſzku z lubczyku, z barſzczu ogrodnego, z kwiatu bzowego, z náśięnia pietruſzczánego, kminu, przyſmaż trochę, obłoż tym żywot, raz i drugi i trzeći.

Item. R. Stercoris Columb: in aceto macer. libr: i. Sulph. v: vi, dr: 3. Nitri vnc: S. Rad. Eſulæ cont. Baccar. Lauri, Anethi, Flor. Chamomill. aã dr: 6 Sem: Naſturtij dr: 2. Mellis q. S. decoqv. ad form. Cathapl post addo, Succi Ebuli vnc: 2. Iridis, vnc: i. Far. Fabar. vnc: i. S. f. Empl. Służą przytym rożne plaſtry, vngventa, *Linimenta, Sacculi, Olea,* ktore dla ſzczupłośći opuśćić ſię muſzą.

Dekokt doświadczony in Anaſarca.

R. Ligni Sancti, lib: S. Cort. eiusd. Salſæ Parill. aã. vnc: 4. Liqvir. vnc: i. Fol. Senæ vnc: i. S. Rhabar: Agar: aã. dr: 2. decoqv. primo ligna, decoctioni decolatæ, adde Senam Rhabar. Agar: f. digeſt. per 12. hor. Colaturæ detur quotidie mane vnc: 7.

Wan-

Wanny pocące się są bárdzo potrzebne zrázu, poki chory przy śiłách.

Iest między Authorámi niezliczona rzecz sposobow rożnych ná puchliny, lecz i między ludzmi rożnemi wiele się ich znayduie, tu się tylko osobliwsze i doświadczone zebráły.

O CHOROBACH SLEDZIONY.

Ktore są; Zápalenie, Bol, Obstrukcya, to iest Zátkánie, Nábrzmiáłość, Scyrrhus, Meláncholia, Hypohondriaca, Szkorbot.

O Zápaleniu Sledźiony.

Znáki zápalenia Sledźiony są te:

NAprzod nábrzmiáłość, i bol w lewym boku, ktory pod czás áż do lewego rámienia rozchodźi się, przytym ćięszkość i strzykánie w boku; Goraczka ustawiczna, potraw obrzydzenie, prágnienie, oczerniałość ięzyka, chory ná práwy bok leżeć nie może, dla ćięszkośći Sledźiony; ktora żołądek náćiska. Pod czás sámá tylko śledźiona nábrzmieie, á pod czás i bok cáły áż do pępka, w niektorych iednak pomienione znáki bywaią mnieysze: w niektorych zás większe, według pomieszánia humorów, z kto-

z ktorych tá chorobá pochodźi. Ieżeli bowiem do krwi z meláncholią zmieszány z cholerá się przyłączy, ná ten czás vryná bywa czerwieńsza, w ustách gorzkość, prágnienie większe, gorączka większa, trzećiego dniá bárdźiey się odżywáiąca, przytym nie spánie, pod czás i száleństwo. Ieżeli będźie pomieszána flegmá ná ten czás cerá bláda, gorączka i prágnienie wolnieysze, bol tákże w boku nie ták uprzykrzony; Ieżeli zás sámá krew meláncholiczna, w ten czás bywa twardość w boku większa, vryná bláda, czásem czerwona, álbo szárá i insze znáki, pánuiącey meláncholiey wydáią się.

Progn: Práwie iednákowa iáko i Wątroby zápalenia, mniey iednak niebespieczna; Wątroba bowiem iest członek przednieyszy. To zápalenie obraca się pod czás *in Scirrhum* álbo też *per Crisim* zákończa się, to iest gdy się krew z nosá puśći lewą dźiurką álbo gdy się dobrowolnie Hæmorrhoidy otworzą, álbo gdy biegunka wolna nástąpi, álbo vryny nád zwyczay odchodzenie.

Kuracya tákasz ma bydź iáko i zápalenia Wątroby, o ktorey było wzwysz; osobliwie potrzebne iest krwi puszczenie z salwateli, álbo Bazyliki; tákże purgánse wolne, *aperitiva topica*, masz tego dość w zápaleniu Wątroby tám ćię odsyłąm.

O Bo-

O Boleniu Sledźiony:

BOl Sledźiony bywa bez gorączki, i bez zátwardzenia oney, ktory zwyczáynie pochodźi z wiatrow, nie tylko iey substáncyą, ále i membránę, onę pokrywaiąca, rozdymáiąc i rośpieráiąc bol w niey spráwuie.

Od zápalenia Sledźiony rożni się tym że iest bez gorączki; Od koliczney áffekcyi trudniey rożeznáć się może; gdysz kiszka *Colon* zwana, tuż záraz iest pod Sledźioną, rozni się iednak że bol Sledźiony w iednym tylko mieyscu dokucza; koliczny zás rozchodźi się práwie po cáłym żywoćie.

Sposoby do Leczenia.

NAprzod służą Enemy rożne, purganse, i powierzchne applikácye; to iest plastry, materáce, linimenta, &c. Náprzykład. *R. Olei Lilior: Chamomill. Capparor. Absinthij, aã. unc:* S. *Aceti Sqvill. unc:i. M:* Smáruy tym bok lewy. Bańka też ná sucho stáwiona pomaga.

Item. Weź stochmálu, gorzałki, miodu prásnego, rzodkwie skrobaney, ileć się będźie zdáło, włoż do gárczka zászpuntuy, upraśz, tym bok obłoż, rozłożywszy ná chuśćie, uznasz pomoc.

O Zatkániu i nábrzmiałośći Sledźiony.

SLedźiona bárdźiey podległa iest obstrukcyom ániżeli Wątroba, álbowiem ona grub-

grubsza krew odbiera, ktora prędzey w żyłách i porách iey pozostáie i one zátyka. te ieżeli długo trwáć będą, przynoszą *Scirrhum*, álbo też nábrzmiałość Sledziony;

Przyczyny zátkánia Sledziony, też są co i Wątroby, gdy bowiem będzie obstrukcya Wątroby, Sledziona też *per consensum* temu podległa.

Znáki ćięszkość i bol, w lewym boku, á osobliwie chodząc, biegaiąc, iadąc: wydáiący się, przytym cerá blada, vryna iák wodá; oćiężałość, gorączka wnętrzna, nog czásem nábrzmiewánie, pokászliwánie, ápetytu utrácenie, &c. Choroba tá gdy będzie zástárzáła, z trudnośćią uleczyć się może.

Sposoby do Leczenia.

JEdnákowez co i zátwardzenia Wątroby, Oprocz tego: Pigułki otwieráiące osobliwe. *R. Gum: Ammon. in acet Scyll. Sol: vnc: i. Extr: Aloe, vnc: S. Cryftall. Tart: dr: i. Myrrhe, Croci, aa. dr: S Mastic is, Benzoini, Salis Fraxini, Abfinthij, aa scr: i. cum S. q. Oxymel. Sqvill. f. pill dosis, dr: i. bis in 7mana.* zázywáiąc przytym purgansow służących, i Essencyi ktora iest doświadczona. to iest: *R Vitriol. Mart: dr: i. Spir: Sal: Armon. Vrin. vnc: i. Sal. Succini, volat. dr: S. Castor. scr: 2i misce digere per 24. hor: filtra, dosis, gut. 20. bis in die.*

Osobliwym sposobem służą rożne præpa-

ramenta ze ſtáli; Iáko to *Tinctura Martis*, *Eſſentia*, *Mars potabilis*, *Crocus Mart. Vitr: Mart. Flor. Salſarm. Martiales*. A oſobliwie ſámá ſtal piłowana, przez ćienkie płotno prześiana, dáiąc iey ná raz ſkrupuł, á bo puł dragmy, *in conſerva Cochl aria*, ieſt bárdzo pomocna, Wino teiz (gáſząc w niem ſtal) ieſt pomocne. Náleżą i rożne Dekokcye *ex aperientibus*; tákże Syropy *Electuaria*, *Eſſentiæ*, *Spiritus*, *Olea*, ktorych ieſt *ad nauſeam* między Authorámi.

Powierzchne teſz przykłádánia rożne, wiele pomagáią: iáko to plaſtry, ſmárowánia, materáce; Płaſtry ſą rożne iáko *Spleneticum de Cicuta*, *d. Ammoniaco Foreſti*, i inne rozmáite ktorych wyliczyć niepodobna.

Item. Liśćie tabaczáne, w Winie warząc, i przykłádáiąc ná bok lewy; pomagáią. Tákże Kappáry rozwierćiawſzy zgrzáć, i przykłádáć, i chmiel (w worek go nałożywſzy) warząc w Winie álbo w piwie, co raz ćiepło przykłádáiąc: pomaga.

Item. Námocz gębkę w vrynie właſney wyzmiy trochę, przyłoż ćiepło ná Sledźionę.

Item. Warz ſkorę Ieſioniową: przecedźiwſzy, piy z proſzkiem z teyże ſkory.

Item. Korzeń pokrzywiany ſtłukſzy przyláć Winá, przygrzawſzy dobrze, rozłożyć ná chuśćie, i bok lewy tym obłożyć.

Item.

Item. Rzecz pewna; Weź *Pulpæ Tamarindorum vnc. 1.* álbo mniey, przyday ſtali ſubtelno piłowáney ſcrup: 1, *Salis Tamariſci gr: 8.* zmieſzay ná raz, niech tego chory co dzień záżywa, á przytym po záżyćiu, niech ſię bawi ágitácyą.

Item. Weź ſtochmálu, miodu praſnego, gorzałki, ſoku rzodkwianego, wſzyſtkiego coć ſię będźie zdáło, włoż do garnuſzká zálep, upraſz, rozłożywſzy ná chuśćie, przyłoż ná sledźionę.

Maść ſekretna ná twardość Sledźiony:

R. Ol Rutæ, d. Cappar Chamomill. aa libr. S. Vini fortiſſ vnc. 3. Rad. Althææ, Malvæ, Filicis, (contuſor) aa vnc. S bull. ad conſumpt. Vini Colaturæ adde, Aceti fortiſſ libr. S. Rad. Cyclam. vnc. S. bull, ad conſ. aceti, Colaturæ adde; Gum. Oppopon. Bdell. Galbani, Ammon. aa dr. 2. Ceræ q. S fiat Linimentum.

Item, Wodka Egierſka dobra do pićia moczác w niey *Senes Epithymum* i *Rhabarbarum.* ieſt tego więcey *in obſtructione Hepatis*, tám ćię odſyłam.

O Martwym Wrzodźie ná Sledzionie.

TEn wrzod názywa ſię *Scirrhus Lienis* rodźi ſię *ex materia faculenta*, gdy długo w śledźionie przetrzymána będźie.

Rożni ſię od nábrzmiałośći álbo wzdęćia śledźiony: tym, że gdy naćiśnieſz nábrzmiałość

łość śledźiony palcámi; ustępuie, i churkotánie álbo warczenie po kiszkách spráwuie, gdy záś *Scirrhum* náćiśniesz bynámniey nieustępuie, áni tych háłásow po kiszkách robi.

Prognosis podobna iáko i *Scirrhuse* ná Wątrobie, tylko ze śledźiony *Scirrhus* iest skłonnieyszy do kuracyi. i do tego że śledźiona iest członek podleyszy i do lekarstw sposobnieyszy.

Sposoby leczenia też máią bydź, ktore się opisały w Scirrhuśie Wątrobnym. Oprocz tego, podadzą się osobliwsze.

Konfekt purguiący skuteczny.

R. Gum. Ammon. Oppopon. Bdell. aā. dr: 2. depur: per acet. S. Art. quibus adde Confect. Cham. Diaphan: aā. dr: 2. Mercur: dulc' gr: 20. M. dosis vnc: S. qualibet 3tia die. Item Pillul: ex Gumi Ammon. cum Mercur. dulcis. sunt efficacissimæ. Item, Krwie puszczenie ná początku potrzebne iest, dáley nie pomoże.

Item. Weź martwey pokrzywy ile trzeba, warz ią w wodźie (przydáwszy *Rad. aperientes.*) przecedz dáway pić miasto piwa. przytym maczay gębkę w wodźie wapienney, ktorą przykłáday ná wrzod.

Vngvent do smárowánia pewny.

R. Ol. Comm. vnc: 3. Medulæ Crur. Bovis, vnc: s. Butyri recent. vnc: S. Succi Bryon. Nitian.

tian. aā. libr: i. bull: ad consumpt. Succor & adde Ceræ, vnc: i. Pulv: Cetarach, è Corticibus Tamarisci, Cappar. Sem: Agni Casti, aā. dr: 2. f. vngv. Plaster pewny; *R Gum: Ammon. vnc: 2. Succi Nicotianæ, vnc:i, Resin, Pini Therebinth: Succ: Ebuli, aā. vnc:i. Olei & Ceræ, aā q. S.*

Item. Liniment R. Cicutæ M. 4. Gum: Ammon. libr: S. infund. in aceto per dies 8. dein. bull. & exprim. liqvor colatus decoqvatur ad consumpt humid: cui adde Ceræ & Olei Amygdal. dulc: q. S. f Linimentum.

O HYPOCHONDRYI.

Ktora názywa się Meláncholiâ Hypochondriaca.

JEst umysłu smutne pomieszánie, ktore pochodźi częśćią *ex Atrabile*, częśćią *à Succo Pancreatico* wielośćią i ostrą kwasnośćią: przyległe członki, molestuiącego i mieszáiącego; częśćią z inszych humorow spalonych, iáko krwi, meláncholii, cholery, częśćią z żołądka niestráwnośći, ktora *alimenta convertit in nidorosam cruditatem* zkąd potym w Wątrobie i Sledźionie rodzą się humory szkodliwe. *Animi* tesz *Pathemata* zwykły rodźić tę chorobę; to iest zbytnie myśli, smutek, częste turbacye, apprehensye, &c. ktore mieszáiąc umysł, wiele meláncholii i cholery rodzą. do tego proznowá-

 nie,

nie, ſedentárya, bywáią przyczyną tey choroby; Expurgácye też zwyczayne, przetrzymáne. to ieſt Hæmorrhoidow, mieśięczney choroby, (przez ktore náturá zwykłá wiele humorow pozbywáć.) częſtokroć wpráwiaią w Hypochondryą.

Znák Choroby Náprzod bol w paćierzách, i w ſłabiznách (Hypochondrya zwanych) roſpalenie, ktore ſię ná twárzy wydáie, przez rumieniec: przytym puls nieſtáteczny, konſtypacya, to ieſt ſtolcow zátrzymánie. Sen bárdzo máły i pomieſzány, vryna biáła iák wodá, ktora często odchodźi; záwrot głowy: umysłu pomieſzánie ták że ſię czáſámi śmieią, czáſámi płáczą od konwerſacyi ućiekáią podczás w ſzáleńſtwo wpadáią; do gniewu ſkłonni, nieobyczayni, milczący, ſą fántázyi ták pomieſzáney: że bárdźiey ná umyśle áni źeli ná ćiele choruią: przypada ná nich deſperacya, práwie nieuleczona; rożne immaginácye i apprehenſye z ladá przyczyny, ſuſpicye, gniewy, niechęći ich nápadáią. Weſołośći żadney nieprzyimuią, &c. Często też w żołądku miewáią kiſánie wielkie, zkąd ſię wiátrow w ćele mnoży, ktore żywot rozdymáią, i często mdłośći ſpráwuią. Womity podczás bywáią kwaſne, czárne, źielone, odrzygánia częſte, po kiſzkách hurkotánie, podczás też nápada biegunká,

nunká, z ostrośći wielkiey humorow : vrynę
dá bywa pod czás mętna z czerwonym sedimentem, nápada i sercá drżenie, strzyánie w lewym boku i skakánie, co drudzy rozumieią że serce drży, prágnienie wolne, dusznośc, bol głowy, szum w uszách, oczu záćmienie. Gdy się choroba záweżmie : nápadáią konwulsye, Parálíż, Meláncholia, Mania ; Te iednak pomienione znáki nie w kożdych iednákowe bywáią ; ktore według wielośći i iakowośći humorow rożne Symptomata spráwuią.

Progn: Choroba tá nie ma w sobie niebeśpieczeństwá ; iednak długa iest i uprzykrzona, pod czás áż do śmierći infestuiąca, i lubo się uspokoi znowu się wraca, dla czego názywa się *Opprobrium* álbo *flagellum Medicorum*. Ieżeli się Hæmorrhoidy sáme dobrowolnie otworzą ; uwalniaią od choroby, ieżeli zás z zbytkiem, niebeśpieczne są. Ieżeli vryná odchodźi gęsta to iest mętna ; znák iest dobry. ieżeli ćienka, znáczy długą chorobę. Gdy zás nágle (bez gorączki) pokaże się vryná czárna ; od choroby uwalnia. Ieżeli stolce bywáią wolne, álbo womity czásem dobrowolnie nápadáiące : dobry znák. Ieżeli zás często nápadáią, znáczą niebeśpieczeństwo, á osobliwie gdy iakie niezwyczayne będą.

Záwrot i bol głowy dawny: przynośi wielką chorobę álbo Apoplexyą, álbo wzrok odeymuie.

Sposoby do Leczenia.

SŁużą náprzod Enemy, *ex herb: Emollient.* Purgánse, Womitorya, krwie pusczenie Hæmorrhoidow otworzenie, *Aperitiva, Absorbentia, &c.*

Purgáns. R. *Fol. Sena el. vnc: S. Rhabari dr: i. Tartari albi crudi, dr: 2. fiat infusio in decocto, Borag. Fumari Acetos. Liqvir. Colaturæ digestæ, coctæ & express. adde: Mannæ calabr. vnc: i. S. Clarif. per alb. ovi, & adde Syrup. Fernel Sol. vnc: i. Spir: Salisarmon. vrin. gut.* xx. Po purgánśie trzećiego dniá krew puśćić z salwatelli, z lewy ręki: á potym dáway co dźień Dekokcyą otwieráiącą. Náprzykład. R. *Rad. Aspar: Gram: Cichor. aã vnc:* S. *Fol. Agrimon. Ceterach, Capill. Ven: Bugloss. Cichor. aã M. S. Tartari crudi albi, vnc: i, Rad: China, Lign.* Sasafr. *Santali albi, aã vnc: i. Rad: Apij, Filicis mar. Fol. Betonicæ. Scabiosa. aã. M* S. *Sem: Coriandri dr: 3. Passul. maj vnc. 4. f. decoctio in iure Caponis, Colaturæ adde, Fol: Senæ el. Epithymi aã vnc: i. digere, coqve, Colaturæ expressa adde, Spir: Tartari rectificati gut:* 20. *pro qualibet vice, ad decoctionis vnc: 6. Postea repetatur purgans medicamentum, supra descriptum.*

Po

Po ſkończeniu tego, chory ma záżywáć kąpieli z rzeczney wody, warzoney źiołámi chłodzącemi, iáko to *Violariæ, Borag. Bogloſſ. Cichor. Endiv. cuſcut.* przydaiąc ięczmienia i iabłek, ż by zaś kąpiel częſta żołądkowi nieſzkodźiła, wychodząc z niey zá káżdym rázem náſmárowáć nád żołądkiem oleykiem muſzkátowym; potym Hæmorrhoidy otworzyć, ieżeli chory do nich ſpoſobny, ieżeli nie: krew z nogi puśćić; Pryſzcze pod kolany ná łyſtách uczynione, wiele pomagáią. A że tá choroba choć ſię przez Medykamenta ná czás uſpokoi: znowu ſię wraca; więc trzeba bráć częſte purgánſe, ktorych gotowánia rożne podáią ſię ſpoſoby.

Troſzek purguiacy oſobliwy

℞ Epithymi, vnc: S. Lapid: Lazuli veri optime loci, Agarici recent. trochiſc: ää dr: 2. Diagred. dr: 1, Gariophyll. úro, 20. M. f. pulv. doſis dr: ii in ſero lactis bis in Menſe. Vel Gumi Ammon. puriſſ. ſcr: i. Mercur. dulc. ſcr: S. Merc: Vitæ gr: 2. M f. pill: úro 9. Mercur: dulcis agitetur prius optime cum Mercurio vitæ, in lapideo mortario deinde Gumi addatur. Item. Pillulæ vitæ Sekretna nád inne ſkutecznieyſza; ktorey robienia ſpoſobu dla krotkośći wypiſáć nie mogłem. *Item. Pillulæ Tartareæ Schrederi*, i drugie *Bontÿ*: ſą ſkuteczne. *Vel ℞. Gumi Ammon: in Acet. Scyllit. Sol. & in Spiſſati, ſcr: 2.*

Vitrioli mart. ad albed: calcin. Masticis el. aa. scr: i, Castor: Myrrhae el. aa. gr: 15. Croci dr: S. Trochiscor. Alchan dr: i. Resinae Jalap. Scammon. aa. scr: i. Olei Citri gut. 7. f. Mass. ex qua formentur pill. consp: magnit: dosis nro 7. eundo Cubitum. Vel R. Resin. Jalap: Scamm: aa. scr. ii. Gum: Ammon: de par. dr: i Castorei, Croci, aa. scr: S. Sal Succini Volat. gr: 9. Ol: Succini gut. 7. f. pill. nro. 30. dosis nro 7. &c.

Ieżeliby dla słabośći chory nie mogł bráć purgánsow; dáwáć mu Enemy częste, tákże pośilaiące Medykamenta, náprzykład. *R. Conf. Alcherm. dr: i Conservae Borag. vnc: S. Salis Absynthij Tamarisci, aa. gr: 7. misce* day ná raz.

Item. Tabellae R. Pulv: Diambrae, DiaMoschi dulc: Laetificans Gall. aa scr: i. Conf. Alcher: dr. 3. Cinam. dr: S. Sacchari in aqua Borag. Sol. vnc: 4. f. tabellae, pond. vnc: S.

Item. Ambra sámá co dźień záżywána, ná raz po 5. gran z Winem, duchy i ćiepło przyrodzone ożywia, serce uwesela, byle byłá prawdźiwa.

Item. Ná Hypochondryą bárdzo dobra iest koźia serwatká ná wiosnę, warząc ią z podrożnikiem i z polną rutą, co dźień piiąc; Mleka záś koźie, ośle, niektorzy zálecáią, iednak nie záwsze zdrowe, dla zlewáiącey się kwáśnośći do żołądka, ktora ser oddźieláiąc

łiac od mleka śpieka go w żołądku. Woda Egierska bárdzo dobrze nádáie się, lecie ią piiąc, lecz nie wszystkim bo żołądek ziębi; záczym trzeba wiedzieć kiedy iey záżyć, ważąc wszy konstytucyą nátury, i chorobę. Medykamenta ze stáli rożnemi sposobámi præparowáne; naylepiey się nádáią, iescze lepiey sámá stal subtelno piłowána, i przez ćienką chusteczkę prześiana daiąc ią *cum floribus Cassiæ* przydáwszy *Salis Tamarisci* kilka gran; Insze zás præparata *ex Chalybe* są rożne iáko to *Syrupus Chalybeatus*, *Essentia & Tinctura Martis Crocus Mart. Essentia Croci Mart. Vitriolum Mart. &c. Extractum Absynthij cum Gum. Ammon.* często záżywáne, znácznie pomaga; Tákże Terpentyna Cypriyska záżywána *cum conserva Cochleariæ*, *& Vitriolo Martis*: skuteczna iest.

Miasto piwa chory ma pić *Decoctionem ex Ligno Nephritico, cum additionibus appropriatis*, gáizac stal iuż w gotowey Dekokcyi. *Herbæ Thea* używánie powiedáią? że pomaga, niewiemże; Ubożsi ludźie moczą sobie w piwie piołun, iałowiec, ieleni ięzyk ziele podrożnik, popioł z palonych łodyk bobowych przecedziwszy ? piią codźiennie.

Absorbentia w tey chorobie bárdzo potrzebne, są te. R. *Croci Mart. dr: i. Tart. Vitriol. dr: 2, Fecul: Aaron. Ocul. cancr: aa. dr: S. Ab-*

sinth.

timi diaphor: Scr. i. ſ pulv. divid. in 6. part. aqval. dáway co dźień po iednym papierku, w ſerwatce przewarzáney.

Womitorya teſz náleżą i owſzem przez nich Medyk mało wſkora, iednak uważyć ma pilnie okoliczności.

Item. Extractum Abſinthij cum Vitriolo Martis często záżywáne, oſobliwie pomaga czego wielu doświadczyło.

Służą teſz i Chymica rożne, iáko *Arcanū dupl: Tinct: Tart: Tinct: Vitrioli mart: cum Caſtoreo, Tinct: Mart: Abſinthiaca, Flor: Saliſarm: Mart. Spir: V lat. Oleos arom, &c.*

Ná żołądek trzeba mieć oſobliwy reſpekt, nie tylko dáiąc *abſorbentia*, ále teſz *corroborantia*, ták wewnątrz iáko i powierzchownie, o czym miałeś dość ſpoſobow w chorobách żołądkowych.

Ieżeliby ſię głowa mieſzáła i drżenie ſercá było; ná to *R. Ol. Succin: Moſchat: expreſ. ſcr: aa. 2. diſtill: ſcr: S Extr: Pæoniæ, ſcr: i. Calam. aromat: gr: 12. Margar. præ Corall: rubr. præ. aā. ſcr: i, Ol. Macis gut: 3 Ambræ gr: 15. Sacchari in aqva Cinam. Sol: vnc: 6. ſ rotule.* Ktorych ma chory często záżywáć. Do powierzchnich applikáciy, ſłużą rożne plaſtry, vng: *linimenta, fomenta.* o czym maſz w zátwardzeniu Sledźiony álbo Wątroby. Kąpiel teſz z Meliſſy wielom pomaga, &c.

O SZKOR-

O SZKORBOCIE.

ZNAKI Szkorbotu. Náprzod bol głowy i záwrot oney, ktory ieżeli długo trwáć będźie, ſpráwuie álbo *Epilepſią*, álbo *Apoplexią*, álbo Paraliż. Twárz bywa bladá, i nábrzmiała, ná ktorey tu i owdźie kroſtki pokázuią ſię: ále nie záwſze. Zęby poczerniałe i chwieiące ſię; z vſt fetor, z zágniłych dźiąſeł pochodzący. Dźiąſła częśćią bywáią czerwone, częśćią żołtawe, nábrzmiałe, czáſem świerzbiące, z ktorych krew wodniſta odchodźi; przytym ślin z uſt częſte odchodzenie przez ſpluwánie, nieſpánie, w niektorych záś wielkie oſpalſtwo, oddech ćięſzki, kaſzel, nauſea, apetytu utracenie, żywot czáſem wolny á czáſem trudny do ſtolcow, bokow rozdęćie, bol w żywoćie, ná nogách wydáią ſię plamy álbo kroſtki, częśćią śine, czerwone, á pod czás czárne, á nie tylko ná nogách, ále też i ná wſtydliwych mieyſcách; te záś plamy ná nogách i gdźie indźiey, zá czáſem obracáią ſię w wrzody ſmrodliwe. Bywa iednak Szkorbot i przez tych plam ále rzadko. Ciáłá też bywa wielka oćiężałość, po członkách bole, niby w Podágrze, á vryná bywa ćieńka i bladá, w ktorey uſtáie ſię piaſek. Gdy ſię choroba wzmoże, ſpráwuie Paráliż

liż, konwulſye i inne choroby ćięſzkie.
Przyczyna ieſt zbytnia oſtrość krwi, z ſłoności i kwaſności pochodząca.

Prognoſis. Gdy ſię tá chorobą wzmoże z trudnośćią uleczona bydź może. ná początku záś łatwá ieſt do leczenia, wpráwia też częſto w puchlinę, álbo w ſuchoty, álbo w káthar duſzący, álbo w Paráliż álbo w Apoplexyą, á pod czás i ſámá z lekka człeka morzy. *Item* Ktorzy dźiedźicznym ſpoſobem (to ieſt z Rodźicow) tę chorobę ćierpią: nigdy doſkonále uleczeni być nie mogą.

Gdy ſię ſtárym przyda, żyćia im dokonywa. Białe głowy ſą do tey choroby ſkłonnieyſze ániżeli męſzczyżna. Gdy w tey chorobie będźie duſzność wielka, plamy śine, álbo czárne po ćiele, álbo wrzody, przytym morzyſka około pępka: Znáki ſą bárdzo niebeśpieczne. Gdy dźiąſła zbytnie wyrástáią ná kſztałt grzybow w koło, znák wielkiey oſtrośći humorow Ieżeli záś dźiąſła niſzczeią, á záwczáſu ſię temu nie zábieży w krotce i uſtá záráżone bywáią, ták dalece; że ćiało (záráżone iadowitym humorem) w koło uſt opada, i zęby wſzyſtkie opadáią. Ieżeli w tey chorobie, Sledźiony i Wątroby obſtrukcya będźie - nádźieia żyćia zgínęła.

Speſo-

Sposoby do Leczenia.

NA pozbyćie tey choroby, zrázu záraz náleżą purgánse, krwie puszczenie, womitorya, otwieráiące lekarstwá ná poty, ná popędzenie vryny, tákże *Absorbentia, &c.*

O czym podáią się Sposoby.

ABSORBENS. R. Croc: mart: aper. scr: i. Ebor. S. igne præ. Salis armon. depur. Ocul. cancr: pr. aā dr: S. Antim. diaphor: scrup: i. M. dividatur in tres partes æqual.

Vel R. Aloe, Myrrhæ, aā vnc: S. Croci Antim. diaphor: aā. dr: i. Sem: Cochlear. Nastur: aā. dr: i. S. M. f. pulv: dos. scr: i. bis de die.

Purgans. *R. Mass. pill. d. Ammon. dr: i. Masticis, Myrrhæ, Vitriol Mart: aā scr: S. Resin. Ialap: g: 7. Mercur: dulc: gr: 5 f. pill.* rozdziel ná dwa rázy, day zrána iednę połowę, drugą idąc spáć. *Vel R. Mass. pill. Melanag. Quercet: dr: i. S. Extr: f. l: Senæ dr: i. S. Resin. Ialap. dr: i. Tart. Vitriol: dr: 15. Salis Succin. volat. scr: i. sem. Nastur: Cochlear. Sinap: aā. dr: S. cum S. q. Elixir: propr: f. Massa, ex qua formentur pillulæ consvetæ, dos. nro. 9* Służą i insze purgánse rożne, *per infusionem* robione, ktorych dla krotkośći nie opisuię.

Ad præparationem humorum pravorum Apozima. R. Rad: Apij Fænicul: aā vnc: i. S. Raphani rust, dr: 3. Rasur. Ligni Gvaiaci, vnc: 2. Cort. eiusd. vnc: i. Herb. Trifol. aqv. M. i. Fumar.

mar:Card:ben. aā. M. 2. Sem. Raph. dr: 2. Tartar. crud: dr: j. S. Granor. Iuniper. vnc: 2. incisa & cont. coqv. in S. q. Aqv. Comm: Colaturæ ferventi adde Becabun. Nasturt. aqv. Cochl. aā. M. j. Macer. per 24. hor: Colaturæ dentur vnc: 6. bis de die, addendo (pro qualibet dosi) Syrup: de Menta vnc: 2. Aqv: Theriacal, dr: i. interjectis purgationibus.

W źimney konstytucyi nátury: náleżą źiołá te. *Piperitis Becabunga, Cochlearia, Raphanus, Persicaria, Chelidonium, Absinthium, Sinapis, Enula, Acorus, &c.*

W ćiepłey záś te. *Fumaria, Endivia, Acetosella, Scolopendria, Acetosa, Cichoreum, Sedum minus, Chamædrios, &c.*

Ze stali rozmáite Medykamenta præparowáne: są bárdzo skuteczne, o ktorych miáłeś dość wyżey: iednak w źimney konstytucyi nátury: nie dobrze się nádáią.

Poty są bárdzo potrzebne, ná co *R. Stybij diaphor: scr: i. Sal: Fumar, scr: S. misce* day ná raz, i insze są rożne mixtury, ktorych wypisáć niepodobna.

Mercurij dulcificati usus per continuos 12. dies doskonále leczy tę chorobę, byle był 7. álbo 8. rázy subliminowány, żeby saliwaciy niepobudźił. dáiąc przytym pić Dekokcyą z źioł náleżytych chorobie.

Ludźie ubodzy, ták się ná Szkorbut leczą, biorą

biorą *Card: ben.* gárść, piołunu puł gárśći, rzodkwie ſkrobaney trzy łyſzki, Iałowcu przetłuczonego trzy gárśći, wierzchołkow ſoſnowych gárść, moczą to w młodym piwie, i piią co dźień, kapiel też ſobie ſpráwuią z wierzchołkow ſoſnowych: warząc ie: Inśi ſáme wierzchołki ſoſnowe warzą w piwie z Iałowcem i piią; Inśi teſz mleko kożie warzą z rzeżuchą i piią co dźień.

Ná dźiąſła gniiące. R. *Tinct: Laccæ, vnc: i. Liqvor Stypt. vnc: S. miſce*, ſmáruy tym dźiąſła często. *Vel R. Aqv: Antiſcorb: dr: 2. Tinct. Laccæ, vnc: i, S. Mell. Roſat: dr: 3. miſce*, nácieray tym dźiąſła; Oſobliwie teſz *Tartarus Vitriol.* ieſt dobry ná dźiąſła gniiące, mieſzáiąc go *cum Decoct: Gvaiaci & Herb: Cochlear*.

Ná bol w Goleniách.

WEź kwiecia rzeżuchy wodney, rumieńkowego, bzowego, wierzchołkow ſoſnowych, wſzyſtkiego po pułtory gárśći, warz w mleku, okłáday nogi.

Enema ſkuteczna, ná wielkie bole w żywoćie.

R. Decoct: Carmin: Flor: Mellitot. Chamomill. Roſmar: Abſynth: áá M j. Rad: Enul. Camp: vnc: 2. Baccar: Laur: dr: i. coqve in S. q. lactis R. Colat. libr: 2. adde Elect. Lenit. d. Bacc. Lauri áá. dr: 6. f. Enema.

Ná

Ná partie w Bokách;

R. *Ol. Lumbric. Cappar: Cochlear. aā. unc:i, misce, f. Linimentum*, ſmáruy nim boki.

Ná Plamy. Weź piołunu, rozmárynu, ſabiny, náſturcyi, rzeżuchy, wſzyſtkiego po gárśći, wárz w wodźie kowalſkiey przykłáday co dźień po dwa rázy.

Exulceracye ná łyſtách nieprzyimuią tłuſtych applikaciy, ná co ſłuży proſzek do poſypowánia. R. *Sacchar. Saturni Croci mart. Myrrhæ, Mercur. dul. aā. ſcr: i, f. pulv.*

Ná ſpadnienie z ćiáłá, (áby go chory prędko nábył) niech piie ośle mleko álbo Dekokcya z Chiny z ślimakámi.

Ná Szkorbot ieſt oſobliwym rátunkiem, źiele rzeżucha biało kwitnąca, záżywáiąc iey, iakimkolwiek ſpoſobem.

Wanny też ſuche ſą pomocne, womitorya, krwie puſzczenie zrázu; Czego Medyk rozſądny będźie wiedźiał kędy záżyć.

Puchlina gdy ſię przyda z Szkorbotu, ták ſię leczy iák zwyczayna, przydáiąc *ad Medicamenta ſpecifica Antiſcorbutica.*

Ná bole w ſtáwách ſłużą rożne wodki *Linimenta ex Antiſcorbuticis.*

O CHO-

O CHOROBACH Nerek i Pęchęrzá,

To ieſt: O Kámieniu w Nerkách, o bolu Nerek, o Kámieniu w Pecherzu, o Zápaleniu Nerek i Pęchęrzá, o Krwáwym moczu, o zránieniu Nerek i Pęcherzá, o nieſpráwnośći Vryny, o niezátrzymániu Vryny, o Iſchuryi i Stránguryi, o Dyſuryi, álbo gorącośći Vryny.

O Kámieniu w Nerkách, i o boleniu ich.

BOl Nęrek (ktory názywa ſię *dolor Nephriticus*) bywa nie tylko w Nerkách, ále też i *in Vretheribus*. Wiele przyczyn ieſt bolu Nerek; Náprzod kámień w nich zoſtáiący, álbo flegmá gruba. Gdy kámień długo w nerkách przetrzymány będźie máły bol ſpráwuie, dla tego że nerek ſubſtáncya nie ma wielkiego czućia. Iezeli záś do początku Vrethry wnidźie, one rozćiągáiąc, i nie mogąc ſię przez nie przećiſnąć; bol nieznoſny czyni. Toż czyni i flegma, gdy ſię *in Canali Vrethræ* powieſza, álbo krwi kawáłki gdy też meáty zátykáią, álbo ropa gęſta lubo z nerek, lubo z inſzych częśći pochodząca,

dząca ; á czáſem i *flatus* zákradſzy ſię *in Vrethras* ; bole przykre ſpráwuią.

Przyczyna rodzenia ſię kamienia w nerkách ; Ieſt kwaſność ſpiekaiąca i ſpaiaiąca : ściągáiąca ſię do nerek ; ktora gdy w nich záſtáie *Oleoſam*, *Alkalinam*, *Salſam*, *Tartaream*, *fixam & faeculentam*, *mucilaginem* : *vel chylum haud bene coctum aut fermentatum* : ná ten czás kamienie álbo piaſek z pomienionych humorow zwykła rodźić.

Tá záś kwaſność ſubtelna , ktora názywa ſię *Volatilis & Spirituoſa* , nie tylko ſię rodźi *ex Succo Pancreatico* ; ále i z żołądka , pewna to bowiem że *coagulum calculi* pochodźi z kwaſnośći rodzącey ſię w niem, záczym idźie że we krwi, *& in ſero Spiritus acidi volatiles* zoſtáiące : kamienie rodzą. Piaſek teſz w nerkách rodzący ſię gdy z nieiaką kliiowatą materyą pomieſzány będźie : od teyże kwaſnośći ſpieka ſię i twardnieie. Náleży do tego wątroba i śledźiona i ſameſz nerki gdy ſą gorące , ktore materyą ſpoſobną do kamienia przyćiągáią i ſpiekáią. Tákże ieżeli *Venae Emulgentes* ſą ſzerokie że materye grube i oſtre łatwiey do nerek przyimuią. *Vretheres* teſz gdy ſzczupłe ſą, przez ktore materya z nerek gruba przechodźić nie może , kędy zoſtáiąc gęſtnieie i ſpieka ſię.

Dáią

Dáią insze rożne przyczyny rożni Authorowie, tu się położyły według opiniy Neoterykow.

Powierzchne przyczyny rodzenia kámienia są, potráwy grube kliiowate i słone, iáko to mięso wołowe solone álbo wędzone; tákże mięsá wieprzowe, záięcze, gęśie, i ryby owe ktore w sobie máią lipkość, iáko to węgorze, mrętusy, sumy, i insze; tákże śledźie, wyźiny, sardele, ser, iayca twarde, kásztány, gruszki, pigwy, wody nieczyste; Tákże alimenta bárdzo gorące, iáko pieprz imbier, &c. Cybulá, czosnek, wino stáre i mocne, ktore wątrobę i nerki bárdzo zápala; tákże winá młode niewystáłe, álbo wodniste, i zmięszáne. Kąpieli częste, łáźnie, *Venus immoderatior, quæ renibus est inimicissima*; tákże zbytnia ágitacya, zbytek w iedzeniu i pićiu, częsty gniew, &c.

Znáki kámienia w Nerkách.

Pierwszy znák iest bol w krzyżách, ktory (ieżeli w sámych nerkách iest kámień) bywa wolny: ile rázy záś ruszy się *ad Vrethram*, sprawuie bol bárdzo przykry, ktory ták długo trwa poko tám zostáie kámień że álbo názad weydźie do nerek álbo przemknie się do Wesiki dopiero ustáie.

Drugi znák iest. Vryna krwáwa, ktora pochodźi z zránionych żyłek od kámienia,

ta bywa rzadko czerwona ále iáko ług, chyba żeby znáczne było zránienie; lecz ten znák nie záwſze pewny ieſt, álbowiem i z inſzych przyczyn: krew z vryna odchodźić może, iáko o tym będźie niżey, przyczyna záś krwi z kámienia bywą, gdy chory álbo ná koniu álbo ná woźie prętko iedźie álbo biega táncuie, &c. w ten czás poruſzáiąc ſię kámień, oſtrośćią ſwoią ráni nerki.

Trzeći znák ieſt. Ná początku choroby vryna ćieńka, wodniſta potroſze odchodźi, ktora ieżeli obadwa *Vreshires* będą zátkáne kamykámi álbo materyą grubą; cále ſię zátrzymywa, gdy ſię záś kamień álbo materya przećiśnie do pęcherzá: Vryna gruba mętna, i wiele iey odchodźi, w ktorey uſtáie ſię piaſek.

Czwarty znák ieſt Piaſzczyſtey materyi, i kamykow, z vryna częſte odchodzenie. Ieżeli bowiem chory przedtym pozbywał kamykow choć máłych: przez vrynę z bolem? znak ieſt kamienia więkſzego.

Co ſię tycze piaſzczyſtey materyi przez vrynę odchodzącey: ta nie záwſze ieſt pewnym znákiem; wiele ieſt bowiem tákich, ktorym práwie záwſze, z vryną wychodźi, przećięſz ná kámień nie choruią, ten piaſek poſpolićie bywa ſłony, i da ſię w palcách rozetrzeć; ták że nie znáć go

go w świeżo upuszczoney vrynie, áż dopiero gdy ostydnie, ná spodźie się ustáie, kámienisty zás piasek, w świeżo upuszczoney vrynie, záraz ná doł upada, áni się da palcámi rożetrzeć.

Piąty znák iest nád inne pewnieyszy, to iest gdy kamyk z vryną wiydźie, co znáczy że ich iest więcey.

Szosty znák iest. Trętwienie biodrá z tey strony w ktorey kámień w nerce zostáie, gdy bowiem będźie znáczny, przyćiska tę suchą żyłę, ktora idźie po między muszkuły w krzyżách, ná ktorych nerki polegáią.

Siodmy znak iest. *Testis retractio* z tey strony, w ktorey się bol odzywa w krzyżu, Nerki bowiem i Vrethry przykrym bolem zmieszáne śćiągáią się, zkąd *vasa spermatica* i częśći przyległe oraz z niemi śćiągáć się też álbo kurczyć muszą; ná ten czás vryna i stolce zátrzymáne bywáią.

Osmy znák iest. Nausea i womity, dla społeczności nerek z żołądkiem przez membranę *à peritoneo per nervum sextæ coniugationis* z ktorych dwie odnogi od żołądka idą do nerek: zkąd flegma, cholera żołta, álbo rdzáwa odchodźi.

Gdy się filamenta w vrynie pokázuią znáczą zránienie nerek.

Choroba tá często myli Medekow, álbowiem

bowiem podobne ma symptomata, kolicznym. Rozeznánie iedne od drugich, opisało się w koliczney chorobie fol. 185.

Progn: Kámień w nerkách bárdzo niebeśpieczny iest, wiele złego przynosząc, iáko zápalenie, owrzedzenie, bole nieznosne, niespánia, osłabienie, gorączkę, vryny zátrzymanie, i insze bárdzo szkodliwe choroby. Ieżeli choroba iest dźiedźiczna (to iest z Rodźicow) uleczona doskonále być nie może, ále áż do śmierći dokucza.

Item. Gdy się pokażą vryny mętne i gęste z piaskiem: (ktore przedtym bywały iasne) od choroby uwalniaią.

Item. Ieżeli kámień wnidźie *in Vrethras*, i tám uwięźnie, im iest większy i ostrzeyszy, tym ćięższe bole spráwuie.

Item. Ieżeli substáncya nerek od kámienia zrániona będźie; uleczyć się nie może, i Medykámenta ktore się dáią ná kámień, rány ich bárdźiey rozszerzáią.

Item. Dźiećiom częśćiey się rodźi kámień w pęcherzu, podleyszym záś w nerkách.

Item. Ci ktorzy są otyli, częśćiey choruią ná kámień, ániżeli chudźi. Białegłowy rzádko ćierpią kámień.

Sposoby do vleczenia bolu i kámienia w nerkách, álbo in Vtheribus z wiazłego.

VRetheres názywaią się kánáły álbo meáty dwa

dwa ściſke, przez ktore vryná oddźielona od krwi w nerkách: przechodźi do pęcherza.

Kuracya záwiſła náprzod ná roſprzeſtrzenieniu meátow, dla łatwieyſzego wyśćia lubo kámienia lubo inſzey materyi zátámowáney, bole ſpráwuiącey.

Ná co ſłużą náprzod Enemy rożne. Náprzykład: *R. Malvæ, Parietar. Violar. Ononid. ãã. M. i, Flor: Chamomill: Malv: Geniſtæ, ãã. pug. 3. Rad. Alth: vnc: i, Sem: Dauci, dr: 3. coqv: in S. q. aqvæ com. R. Colat: libr: i. S. adde Caſſ: pro Clyſter. vnc: S. Ol. Lilior. albor. vnc: i. Scorpion: ſimpl: dr: 3. f. Enema. Vel ex ſolo lacte addendo Therebinthinam cum vitell. ovi agitatam.*

Vel R. Rad. Altheæ. Lilior. alb. ãã. vnc: i. fol. Malv: Viol. Parietar. Branc: Vrſin. ãã. M. i. Sem: Lini. Fænugr: ãã. vnc: i. Ficuum pingv: nro. 6. Flor: Chamomill. Melil: ãã. pug: i. coqve: R. Colat: libr: i. S. diſſol. Caſſ: Cathol: ãã. dr: 6. Olei Lilior. Violar: ãã. vnc: i. S. Butyri recent. vnc: 2. f. Clyſter. Vel R. Olei Anethini, Chamomill: ãã. libr: S. Ol. Amygdal. dulc. vnc: 2. Olei Rutæ, cocti, vnc. i. f. Enema, ieſt pewna. Po Enemie záraz przyłożyć (ná krzyże i żywot) káthaplaſmę. *R. Fol. Malvæ, Parietar. ãã. M. 3. Petroſſel: cum toto, M. i, Rad. Rhaphani. vnc: 2. Cæpar: ſub ciner: coct: nro. 4. decoqv. & conqv. adde Olei Lilior, Amygdal. amar. Butyri recent. ãã. vnc: 2. f. Cath: quod duobus linteis vasis inclusum*

clusum: ventri & lumbis amplicetur calide, & quoties refrixerit recalesc. in *Sartagine* álbo też *fotus nato. R. Rad: Althea vnc: 4. Herb. Parietar. Malv. Mellil. Cerefol. Chamomill. aa. M. 3. Sem: Lini, vnc: i, Rad: Malvæ Petrossel. aa: vnc: S. coqve in lacte dulci pro fotu.* służą ná to i *vngventa. R. Ol. Lilior. Amygdal: dulc. Chamomill. aa. vnc: S. Scorpion: simpl. dr: 2. M: f. Linimentum, quo pubis regio vngatur.*

Item. Wez Cebule pieczoney, korzenia pietruszczánego warzonego: rożetrzy w donicy przyday iałowcu tłuczonego, massá; zmieszay przysmaż przyłoż ciepło ná krzyż i ná łono. *Item.* Sámę Parietarya z Trybulą zwierciawszy, przyłoż ná krzyże i łono. Służy też dobrze i *Oleum Nephriticum Minsichti.* Potym krew puśćić z żyły Bazyliki dla zapalenia ktore bole zwykły spráwowáć, niektorzy każą z nogi puszczáć.

A ponieważ wiele złych humorow wiąże się przy tey chorobie, trzeba ie sprowadzáć przez purgánse, ktore nie máią być mocne, do tego nie máią być dáwane pod czás bolu wielkiego: áż opuśći.

Sposoby Purgánsow.

R. Aqv: Alkekn. Saxifr. aa. dr: 6. Syrup: de Pariet: vnc: S. Extr: Panchimag. Coroll. dr: S. Tart: Vitriol scr: i. M. f. potr.

Item. Catharticum Therebinthinatum Mensiest.

ieſt doświadczone, tákże *Therebinth purgans Minſicbii eſt ſpecifica.*

Item. R. Fol: Senæ el. vnc: i. Rhabar: dr: i. Hermod. Polipod. aã ſcr: 2 Cinam: Zinzib. Milij Sol. Saxifr. Sem: Geniſtæ, aã dr: i. M f. pulv. doſ: dr. i. Vel R. Thereb. vnc. S. Caſſiæ recens. tractæ vnc: i. M f bolus, álbo *Therebinthina cocta cum pulvere Rhabarbar.*

Dlá otwierániá meátow przed purgánſámi i po purgánſách; dawáć Dekokcye, náprzykład. *R. Hord: integr: M. i. Cicer: rubr. M S. Malvæ Altheæ, aã dr: 3. Sem. 4. frigid. jor. aã dr: i. S. Ficuum pingv: üro 12. Sebeſten. par. 8 Liqvir. vnc: S. coqv: in S. q aqvæ. R. Colaturæ libr: 2. adde Syrup. Capill. Ven: vnc: S. detur bis vel ter de die. doſ. vnc: 4.*

Item Syrup. de Hybiſco cum aqva appropriata: ieſt bárdzo dobry.

Wolne Womitorium pod czás ieſt bárdzo pożyteczne, dla rewulſyi; przez ktore wiele złych humorow pozbywa ſię, iakoż nie raz nátura ſámá przez ſię, (gdy bole dokuczáią) ieſt do nich ſkłonna.

Náprzykład: *R. Aqv: Tepid. vnc: 4. Olei Oliv: vnc: i. Syr. Acetoſi ſimpl: vnc: i. S.* zmieſzay dáć letnio; Ieżeliby potrzeba było co mocnieyſzego, dáć *Tartar: Emmet. Mercur. vitæ. Sal: Vitriol. Vin. Emmet.*

Pro potu ordinario dáwáć Dekokcyą z Ięczmięą.

czmienia z korzeniem ślázowym z drzewem ktore názywa śię *Lignum Nephriticum*, przydáiąc bobku, i *Semen dauci*.

Item. Oleiek migdáłowy z Dekokcyą ślázową, często dáiąc do pićia, iest bárdzo skuteczny álbowiem odmiękcza, otwiera i bole uśmierza. *Item*. Hæmorrhoidow otworzenie, (kto do nich zwyczayny) znácznie pomaga. Kąpieli też wiele pomagáią, ktore máią być warzone z źiołámi odmiękczáiącemi, te álbowiem boleśći prędko uśmierzáią i meáty rozwalniaią, iednak nie często ich záżywáć, dla osłabienia śił.

Kąpiel. *R. Virgæ aur. Parietar. Malv. Hæder. terr: Saxifrag. aã. M. 3. Rad: Ononid. Bard. Althea, aã. vnc: 3. Flor: Mellil. Sambucci, Chamomill. aã. M. 2. Fænugr: vnc: 3. Baccar: Iunip. M. i. Rapar. rec. úro. 12. coque pro balneo.*

W sámey kąpieli day choremu oleyku migdáłowego łotow dwa z rosołem, przycukrowawszy.

Potym dáwáć rożne *diuretica*; to iest vryne popędzáiące, i kámień kruszące álbo wywodzące, ktore zrázu máią bydź wolne, á potym mocnieysze; ná co podáią się sposoby rożne sekretne: Náprzod, Sok limoniowy z oleykiem migdáłowym: często záżywány, czyśći nerki z piásczystey materyi. tákże i sok z rzodkwie, z winem záżywány,

tákże czosnek álbo iałowiec w gorzałce moczony, álbo oboie wraż, piiąc tę gorzałkę; wypędza piasek i kámień kruszy. tákże drzewo zwane *Sasafras* w piwie moczone, przydawszy iałowcu, i *Semen Dauci*, piiąc záwsze ⁊ skuteczne iest.

Item. Weź mydła Weneckiego, dr:i. rozmąćiwszy z winem wypiy, gdy go kilka kroć záżyiesz uznasz skutek.

Item. Zołć karpiowa z winem záżyta: kámień pędźi.

Item. Vryna koźia świeża: pita, iest doświadczona, áże iest obrzydła, lepiey z niey zrobić *Spiritum* Alchimickim sposobem.

Item. *Succus Betulæ*; to iest sok brzezowy ná Wiosnę zbierany, przewarzony, i pity codźiennie: iest bárdzo skuteczny.

Item. Proszek z Stonogow, z chrząszczow, zrobiony iest dobry.

Item. Mydło Hiszpáńskie. *Item.* Kliy álbo Gumi, ktore rośnie ná wiśniowym drzewie; zázywane potężnie kámień kruszy, i wywodźi. *Item.* Proszek z kłobuczkow od roży polney, iest doświadczony ná raz dragmę i więcey dáiąc.

Item. Szczeki szczupakowe suszone i ná proch stárte, záżywáne: wiele ważą.

Item. *Herba Thea* powiedáią że ná kámień dobra, niewiemże czyli to prawdá.

Item.

Item. Sok limoniowy z winem záżywány, dobry iest, inśi z sokiem rzodkwianym piią. Dáie się iednak przestroga áby go często bárdzo nie záżywáć, gdyż żołądek od niego krostáwieie, z czego biegunka długa bywa.

Item. Skorupy iaieczne ná popioł spalone, záżywáiąc ná raz tego popiołu dragmę iednę znácznie kámień pędźi.

Item. Krew koźia suszona, w proszku záżywána: dobra iest.

Item. Wodka z Sabiny wypalona piiąc ią, iest pewna. *Item.* *Sales* rożne w Aptekách robione, iáko *Faber*, *esimo Columb Parietar. Saxifrag, &c.* *Item.* Alkekingi w Winie moczone: piiąc to Wino co dźień, piasek i kámień pędźi. *Item.* Balsam náturalny iest bárdzo skuteczny, á że trudno o niego ná iego mieysce może záżywáć *Balsam Peruvian.* z oleykiem migdáłowym. Woda też Egierska dobra.

Item. Sok zgęstniony Portulaki, záżywány często: czyśći nerki, ieszcze lepiey mieszáiąc go z terpentyną.

Item. Ziele mikołaiek zwane, warząc i piiąc; tákże czyśći nerki.

Item Serwatká koźia warzona z źiołámi náleżytemi przydáiąc do niey oleyku migdáłowego, i co dźień piiąc, iest skuteczna.

Item. Wodka sekretna robiona z octu i

śłima-

ślimakow, kilka kroć destillowána; iest pewna. *Item. Extractum Iuniperi cum Therebinthina & Balsamo Peruviano.*

Item. Ná czczo iedzone migdáły gorzkie álbo iądra brzoskwiniowe, tego dniá bronią od opilstwá, i niedopuszczáiąc rość kamieniowi; więc niektorzy máią ten zwyczay, że co dzień zráná kilka migdáłow gorzkich ziedzą. *Item.* Weź liśćia dębowego vnc:2. złomikam vnc:3. bobku vnc:2. S. Głowek świniego rzepiu, náśięnia śiałkowego, oboyga po puł funta, prochu z záiąca palonego vnc: 2. zmieszáwszy dáway ná raz po drágmie. *Item.* Ziele zwáne Trank, ná proch stárte, dáiąc go ná raz łyszkę w czymkolwiek: mocz zátrzymány wyprowadza. *Item.* Iałowiec stłuczony i z oliwą przysmáżeny, ná krzyże przyłożony, boś śmierzy i kámień porusza.

Item. Spalone szyszki olszowe ná popioł, (ktorego záżywáiąc) są bárdzo skuteczne.

Item. Ná popędzenie vryny: Weź gorzałki Hanyszkowey, oleyku migdáłowego, cukru po dwa łoty, zmieszay day wypić.

Item Kámień ktory się znayduie w żołądku grzywaczowym, záżywaiąc go ná proch stártego, iest nayosobliwszy ná skruszenie kámienia. *Item.* Proszek z korzenia Paproći samice, kruszy kámień záp/ewne, záżywa-

iąc

iąc go. *Item. Pulv: Clynopodij*, ieſt doświadczony. *Item.* Weź ſoku limoniowego, i *Parietaria* rowne częśći, przepal wodkę ktorey co dźień záżyway. *Item Lapis Microcoſmi* ieſt dobry lubo ſam przez ſię záżywány lubo z niego præperata rożne.

Ná vśmierzenie bolu wielkiego Emulſya.

R. Aqv: Petroſſel: Malv: aã. vnc: 2. *Spir:Sal-larm: Succinati, dr: S. Spir: Nitri dulciſ. ſcr: i, Laud: Opiat: gr:* 3. *Syrup: d. Althea Fernel. vnc. i. M.* gdy bol bárdzo dokucza, dáway po dwie álbo po trzy łyſzki dwa ráży ná dźień. *Opiata* w ćięſzkich bolách ſą ná czás pomocne.

Proſzek ták praſerwuiący od kámienia iáko też wypędzáiący: wielce ſkuteczny.

R. Sem: Aniſi. Petroſſell: Aneth: Herb: Saxi. frag: aã. vnc S. Mandib. Lucij piſc: Ocul:Cancr. Sem. Cynoſb. aã. vnc: i, miſce, f. pul. doſ. dr: i.

Item rzecz pewna ná Kámień.

Weź ſoku z źiela Parycetaryi vnc: 3. ſoku limoniowego świeżego, oleyku migdáłowego oboyga po łoćie zmieſzay, day wypić, uczyń to przez kilka dni uznáſz pomoc.

Liniment ná Krzyże boleiące.

R. Ol: Roſar. Nymphæ, in aceto lotor. aã vnc: i. Mucilagin. Althea, Decocto Parietar: extr:dr: 2. *Cera parum f. Linimentum*, to ieſt ſmárowánie.

Proſzek

Proszek ná Kámień pewny.

R. *Lapid: Nephrit: pr: ocul: Cancr: pr: áá. dr. i. S. Sal. Succ. volat. dr: i. Nuc: Mosch: dr: i. S. M. f. pulv. dos. dr: S.*

Liniment ná Krzyże doświadczony.

R. *Ol: Nucleor. Persicor. Hypericon. áá. vnc. S. Scorp: Simpl: dr: ʒ Flor: Verbasci. dr: 2. Pingued. Cuniculi, Gallinæ, áá dr: 6. Succi Raph. Acerrimi vnc: i, f. Linimentum, &c.*

O Kámieniu w Pęcherzu.

KAmień w pęcherzu tymże sposobem, i z tychże przyczyn: co i w nerkách; zwykł się rodźić.

Znáki Kámienia w Pęcherzu.

Pierwszy znák iest bol *in colo Vesicæ* to iest w meáćie pęcherzowym; ktory (gdy vryna odchodźi: záwsze przy dokończywániu iśćia oney) bárdźiey się wydáie, osobliwie *in glande*, ten bol podobny Strángury, iákosz mało się rożni od niey zrázu, áż się insze znáki pokażą.

Drugi znák: Ciężar *in Perinæo & tota penis regione*, z bolem uprzykrzonym, co pochodźi z kámienia znácznego.

Trzeći znák. Gdy iest kámień znáczny, czyni wielką trudność w pusczániu vryny; często álbowiem nápada chćiwość wielka do pusczánia iey, iednak tylko kroplámi z bolem odchodźi,

Czwarte

Czwarty znák. Vryny zátrzymánie ták że i kroplámi odchodźić niechce, co pochodźi z zátkánia meátu (przez ktory vryná przechodźi) od kámienia.

Piąty znák ieſt. Gdy ſię chory wznák położy, łatwiey vrynę puśćić może, dla tego że kámień ná ten czás od meátu uſtępuie.

Szoſty znák ieſt, częſte *Pennis* erekcye.

Siodmy znák ieſt *Tenesmus*, to ieſt wydymánie, oraz i chćiwość z vryną: dla społeczności Muſzkułu *spincter* zwánego Pęcherzá i *Ani*, (*anus názywa ſię kiſzka oſtátnia ſtolcowá.*)

Osmy znák ieſt: że chorzy nie mogą ſpokoynie śiedźieć áni leżeć, (i ieżeli znáczny kámień będźie) záledwie proſto ſtáć mogą, chodźić też wolnie niedopuśći.

Dźiewiąty znák ieſt, że chorzy od żadnych lekarſtw záżytych, nie czuią folgi, i owſzem gorzey ſię miewáią, álbowiem Medykamentá ktore przechodzą przez meáty vryny prześćiu ſłużące: nowey przyćiągáią materyi, do pęcherza álbo też flegmę śćieráią z kámienia (ktorą ieſt oblepiony: zkąd oſtrzeyſzym ſię ſtáie, záczym bárdźiey kole rznie i ráni Muſzkuł Spinkter.

Dźieśiąty znák ztąd ſię dochodźi, że ieżeli chory przedtym czuł częſte bole w krzyżách, á przytym ſię też i kámyk z vryną pokazy-

kazywały álbo piasek gruby: gdy te bole ustáły i odchodzenie kámykow álbo piasku, znáć że do Wezyki weszły, w ktorey przez nieiáki czás zostáiąc; rosną i wzwysz pomienione Symptomata spráwuią.

Iedenásty znák. Ze chory gdy się (leżąc ná łoszku) obraca z boku ná bok, czuie kámień ruszáiący się w pęcherzu.

Dwanásty znák iest. Odchodzenie vryny mętney, ná ksztáłt mleka, ktora gdy się vstoi, wiele w sobie ma mułu, pod czás się i krew potrosze między niem pokázuie, co pochodzi zránienia muszkułu *Spinctera*.

Naypewniey iednak, ták wielkośći iáko i wielośći kámieni doyść się może: *Katheterem* wpuszczonym obroćiwszy niem tám i sam po pęcherzu. Albo palec násmárowawszy oliwą, włożyć *in anum*, i niem macáć, náćisnąwszy zwierzchu łono drugą ręką: trzeba żeby chory leżał wznák i kolaná podniosł do gory.

Kiedy kámień w pęcherzu iest gładki ná ten czás vryna odchodźi czysta.

Progn: Kámień gdy będźie kruchy rzadko bárdzo użyć się da: gęsty zás i twardy żadnemi Medykámentámi rozwolnić, skruszyć, álbo zmnieyszyć się nie da. Miękki zás iáko kryda może się skruszyć álbo rozpłynąć przez sekretne Medykamenta, náwet sámym

sámym Kátheretem rożetrzeć się da, álbo ieżeli iest máły, lubo twárdy sąm przez meat przećisnąć się może lubo z bolem, á czásem *in canali* uwiążnie, ktorego z wielką trudnośćią dobydź.

Item. Ieżeli kámień między błonkámi pęcherzá uwiążnie, álbo do nich przyrośnie, chyba po śmierći z chorego wyięty bydź może. *Item.* Im iest kámień więkśzy i twárdśzy tym trudnieyśzy do pozbyćia.

Item Białegłowey snádniey pozbyć mogą kámienia lubo przez wyięćie, lubo też przez dobrowolne wyśćie.

Sposoby do Leczenia.

KUracya podobnaśz iáko i nerkowego kámienia, ktora záwisła ná oddáleniu materyi z ktorey się rodźi kámień, ná stárciu álbo skruszeniu, i wyprowádzeniu onego, i ná rospizestrzenieniu álbo rozwolnieniu meátow dla łatwieyszego wyśćia, o czym masz w kuracyi kámienia nerkowego.

Tu się dokłádáią pewne Sekreta.

Liqwor sławny ná Kámień.

R. Sal: Tartar. puriss: unc: i. affund. Aqv: Petrossel: libr: 1. misce adresol. postqv. Subsed filtra per chartam bib. adde aliqv. de Cort: Arantiar: pro tinct. crocea dos. dr:i, & plus, i liqvore convenienti.

Item. Prosżek z stonogow præparowánych iest

ieſt doświadczony, dáiąc ná raz dr: i, w wodźie grochu czerwonego warzonego.

Item. Popioł z záiąca marcowego ſpalonego z popiołem iałowcowym: ieſt ſkuteczny. *Item.* Mozg ſroczy, dáiąc go ná raz połowę, ktory rozmąćić z Winem, przecedźiwſzy dáć wypić, niektorzy ſobie przypiekáią. *Item.* Krew kozłowa ſuſzona ná proch utarta, i záżywána; ieſzcze lepſza ſol z niey wyćiągniona Chimicznym ſpoſobem.

Item. Dekokcya pewna. *R. Rad: Liqvir. ſcr: i, Althea, Gramin: Ononid. aā. vnc: S. Baccar. Halicacabi, nro 20. Cicer: rubr: vnc: 4. Paſſular. vnc: i, Sem: 4. frig. Maj. aā. ſcr: i, Hordei M. 2. coqve in aqva Alkekingi Ononid: Fragor. Flor: Fabar. aā. libr: i. S. Colat. adde Syr. de Alth. Fernel. vnc: 4. M. doſ.* ná raz vnc: 5. dwa rázy ná dźień. Przy záżywániu tey Dekokcyi chory ma bráć co dźień proſzek ten.

R. Aſell. pr: vnc: 2. Lepor: Vſti, Sangv: Hirc: pr: Spong. Roſar. Sylveſtr. Sem: Violar. purpur. aā. vnc: i, Spetior. Litontrip. dr: 2. in decocto ſupra ſcripto.

Stonogi ták ſię preparuią.

Weźmi ſtonogow żywych, co mieć możeſz wypłocz ie wodką *Ononidis*, potym Petercymentem, odlawſzy go, uſuſz ie w piecu po chlebie, álbo w inſzym mieyſcu ćiepłym żeby nie záprzáły: wyiąwſzy z piecá

zkrop ie Petercymentem, i znowu ususz, vczyń ták kilka rázy, náostátku skrop ie tym liqworem. *R. Aqv: Fragor: vnc: 3. Spir. Vitrioli dr.* S. *M.* ususz znowu schoway od potrzeby. Ieżeli kámień wnidźie *in Cervicem Vesicæ*, ktorą zátkáwszy, prześćia vrynie nie dopuśći, niech śię chory wznák położy, koláná do gory podnieśie, niech śię rzući raz i drugi wznák, áby kámień odstąpił, ieżeliby to nie pomogło, wpuśćić kandelkę álbo *Cathether*, i odepchnąć go.

Enema ná Kámień Pecherzowy skuteczne.

R. Rad: Liqvir: Althea, Malvæ, aã. vnc:i, Ossium Mespil. S*em*: *Milij Sol. aã. vnc: S. coqv: in* S. *q. aqv. R. Colat. libr: i.* S. *adde Ol: Olivar. vnc:* S. *Verbasci ; Scorpion aã. vnc: i. C. ſſ. recent. tractæ dr:5. Thereb: Cypr: Bened. laxat: aã vnc: 2. Nitri dr: i. f.* Enema.

Item. Aloe z mlekiem rospuszczone, i pite kámień kruszy.

Item. R. Sal Fimi Columb: Fabar. aã. dr: i. Nitri, dr: i. T. M. dáway ná raz po skr: *i.*

Liniment do smárowánia łona.

R. Ol. Scorp. Ranar. Lumbric: aã. vnc: i. Sapon: Hispan. dr. 3. Nitri dr: i. f. Linimentum.

Item. Sal Corallorum pro arcano habetur.

Item Pigułki pewne.

R. Succi Liqvir. in Aqv. Alkekin. Sol: vnc: i, S. *Campher: dr: i, Croci, scr: 4. Baccari Alkikin.*

vnc:

vnc: ß. Gum: Tragan. Mastic: aã dr: ß. Laud: Opiat: dr: 2 f. pill. consveta magnit. dosis nro. 3. ad 5. sunt sæpius probata.

Liqwor ktory w ostátniey potrzebie wpuśćić Szyryngą do Wezyki.

R. Thereb. dr: 3. Ol: Scorp: Simpl: dr: ß. Essent: Iuniperi dr: i, Bals. Sulph. Succinati dr: S. Sacchari Saturni, scr: i, Aqv: Alkekingi vnc: i. S. f. Liquor.

Item ná Kámień.

Semen Dauci w piwie moczone, álbo z niem warzone co dźiennie piiąc: ieſt ſkuteczne.

Item Lapis Lincis, Spongiæ, Iudaicus, Vitrum combustum, Species Lithontrip. Instinum Nicolai, &c ſą oſobliwe ná kámień. Nayoſobliwſze ſą Essentia seu Liqvor Crystalli. Item, Oleum Camphoræ, cum proprio menstruo paratum, dos. scr: S. Item. Lapis in Vesica fellis Bovis repertus, tali leporis calcinati. Lapis Percarum.

Item Strzyżyk ptaſzek, dobrze w piecu uſuſzony ná proſzek ſtárty, ieſt oſobliwym ſekretem.

Item proßek pewny

R. Saxifrag vnc: ß. Imperat Milij Sol. aã. vnc: 3. Alkekingi. vitri pr: aã. dr: 2. f. pulv. dos: dr: 2. Vel R. Sangv: Hirci pr: Myrrhæ, aã. dr: ß M. f. pulv detur cum Aqva Raphani.

Item. Gdy chory vryny puśćić nie może, ſtłucz źiele biedrzeniec, przyſmaż z maſłem

przyłoż ćiepło ná łono. *Item.* Proszek z skorup ślimakowych iest dobry ná kámien ná raz skr- ieden w Winie. *Item.* Proszek z skorup iaiecznych, z ktorych się kurczęta wylęgły: iest pewny.

Item. Warz rumienek w Winie, piy często vrynę pędźi, i kámień kruszy. toż czyni sok z belice często pity. *Item.* Kąpiel wárzona z łopianowego korzenia iest wielce skuteczna. *Item.* Sok z pokrzyw często pity, pędźi vrynę. *Item.* Sok z koszyszka toż czyni piiąc go. *Item.* Kámień Iaspis ná proch stárty, kruszy kámień w nerkách i pęcherzu. *Item.* Krew záięcza suszona ná proch stárta. *Item.* Swieżą krwią liśią obłosz członek sekretny, czytáłem że zápewne kruszy kámień, toż czyni piiąc ią z Winem rozmąćiwszy. *Item.* Ziele mikołaiek z korzeniem warząc i piiąc pędźi vrynę. *Item.* Weź śiedm głowek czosnku, warz w wodźie piy tę wodę, iest pewne lekarstwo, inśi moczą w gorzałce i piią.

Item. Zátop marcowego záiączka w occie zpal go ná popioł, záżyway tego popiołu, po puł łyszki w Winie álbo w piwie.

Item. Experyment pewny. Weź żołtkow twardo uwarzonych kilka; rozetrziy ie z oleykiem Nardowym, i Muscellinowym, przyday *Lap: Iudaici* co potrzeba, obłoż tym członeк

nek ſekretny, wiydźie kámień. *Item.* Wino z rzodkwianym ſokiem często pite ieſt dobre ná popędzenie vryny.

Ná wyprowadzenie moczu, gdy kámień záwadza: choćby człek był bliſki śmierći.

Wezmi prochu z źiela ktore Trankiem zowią łyſzkę, z mieſzay z iaiem miękkim, day zieść choremu, potym niech nie piie áż we cztery godźiny.

Wanná ná Kámień pewna.

Weź Noſtrzyku Slázu wielkiego i máłego, belice z łomikámienia, liśćia hebdowego i z korzeniem, wſzyſtkiego po dwie gárśći; owſa z ſnopu urznąwſzy 6. gárśći, pietruſzki, złotowierzby, pſinek, rumieńku po gárśći, warz, oſtudźiwſzy kąp ſię po pas.

Wodká ná Kámień.

Weź ſoku Limoniowego funt, ſoku Paryetaryi, rzodkwianego rowne częśći, kwiatu ślazowego gárśći 4. *Scolopendriæ* gárśći dwie, zmieſzay przepal *in B. M.*

Dekokcya.

R. Rad: Ononidis vnc: i, Saxifrag: Virg: aur. Clynopod: aā M. i. Baccar: Alkekin. nro. 80. Milij Sol. vnc: i, Sem: Lapp: Maij. Cinam: Saxifrag. regul. Aniſi, Fœniculi aā. dr: 3. Baccar: Hæderæ arb. vnc: 8. Stirp: Fabar. ſiccar. dr: 6. cum S. q. Aqv. Scolop. Parietar. & Vini albi, f. decoct. ad tertiæ part. conſumpt. doſ. vnc: 5. quolibet mane;

Item: Olea iuniperi Therebinth: Succini, &c. in Decocto Malvæ záżywáne ſą dobre.

Arcanum Nephriticum,

R. Ocul: Cancr: Spir. Sal impr agnat: dr: 2. Species: Lithontrip. dr: i, S. Sem: Saxifrag Mil. Sol. aa. dr: i: Cinam ſcr: 2. Sal Apij Petroſel, Ononid aa ſcr: i, M. defis dr: S. Inſze ſpoſoby rożne obacz w kuracyi kámienia nerkowego. Iáko ſię wzwyſz námieniło, że ieżeli kámień będźie znáczny i twárdy, żadne Medykamenta i nayſekretnieyſze ſkruſzyć go nie mogą, ináczey pozbyć go trudno tylko przez wyrznięćie: w inſzych nácyách. Iáko we Włoſzech, we Fráncyi, nie tylko ludźiom podeſzłym, ále i dźiećiom wyrzynáią, u nas zás w Polſzcze (dla niebiegłośći tych co do nich náleży, umieć ten ſpoſob) wiele ludźi mizernie umieráć muśi.

Spoſoby do wyrzynánia Kámienia ktorych zażywáią w Cudzych Kráiách.

Spoſob pierwſzy, ktory Chirurgowie názywáią *Apparatum minorem.*

Poſádza Chorego *Lythotomus* (to ieſt ten ktory ma kámień wyrzynáć) ná podołku Męża iakiego mocnego. (podłożywſzy poduſzkę) ſtrzęśnie nim z gory ná doł kilká rázy, i záraz obie ręce, do ſtop, dobrze poprzywięzuie: koláná zás chorego z obudwu

ſtron

ſtron, dwoch poſługaczow máią dobrze trzymáć, iedno od drugiego iák naylepiey rozłączywſzy; zátym *Lythotomus* poſmárowawſzy palec u lewy ręki ieden álbo dwa; wpuſzcza *in Orificium ani*: práwą záś ręką, łono náćiſka, żeby z pod kośći (*pubis* zwáney) kámień ſię ruſzył, *ad perinæum*, gdzie gdy go palcem *in Orificium* wpuſzczonym: námaca: záraz ná lewey ſtronie, między moſznámi á ſeceſſem; bliſko Sutury *Perinæi*, nożem z obu ſtron oſtrym ránę według wielkośći kámienia otwiera, pomykáiąc noż áż do kámienia; ktory ieżeli przez ránę palcem popchnięty: łatwie nie wiydźie, wyimuie go *forcipe*: po wyięćiu záraz chorego rozwięzuie, i ránę iák naylepiey *conſolidantibus* opátruie, przeſtrzegáiąc pilnie áby ſię rána co prędzey zgoiła, żeby ſię vryna nią niepuśćiła do prędkiey konſolidacyi ſłuży *Bol. armena farina*, Maſtyx, Kadźidło z białkiem, &c.

Drugi ſpoſob ktory názywa ſię *Apparatus major*; to ieſt Chorego tákimże ſpoſobem iáko i pierwey związánego(to ieſt ręce do ſtop) ná ſtole *Lythotomus*; kłádźie, i záraz wpuſzcza *Katheter in perinæũ* áż do kámienia, ktory námacawſzy tym *Katheterem*, przerzyna ránę w tymże mieyſcu iáko i pierwey, i rázaz kłádźie palec *in anum*, ktorym kámień

mień do rány wypycha, ieżeli się nie da wypchnąć: instrumentem go dobywa. A ieżeliby był wielki: tymże instrumentem krúszy go: i po kawałku wybierá, wybráwszy: ránę iáko i pierwey dobrze opátruie.

Iest ieszcze inszy sposob; to iest: włożywszy palec (ieden álbo dwa) *in anum Chyrurgus*: nápchnie kámień ku łonu, i záraz otwiera meát *in musculo recto supra os pubis, secundum fibrarum ductum*, przez ktory *forcipe* wyimuie kámień.

Gdy się tym sposobem kámień wyrzyna obawiáć się nie trzeba áby się vryna przez ránę dobywała. Lecz tákie otwieránie bárdzo niebeśpieczne, dla exulcerácyi pęcherza, ktora gorszáby byłá ániżeli kámień.

Rzecze kto; do Anátomistow to náleży ktorych tu w Polszcze nie masz, á nie do Chirurgow; ná to odpowiadam według wszystkich Authorow że właśnie káżdy *Chirurgus* powinien *ex professo* umieć, to co do niego náleży iáko w cudzych kráiach nie Anátomistowie ále Chirurgowie tę operácyą odpráwuią, ták też i tu w Polszcze miałoby to bydź, czego że nie masz; Boże się pożal iż dla ich niedbálstwá (w applikowániu się do tego) ták wiele zacnych ludźi umieráć muśi.

O Zá-

O Zápaleniu Nerek, i Pęcherzá.

PRzyczyny zápalenia Nerek ſą te ; *Animi pathemata*, *Venus immodica*, pićie zbytnie trunkow gorących, záżywánie częſte potraw korzennych i ſłonych; częſte legánie wznák, ná miękkim poſłániu. Zbytnia ágitacya; zátrzymánie Hæmorrhoidow, álbo krwi puſzczánia, kto do niey przyzwyczáiony.

item. Vderzenie, ſpadek, ráná w nerkách álbo w pęcherzu ; Gorączki wielkie : tákże gorącość vryny z humorow iadowitych pochodzące ; Kámień oſtry w nerkách, bol ćięſzki w nichże. Owrzędzenie, vryny zátrzymánie, &c.

Znáki zápalenia Nerek.

BOl w nerkách wielki z ſtrzykániem ták że ſię chory áni podnieść, áni ſtáć ná nogách może, áni też ná bok żaden leżeć może, tylko wznák. Do tego ieżeli chory kichnie, álbo ſię nágle ruſzy : w ten czás więkſzy bol i ſtrzykánie czuie. Pod czás też bywa bol álbo trętwienie w biedrze. Vryny trudne odchodzenie : ktora zrázu bywa iaſna á potym czerwona i mętna: przytym gorączka uſtáwiczna, nieſpánie, głowy pomieſzánie, Nauſea, womity, przez ktore żołta i flegmi-

ſta,

ſta odchodźi materya. Bywa też kiſzki (*Colon* zwáney zápalenie: ktora że bliżſza nerek ieſt: podobneſz Symptomata ſpráwuie. Tym ſię rożeznáwa: że w nerkách zápaleniu; bol do wyżſzych żeber, do grzbietá i do pęcherza rozchodźi ſię; gdy záś z kiſzki zápalenie ieſt: bárdźiey ku przodowi ſię wydáie, i do tego więkſza bywa odmiána w exkrementách.

Znáki zápalenia Pęcherza.

BOl około łona, i częśći przyległych z gorącośćią i z zapaleniem, przytym vryna bywa goraca, pod czás ſię i zátrzymywa, przydáie ſię i *Tenesmus*, gorączka, nieſpánie, prágnienie, &c.

Progn: Obiedwie te choroby; ſą niebeśpieczne, gdy bowiem te członki náleżące do konſerwacyi żyćia; ákcyą ſwoię utrácą: śmierć gotowa. Więkſze máią w ſobie niebeśpieczeńſtwo, gdy ſię ſzáleńſtwo álbo konwulſye, poty źimne, iák i nog źiębnienie: náſtąpią. Ieżeli ſię Hæmorrhoidy dobrowolnie ſáme otworzą w chorobie]: uwalniaią od niey. *Item.* Ieżeli ſię inflammacya w wrzod obroći, i materya przez vrynę odeydźie, dobrze. Ieżeli záś gdźie indźiey ſię obroći, niebeśpieczno ieſt.

Item. Małe zápalenie nie ieſt ták dálece ſzkodliwe. *Item.* Zápalenie pęcherza wydáie

dáie ſię podczás ná wierzch: co ieſt znákiem dobrym, álbo też gdy vryny wiele nád zwyczay odeydźie.

Spoſoby do Leczenia.

W zápaleniu nerek lubo pęcherzá: krwie puſzczenie zrázu záraz ieſt naypotrzebnieyſze z tey ręki, w ktorey ſtronie bol i ſtrzykánie bárdziey dokucza.

Ná zápalenie pęcherza: z práwey ręki krwi puſzczenie należy, á potym i z nogi, powtorzyć; ieżeliby tego byłá potrzeba. Ieſzcze lepiey Hæmorrhoidy otworzyć, gdyby ſię wydáły; ſłużą ná to i báńki z piiawkámi ná krzyżách ſtáwione. Tákże Enemy chłodzące i purguiące. Náprzykład: *R. Rad. Althea, vnc: i, Fol Malvæ Violar. Lactucæ, aã. M. i, Prunor. nro.* 8 *Florum Violar. Hordei, aã. pug. i. f. Decoct: in ſero lactis. R. Colat: libr: i, S. diſſolve Caſſiæ, vel Diaprun Sol. vnc: i. Olei Violacei, vnc: 4. f. Clyſter.*

Goracość krwi (z ktorey to zápalenie pochodźi) ma bydź temperowána: Emulſyámi, Iulepami chłodzącemi, przydáiąc Sáletry præparowáney, á oſobliwie z tyzánną álbo z ſerwatką. Purgánſe tu nie należą, chybaby tego byłá wielka potrzeba.

Powierzchne applikácye, ſmárowánia, ſą bárdzo pomocne, iáko to *Vngv album Camphor. Populeon. Roſarum*, *Olea* tákże *Violarum*,

Nym-

Nymphæ, &c. mieszáiąc ie z octem. *Item.* Wezmi białek od iaia, przyday octu i oliwy ubiy dobrze, zmâczay w tym chustę przyłoż ná krzyże; zbytnie chłodzące applikacye: nie máią bydź często záżywáne dla ſtwardnienia, zápalenia.

Káthápláſma z chleba warzonego w mleku, przydáwszy żołtkow iaiowych, száfránu trochę, i oleyku rozánnego: ieſt dobra. Tákże i blachá ołowiana ná krzyże przyłożona. Plaſter *de Spermate ranar.* Tákże rożne Káthaplaſmy z źioł chłodzących i odmiękczáiących bárdzo ſkuteczne ſą, &c.

W zápaleniu pęcherzá. (zábiegáiąc gángrenie) náleżą Káthápláſmy *ex Farina, Fabarum, Orobi, Lupinorum: cum Vino coctorum.*

Przytym chory ma pić Tyzánnę. *Opiata* też ſłużą: osobliwie gdy chory ieſt w gorączce wielkiey, ktore ták przez uſtá, iáko też i do Enem: dáne bydź máią.

Item W zápaleniu pęcherza; Czopki ſą bárdzo dobre, ktore máią bydź z sokow chłodzących robione, przydáiąc *Opium & Succum Hyoſciami.*

Ieżeliby chory nie mogł puszczáć vryny: o tym będźieſz miał niżey náukę, w chorobie zwaney *Dyſuria.*

W zápaleniu pęcherza ieżeli ſię tumor wyda ná wierzch i zbierze ſię, uwalnia od cho-

choroby. Ieżeli się záś obroći *in Scirrhosam duritiem*, iest trudne do leczenia ná ten czás trzeba applikowáć *Mollificantia* iáko są opiſáne, w kuracyi *Scirrhuſa* wątroby.

Do wnętrzego záżywánia ſłużą Emulſye, *cum Anodino minerali*, tákże *Aqv: Plantag. cum Sacchar: Satur. Camphora cum Lapid. prunell. & Sacchari Satur.* *Item*. Ieſt ná to oſobliwy ſok wyćiśniony z żywych rakow, piiąc go z czymkolwiek.

O Krwáwym Moczu.

Ktory náżywa się Minctus cruentus.

KRew z vryną z rożnych mieyſc i przyczyn: odchodźić może. Przyczyna nayczęśćiey bywa ze krwi pełnośći álbo oſtrośći álbo z kámienia w nerkách zoſtáiącego. Oprocz tego przydáie się z ſpadku, z dzwigánia ćiężaru iakiego, z zbytniey ágitácyi álbo z ſámego pęcherzá, gdy od kámienia w niem zoſtáiącego zrániony będźie.

Ieżeli záś muſzkuł (*Spincter* zwány, álbo *canalis penuis*) zránione będą: ná ten czás więcey krwi wychodźi, iáko się przytráfia *ex effrenata Venere* z zápalenia pochodzącego, *ex fluxu Gonorhaeo*.

Rożeznanie Choroby: náleży ná ſámey rzeczy: ná częśćiey nárvſzoney; i ná przyczynách.

Náprzod ſtárzy są podlegli tey chorobie,

bárdźiey ći ktorzy kámień ćierpią, &c.

Item Gdy krew z vryną zmieszána będźie iest ná kształt wody z wypłokánego mięsa, i niekiedy małe kawałki krwi, ná spodźie pokázuią się. pospolićie vryna ługowi bywa podobna; osobliwie gdy się długo w pęcherzu przetrzyma, przez co czernieie.

Item. Część zrániona (bol oneyże) znáczy. Ieżeli bowiem bol w krzyżách czuć znáczy zránienie nerek; Ieżeli w słabiznách: Pęcherza. *Item*. Krew ieżeli iest z nerek: mieszа się doskonále z vryną, z Pęcherzá záś częstokroć czysta, i niepomieszána wychodźi. *Item* Ieżeli z przyczyny kámienia krew z vryną odchodźi: znáki kámienia będą: wzwysz opisáne, ktorych ieżeli nie będźie: ze krwi pełnośći, álbo ostrośći zbytniey pochodźić muśi. co się częstokroć stárym przydáie; osobliwie z flegmy słoney ktora w nich pánuie.

Progn: Wiele i częste krwi przez vrynę odchodzenie: niebeśpieczne iest, gdyż álbo suchoty, álbo puchlinę przynośi.

Item. Ieżeli z wyższych częśći nágle krew do pęcherza zlewa się, i tám się śpiecze, vrynie wolnego przejśćia nie pozwala, zátykáiąc meát przez ktory odchodźi vryna.

Sposoby do Leczenia.

Ieżeli pochodźi z pełnośći krwi, álbo też

ostro-

ostrośći iey ; záraz trzeba krew puśćić z ręki i z nogi ieżeliby byłá tego potrzeba, álbo Hæmorrhoidy otworzyć, ieżeli chory do nich zwyczayny, służą i báńki ná krzyżách ; przytym dla expurgowánia humorow ostrych we krwi zostáiących ; służą purgánse. Náprzykład. *R. Rhabar: pulv: dr: i, Corall. rubr: pr. Bol. arm. aã. scr: S. Aqv: Plantag. vnc: 3 Syr. Rosat. Sol. vnc: i, M.* day ná raz. *Vel R. Caß. rec. tracta vnc: i, Rhabar, scr. 2. Bol. Arm: scr: i. M. cum Sacchar f. bolus.* álbo też *per infusionem Rhabar. cum fol: Senna &c.*

Potym náleżą *Consolidantia*. To iest : Weź soku babczanego czystego : vnc: 5. przyday *Boli arm. Lap: Hematit: aã scr: i.* zmieszay day ná raz. *Vel* Mleko owcze często pite przydáiąc do niego *Bol: arm* iest bárdzo skuteczne. Ieżeli pochodźi z pełnośći i gorącośći krwie : ná ten czás záżywáć Dekokciy chłodzących, *ex Lactuca, Portulaca, Cichoreo, Endivia floribus Nymphæ* : przydáiąc *Rad: Consolidæ Herbæ Centinodi, millefolij, Eqviseti, summit Rubi Myrabol.*

Item. Trochisci Gordonij, ná tę chorobę są naypewnieysze ; tákże *Trochisci de Carab. cum aqv: Plantaginis.* przytym chory ma pić *Decoctionem ex Ligno Lentisci.* Do tego służą też powierzchowne *Cathaplasmata ex herbis adstringentibus & consolidantibus* ; tákże *vngventum*

tum Comitissa. Woda też Egierska iest dobra piiąc ią codziennie; niekiedy może iey záżywáć *cum Rhabarbaro & Mirabolanis*, námoczywszy. Ieżeliby pochodziło z kámienia ostrego w nerkách lubo w pęcherzu zostáiącego; iest większa trudność w kurácyi, á osobliwie gdy w nerkách będzie kámień ostry. Ieżeli pochodzi z exulcerácyi *meatus vrinarij*, ná to służą *iniectiones ex decoctionibus consolidantibus* (z tym się tu niechcę rozwodzić)

Ná odchodzenie krwi z vryną w sztuczkách i z ropistą materyą: Pigułki pewne.

R. Therebinth: in Aqv: Plantag. lotæ dr: 3. *Succi Liqvir: dr:* 2. *Trochisc: d. Thure, dr:* i. *S. d. Alkekin. dr:* i, *Mumiæ, scr:* i. *f. pill.*

Vel R. Succi in Spiss. Portul: dr:S. Gumi Arab. dr: S. Bol: Arm: scr: i, *f pill.*

Dekokcya ná krwáwy mocz pewna.

R. Herb. Agrim: M. 2. *Veron. M.* i. *Flor: Hyper: Rosar. rubr: Papav. errat. ad pug.* 3. *Rad. Symph: jor. vnc:* 3. *coqv. in S. q. Aqv: Colaturæ cuilibet libræ adde Syrup. d. Symph Fernel. Vel de Portul: aut d. Succ: Plantag. vnc:* 2. *Spir: Vitrioli, q. S. ad gratam aciditatem, dosis vnc:* 5. *bis de die.* *Item.* *Opiata* są bárdzo skuteczne, osobliwie *Pill. d. Cynoglosso, de Styrace. Item. Aqva Styptica cum opio secr.*

Item. Tinct: Corall. & Sal. Tinct. Smaragdi,

Terra

Terra Sigillata, &c. wiele waży. *Item.* Náśięnie babczáne ná proſzek ſtárte, wczymkolwiek zázyte, pomocne ieſt; może do niego przydáwáć Kádźidła tártego, tákże korzenie kurzego źiela dobre ná to.

Item. Mech co ná tarninie rośnie ieſt pewny. *Item.* Warz pśie ięzyki źiele, piy polewkę ieſt rzecz pewna.

Item. Slaż z korzeniem tákże warząc, i piiąc pomaga, &c.

O Wrzodźie w Nerkách i Pęcherzu.

WRzod w Nerkách i Pęcherzu ze trzech przyczyn bywa. Pierwſza gdy ſię zápalenie Nerek lubo Pęcherza w wrzod obroći. Druga oſtrość humorow táka, ktora krwáwy mocz ſpráwuie. Trzećia gdy kámień oſtry część tę w ktorey zoſtáie: ráni. zkąd potym náſtępuie exulcerya, tá przyczyna ieſt naypoſpolitſza.

Rozeznánie. Náprzod gdy przez czás długi z vryną odchodźi ropa: wrzod nieomylny w częśći ktorey: (przez ktorą przechodźi vryna) znáczy. Ieżeli záś w nerkách álbo w Pęcherzu ieſt exulcerácya. dochodźi ſię z bolu? ktory ieżeli ieſt w krzyżách? znáć że z nerek exulcerowánych. Ieżeli z pęcherzá bol bywa w łonie álbo *in Perinae*,

Oprocz tego: ropa z nerek odchodząca iest doſkonáła, to ieſt biała, lekka, i nieſmrodliwa, i więcey iey odchodźi ktora bárdźiey ſię z vryną mieſza. Zrázu poko świeża, ieſt podobna mleku, potym ná ſpodźie ſię uſtáwa. Z pęcherza záś wychodząca ropa, nie bárdzo ſię mieſza z vryną, i nie wiele iey odchodźi zwyczaynie bywa niedoſkonále, pomieſzána i ſmrodliwa. Gdy záś *ex Orificio* Weſyki, álbo *ex meatu vrinario* zránionych: pochodźi, ná ten czás ſzczera ropa często i bez vryny odchodźi, vryna z wielkim bolem i rznięćiem wychodźi, ktory wydáie ſię w tym mieyſcu gdzie ieſt exulceracya. to ieſt álbo *in collo Vesicæ*, álbo w środku, álbo ku końcowi *canalis*. Ieżeli będźie głęboka exulceracya, ná ten czás krwi wiele z ropą odchodźi i często pokázuią ſię *ramenta*; to ieſt oſkrobiny. Ieżeli z pęcherza exulceracyi: zwyczaynie pokáżą ſię w vrynie niby ł uſki álbo ſkorki rozwlekłe. Ieżeli w ner kách długo owrzedźiałość będźie; vryna wychodźi męt na ták iáko w kámieniu.

Progn: Wſzyſtkie exulceracye wnętrzne, niebeſpieczne ſą: á oſobliwie te do ktorych ſię humory oſtre śćiągáią. Swieże owrzedzenie nerek i pęcherza, łatwo ſię może uleczyć; záſtárzáłe záś práwie nieuleczone ieſt, á oſobliwie gdy z kámienia przy-

czyny

czyny pochodźi trudne ieſt do uleczenia, áż chory onego pozbędźie.

Sposoby do Leczenia.

Służą ná exulcerácye pomienione (z iákicykolwiek przyczyny pochodzące) Medykamenta, oćieráiące, śćiągáiące, i wyſuſzáiące; Przytym ieżeliby z iakiey oſtrośći humorow pochodźiły; trzeba bráć purgánſe ktore máią bydź wolne, iáko to Mánna, Káſſya, *Rhabar. Syr. Rosat. Sol. Vel R. Caſſ. rec: tract: vnc: 2. Manna Cal: vnc: 8. Pulp. Sebeſt. & Tamarind. aā. vnc: i, Mucilag. Sem: Pſill. dr: 6. Succi Liqvir. dr: 2. cum S q. Syr. Rosat. f. opiata. Item. Mercurius dulcif. cum pulpa. Caſſia*, záżywany; ieſt nayſkutecznieyſzy, ktory purguiąc oraz czyśći exulceracye.

Item. Terpentyna z proſzkiem lukrecyowym záżywána: ieſt ſkuteczna; oſobliwie w ten czás ſłuży, gdy ſię pokázuie vryna mętna. Krwi puſzczenie ieſt potrzebne gdy iey ieſt pełność, álbo oſtrość; Niektorzy z Medykow zálecáią womitorya wolne, dla odćiągánia humorow śćiągáiących ſię do części náruſzoney; Po odpráwionych purgánſách; Pić ma chory ſerwatkę, álbo Hydromel, álbo Tyzánnę, miaſto piwa álbo też ośle mleko, ktore oſobliwie ſłuży ná tę chorobę. Wody też minerálne nie od rzeczy ſą: iednak że o nie trudno

ná ich mieyſce ſłużą Dekokcye rożne. Náprzykład: R. Salſæ Parill: vnc: 3. Raſur. Ligni Lentiſci, vnc: 2. Saſafr. vnc: i, Raſur. Ebor. C C. aā. vnc: i, Injubar. Sebeſt aā. vnc: 8. Ligni Nephrit vnc: 4. Hordei mundi vnc: 2. Aqv: font. Oll 3. inf. per 24 hor. coqv: ad Med. conſumpt. detur pro potu ordinario. Przytym náleżą Conſolidantia; Náprzykład: R. Bol. Armen. Terræ Sigill aā. dr: 3. Gum: Arab. Tragacan. aā, vnc: 8. f. pulv. doſ. dr: i, in lacte Caprino; Nád to ieſzcze lepſze Trochiſci Gordonij cum Decocto Hordei záżywáne. Vel R. Conſer. Roſar. Antiqvæ, vnc: 3. Sem: Portulacæ, Plantag. Myrtill Bol. Arm. Terræ Sigill: Sangv. drac. aā, dr: i. Raſur. Ebor. Trochiſc. Alkekingi aā. dr: S. cum Syr. d. Roſis Siccis f. opiata, ná raz bráć iák káſztan po dwa rázy ná dźień.

Item. Saccharum Saturni Cryſtallinum: záżywáiąc go w ſerwatce co dźień: ieſt pewne. Item. Dekokcye ex Rad. Symph. & Flor: Hypericon. & aliis conſolidantibus; tákże Balſama, iáko to Balſamus naturalis, d. Copaiba, Peruianus niger vulnerarius: ſą wielce pomocne, záżywáiąc ich często z Dekokcyámi, wzwyſz pomienionemi.

Item. Decoctio Ariſtolochiæ,) w ſtárym owrzedzeniu) pita znácznie pomaga.

Ná owrzedzenie w Pęcherzu.

Służą oſobliwie injekcye, náprzykład; R. Rad.

℞. *Rad: Consol. joris, vnc: i, Hord: integr: M. i. Fol: Agrimon. Veron. Scord. Achimill. Sanicul. aā. M. S. coqv: in S. q. Aqv: Comm: R. Decoct. libr: i adde Mell: Rosat. vnc: i. M. pro injectione.* Dáie śię tu przestroga áby sprycą nie czynić injekcyi gdyż liqwor nie doydźie, dla muszkułu Spinktera, ktory záwsze śćiśniony iest; ále włożyć wprzod Katheter, potym przez niego, sprycą wpuszczáć Dekokcyą. *Item. Pro injectione. R. Sem: Fæningr: Cydonior. aā scr: i, macer. per hor: in Decoct: hord: libr: i, expr: per linteum, expresso adde Ol. Amygdal. dulc. vnc: 2. Mell. Rosat. Col. vnc: i, M. pro injectione. Item. Trochisci Gordonij* w mleku rospuszczone wiele pomagáią.

Item. Emulsye rożne *Trochisci Alkekengi, conserva florum Althea*, wiele ważą. Ieżeli w nerkach iest exulceracya, záżywáć nayczęśćiey Terpentyny *cum Succo Liqvir. Saccharo Rosato* przydáiąc *Sacchari Saturni.* przytym i Dekokcye rożne wzwysz opisáne. Przydáie śię też exulceracya Pęcherza, z záżytych *Kantharides*, ná co służy mleko przewarzáne z żywokostem; piiąc go codźień.

Ziele Rzepik zwane, warząc go w wodźie i piiąc, iest doświadczone ná exulceracye wnętrzne. Balsama tákże; iáko to *Sulphur. Therebinth. Succinatus Saturni*, i wzwysz pomienione: skuteczne są záżywá-

ȧąc ich nie często bárdzo. *Item.* Weź Terpentyny Weneckiey ćwierć łota zmieszay ią z żołtkiem iaiowym rozmąć rosołem mięsnym wrzącym wypiy ćiepło, vczyń to po kilka rázy uznasz pomoc. Aplikacye powierzchne (lubo ie Authorowie zálecáią) mało ważą iáko i kąpieli.

O Zbytnim odchodzeniu Vryny.

Ktore názywa się Diabetes, albo Lienterya Nephritica.

TO iest vryny częste i zbytnie odchodzenie, pochodzące z słonośći, álbo z zbytniey wilgotnośći bárdzo ostrey: ktora *fibrillas* pęcherza pobudza do ustáwicznego wychodzenia vryny.

Dwoiaka iest *Diabetes*; Pierwsza zowie się *Vera*, druga *Notha*. *Vera* (to iest prawdźiwa) tá iest kiedy nápoy niestráwny prędko przez vrynę odchodźi, co bywa z gorączką, z prágnieniem, i z ćiáła opadnieniem. *Notha* názywa się tá, kiedy więcey vryny odchodźi, áníżeli chory piie z prágnieniem, z gorączką wolną, i z słábośćią.

Progn: Ieżeli iest choroba zástárzáła, á osobliwie w stárych, z trudnośćią uleczyć się może; Ieżeli się przyda w parálizu znácznym; práwie nieuleczona iest. Ieżeli się

przy-

przyda po gorączce długiey i ćięszkiey, álbo *ex effrenata Venere*; tákże z trudnośćią wielką uleczyć śię może.

Sposoby do Leczenia.

Ná początku choroby: uważywszy okoliczność może krew puśćić z ręki; Potym dla expurgowánia z zbytniey słonośći i ostrośći krwie: służą purgánse; tákże ná potym dáne Medykámentá, ktore może i przez suchą wannę spráwić, ieżeli śiły chorego będą do tego sposobne.

Purgánse máią bydź *ex Rhabar. cum Myrabol. in Decocto Plantag. Portul.* álbo *Pill. Mastichine, Aloephangina, &c.* Womitorium też wolne: niekiedy skuteczne iest.

Item. Do przeczyszczenia krwi náleżą Syropy, *de Fumaria, de Cichor. cum Rhabar, de Althea Fernel.* i Dekokcye rożne zá nápoy choryy ma pić *Decoctionem Ligni, Lentisci Gvaiacu cum China. & Rad: Tormentill, Bistor.* álbo Weź tárnek suchych álbo i świeżych kilka gárśći, skory wnętrzney dębowey co potrzeba, ięczmienia przypieczonego gárść álbo dwie, warz w wodźie przecedźiwszy, zágáś w tym kilka rázy stal, piy miásto piwa.

Item. Ná zátrzymánie. *R. Conser: Rosar. antiqvæ unc:4. Bol. Arm. Corall. rubr. præ. C. C. usti, aa. scr: i, cum Miva Cydonior f. Opiata,* ná raz bráć iák kásztan dwa rázy ná dźień.

Item. Syr. *ex Rad:* Symph: *cum Prunis Sylvestr. coctus*, ieſt doświadczony.

Item. Mleko kozie, owcze, (gáſząc w nich kámyki roſpalone) i piiąc co dzień: ſą ſkuteczne. *Item.* Kapiel warzona z dębowey ſkory, przydáiąc do niey hałunu ſporo: ieſt pomocna. Po kąpieli ſmárowáć krzyże i łono, *Vngv: Comitiſſæ.* Służą też ná to, *Tinctura, Smaragdi, Corall: Croc: Mart: adſtrict. Liqvor Stipticus. Opiata*; oſobliwie *Philonium Perſicum* záżywáne *cum lacte Chaly beato*, ieſt pewne. Chory przytym ſtrzedz ſię ma potraw ſłonych, korzennych, ma też pić máło bárdzo, więcey ieść oſobliwie kaſzę ryżową, polewki migdáłowe, migdáły przypiekane, kaſzę ięczmienną; (wprzod ią przypiekſzy dobrze) potym wárzyć; Káwy záżywánie ieſt bárdzo ſkuteczne. *Item.* Woda wapienna ieſt doświadczona; dáiąc ią ná raz kwaterkę, dwa rázy ná dzień.

Koláczki doświadczone.

R. Roſar. Spodij aã dr: 10. *Sem: Portul Succ. Liqvir: Bol. Arm. Sumach aã. dr:*2. *Sem. Lactucæ. Coriandr.* Santal *rubr. Berber: aã dr.* i *Gum. Tragan. Arab Balauſtr. aã.dr:* 2. *Camphor.dr:*S. *cum S.q. Succi Prunor.* Silveſtr. *f. Trochiſci doſ. dr: i. Item. R. Aqv: Plantaginis vnc:* 3. *Acet. Vini deſtill. dr:* 6. *Corall: rubr. pr: dr: i. Laud. Opiat.*

Opiat. gr:2. Spir: Portal. vnc: i, M. capiat ager, Cochleatim.

O Niezátrzymániu Vryny.

PRzyczyna niezátrzymánia vryny, pochodźi z słábośći álbo z rosprzestrzenienia muszkułu, *Spincter* zwánego, w czym iest trudność do leczenia; Pospolita też tá choroba młodym gdy w głębokim śnie pod się pusczáią, álbo też gdy się im śni że ná dworze to odpráwuią; i pod czás ták bywáią do tego przyzwyczáieni że im rádźic nie można lekarstwem tylko korbaczem álbo rozgą; I piiakom się często tráfia ryby w łoszku łowić. Pochodźi też tá choroba z słábośći wielkiey, i z źátłumenia ćiepła przyrodzonego; iáko się tráfia bliskim śmierći.

Item. Tráfia się i w Parálizu znácznym; tákże w áffekcyách *intestini recti per consensum*; tákże gdy będźie zrániony muszkuł *Spincter* od kámienia zostáiącego w pęcherzu Tákże źimne i wilgotne przyrodzenie przyczyną tey choroby bywa; iáko w stárych. I choroby też niektore przyczyną bywáią tey áffekcyi, á osobliwie ostrość wielka vryny álbo gorącość, ktora szczypiąc muszkuł *Spincter*. ákcyą iego zátrzymywaiącą i śćiskáiącą: słábi.

Sposoby do Leczenia.

Sposoby do leczenia: podáią się w pospolito-

litośći; ktorych Medyk roſtropny, według przyczyn choroby; záżywáć może. Náprzod krwie puſzczenie mieyſcá nie ma, chyba w młodym wieku, i to uważywſzy przyczynę.

Purgánſe ſą potrzebne: ktore według przyczyn máią bydź akomodowáne. Oprocz tego náleżą *Aſtringentia & exſiccantia.* Náprzykład: *R. Rad. Conſol. Maj. vnc:* 8. *Rad. Cyper. Galang. aã dr: i, Plantag. Equis, Pentaf. aã. M. i. Nucum Cupreſſ. Calic. Gland. aã. ſcr:* 4. *Sem. Rutæ, Agni Caſti, Thuris, Raſur. Ebor. aã. ſcr. S. Roſar. rubr. pug. i. Vini rubri, libr:* 4. *infund. per* 24. *hor. Colatura aromatizetur Cinamomo & Sacchar. doſis vnc:* 4. *bis de die.*

Oſobliwie ná to ſłużą. Mozg záięczy ſuſzony, łayna záięcze, popioł z myſzy palonych, kopyta wieprzowe palone, koſtki z Dáktylow; Orzechy laſkowe palone, ſkorupy iaieczne palone; Proſzek z źiela Rzepik zwánego Skorka z żołądka kurzego ſuſzona, gárdźiel kogući, kopyta koźie palone, pęcherz kozłowy, ryba ktora bywa nieſtráwna w żołądku ſzczupaka, te rzeczy máią bydź ná proſzek ſubtelny ſtárte i dáwane w czymkolwiek lubo ſáme, lubo iedno z drugiem mieſzáiąc.

Iezeliby tá choroba pochodźiłá z záráženia parálizem Nerwu ktorego, ná to máią bydź kąpieli gotowáne, *ex Herbis Nervinis,* w kto-

w ktorych chory ma śiedźieć po pas; przytym náleżą smárowánia. Náprzykład. R. Vngv: Nervini Martiaton, Comitissa, áá. vnc: ß. Croci Mart. adstr. dr. 2. Ol. Masticis q. s. f. Linimentum. Decoctiones ex Ligno Lentisci Gvaiaci, cum herbis & Rad. astringentibus valent.

Item. Weź wody czystey, zgáś w niey po kilka rázy rozpaloną dachowkę, tę wodę piy.

Topica też są dobre ktore máią bydź przykłádáne, ad perineum (to iest inter anum & testiculos,) ex Enula Cal arom. Menta Salvia, Origano. Calamento, absinthio Myrtillis Balaustrijs. Albo insessus z pomienionych ingredyenciy; Náleżą też i plastry rozne, Vngventa, Linimenta, z ktoremi krotkie Compendium niepozwala rospośćieráć śię.

Prosek skuteczny dla tych, ktorzy máią zwyczay w łożku ryby łowić.

R. Stomach. Gall. præ. vnc: ß. Pulv. Agrim. vnc: i. Erinacei terr. combusti, vnc: 3. f. pulv. dos. dr: i. Vel R. Agrim. dr: 5. Rad. Consol. major dr: 3. Stomach. Gall. vnc: ß. Stercor. Capril. dr. 5. f. pulv. dos. dr: i. S.

Item. Popioł z kozich iaiec iest skuteczny; tákże popioł z Bufona. Przytráfia śię też tá choroba biáłym głowom przy rodzeniu, z przyczyny baby nieumieiętney.

O ISCHU-

O Iſchuryi, Stranguryi i Dyſuryi.

Iſchuria. Ieſt zátrzymánie vryny, ták że nic odchodźić nie może.

Dyſuria. Ieſt trudne odchodzenie vryny z wielką boleśćią: pochodzące z gorącośći i oſtrośći oneyże.

Stranguria. Ieſt uſtáwiczne uśiłowánie vryny do wyśćia: z wielkim bolem i rznięćiem: ktora tylko kápaniem odchodźi.

Iſchuria, ieſt dwoiaka: iedna *Vera* álbo *legitima*, druga *Notha* álbo *Spuria*. *Legitima* to ieſt prawdźiwa: pochodźi ze trzech przyczyn. Pierwſza ieſt; Vtrácenie czućia wpęcherzu dla Nerwu (do niego idącego) parálizem zárázonego. álbo humorem grubym zárkánego, álbo dla defektu duchow dla ktorego pęcherz, *vim expultricem* nie ma; Iáko śię tráfia w ſzáleńſtwie w śpiącey chorobie i innych.

Druga przyczyna ieſt: Oźiembienie pęcherza, ze wnętrznych álbo powierzchnych przyczyn; Trzećiá przyczyna ieſt: Ściſłość *Coli Veſicæ*: ktora pochodźi álbo z nábrzmienia, álbo z zápalenia, álbo z owrzedzenia, álbo z wyroſłośći iakiey w meáćie członka náturalnego, albo gdy krew zpiekła tenże meát

meát zátka, álbo kámień, tráfia śię i z przetrzymánia długiego vryny: Hæmorrhoidow nábrzmiáłośći, &c.

Notha. názywa śię tá. Kiedy nic do pęcherza *seri* to ieſt wodniſtego humoru nie odchodźi. Czego przyczyną ſą álbo nerki álbo *Vretheres* álbo *Venæ emulgentes*; Gdy álbo kámień w nerkách, álbo flegma gruba i ſpiekła żátyka *vias vrinarias*, álbo ropa śćiekáiąca z wyżſzych częśći.

Stranguria. Z rożnych przyczyn pochodźi ták powierzchnich iáko i wnętrznych. Iáko to z oſtrośći vryny, z exulceracyi pęcherza álbo meátu przez ktory vryna wychodźi, z zbytnie słoney vryny, z náśienia oſtrego, iáko bywa *in Gonorhæa virulenta*, bywa i z pićia młodego piwa álbo winá niewyſtáłego, álbo *ex Medicamentis diureticis*, gdy ich kto często záżywa, álbo z nábrzmienia muſzku, tu *Spincter* zwánego, i z inſzych przyczyn, ktore explikowáć z polſką dla táiemnice: niepodobno.

Dyſuryi przyczyna ieſt. Wielka gorącość vryny; ktora pochodźi álbo z pomieſzáney cholery, álbo flegmy słoney, álbo z ropy z nerek z nią śię mieſzáiącey, álbo kámień záſtępuiący wolnego prześćia vryny álbo zápalenie lub owrzedzenie *viarum vrinariarum*,

Spoſoby do Leczenia.

KUracya według chorob i rożnośći przyczyn ich, ma bydź ákomodowána. to ieſt ieżeli *Iſchuria* pochodzi z nerek álbo *Vrether* áffekciy, álbo też z kámienia, álbo z owrzedzenia: Spoſoby do leczenia z właſnych micyſc bráć ſię máią. Ieżeli też pochodzi z pozátykánia *venarum emulgentium*; ná to ſłuży krwie puſzczenie i purgánſe. Ieżeli zzátkánia meátu od kámienia, o tym maſz náukę w kuracyi iego. Ieżeli kámień w meáćie członka náturalnego uwięźnie: śćiſkáć palcámi członek powoli popycháiąc ku końcowi. áżeby łatwiey wyſzedł; kłáść członek w mleko ćiepłe, álbo wniść do kąpieli w ktorey po pas śiedźieć: á to dla tego áby ſię meát roſprzeſtrzenił. Ieżeliby záś áni tám áni ſam nie dał ſię popchnąc: vczą Praktycy, żeby z obu ſtron związáć członek, i z boku wyrznąć kámyk. Gdy záś pochodźi zzáwarćia *Colli Veſicæ* z nábrzmiałośći álbo z zápalenia oney; ná ten czás włożyć kandelkę (koniec iey oleykiem migdałowym náſmárowawſzy, *Katheter* wpuſzczáć niebeśpieczno: áby częśći náruſzoney nie poránił. Inśi miaſto kandelki, wpuſzczáią ſtronę baſową nápuśćiwſzy ią oleykiem migdáłowym, ktorą trzeba trzymáć przez czás iáki tym przetrzymániem roſpęcznieie, i

meát

meát záwarty rosprzestrzeni. Ieżeliby záś *Caruncula* byłá w meáćie, álbo exkrescencya znáczna, ná ten czás trzeba *Katheter* wpuszczáć dla rosprzestrzenienia, á przytym zápuszczáć rzeczy trwáiące przez *Katheter*, á nie kandelkámi, iáko máią zwyczay niektorzy. Ieżeli z grubey materyi flegmistey (ktora zátyka *vias vrinarias*) pochodźi vryny zátrzymánie; ná to służą purgánse, *cum Therebinthina*, Enemy, kąpieli, *i diuretica* o ktorych będźie niżey.

In Dysuria: náleży krwie puszczenie i z powtorzeniem, purgánse, womitorya, Enemy: potym *diuretica*.

Medicamenta diuretica: to iest vrynę popędzáiące; są te.

Spal skorupy iáieczne ná popioł, námocz go *in aqv. Petrosel.* dáway ná raz po kwaterce: iest doświadczony.

Item. Weź náśięnia *Alkekingi*, stłucz námocz w Winie: piy to Wino.

Item. Stonogi præparowáne, iáko śię wzwysz námieniło: są skuteczne.

Item. Oleum Scorpion. Mathaeli, dáiąc ná raz po 6. álbo po 7. kropel.

Item. Spiritus Salis. Succus Raphani, Succus Parietariæ, przydáiąc do niego *Spir. Salis*.

Item. Aqv. Thermales. Item. Spir. Sulph. Ol. Therebinth. Sal Fabarum, Extr. Iuniperi cum

Thereb.

Theribinth. masz tego dość w kuracyi Kámienia.

Enema doświadczona.

R. Rad. Apij Petrossel Rusci, Gram. Aspar. Malvæ, aã vnc: 2. Parietar. M. 2. Sem: Anisi, Fænicul. Aneti, Carui, Dauci, Amsos, Carthami, Rutæ, Cumini Baccar. Lauri, aã. vnc: S. Flor. Chamomill. Mellilot. anethi, Stæchad. aã. pug. 2. coqv. in Vini alb. S. q. ad med. R. Colat. libr: i. adde Butyri rec. vnc: 4. Mell. Rosat. vnc: 2. Sacchar. rubr. vnc: i, Bened: laxat. vnc: S. *Ol. Nucum, Aneth. Lini, aã vnc: i, f. Clyster.*

Item. Służą rożne Káthaplaſmata, Materáce z źioł, vngventa, Linimenta, tákże Cybula z ſádłem ſmáżona ná łono przykłádána, i ná krzyże.

Ná *Dysurya*: Ktora zwyczaynie pochodźi z gorącośći vryny: Służą Emulſye, Dekokcye ſłużące, *ex Malva, Lactuca, Endivia, Portulaca, &c.* tákże ſerwatká krowia álbo kożia z ſaletrą pita; tákże wodka rożánna z białkiem iaiowym ubita i pita.

Item. Conser: Flor. Malvæ, Troch. Alkekin. Decoct. Malv. cum Syr: Violar. przytym náleżą i *injectiones ex Lacte*; ieżeliby tego było potrzeba. *Item.* Służą ná popędzenie vryny. *Spir: Sal. Arm. Vorinosus, super Cort: Arant. Cohob: Mercur: dulc. Pulv: Liqvir. Oleum Iuniper: Spir: Vrinæ, Sal: Tart: Vol: Spir: Nitri*

Succus

Succus Cancr: expr. Sal fimi Columb. Nucl. Persicor. Emuls. ex Sem. Viol. Spir. Lumbr. Oleiek migdáłowy, mleko koźie, kąpiel z koźich bobkow; Dla prostych ludźi sok wyćiśniony z łayna końskiego iest bárdzo dobry.

Item. R. Ocul. Cancr: pra. dr: i. Syrup. d. Althea Fernel. unc: i. Aqv. Petross. unc: 3. Olei Iuniperi. gut. 5. *M.* day ná raz.

Cathaplasma doświadczona.

R. Rad. Allij, Capar. assat. aa. uro. 2. Sem: Lini Baccar. Iuniperi, aa unc: ß. Sem: Carui dr: 3. Herb. Cerefol. Pariatar. Flor: Genista, Lupuli Chamomill. Mellilot. aa. M. i. incisa & contusa, coque in Vini & Aqv. part. aqv. ad humid. Cons. Przyłoż ná łono, i pod mosznę spodem *ad Parineum.* *Item.* Wodę często w uśćiech trzymáiąc, vryna się dobywa przetrzymána.

Pigułki skuteczne.

R. Thereb: Ven. parum tosta, dr: 2. Succi Liqvir. Sem: Viol. Milij Solis, scr: 2. f. pill. dosis uro. 7. semel de die.

Item Dekokcya z Sabiny pita mocne vrynę pędźi.

Iezeliby zátrzymánie vryny pochodźiło, ze złey digestyi, ná ten czás nie służą lekarstwá vryny popędzáiące; ále digestyą náprawuiące: o czym było w kuracyi niestrawnośći żołądka.

Ná Strángurya też Medykamenta náleżą

co i ná Ischurya. Oprocz tego Spir: Sal: sarm. Vol: Oleos. ieſt bárdzo ſkuteczny.

Item Tinctura escarijs Reguli Antim: per Ol. Thereb. extr. est secreta.

Item. Niektorzy ná Strángurya piią wino, inśi gorzałkę hanyſzkową z oleykiem burſztynowym ieżeli go mieć mogą, ſtłukſzy głowkę czoſnku, rozmąćiwſzy w gorzałce przecedzáią i piią; Inśi pępek kozłowym łoiem ſmáruią; Inśi koźie bobki świeże rozmąćiwſzy w ćiepłym piwie przecedzáią i piią. rożni rożne máią ſwoie ſekreta, ktore nie rzecz tu wyliczáć. Absorbentia ná tę chorobę, osobliwie ſłużą.

Item. R. Spir. Sulph Camp. dr: i, Spir: Sal. dr: s. Sal Absinth Genist. Iuniperi, Nitri fixi, áá. gr: 5. M. dos. gut: 15 Ieżeli pochodźi z źimney przyczyny. R: Mytrid dr: i. Ol. Rutæ destill. Arantiar. áá gut. 3. M. pro dosi vna.

Item. Electuarium Fallopij ieſt pewne. I inne ktorych wypiſáć niepodobna.

Ná Ischurya i Strángurya.

R. Ol. Amygd. dul dr: 2. Chamomill vnc: s. Pingv. Gal. dr: i, Ol. Scorpion dr: 6 vngv. Dialthea vnc: 8. Cera parum f vngv. quo vngatur. Parineum, álbo cybule rozetrziy z winem ná toſz mieyſce przyłoż.

Item. Sok z iednego ráka żywego wyćiśniony, i z winem záżyty: vrynę pędźi zá-

pewne,

pewne. *Item.* Sok limoniowy z sokiem rzodkwiánym zmieszány, i pity: toż czyni. Prośći záś ludźie vrynę świeżą koźią piią.

Item. Korzeń *Ononidis* wárząc i piiąc: pomocny iest tákże i źiele (Pánny Máryi lenek) zwáne. *Item. R. Ocul Lucij pisc. Cancr. Succini, aã par. aeqv. M. detur.*

Item. Proszek z łáien myszych iest dobry, tákże i mozg sroczy potężnie vrynę pędźi ná raz dość puł. *Item.* Saletrá z Dekokcyą Bożego drzewka. *Item:* Ielitka śledźiowe suszone, &c.

Item Pigułki ná Ischuryæ.

R. Iberebinth. Cypr. cocta vnc:1. Rhabar:dr. 1. Liqvir. scr: 2. Succini alb. scr: 1. Macis, scr: 8. f. Max. ex qua form: pill dos. nro. 9. eundo cubitũ.

Káthápláſmá Sekretna ná popędzenie Vryny.

R. Parietar. M. 2. Cerefol. M. 1. S. incisa de coqv. admoll t. & adde Butyri rec. vnc: 2. Ol. Scorpion vnc: 1. S. M. calide pectini applicetur.

Item. Injectio Succi Raphani cum Succo Limonum iest doświadczona.

Ná Stránguryą.

Dobry iest oleiek z wosku, iałowcowy, bursztynowy, &c. tákże mleko ćiepłe pite. *Item.* Cybulá z smálcem wieprzowym przysmáżona, i ná łono przyłożoną; pomaga.

Item. Ięzyk gęśi uſuſzony i ná proch ſtárty, zażyty ieſt ſkuteczny.

Item purgáns.

R. Bened. laxat. unc: i. detur cum aqua Fæniculi. Ná gorącość i oſtrość vryny, z ktorey *Stranguria* pochodźi. *R. Malva, Portulaca, Lactuca, aa. M. 2. coqv. in aqva, colatur, cuilibet libræ adde Syrup. Nenuf. Papaver. albi, Cydonior. aa. unc: i,* niech chory piie po dwa rázy ná dźień, ná raz po kwaterce; osobliwie też ſłużą Emulſye; o ktorych było wzwyſz.

TRAKTAT CZWARTY.

O Podágrze i Kołtonie, o Dworſkiey Chorobie.

O Podágrze i Chirágrze

Ktora názywa ſię Arthritidis.

ARthritidis ieſt dwoiaka, iedna ieſt *Vaga*, druga *Fixa*. *Fixa* tá ieſt, ktora álbo w nogách, álbo w udách, álbo w rękách, álbo w kolánách: záśiadſzy bolem nieznośnym, chorego dręczy. *Vaga* záś tá ieſt, ktora po ſtáwách tám i ſam ſwoie drammata odpráwuie.

Poſpo-

Pospolićie Authorowie czworáką opisuią chorobę Artetyczną. to iest gdy ręce bole opánuią, názywáią ią *Chiragra.* Gdy vdá; názywáią *Ischias* to iest Scyátiká po prostu; Gdy kolána názywáią *Gonagra.* Gdy nogi Podágra. W inszych záś członkách bole názywáią zwyczaynie *Arthritidem*, lubo niektorzy i tym názwiska dáią. Náprzykład gdy bol wpadnie w junkturę szczeki *Syagonagram* názywáią. Gdy w kárk *Trachelagram*; Gdy w grzbiet: *Rachysagram*; Gdy w rámię, *Chomagram*; lecz te názwiska nie są we zwyczáiu u Medykow.

Przyczyny tey choroby sąiednewnętrzne, drugie powierzchne. Wnętrzne są te.

1. Ostrość *Succi Nervei* ktora ośiadszy około junktur: ostrośćią swoią, membrány i nerwy szczypiąc: bole uprzykrzone spráwuie. Inśi náuczáią że humor *serosus* swoią wielośćią i ostrośćią, według humorow przymieszánych do niego, tákże ośiadszy *circa artus*, też membrány sczypiąc bole przynośi, częśćią z zápaleniem i nábrzmiáłośćią, częśćią bez niego. Ktory humor zwyczaynie z głowy spada przez żyły, ode krwi oddźielony Dáią innych raciy wiele bárdzo Authorowie tu się zmieśćić nie mogą.

Powierzchne przyczyny są częste iedzenie potraw grubych, niestráwnych; tákże zby-

tnie pićie trunkow gorących, osobliwie win, tákże niepowśćiągliwość ćiáłá, zkąd náucżáią Medycy, że *Arthritidis* iest, *Bacchi & Veneris filia*. *Item*. Prożnowánie, sen długi, evakuácyi náturalnych przetrzymánie; boiaźń, smutek, zbytnie pieczołowánie, częste kąpieli, zbytni gniew, &c. przyczyną bywáią tey choroby. A iáko insze choroby ták też i tá przez czáry być może.

ZNAKI Náprzod bol w stawie, lubo w ręce, lubo w nodze, z nábrzmiałośćią i czerwonośćią, ktora nie záraz się wydáie, pospolićie tá choroba poczyná się od wielkiego palcá u nogi nayczęśćiey lewey, zkąd dáley postępuie, ktorą poprzedza czásem gorączká á pod czás oraz z bolem nástępuie.

Ieżeli się przymiesza do humoru pomienionego cholera, ná ten czás bol bywa nieznosny, tumor bárdzo máły, á czerwony, z gorączką znáczną, vryná bywa ćieńka, żołtáwa, álbo czerwona.

Flegmy z tym że humorem pomieszáney, znák iest; Nábrzmiałość miękka częśćiey boleiącey, bol nie ták bárdzo dokucza, vryna gruba i pomieszána. Gdy się z meláncholią pomiesza, znák iest; że w mieyscu boleiącym wydáie się nieiáka śiność, przytym bol głęboki, vryná iák woda, słábość cáłego ćiáła.

Progn. Choroba tá nie ma w sobie niebeśpieczeństwá, ále iest długa i uprzykrzona czásem áż do stárości dokuczáiąca, i owszem niektorym żyćia przedłuża, dla tego że nátura, humory szkodliwe (z ktorych insze choroby niebeśpieczne rodźićby się mogły) do iunktur pewnemi czásy oddála. Przytrafia się iednak w słábości nátury, álbo w stárym wieku, że gdy nátura tych humorow pozbywáć nie może: wpráwia w znáczne choroby, to iest w gorączki, zápalenie wnętrzności, w Apoplexyą, konwulsye, dycháwicę, w puchlinę w drżenie sercá, &c. Przytym lubo tá choroba doskonále vleczyć się nie może iednak záchowuiąc diete, i Medykámentow præserwuiących może przez czás długi być wolen od niey. Ieżeli iest dźiedźiczna to iest z Rodźicow: nigdy doskonále uleczona bydź nie może.

Ieżeli Podágrykom *Varices* się wydádzą: uwalniaią od choroby; tákże gdy się pokáże vryná mętna bárdzo.

Przemienia się też tá choroba w kámień, są bowiem sobie te choroby pokrewne.

Sposoby do Leczenia.

Ná początku paroxysmu, náleży krwie puszczenie, purgánse, womitorium ieżeli nátura do niego skłonna; tákże ná poty osobliwie służą Medykamentá, w sámym iednak

paro-

paroxyśmie gdy się záweżmie choroba; nie służą pomienione sposoby.

Purgánsow formy.

R. Hermodactil. Turb. Diagrid. fol. Senna el. Rasur. Granij hum. aa. dr: i. Iva artet a... omnium f. pulv. dos. dr: i. S. sapius repetendo.

Electuarium Boyri prastantiss.

R. Vini Rhen. q. s. cui in coqv. Rad. Fel. pod. dr: 2. Sem. Carthami, (per submers. in aqv. prob.) dr: i, S. Fol. Rosmar. Bethon. Chamapith aa. pug: i. R. Colat. vnc: 2. adde Mellis Rosat. vnc. i. S. coqv. ad Syrup. consistent, cui admisce Hermodactil. Diagred aa. dr: 2. Agar. Trochisc. gr. 25. Garyophill. Costi, Cimini, Zinziber aa dr: S. M. dos. dr: 3. ad vnc: S.

Item Mercurius dulcis cum Rosina Ialappa, in forma pillul. iest wielce skuteczny.

Item. Pigułki. *R. Pill. de Aloe Rosat Diagred. Trochisc. Alch. aa. scr: 2. Extr: Ligni Aloes, gr: 5. pill. nro. 36. qua usurpentur, tribus diebus ante Novilunium, vno die vna pillula, 2do die dua, tertio die tres usq; per mensem ascendendo, deinde repetatur earum vsus.*

Item. Pigułki ktore názywáią. *Veni amice surg: & ambula. R. Mass: Pill. Aloephang. dr: 2. Laudani Opiati dr: s. M. divide in 4. part. quarum una sumatur, 4. horis ante pastum, reliqva partes ternis diebus.*

Ná pobudzenie potow (okrom inszych Medy-

Medykamentow) naylepszy iest korzen łopianowy: warząc go i piiąc polewkę ktora oraz i poty i vryne pobudza rzecz pewna.

Potym należa *Topica* to iest dla uśmierzenia bolow rożne applikacye, ktore nie máią być używáne po purgánsách, i krwie puszczeniu, chyba żeby zbyt bole dokuczały.

Náprzod tedy dla uśmierzenia bolu służy mleko ćiepłe przykłádáne, álbo Kátháplasma z niego zrobiona; to iest weź mleka co potrzeba, włoż w nie chleba ośrzodki białego żołtkow iaiowych, troche száfránu, zmieszay przykłáday ćiepło gdy nie masz zápalenia. Ná początku záraz gdy się bol wyda w ktorym członku; Weź białkow iaiowych dwa, soli miałkiey troche octu winnego co potrzeba ubiy wraz, máczay w tym chustki i przykłáday. *Item*. Weź Rzęsy wodney, kwiátu rumieńkowego, warz w mleku, przyday mąki ięczmięnney zmieszay, i tym okłáday. *Item*. Weź *Spir: Vini* co trzeba, przyday do niego *Opium Sal Saturni*, okłáday. *Item*. *Lapis Medicamentosus* w serwatce álbo w wodźie rospuszczony i przykłádány iest ná to osobliwy.

Item. Wodka z zábiego skrzeku, z kwiátem dźiewanny warzona i przykłádána, bol uśmierza. *Item*. Syr młody owczy przykłádány, tákże i męso świeże.

Gdy

Gdy bol zbytnie dokucza. R. Fol. Hyoſciami M. 2. Solani, Sempetv. aã. M. j. Capit: Papaver. hort. ñro. 5. Rad. Mandrag. vnc: 1. Flor. Chamomill. Violar. aã. pug. 1 ſ. Decoctio in lacte vel aqua, q. a foveatur pars dolens.

Item. Swieże liśćie tabaczáne ſtłukſzy przykłádać ná mieyſcá bolejące, piiawki ſtáwić beśpiecznie może, po ktorych bol vſtáie álbo piyſzcze przez Moxę poczynić. Moxa nic inſzego nie ieſt tylko Lanugo z bylice.

Item Weź koperwaſu białego, źielonego, oboyga po dwa łoty, kámfory puł łotá, gorzałki mocney i winá oboygá po puł kwarty, zmieſzay okłáday tym ćiepło.

Item. Weź piwa kwartę, wſyp w nie ſoli dwie łyſzki dobre, grzey á okłáday co godźina maczáiąc, álbo lagier śledźowy grzeiąc i przykłádáiąc, rzecz pewna, te bowiem rzeczy prędko puchlinę ná wierzch wywabią, záczym bol vſtáie. Item. Ná wapno niegáſzone náláć świeżey vryny, iák ſię vſtoi, zláć: tym okłádáć maczáiąc chuſty.

Item. Wodka ſek etna Martini Rulandi R. Aqv: Font: libr: 1. Aqv: Fort: vnc: 8. Mercur. ſubl. dr: 1. bull. per hora quadr: applicetur, linteis madefactis. Item. Salármoniąk z dźiećinną vryną roſpuſzczony pomaga.

Item. Zmieſzay wraz popioł ſol, vrynę i ocet, tym okłáday. Item. Oleiek z mydła

dła Weneckiego do smárowánia doświadczony; tákże przestępowy korzeń z gorzałką, iest doświadczony. I insze rożne applikácye, ktore się trochę niżey podádzą.

Proszek do záżywánia wielkiey Wagi.

R. Cinnabar. Nat. Panchim agogi mineral. aā. dr: 1. Opij præ. scr: 8. sol. Auri ñro. 5. M. dos. scr: 1. Vel R. Cinnab. nat. scr: 8. ocul. Cancr. Pulv: Conchar. præ. vnicor. veri aā. gr: 12. Laud. Opiat. gr: 2. misce detur circa Vesperam.

Item. Theryáki częste záżywánie, częstokroć uwalnia od tey choroby. *Vel R. Theriac. ve: dr: 1. Aqv: Veron. vnc: 1. S. Succi Lumbric. dr: 3. liqvor. C. C. Succinati gut: 15. Mixtura simpl. Tinct. Tart. aā. scr: 1. Aqv. Cinam. cord. vnc: 8. M. pro vna vice.*

Dekokt osobliwy.

R. Rasur. Ligni Gvaiaci vnc: 2. Sasafr. vnc: 1. Sarsæ parill. Rad. Chinæ, aā. dr: 6. Ligni Lentisci, Rad: Liqvir. Herb. Trifol. fibrini, aā. vnc: 8. Sem: Levistici dr: 3. Papaver dr: 2. infund. in Vini alb. S. q. f. decoct. invase dupl. R. Colatur. libr: 3. adde Syrup. d. Papaver. vnc. 1. Spir. Salarm. scr: 4. dosis vnc: 4. ter. de die.

Item. Mocz w piwie *Trifolium fibrinum*, piy záwsze olciek z mozgu ćielęcego zrobiony smáruy niem: iest doświadczony

Item. Proso z máslem i z mlekiem wárzone, i przykłádáne.

Item.

Item. Glifty roftárte z ośrzodkę chlebá białego, przydawfzy trochę fzáfránu.

Item. Weź ośrzodki chleba białego puł funta, liśćia tábaczánego, fzálciowego, o boyga po puł gárśći, mleka świeżego, ile potrzeba warz wefpoł: przyday pśiego łay. na łot, mydła barfkiego trzy łoty, żołtkow iáiowych trzy, fzáfránu ćwierć łota, mafłá łyfzkę zmiefzay, tym okłáday.

Pláfter doświadczony.

R. Confect: Chamech. vnc: i, Pulv. Ialap. vnc. S. Extr: Trifol. fibr. dr: 2. Lithargir. vnc: 6. Sapo Antim: vnc: 5. Sacchar: Canth: dr: 6. Ol. Olivar. q. S. Cera & Picis parum f. Empl.

Ofobliwie też fłuży *Empl. Samaritanum*, tákże *Mirabile. Item. Empl: Mirabile in Podagra. R. Ol. Rosati, lib: 1. Sapon. Hungar. vnc: 4. calef. super ignem lentum, adde Cerusa, Minij aa. vnc: 3. coque ad Consist: mollem, adde Mumia, vnc: 1, Camphor: dr: 3. Castor: vnc: 8. f. Emp.* *Item.* Weź glift ziemnych przefyp ie folą, potym wypłocz, przyday do nich *Terra Sigillata*, rożetrziy wraż, przyłoż.

Item. Wodka wypalona z żábiego fkrzeku złaynem wołowym, do przykłádánia ieft pewna. *Item.* Wodka doświadczona. Weź wody wapienney funtow 4. zgáś w niey ftal kilkanáśćie rázy, przyday miedźi paloney vnc: 4. Cynobru łot, zámiefzáwfzy niech ták

ftoi

ſtoi przez kilka dni,potym przecedz mácząiąc w niey chuſtki : okłáday.

Item. R. Sapon. Gennenſ.indeſ. Hung. vnc. 1. Salis (ad ignem fortiſſ. fuſi) vnc: 1. S. Vitrioli, vnc: 1. Acatia, vnc: S. bull. in libr. duabus aceti, colatura applicetur parti affecta.

Item. Phlegma Vitrioli, eſt Specificum, ac Spiri Salis.

Wodka Sekretna ná Podágrę.

WEź wody czyſtey gárniec, zágáś w niey kilkánáśćie rázy, ſzynę żeláza dobrego, potym: Weź ſztukę miedźi rozpal ią i gáś tákże kilkanáśćie rázy, do tey wody przyday *Vitri Antimonij, Mercurij dulc.* oboyga po puł vnciy, choćby też 1 więcey, okłáday nią, ieſt bowięm doświadczona, á oſobliwie ná roſpędzenie guzow około ſtáwow wyroſłych, ktore *Tophos* názywáią, náwet i *Venereos* roſpędza. *Item.* W ſerwatce ćiepłey ręce i nogi moczyć, wyiąwſzy nicoćieráć áż oſchnie, drudzy przydáią źioła nioktore do ſerwatki. *Item.* Makuch ná proch ſtłuczony prześiany, w mleku warzony, i przykładány: pomaga. I to nie odrzeczy. Weź trzy gárce Winá włoż w nie lukrecyi, tátarſkiego źiela, ſzáłwii, ruty iary, wſzyſtkiego po puł funta, zálepiwſzy w gárnku, warz do połowy, potym doley brzeczką pſzenną i znowu warz do połowy, przecedźiwſzy dáway

way pić po kwáterce choremu, á niech dietę záchowa, będźie zdrow.

Item. Essentia Ligni Sasafras. per Epir. Vini extr. est probata. Wody śiarczyste, (kąpiąc się w nich) wiele pomagáią. Osobliwie woda szklánowska, i pod Krákowem gdźie śiarkę kopią. *Empl Arthriticum Francofurtense. R. Empl d. Achill. magni, vnc: 6 Oxycrocei, Diapalm. aa. vnc: 2. Medul. Cervi. axun. Vrsi, aa. vnc: 1. S. Tacamaca in Vino dissol. vnc: 1. f. Empl. Item.* Cerat doświadczony. *R Cera alb: Ol. Rosar. aa. vnc: 3. Aqv. Rosar. Acet. Vin: aa. vnc. 1. S Lap. calaminar Ol ban. Masticis aa vnc: 8. Album Ovor. nro. 6. Camphor. dr: 6. f. Ceratum.*

Item. Picacismus. R. Picis naval. Resinæ, Nigri, aa. vnc: 1 S Sulphur. v vi, dr: 3. Piper. Euphorb. aa. dr: 2. Sem. Tlaspi, Tapsiæ, aa. dr: 1. M. f picacismus. Sposob záżywánia ten. Rośćiągnąć go ná płotnie, zgrzáć i przyłożyć, w kwadrans odiąć, znowu zgrzáć, i przyłożyć to czynić ták długo áż skorá záczerwienieie i spuchnie, záczym też bol ustáie, gdy się wyda czerwoność i nábrzmiáłość; przykłádáć co innego, naylepszy Pláster Samarytan.

Item Balsamus Antipodagricus.

R. Camphor. vnc: 2. S. Sapon. Venet: vnc: 2. Opij dr: 1. Croci, dr: 2. Spir: Vini, q. s. diger. filtr.

filtr. w tym maczáiąc pioro fmáruy mieyscá boleiące. Ad Tophos naylepsze mydło czárne z żołtkiem iaiowym przykłádáne.

SPERNIOLUM. Spermat. Ranar. Spont resol. libr: 3 adde Sal Armon. unc: 2. Sperm. Ceti, unc: 1. Camphor: solut. unc: 8 Thur: Mastic. aã. unc: 1. S. Opij dr: 5. Croci dr: 1. S. dige r. Colat. servetur pro applicatione. Item. Empl. Arthriticum, Mynsicht. ieſt ſkuteczny.

Item. R. Chamadr. Chamæpith. Centaur. Aris. Aristol. Salv. Betonicæ, aã dr: i. S. Ligni Gvaiaci opti. unc: 8. f pulv. subtiliss. dos. dr: i. & plus quotidie, ieſt bárdzo ſkuteczny.

Item Dekokt.

R. Rasur. Ligni Gvaiaci, unc: 2. Salsæ parib. Chinæ, aã unc. i. infusæ per 24 hor. decoqv Colaturæ adde Herb. Hamadr. Hamæpith. Rosmar. Beton. Rad: Bardan. diger. in Cineribus calid. Colaturæ detur unc: 8. Semel de die expectando sudorem.

Cerot doświadczony.

R. Picis naval. unc: i. Picis Græcæ unc: 2. Resin. Pini, unc: 4. Mastic. Aloe Hepat. Bol. Armen. Sangv. drag. aã unc: 8. Therebinth: unc: 4 Baccar. Lauri, iuniper. Heder. aã. dr: 6 Sulphur. vivi, unc: 2. Ceræ alba q. S f. Ceretum.

Ná Scyátykę. Weź czoſnku zwierć go, rozmąć mlekiem, maczay chuſtę przyłoż ná biodro. Item. Nákłádź do gorzałki kámfory

fory żeby się rospuśćiła, smáruy nią przy ćiepłe, ośiągánie też báńkámi suchemi, wiele pomaga, i rożne plastry fomenta z dźiewanny, Linimenta: ktore opisáć mieysce szczupłe nie pozwala. Ieżeliby to niepomogło, krew z nogi puśćić.

Ná *Arthetyczną* chorobę, iest bárdzo wiele między Authorámi rozmáitych lekarstw, lecz i między ludźmi rożnemi nayduią się rożne táiemnice, z ktoremi się wydáć niechcą więc niech ie trzymáią dla śiebie; Ia z miłośći Chrześćiáńskiey, dla rátunku bliźniego wszystkie i naysekretnieysze, ktorychem doświadczał ták wiele rázy: wyiawiłem z tą przestrogą áby kto ich záżywáć będźie wiedźiał kędy czego, i iáko záżyć, ponieważ rożne są nátury w ludźiách, rożne temperamenta, i rożne też excrementa; zkąd co iednemu pomaga, to drugiemu szkodźi, i przećiwnym sposobem. co pospolicie w tey chorobie bywa.

ROZMOWA
Patientá z Podágrą
Wierszem przez Authorá opisána.

PATIENT.

Zkąd się Podagrá, chorobá wźięłá,
Zkąd ćiało ludzkie dręczyć poczęłá,

Czy

Czy ia Megará náświát spłodźiła
By swa furya, ludźiom szkodźiła
Czyli ia Ætná, z śiebie wydála
Z ogniem śiarczystem, by kátowála
Członki, junktury, moie paliła
Dárla, wierćiáłá, i one mdliłá
Zadnym przyiaźni, z nia niezáwierał
Anim się kiedy, w iey łáske wdźierał
Zkad się ták bárdzo, zemna zbrátáłá
Ze se mieszkánie, we mnie obráłá.
Rosporzadza się, furye stroi
Fukánia grozby, nic się nieboi
Na prozby niedba, áni náplacze
Iako szálona, po ćiele skácze
Od fortuny mię precz odstrychnęłá
Gdy mię w ták ćięszka, niewola wźięłá
Záżyć ucieczky, i krotofile
Niepozwoli mi ná iednę chwilę
Chćiałbym iey pozbyć niewiem fortelu
Lubom záżywał, do tego wielu
Doktorow madrych, bab, Alchimistow
I ludzi rożnych, náwet Iurystow
Nic niewskorálam, dáremna rádá
Oszukálá mię ludzka porádá
Ach iáko dręczy, nielutośćiwie
Zyły wyćiaga, strzyka stráśliwie

Palce ſkrzywiłá: powyſadzáłá
Członki ze ſtawow. Nogi ſpętáłá
Guzy ſtwárdźiáłe, powyrzucáłá
I iáko w dyby ręce podáłá
Náwet kámienie rodźi w mym ćiele
Gdy ich pozbywam; iák bolu wiele
Poſtąpić nie da rwie i kátuie
Siepa, i pali, áni zfolguie.
Zázywałem iuz roznych dekoktow
Popiłem wiele, z Aptek Syropkow
Pigułki rozne, i konfekcye
I rozmáite, miſculáncye
Piłem herbaThe; piłem i káwę
Rozne mixtury, bárdzo plugáwe
Kapieli rozne, wanny pocace
Ziołá i maśći zágtzewáiace
Gdy niepomogły, kłádłem chłodzace
Likwory, plaſtry: roſpędzáiace
Zázyłem náwet Merkuryuſʒá
Ktory humorow, bárdzo poruſʒá
I Saturnuſá, zázyłem rády
Przemoc nie mogli, iey chytrey zdrády
Iák ná katowniey, zoſtáwáć muſʒę
Gdyz ze mnie práwie, wypiera duſʒę
Zywot mię mierźi, dźiw nie ſʒáleię
Gdy we dnie w nocy, ćięſʒko boleię
Zyćie

Zyćia przedłuża, by kstowáłá
Dłużey nádemną, dokazywáłá
Swięconey wody nie śię nieboi
Ani Exorcism ią vspokoi
Duszkoszby náleść, czleká tákiego
By mię pozbáwił gośćia ták złego
Dałbym połowę, swey substáncyi
Bym iáko pozbył, tey złey bestyi.

PODAGRA.

MIlczáłam długo, dość ćierpliwośći
Dosyć przymowek, dość żelżywośći
Zkądem śię wźięłá, pilnie śię badász
Aż do żywego práwie doiadász
A czyli nie wiesz, com zá rodzáiu
I w ktorymem śię, rodźiłá kráiu
Swiát iest ten wszystek, moiá kráiná
W nayświększym Pánie moiá dźiedźiná
Z Krolowē poszłá, z Monárchow zacnych
Z Cesárzow, z Xiążąt, Pánow ták znácznych.
Wszystká ućiechá, iest moiá z niemi
Onych zábawiáć, żarty moiemi
A osobliwie, owi Pánowie
Co piią wino, iák Bachusowie
I owi co im Venus smákuie
Temi śię serce, me delektuie

Z niemi ſię báwię, i konwerſuię
Z temi zabawá, mnie kontentuie
Proſtych iá ludźi, nie rada widzę
Chudym pacholkiem záń ſię ſię brzydzę
Ieſtem wſpániała bárdzo poważna
Roſtropna hoyna, w dźiełách odważna
Pan by naywiękſzy honor mi dáie
Wpraſza ſię w láſkę, gdy mię vznáie
Zá przyiaćiołkę, wiernie ſłużacą
W ſwoich drámmatách nieuſtáiacą
Wino ta lubię, bo mi pláguie
Więc go i Pánom wielce ſmákuie
Tym uweſelam, Meláncholiká
We małośći trzeźwię: rucham tetryká
A gdy Venus, przyłączy do mnie
Sprawuiemy ſię nieiáko ſkromnie
Agituiemy, w człeku humory
Wypędzamy ie, ná wierzch do ſkory
Nieprzyſtoi to, mey wſpániałośći
Bym co czyniłá, przećiw ludzkośći
Przeſtrzegam zdrowia, pilnie káżdego,
Ochrániam iáko oká moiego
Ná wiátr nie puſzczę, z łoſzká żadnego
By nieſzkodźiłá, záráza iego
W rękách, i w nogách, ſtráż poſtáwiłam
Wſzelką wygodę im wymyśliłam

By záś letargus, nie nápadł kiedy
Snu niepozwalam tedy owedy
Szkodźi wiem dobrze, ágitowánie
Bo z ąd pochodźi, krwie pomieszánie
Leżeć ná łoszku, w miętki pośćieli
Trzymuszam wszystkich by słucháć chćieli.
Náwetem nogi, obwarowálá
Gdym Suleáty, powymyśláłá.
Ze wiele przedtym, więc táńcowáły
Trzeba by teraz, odpoczywáły
Masz przyiaćielá czeg z ći trzebá
Tylko sámego, iuż prawie niebá
Nárzekasz ná mnie że ćię morduię
Strzykam, i palę, srodze kátuię.
Moy Oćieć Bacchus, iáko iest choyny
Wszystkim wiadomo, iák niespokoyny
Nátręt iest wielki, wszędy się wrázi
Ia gląszczę; á on, prędko urázi
W leźie do głowy, wnet záćmi oczy
Rozum odeymie, cále zámroczy
Zwadźi się prędko, rad da przyczynę
W sádźi do błotá iako w pierzynę
Krzyczy, i wrzeszczy, z wielkim háłásem
Dostáie mu się, po grzbiećie czásem
Ná poiedynki, nie raz wyzywa
Zkąd páragráfy, po gębie miewa.

Odrzu-

Odrodźiłam śię práwie od niego
Gdyż ia nie piiam, trunku prostego
Węgrzy, á Włoszy, moi Pánowie
Hiszpáni, Niemcy i Fráncuzowie
Ieszcze oprocz nich, Polscy Pánowie
Iáko ich kocham o kto wypowie
Miewam sekretne konferencye
Z niemi záwieram, konfidencye
Umiem muzykę wygráię trele
Uczę ich śpiewáć, nie iák w Kośćiele
Wołáią, wrzeszcza, gorgi wydáia
Ręce i nogi tákt im podáia
Czemu mię zbywasz com przewiniłá
I w czymemći śię ták náprzykrzyłá
Záżyważ ná mnie, wiorow wárzonych
Zioł rozmáitych w wodźie prážonych
Pláśtrow, oleykow, rożnych máśćikow
Trunkow, likworow, i konfektikow
Byleś w ćieplicách, niceś niespráwił
Iák czárownice, támeś mię pláwił
Pánia dźiedźiczna, iestem ia w tobie
Ináczey rádźią, muśisz o sobie
W tem sekret pewny, byś go wykonał
Zapewnebyś mię, w sobie dokonał,
Pewne lekárstwo, Abstinentia
I drugie tákże Continentia
Z tych ia ruinę, ponośić muszę
Ani śię więcey, o ćię pokuszę

PATIENT.

WYbaczże proszę, Páni Wielmożna
Iesteś iák widzę, szczodra i można
Radbym się wydárł z twoiey opieki
Obym ćię nie znal, odtąd ná wieki
Byś chćiáłá iacháć, ná koniec świátá
Dam ći wypráwę, iedz choć do kátá
Rad się obeydę, bez twey wygody
Zá moie winy, mam dość nágrody
Pilnie wykonam, rad twych podánie
Dopomoż mi w tym, moy miły Panie
Záluię zá grzech, dla twey miłośći
Nálog odmieniam, poruczam złośći
Iuż ćię obrážáć, niechcę ná wieki
Gárnę się cále, do twey opieki.

O Kołtonie.

KOłton názywá się *Plica*, ináczey *Ciragra.* *Pytanie.* Náprzod: Zkąd się wźiął kołton, ponieważ Authorowie lekárscy, dáwni, nic o nim nie wspomnieli. A náwet i teráźnieyszego wieku; osobliwie cudzoźiemscy Medycy, nieprzyznáią go, przypisuiąc to tylko niedbálstwu álbo perswacyom babskim, zkąd gdy się nie czeszą, włosy się wkupę zrástáią. Albo przyczynę kłádą, ná wapory lipkie, z głowey wychodzące, ktore

włosy wkupę spáiaią: záczym. (przez czás długi nieczesáne) wkupę się wikłáią.

Ná to się odpowiáda: Náprzod zkąd się wźiął kołton; Rozne, roznych o tym są opiniie, ktorych wypisáć mieysce niepozwala. Ta iest naypewnieysza; że nie zkąd inąd, tylko od Zydow. Ten bowiem národ z nátury będąc około śiebie nieochędożny, smrodliwy, i przemierzły, tym nieochędostwem, przyczyną iest kołtonow, ktore się między niemi zágęśćiły, z plugástwy zámnożonemi w nich; Więc że ten omierzły národ iest w głowę nieprzyiaćiel: Chrześćiánom ná to się usádźił áby też i oni byli, ich obrzydłośći bezecnych uczestnikámi Iáko bowiem, rożnemi sposobámi szkodzą Chrześćiánom, iuż to czárámi, oszukániem, omamieniem, &c. Ták też swoiey sprosności i obrzydłośći ktore (z kary Boskiey ná nich są przepuszczone) zá ázeniem ná ćiele: szkodźić usiłuią, Sposob zárázy, ktorego záżywáią, nie inszy tylko ten, że w miody, w gorzałki, w piwa one kłádą i moczą, á nie tylko kołtony moczą, ále też i sámi się w piwách, w gorzałkách kapią, i ono sprosznemi parchámi zárázáią. *Rzecze kto*. Iest ták wiele ludźi ktorzy práwie záwsze piią u Zydow, á przećię kołtonow nie maią; *Ná to odpowiádam*. Rożne są konstytucye nátur;

są

ſą bowiem drugie grube i mocne do przyięćia zárázy nieſpoſobne, iáko widźiemy i pod czás powietrza, álbo łożney choroby; niektore záś ſą ſubtelne, naynmnieyſzą zárázę przyimuiące. Do tego Pan BOG niedopuſzcza tego áby złość ich iadowita záwſze i káżdemu miáłá ſzkodźić.

Ze záś młodzi i cudzoźiemſcy Medycy przypiſuią to niedbálſtwu, álbo perſwaſiom babſkim. *Odpowiedź ſię dáie*. Ktoż máiący zdrowy rozum, widząc tákie ſtráſzydła ná głowách, miałby to przypiſáć náturálnemu powikłániu álbo pozáſtániu włoſow, á nie tylko ná głowách ále też i w brodách do tego że tácy pod czás Lunácyi (to ieſt pełni, nowiu, kwádry,) czuią wielkie w ſobie pomieſzánie, w kośćiách łamánie, ſzumy, bol głowy, &c. záczym idźie że to nádprzyrodzonym ſpoſobem dźiáć ſię muśi. *Spyta też kto*: Ponieważ miedzy żydámi zniedbálſtwá ich około śiebie; rodzą ſię kołtony, toć choć ich moczą Chrześćiánom w nápoiách ſzkodźić nie mogą. *Ná co ſię odpowiada*; Ze włoſách, w páznoktách, (lubo to ſą *partes excrementia*) ieſt *virus*. Iáko gdyby kto oberznięte páznokty námoczył w Winie, átoby Wino (przecedźiwſzy) wypił, pewne womity, co niektorzy máią zá ſekret lekárſki; ták też i włoſy máią w ſobie.

ſobie *virulentiam* bo przez ich poty rożne humory iadowite wychodzą z ćiáłá, zkąd według rożnośći nátur, rożnego koloru bywáią, záczym záráżá ich ſzkodźić może, ták iáko i pot, ślíná, exkrement, z ktorego przeſtąpienia, przydáć ſię może choroba, co ſię tráfia w dyſenteryách.

Rzecze ieſzcze kto. W cudzych kráiách ieſt żydow wiele, á przećię kołtonow nie znáią.

Odpowiádam; Ze żydźi w cudzych kráiách nie ſą tacy śmierdziuſzy i oſzárpáńcy, iáko w Polſzcze, ále ſą ochędożni polityczni, ták że tylko kapeluſze ich wydáią w ſtroiu od innych, że żydźi. do tego że w cudzych kráiách ſzynkow im nigdźie niedopuſzczáią, tylko ſię kupiectwem báwią.

Oprocz tego, rodźi ſię kołton, z rożnych przyczyn; Náprzod z czárow iáko bowiem inſze choroby niezwyczayne z nich pochodzą; ták też i tá: O czym ieſt wiele bárdzo przykłádow. Bywáią kołtony i dźiedźiczne, to ieſt z Rodźicow ná dźieći ſpádáiące; Tákże przydáią ſię i z zárázy ieden od drugiego iednak nie káżdy kołton ieſt záráźliwy bo ich rożne ſą rodzáie, i z rożnych przyczyn pochodzące; Tákże rodźić ſię mogą kołtony *ex humore venenato occulto*, ktory *per poros* wychodząc, rodźi kołtony záráźliwe, tákie gdy urznięte bywáią w wielkie

kali-

kalectwá ludźi wpráwuią, pod czás i śmierć przynoszą. Są też niektore wody tákie, (osobliwie ná Pokućiu) z ktorych pićia, kołtony ná głowách wyrástáią, iákoż twierdzą niektorzy że ztámtąd kołtony się zágęśćiły. Bywáią i kołtony ná głowie i z sámego niedbálstwá ludźi gnusnych, nieochędożnych, osobliwie w chorobách: gdy się długo nie czeszą. Aleć i baby ledwie nie w káżdey chorobie że z kołtona pochodźi, zápewne twierdzą i często się tráfia że ie w ludźi w mowią, dáiąc ná wywićie rozmáite źielska: głowę ustáwnie płocząc; włosy woskámi łepiąc i innych gusel dźiwnych záżywáiąc.

Pytánie. Wieloráki iest kołton: *Odpow.* Według rożnośći przyczyn; rożny bywa ieden szkodliwy, spráwuiący po kośćiách łupania; bol głowy w oczách záćmienie potraw obrzydzenie &c.

Drugi iest ktory żadney z pomienionych chorob niespráwuie. Są też i tákie ktore lekárstw żadnych nieprzyimuią; drugim zás bynámniey nie wadzą. Są tákie ktorym gorzáłeczka bárdzo plaguie; Inszym zás wino álbo miod; Innym pewne potráwy szkodzą osobliwie grube, smáczne zás im pláguią. *Hercules à Saxonia* opisuie rożne rożnośći i pokrewieństwá kołtonow, to iest sam-

cá

cá i sámicę, Oycá i Corkę, &c. prawdáli to twierdźić nie mogę, bo się ná nich nie znam.

Progn: Wewnątrz kołton zostáiący to iest *humor malignus* (ktory się zwykł w włosy wdáwáć.) Wiele złego przynośi, to iest: łamánie po kośćiách, ślepotę, womity, potraw obrzydzenie, żył pokurczenie, guzy álbo wrzody po ćiele, &c. Gdy się záś ná wierzch wyda nie ták szkodliwy iest.

Ieżeli go záś kto lekkomyślnie urżnie, osobliwie táki, ktory álbo z czárow, lubo *ex malignitate interna*: pochodźi, w ćięzkie choroby wprowádza: Ani to iest bayka, wiele bowiem przykłádow iest że lekkomyślne urznięćie onego, wielu wpráwiło w ślepotę, w bol głowy ustáwiczny, w wielką chorobę, w konwulsye, &c. á pod czás i śmierć przyniosło. Gdy záś kołton z iakiey inszey przyczyny będźie, lubo go kto urżnie álbo wyrwie: szkody żadney w zdrowiu niesprawuie. Bywa i to że gdy iuż wszystká *virulentia* zewnątrz wiydźie z ćiáłá do włosow: sąm kołton dobrowolnie odpada. Co się tycze kuracyi, według wielu Authorow, táka bydź ma iáko i Dworskiey choroby, iednak że tá kuracya nie záwsze się nadáie. Są bowiem tákie niektore, ktorym náwet i Enema zászkodźi. Są też niektore, w ktorych beśpiecznie purgánsow

ſow Dekoktow, womitoryá, wanień ſuchych &c. záżywáć może. Aby ſię kołton zewnątrz ná wierzch wydał: máią rożni, rożne ná to ſpoſoby, á oſobliwie ćiekáwe babki máią ná to rozne źiołá z dźiwnemi náżwyſkámi, maśći, plaſtry, myćia, przymawiania, żegnánia, záklinánia, &c. Ia tylko dodam że kto chce áby ſię kołton wywił. niech moczy w gorzałce álbo w winie źiele zwáne Barwinek, (ktorego náwet i źimie pod śniegiem doſtánie) tę gorzałkę álbo wino niech piie co dźień po kieliſzku, przytym niech warzy to źiele w ługu i tym głowę myie, w ten czás gdy ſię wywiie, ták prędko od myćia częſtego ſam odpádnie.

Item. Aby ſię kołton wywił; Weż barſzczu źielá bábiego muru, ktory też zowią mchem więkſzym, łopianowego korzenia, warz to wraż myi głowę częſto. Dáie ſię też przeſtroga áby dlą beśpieczeńſtwá nie urzynąć kołtoná nożyczkámi, nożem, álbo brzytwą, áni żadnym żeláżnym inſtrumentem, ále tym ſpoſobem; Weż białek od iáia ieden, wápna świeżego niegáſzonego łotow 4. Auripigmentu puł łota, mydłá barſkiego, ługu mocnego co potrzebą zmieſzay wraż obmiy pierwey mieyſce wodą ćiepłą náſmáruy tą mixturą, i záraz pátrz ieżeli włoſy puśćiły, ieżeli nie, omcy czym prędzey, á zno-

wu

wu náſmáruy zápewne odſtánie, to ſmárowánie názywa ſię *Philetrum*.

Ná łąmánie w kośćiách, i inne bole z kołtona przyczyny pochodzące: Wanná weź łopianu z liśćiem i z korzeniem biabiego muru, barwinku, maćierzanki, liśćia wierzbowego, warz w kotle, oſtudźiwſzy nieroſtwárzáiąc kąp ſię, co raz w inſzey z nowych źioł warzoney, á przytym łopianowy korzeń warz i piy, &c.

Zkąd gorzałka u Zydow, ták bárdzo ſmáczna

Bo w niey żyd i z żydowſką, parchy opłokuie
Zkądże tá chęć do trunku ślepa żydowſkiego
Ztąd że ſmák wyćiągniony, z kołtoná brzydkiego
Czyni chęć niezwyczayną, że prawie ſzáleie
Gdy często do gárdźielá gorzałki nie leie.
Miod żydowſki czem ſmáczny, bo go żyd záprawi
Gdy z żydowką z żydzięty, w niego ná plupáwi
Wyblwa ſię i zámieſzá, przemyśláwáiący
Aby ſwoiey zárázy, (w trunki mieſzáiący)
Mogł pozbyć żyd ſmrodliwy: żeby Chrześćiány
Smrodem, parchem, kołtonem, záráźił Pány

Aby

Aby do nich ſkłániał ſerce: Im wierzyli
Iákoż ſię iuż niektorzy, w żydow obrócili.
Zyd faktor, żyd Doktor, żyd ieſt i Podſkárbi
Zyd z Hárendy (rozumie Pan) że mu on
ſkárbi
Alić go on wyſkubie, iák gęś wypierzona
Rrwie po piorku by nie znáć, powoli zmá-
miona (wſzędzie
Chłopek wolny zá ſwoy groſz, nápiiáć ſię
Pan przykázał by nie pił tylko náHárendzie
Choćby ſkorá oblázła, z chłopá parſzywego
Pan tego nieuważa, dla zyſku ſwoiego
I choć wſzyſtko wywlecze, z domu ná Há-
rendę (wiwendę
Co miał mieć przez cáły rok, ná ſwoię
By odrobił pánſzczyznę, Pan oto nieſtoi
Ze chłop o głodzie robi, bo ſię plági boi
I ták ſkrytą cnytrośćią niſzczą Pánow ſámych
Gdy ich niſzczą nie ſámych, ále wich podánych
A nie tylko po wioſkách, ále i przy mieśćie
Gdy ſię pilno przypátrzyſz, uważyſz w nie-
wieśćie
Iákoby z nábożeńſtwá idźie do Kośćiołá
Nie długo tám zabáwi, iákby iey kto wołá
Bieży pilno do ſzynku, żydá lub żydowſki
Chliſnąwſzy przepalánki, boiąc ſię przy-
mowki.

Leći do dom zbledniáłá, iák T boruńska cegłá
Wymawia się że pilno, áż iey dußno biegłá
Więc gdy się przyzwyczái wlecze co nádybie
Choć iey mąż bokow zmáca, gdy ią przy czym zdybie
Młotki, piłki, śrubstaki noże, i nożyce
Fartuch, kabat i pośćiel, náwet i Spodnice
Rożen, miskę, i kśiąßki, rękaw, i donice
Wlecze wßytko do żydá, iákby do krámnice
A gdy się zá małżonką, mąż chodźić náuczy
Wßytko z domu wywleka, áż bieda dokuczy
Ieano drugie wywłoczy, z błotá plugáwego
Ze nogi nie státku ią wpycha do gorßego
Tłuką się po vlicách, od śćiány, do śćiány
Tryzáią się więc głowámi, nieiáko bárány
Iedno drugie potłucze, oczy popodbiia (lic
Gdy się prześpią názáiutrz, zkąd tá nowá
Pyta iedno drugiego, co się z námi dźiało
Weyrzy iedno ná drugie, ćiáło pośiniáło
Poskrobie się po głowie, álić włosow máło
Dźiwno mu że otysiał, zkądby to być miáło
Myśli czy nie spárzono, głowy z kámienice
Alić guzy po głowie, potłuczone lice
Po przepiciu bierze go, ápetyt do iádłá
Nie mas w mießku i grossá, nádźieiá wpádłá

Robić muśi o głodźie, co prędzey ná ſtráwę
I ná żydá, bo go chęć, ćiągnie ná zábawę:
Człowiecze masz ná ſobie, znák Chrześćiánianiná
Masz rozkaz od Kośćiołá, ſtrzeż ſię pogániná
A dopieroż narodu, ták nieprzyiaźnego
Ktory bluźni CHRYSTUSA, depce Imię iego
Ieżli chcesz żyć z CHRYSTUSEM, w Krolestwie ná wieki
Stoy przy niem nie puśći ćię, nigdy z ſwey opieki
Broń honoru iák możesz Zbáwićielá twego
Brzydz ſię żydem iák diabłem, ućiekay od niego
Miłuy IEZUSA z ſercá, szczerze uprzey-(mego
Doſtąpisz chwały wieczney, i widzenia iego.

O Dworſkiey Chorobie

Ktora náżywa ſię Lues venerea, Morbus Gallicus, Neopolitanus, Hiſpanicus, Indicus, Syphilis.

PRzyczyna Dworſkiey Choroby ieſt: Pomieſzánie wſzyſtkich humorow, pochodzące oſobliwie z kwáſności ſubtelney (ktora ſię *Volatilis* zowie) oſtrey bárdzo i iadowitey: wſzyſtkie ákcye ćiáłá mieſzáiącey á pſuiącey, &c.

Znáki Choroby Náprzod *Gonorrhaa virulenta* (to iest *fluxus Semin. corrupti*, rożnego koloru z zrznięćiem, i z inszemi przypadłośćiámi. Ciałá wszystkiego słábość i oćiężałość; łamánie w kośćiách, krostki ná wa gách, i gdzie indźiey po ćiele: nábrzmiáłość i zápalenie członká náturálnego; *Exulceratio Scroti*, splugáwienie częste, cerá bladá, niektorym często rumieniec się ná twárzy wydáie: Bole po stáwách przechodzące, w nocy bárdźiey odżywáiące się. Te znáki czynią podeyrzenie i odmiánę *Gonorrhaæ* w Dworską chorobę. Iezeli záś iuż choroba w korzeniona iest w ten czás bol głowy i szum częsty i większy bárdźiey w nocy, ániżeli we dnie dokuczáiący; Bole ustáwiczne w rámionách, w golęniách. Vstá práwie goreią ná ktorych często exulceracye, z wyrástániem żywego mięsá) przydáią się, tákże i ná podniebieniu; Potym gdy się choroba záweżmie ćiáło z człeka opada; bole nieznośne w stáwách, ták iáko w Podágrze, nástępuią potym konwulsye, bol głowy bárdzo ćięszki, niespánie, száleństwo, wielka choroba, krosty rożne po głowie, po ćiele po nośie, po wargách, &c. Z vst fætor, nosá opádnienie álbo vgnićie, guzy twárde po ćiele, ktore *Bubones* zowią; Zębow wypádnienie, włosow opadnienie, trudność wielka

ka w upuſzczániu vryny. *Peunis*, i przyległych częśći: exulceracya; kroſtká gdy ſię wyda *in glande*, z ktorey humor *virulentus* wychodźi żołtego koloru, zkąd nástępuie exulceracya *morbi*.

Progn. Swieżo záćiągniona Dworſka Choroba: ieſt łatwá do uleczenia; záſtárzáła zás bárdzo trudna, trudnieyſza też ieſt do leczenia w meláncholikách, w flegmátykách álbo w krwiſtych bárdzo; tákże gdy ſię przyda ochrápienie, znáczy chorobę trudną do uleczenia. *Item*. Gdy będźie exulceracya *Verthry, ex fluxu Semin. corrosivo*.

Item. Ktora ieſt dźiedźiczna to ieſt z Rodźicow: ieſt nie vleczona.

Item. Trudnieyſza ieſt do kuracyi w ktorey bywa exulceracya znáczna i guzow wiele *tophos* zwánych. *Item*. Gdy ſię przyłaczy puchliná, álbo biegunká. Wrzody ktore ſię przydáią *in ano* to ieſt w ſiedzeniu, naygorſze ſą do leczenia. Częſto też tá choroba (choć uleczona) ráda ſię odwraca.

Wiadomo káżdemu z iakiey przyczyny przydáie ſię tá choroba, lecz oprocz tey może ſię przydáć z zárázy ieden od drugiego, z vſt, z pośćieli, z ſuknie, z czapki, náwet i z śliny, z Rodźicow też zlewa ſię ná dźieći, tákże dźiećię może mamkę zárážić, álbo mamká dźiećię.

Ażem iaśnie niewyráźił znákow i okoliczności tey choroby; nie dźiwuy nie rzecz bowiem Polskim ięzykiem wszystko obiaśnić áby się czyie oko tym nie obráźiło.

Sposoby do Leczenia.

NAprzod náleżą purgánse, *Digestiva*, *Diaphoretica*. Dekokty, Wanny pocące, Saliwacye. Krwi zás pusczenie mieyscá nie má chybaby chory był krwistey komplexyi. Co się tycze purgánsow; te máią bydź tákie.

R. Mercu: dul. gr: 15. Resin. Ialappæ, gr: 8. Therebinth: ven: q. S. f. pill. pro vna dosi, interspersa pulv. Cinamoni. Vel R. Electuar. d. Succ. Rosar. dr: 2. Mercur. dulc. gr: 12. cum Sacch. f. bolus; Vel R. Extr: Cathol. gr: 24. Mercur. dulc. gr: 10. Resin Gvaiac. gr: 7. cum Aqv. Cinam. f. Mass. ex qua form. pill. deinde sequentibus 5. diebus utatur Rhabar. pulv. cum Therebinth. & repet. pill. Po purgánsách i między niemi, máią być dáwane *Digestiva*, ktore są te. *Tartarus Vitriol. Sal. Tartar. Cremor Tartari Salia* rożne á osobliwie *Endivia Fumar. Card. ben. Tamar. Scolopen Absinthij, Cichor, &c.* pomienione *digestiva* lubo mieszáiąc iedno z drugiem lubo sámo przez się; według upodobánia dáwáć. Syropy też służą osobliwie *de Lupulo, de Fumar. de Cichor. cum Rhabar. Oxymel. Sqvill. Syr. de 5. radic. &c.* náleżą i Dekokcye rożne, ktore káżdy wymyślić może

że według potrzeby Patienta, álbo choroby. Po odpráwionych purgánsách, należyćie przystąpić do dekoktu, i wanien suchych.

Sposoby wárzenia Dekoktow.

R. Weź *Ligni Gvaiaci* funt ieden, to iest łotow 24. *Corticis Gvaiac.* łotow 8. *Sasafras. Salsæ parill.* oboyga po 3. łoty. *Rad. Chinæ el.* łotow 4. Hánystku łotow 3. Lukrecyi łotow 2. Antimonium przedniego, (utłuczonego i w wezełku záwiezánego łotow 30 włoż wszystko pokráiane do gárcá nowego, náley wrzącey wody gárcy 4. nákryi dobrze niech stoi przez 24. godźiny, potym warz według zwyczáiu, żeby połowa wywrzała. przecedźiwszy przez płat sukienny, schoway ná źimno, dáway choremu tego Dekoktu, ztáná, po południu, i nánoc; zá káżdym rázem po pułkwárty. Remanencye záś (przydáwszy do nich nie co pomienionych ingrediencyi: tákże fig, rodzenkow) wody nálawszy warz, zwyczaynie przecedźiwszy dáway pić záwsze, (oprocz pierwszey Dekokcyi. (Do wanny suchey, chory ma wchodźić dwá rázy ná dźień; á przed weyśćiem do niey dáwáć z pierwszą Dekokcyą: *Spir: Theriacal. Camphor:* álbo *Spir: Tart: Rectif.* álbo *Resin. Gvaiaci, cum Conser. Rosar.*

Pod czás záżywánia Dekoktu; chory ma ieść tylko pieczyste, á miásto chlebá suchár-

ki, tákże co tydźień trzeba dáwáć purgáńse, i w te dni w ktore chory one bierze, nie ma pić dekoktu: ále piwo, tákże iest powinien rosoły. Aże rożni rożne máią formy gotowánia Dekoktow, ten nayskutecznieyszy położywszy; podáię iescze iedne.

R. Rad. Chin. el. vnc: 4. Salsa parill. vnc: 6. Rasur. Lign. Sancti vnc: 8. Cort: eiusd. vnc: 2. Lign. Sasafr. vnc: 3. Santal. rubr. Citrini aã. vnc: 2. Lign. Lentisc. Rhod. aã. vnc: i. S. Rad. Polipod. vnc: 5. Liqvir. vnc. 3. Rad. Petaphil. Tormentil. aã. vnc: i. S. Sem. Anisi. Fenic. aã. vnc. 2. incis. & Contus. affund. aqv: ferven. ollas 8. macer. per 24. hor dein bull. in dupl. vas. ad 3tiæ part. Consumpt. in fine coct. add. Passul. jor. libr: i. S. Caricar. libr. i. Cinam vnc: 2. Sem: Cartham. vnc: i. Cort: Arant. Citri, Galang. Cubeb. aã. vnc. S. Colatura perfecte cocta: servit pro potu ordinario. Aby był Dekokt czysty, wyklaryfikuy go białkámi iaiowemi. Lecz i sáme drzewy Gwáiakowe warząc, (przydáwszy do niego Antimonium w węzełku, i trochę lukrecyi) iest skuteczne: podobno bárdźiey áni żeli rożne miskuláncye.

Więc że tá choroba, rzádko (bez saliwacyi) doskonále vleczona być nie może osobliwie gdy iuż w korzeniona będźie.

Podádzą się sposoby: co i iáko ná nie dáwáć; Wielu álbowiem iest niedoskonáłych

łych lekárzow: ktorzy leczenia tey choroby podeymuią śię. á náwet i baby, chłopi prośći, żydzi, &c. Káżdy z nich máiąc swoie sekretne leki, ktorych nie ieden, nie tylko tym co miał, ále i żyćiem przypłáćił. á osobliwie ná saliwacye rożnych z merkuryuszá præparacyi záżywáiąc, i one nie ták iák náleży dáiąc, w ćięższe dáleko choroby (anizeli iest sámá) wpráwuią. Tráfia śię to bowiem nie raz, że Merkuryusz albo nie ták iest præparowány iák náleży; álbo choć iest dobrze præparowany: ále do czego innego służy: gdy go Medyk zada niedoskonáły, gárdło podrápie, podniebienie oprysczy, dźąsła exulceruie, zęby ochwieie, wszystko ćiáło pomiesza, oppressye sercá spráwi, i nie raz w paráliż ćięszki wpráwi. Co więc nie Merkuryuszowi ále (mydląc oczy Patientowi) złym humorom, ktore Merkuryusz poruszył i one wyprowadza; przypisuią: Co iest wielki fałsz, bo lubo w saliwacyách dźiąsła obrzmieią, zeby śię ochwieią, z ostrośći humorow od Merkuryuszá poruszonych, iednak gardłá nie oprysczą áni podźiuráwią, sercá oppressyi áni paráliżu niespráwuią, i owszem po odpráwionych saliwacyách chory iák inszy.

Dáie śię znowu przestroga, że gdy chory bárdzo słáby ná śiłách, álbo będźie w lećiech

ćiech podeszłych) wstrzymáć się od nich.

Sposoby do pobudzánia Saliwacyi.

Troiakim sposobem saliwacye pobudzáne bywáią; to iest dáiąc ná nie przez vstá, przez kurzenie, i przez smárowánie.

Sposob dáwánia przez Vstá.

R. Turpeti mineral gr: 5. Mercur: dulc: gr: 7. agitata quam optime in mortar lapid: dentur. cum Conserv. Rosar. & Sacchar. quolibet die vsq; dum effectus non subsequatur.

Vel Mercur. vitæ, gr: 2. Mercur: dulc: gr: 7. optime agitata, misceantur cum S. q. Theriacæ, detur sic quotidie áż saliwacye nástąpią. Jednak naylepiey dáwáć sámo *Mercurium dulcificatum.* Náprzykład. Pierwszego dniá dáć gr: 10. drugiego dniá 11. trzećiego 12. co dzień iedno grano przydáiąc, áż saliwacye nástąpią. Daią niektorzy *Mercur: dulcificat. scr: i, cum Diasco dio:* dwá rázy w tydźień. Co się komu podoba niech tego záżywa.

Wtory sposob przez kurzenie.

R. Cinnabar. antim. vulg: Myrrhæ aã q. s. zmieszay wraż, bierz tego proszku, ná koniec noża po trosze rzucay ná węgle, po trzy álbo 4. rázy, dym wychodzący, chory: przez sklány liiek wśię niech bierze, głowę dobrze okrywszy. To kurzenie powtárzáć ták długo áż saliwacye nástąpią. Inśi *ad*

Cinna-

Cinnabar. Antim. przyday bursztynu, śiarki, mastyxu.

Trzeći sposob przez smárowánie.

To iest: R. *Mercur. viv. vnc: i. vngv. d. Althea Fernel. vnc: 8.* zmieszay iák naylepiey, smáruy tym vngventem, wszystkie członki, i stopy. wprzod stárszy dobrze chustą ćiepłą. Smárowáć ráz tylko ná dźień zráná w godźinę po zázytym rosole, álbo iaiu miękkim. Niektorzy grzbiet smáruią, co źle bárdzo czynią.

Lepiey i beśpieczniey záwsze dáwáć ná saliwacye przez vstá. Pod czás saliwaciy chory ma być záwsze w ćieple, koszul áni pośćieli pod ten czás nieodmieniáć, ieść ma tylko rosoły, i iaycá miękkie.

Ná nábrzmienie i exulcerácye w vśćiech (ktore pod czás saliwacyi) zwykły bywáć: naylepsze iest mleko ćiepłe z wodą, do płokánia, álbo sprycowánia, álbo *decoctio hordei cum Diamoro. Item.* Przed saliwacyámi chorego wprzod dobrze przepurgowáć.

Item. W záſtárzáłey chorobie: nie trzeba ná nie dáwáć, tákże słábym, i tym ktorzy máią vstá i podniebienie owrzedźiałe, tákże i stárym, tákże w páralizu zostáiącym, i wyschłym, &c. Wiele iest tákich ktorzy miásto saliwacyi, dáią *Extracta Lignorum*; iáko *Gvaiaci, Salsa parill. Sasafr.* przydáiąc *Sal. C. C.* álbo *viperarum.* Oprocz

Oprocz pomienionych sposobow; ktore się podáły ná pobudzenie saliwaciy: iest innych bárdzo wiele; lepsze i doświadczeńsze tu zebráwszy, inne opuszczam.

Ná *Bubones venereos*; naylepsze iest *Oleum ex Ligno Gvaiaci*, záżywáiąc go wewnątrz co dźień po kilku kropli, i smáruiąc niem *bubones*. Ná to też iest osobliwy Plaster. *Vigonis cum Mercurio*. Tákże *Empl. de Achill. cum gum.* zmieszáne *cum Oleo Lign. Gvaiaci*.

Gdy się *bubo* z mollifikuie, otworzyć go lancetem, álbo pryszcz ná niem uczynić, á ná otwártą ránę kłáść Terpentynę płokáną *in Decocto Gvaiaci*, i ná wierzch przykłádáć *Empl. Oppodeld.*

Ná spuchnienie Moßen z zápaleniem.

Zrob Káthápląsmę z ruty, z liśćia hebdowego, warząc *in Decocto Gvaiaci*.

Ieżeliby zás był tumor twárdy: bez zápalenia, ná ten czás smárowáć *Balsamo Sulph. Succinato* álbo *Ol. Ligni Gvaiaci*, álbo *Balsam. Sulph. Ruland.* Ná twárde guzy, (ktore *Tophos* zowią) około rámion, pod czás i ná głowie wyrosłe: służy *Mercurius malleabilis*, álbo bláchę ołowianą nátrzeć Merkuryuszem ktorą przykłádáć, *álbo Empl. Vigon. cũ Mercur.*

Ná Nos krostáwiaty.

R. Cinnabar. nat. Sperma Ceti, Camphor. ãã q. v. cum S. q. Balf. Peruiani f. Linim.

Ná

Ná opadnienie ciáłá od kości.

Naylepsze iest *Phlegma Vitrioli*, nie bárdzo ostre, álbo *aqva Phagedeni a*.

Ná bole w stawách.

Służy *Aqva Theriacal. Campher. vel Balsam. Sulph. anisat.* ieżeliby záś było zápalenie, ná ten czás *Saccharum Saturni cum aqva Plantaginis* naylepsze. Gdy w podniebieniu dziura będźie, trudno iey zgoić, ále trzeba w nię blászkę wprawiáć: ktora ma być táka. Day ukowáć blaszkę ze złota, álbo z śrebrá ku gorze wyprężoną, do ktorey przylutowáć trzy álbo cztery oczká z drotu, do ktorych gębkę przyszyć ták áżeby ćiasno záchodźiłá, tę blászkę wkłádáć z gębką, co dźień ią wyimuiąc, i przepłokuiąc.

Na Exulceracyą ięzyczká płokánie.

R. Roser. rubr. Balaust. aa. M. 2. Gallar: dr: 2. Gland. vnc: 8. Plantag Sicci dr: ℥. Cort. Arant. Alum. vst. aa. vnc: ʒ. Virid aris. scr: i, coqv. in Aqv. Plantag. ad Cons. 3tia part. Colat. adde Mell. Roses. vnc: ʒ. pro gargarismate.

Plaster ná Bubones pewny.

R. Gum. Ammon. Gulb aa. vnc: 4 de pur per acet. & in Spiss. adde Empl. d. achill simpl. d. Mellil aa. vnc: 2. S. Bals. Sulphur. Ruland. vnc: 1. Therebinth: vnc: i. S. Cera vnc: 2. f. Emplastrum. Ieżeliby były z bolem wielkim przyłoż Káthápl. *R. Flor: Mellil. Verbasci aa. M. i.*

M. i. pulv. Althea, Faenugr. aā. unc: 2. coqu. in Decocto Guajaci, ad form. Cathapl. cui adde Axung. Anser. Ol. Anethi aā. unc: i.

Dołożę tu ieszcze Sposob leczenia tey choroby, ktorym człowiek pewny prosty wiele ludźi doskonále leczy: ktory iest táki; Dáie náprzod ráz álbo dwá, Gryszpánu miałko tártego, wźiąwszy ná koniec nożá: w gorzałce álbo w piwie záżyć, z czego bywáią womity i stolce, potym chorego parzy nád pará źielá warzonego, do ktorego przykłáda kámienie rozpalone, to záś źiele názywa bágnem, iákoż ná bagnách rośćie wielkie żołto kwitnące, i niewdźięcznie pachniące, po káżdym záś náparzániu, smáruie krosty gryszpánem roztártym z másłem niesolonym, przydáiąc zrázu proszku z korzenia pietruszczánego, iák trzy częśći, potym co dáley mniey. Pić záś dáie miásto Dekoktu korzenie łopianowe, ná Wiosnę kopane, i suszone, przydáiąc Ięczmienia, i trochę Lukrecyi, Hányszku, i tym sposobem szczęśliwie káżdego chorego wylecza doskonále, nikomu nię obiawiaiąc sekretu, iam tylko zá wielką prośbą od niego dostał, ktorego wszystkim użyczam: byle się ták dárzył iáko iemu.

Vbodzy záś, ktorych nie stáć ná leki; gnoiami się leczą, leżąc w nich; Ieżeli się

dosko-

doſkonále tym ſpoſobem leczą: twierdźić nie mogę.

Náleżało tu ieſzcze opiſáć chorobę, ktora ſię názywa *Gonorrhaea*. Ieſt troiaka, to ieſt; *Simplex*, *Gravior*, & *Virulenta*, lecz że nieprzyſtoyna rzecz polſkim ięzykiem opiſywáć ią, życzę bawiącym ſię kuracyą Choroby Dworſkiey; áby ſię dowiedźieli od mędrſzych iáko ią poznáwáć, gdyż zwyczaynie tę chorobę (nieumieiętni) názywáią Strángurya czym ſię mylą,

Author Wierſze przypiſał.

VEnus zdrádliwa, roſkoß cukruio
W krotce nád kátá ćiáło morduie
Uprzykrzonemi zbyt boleſnemi
Wrzody, guzámi, záráżliwemi
Lamie po kośćiách, ßumi po głowie
Ciáło wyſußa, i nißczy zdrowie
Usłá wyrzuca, i podniebienie
Mowę odmienia, iey záráżenie
Rękom i nogom, władza odięłá
Wßyſtkiego człeká w niewola wźięłá
Oczy západłe twárz iák poczwárá
Rumieniec zginał z uſt śmierdźi pará
Zmießałá głowę, ſnu niepozwoli
Sumnienie gryźie, dla ſwoiey woli

O iák

O iák mizerna, věiechá ćiáłá
Nie iednemu się, weznáki dáłá
Ow nosá pozbył, okrákiem chodzi
Ow przez nos gęgli, sp uwáiąc schodźi
Wyschł iák ßczypa, skorá á kośći
Oczy się świecą, słábe wnętrzności
Dyszy ni ßkápa, stárá w chomonćie
Káßle iák baba, vśiadßy w kaćie
Czupryná leżie, cále łyśieie
Łep się záwraca, ćiáło wrzednieie
Iákoby w mußki twárz iest vpstrzoná
Brzydkiemi krosty, modno stroioná
Vstá obsypią, nos vgryzáią
I podniebienie im wyrzucáią
Zęby się chwieią, i wypadáią
Wárgi i dźiasła, więc wygniwáią
Wierći po kośćich, guzy wysadza
Głowy bol ćięßi, spániu przeßkádza
Zyły się kurczą, ćiáło opada
Wßystek ná śiłách, człowiek vpada
Więc i z sprzęćiku, ogołoćiłá
Suknie, rzadźiki, powywłoczyłá
Bokámi świeći, iákby z niewoli
Głod, niedostátek, áż głowa boli
Lecz przećię swoich, rádá częstuie
Rożne przysmáki, im wynayduie
Kom

Konfekcikámi, ich delektuie
Po ktorych chudak, okrutnie bluie
Saczy się flegmá, iáko z rynsztoká
Z vszt we dnie w nocy, nie zmroży oká
Gárdło podrápia, żeby ochwieia
Siły vstáia, ręce ziębnieia
I proszek miewa, iákiś rumiány
Gdy nim zásypie, aż drápie ściány
Iáko gęś syczy, w łęp się vderzá
O folgę prośi, Páná Bálwierzá
Ma i Pomaty, pięknie pachnace
Do smárowánia, zbytnie gryżace
Roskoszne wodki, Alkiermesowe
Ma hałunowe, i gryszpánowe
Názbyt trzezwiace, pośiláiace
Do zákrápiania, onym służace
Trzezwia się niemi, áż wzgorę skácza
Ná swoię biedę, nie raz zápłácza
Ma też i trunki, z wiorow warzone
Suchárki świeże, kury pieczone
W sadza do wánny (Balwierz) po szyie
Przynágla para, ledwie niewyie
Dáie perfumy, z Merkuryuszá
Z ktorych wonnośći, omdlewa duszá
Ma i w gárnuszku, coś záprawnego
Do Spryсowánia, im potrzebnego
Mięwa

Miewa oleyki, rożne Másłyki
Zálepia dźiury, kłádźie plastrzyki
Ma też Stolice swoie Hrebenne
Dáia tám leki, chłopi odmienne
I po łopáćie w piece, wsádzáia
Duszno im áże, gwałtu wołáia
We mdłośći winem, ich zákrapiaia
Po ktorym, we wśi káczki pływáia
Miewa i Bety, i Pawillony
Smrodliwe gnoie, ze szmat záſłony
Záwsze w około, assistentia
Kupa świn kniemu, tuż się náwiia
A podniebienie, że wyrzućiła
Złote lub śrebrne, zá to wpráwiłá
Zdobi iák może, dźiuráwe wrzody
Iakoś ták ma bydź, według iey mody
Teć sa pieszczoty, Venery z ćiatem
Tákim częstuie, swych specyálem
Czemu się Dworska, choroba zowie
Bo tám prożnuia, rádźi Pánowie
Młodźi swawolni, wierćipiętkowie
Smagli i hożi moczywąsowie
Do niey skłániáia, swoie áffekty
Miewa też ná nich, wielkie respekty
Zkadże się Morbus Gallicus zowie
Czyli ia wnieśli, tu Fráncuzowie

Pewniey ći co tám, peregrynuią
Iák z czym poczćiwym názad wędruią
Zkąd ią Medycy, Lues przezwáli
By śię zárázy iey warowáli
Iák przed powietrzem, w czás vchodźili
W ßelkim sposobem iey śię chronili
By tego potym, nieprzypłáćili
Zdrowia miłego nieutráćili
Młodźi rospustni, świátowniczkowie
Złego ćwiczenia, źli synáczkowie
I ći ktorzy brzuch, zá Bogá máią
Trunki mocnemi, krew zápaláią
Wiek młody czártu, świátu oddáią
O BOGA Stworcę, námniey niedbáią
Że trzeba vmrzeć, nie pámiętáią
Że piekłem grożą, zá baykę máią
Ktorego Pánie rácz nas vchowáć
W wßelkich pokuśiech, chćiey nas rátowáć.

TRAKTAT PIĄTY
O FEBRACH.

FEbry są dwoiakie, to iest: źimne i gorące ktorych są rożne rodzáie i názwiska. Pierwsza názywa śię *Febris Ephemera*; to iest gorączka bárdzo wolna, z lekkiy iákiey przyczyny pochodząca, ktora we 24. godźinách zwyczaynie ustáie: á czásem trwa do trze-

ćiego dniá, pod czás śię też obraca *in Synochum simpl. vel putrid.* álbo *Hectic.*

Druga názywa śię *Synochus simplex*, álbo *Causus*: to iest gorączka znáczna, z niespániem z duszności w pierśiách, z rospálem wszystkiego ćiáłá wielkim, z bolem głowy; puls bywa prędki, iednak mocny, żyły nábrzmiałe, vryná mętna i czerwona; Tá gorączka pod czás iednákowa bywa, pod czás śię mieni. Trwa do czwartego dniá, á pod czás do piątego, zwyczaynie zákończa śię *per Crysim*, to iest álbo przez pot, álbo przez krew z nosá. Ieżeli śię zás dłużey przetrzyma; obraca śię *in Synochum putridam.*

Trzećia názywa śię *Febris Hectica.* To iest gorączka wnętrzna wolna, ustáwiczna po iedzeniu bárdźiey śię wydáiąca; Rzádko bywa sámá przez śię: pospolićie wiąże śię do innych chorob, iáko do suchot, do puchliny, i innych członkow wnętrznych. álbo zápalonych, álbo zátkánych, álbo exulcerowánych; to iest wątroby, śledźiony, nerek, *Venar. Mesaraicar. &c.*

Czwarta názywa śię *Synochus putrida*, to iest gorączka ustáwiczna, pochodząca z korupcyi humorow, we krwi zostáiących.

Piąta názywa śię *Quotidiana continua.* Tá pochodźi ze krwi flegmistey zágniłey.

Szo-

Szosty názywa się *Quartana continua*. Tá pochodźi ze krwi meláncholiczney z korumpowáney; Do ktorey należy *Febris Colliquans*, to iest w ktorey álbo poty słábiące, álbo vryná nád zwyczay, álbo biegunka: bywáią, ktore bárdźiey chorego słábią. *Febris horrifica*: w ktorey częste zimno nápada. *Febris Assodes*, w ktorey chorzy niespokoyni bywáią, spáć nie mogą. *Febris Elodes* w ktorey ustáwiczne poty bywáią. *Febris Syncopalis* w ktorey częste mdłośći nápadáią. *Febris Epiala* w ktorey oraz i źimno i gorącość często przypadáią. *Febris Lypiria*: tá iest w ktorey wnętrznośći práwie goreią, powierzchne zás częśći ćiáłá źiębnieią. *Febris Lymphatica seu Catharhalis*, to iest gorączka z kátháru pochodząca.

Szosta názywa się: *Febris Tertiana intermittens*. To iest Febrá co trzećí dźień przypadáiąca: Druga názywa się *semi Tertiana*, to iest gdy iednego dniá będą dwa paroxysmy, á drugiego ieden; Trzećia názywa się *duplex*, to iest kiedy paroxysm káżdego dniá przypada; ktory rożni się pewnemi znákámi od *Quotidiany*. Czwarta názywa się: *Triplex Tertiana*. To iest we dwoch dniách: trzy paroxysmy nápadáiące.

Siodma názywa się *Febris Quotidiana intermittens*. to iest Febrá z gorączką káżdego dniá nápadáiąca.

Osma názywa śię; *Febris Quartana intermittens*, to iest co czwárty dzień chorego infestuiąca. Druga názywa śię *Composita*; to iest kiedy dwa paroxyſmy czwártego dniá pzzypadáią, álbo innych wolnych dni odzywáią śię. Trzećia zowie śię *duplex*, to iest kiedy ieden dźień wolny, á dwa nástępuiące niewolne od paroxyſmu. Czwartá zowie śię *Triplex*; tá iest ktora káżdego dniá przypada.

Dźiewiąta názywa śię *Febris maligna* ktora iest troiaka, to iest *Epidemica*, po polſku Łożna gorączká, inśi názywaią ią *Febrim Hungaricam*; Druga názywa śię *Febris Petechialis* to iest w ktorey śię wydáią petoći śine. Trzećia názywa śię: *Pestilentialis* to iest powietrzna gorączka záráźliwa.

Dźieśiąta názywa śię *Febris Violarum & Morbillorum*, to iest gorączka Oſpy i Odry.

O Goraczce.

Z iakieykolwiek przyczyny pochodzącey: w poſpolitośći.

PRegu: Náprzod gdy będźie (w gorączce) vryná mętna, znáczy wielkie pomieszánie humorow. Ieżeli záś vryná nie będźie bárdzo czerwona, i prędko śię w niey máterya usta[...]a, znáczy gorączkę nie długo trwáiącą; ktora *per Cryſim* zákończáć śię zwykła.

Gdy

Gdy będźie vryná bárdzo czerwona, i iáſna bez żadnego ſedymentu; znáczy gorączkę bárdzo niebeśpieczną i długą.

Item. Vryná w wielkiey goraczce: gdy będźie biała: znáczy malignę i przyſzłe ſzáleńſtwo; tákże vryná czárna gdy ſię w goraczce pokaże: znáczy malignę i śmierć.

Item. Gdy będźie czerwona z grubą obroczką, tákże znáczy gorączkę malignę.

Item. Gdy ſedyment záwſze ſię ná ſpodźie uſtáie álbo będźie záwſze rozwlekły po vrynie: znáczy gorączkę dáwną i bárdzo niebeśpieczną.

Item. Im ieſt vryná w gorączkách czerwieńſza; i iaśnieyſza; tym ieſt niebeśpiecznieyſza. *Item.* Puls ſłáby w gorączkách; wątpliwy ieſt; *Item.* Puls mocny, iednákowy, (choć będą Symptomata znáczne i niebeśpieczne) pewnieyſzy ieſt ániżeli, ſłáby z mnieyſzemi przypadłośćiámi.

Item. *Pulſus Vermicularis*, álbo *formicans*, tákże *Caprizans*; gdy ſię w gorączce pokázuią: znáczą wielkie niebeśpieczeńſtwo.

Item. Gdy ſię ſzáleńſtwo przyda ná początku gorączki, tákże zápominánie ſię, obnáżánie, ſzypłánie około śiebie, drżenie członkow, ſzczkákwa, konwulſye: wſzyſtkie te znáki znáczą wielkie niebeśpieczeńſtwo. *Item.* Gdy ſię głuchota przyda ná po-

początku gorączki: tákże znáczy niebeśpieczeństwo. *Item.* Gdy chory nád zwyczay wzrok ma ſtráſzny álbo zápalenie w oczách, ſercá nudnośći, ięzyká wielka ſuchość, bez prágnienia oddech ćięſzki; żywota nádętość, &c. *Item.* Gdy gliſty przez vſtá álbo przez ſtolec w gorączce pozdycháłe: pokáżą ſię. znák ieſt maligny.

Item. Gdy ſię pokáżą petoći czerwone, śine, álbo czárne, znáczą wielkie niebeśpieczeństwo; czerwone iednak nie záwſze ſą niebeśpieczne. *Item* Gdy w gorączce málignie puls będźie podobny zdrowemu; złym znákiem ieſt. *Item.* Gdy będźie biegunka, przez ktorą odchodźi materya tłuſta powierzchu pływáiąca, znáczy niebeśpieczeństwo; Tákże Enemy dáne gdy ſię zátrzymáć nie mogą, że záraz przy dáwániu wybiegáią názad: znáczą *virtutem retentricem* upadłą. *Item.* Poty często ſię wydáiące bárdzo ſłábe i źimne; Apetyt cále vtrácony, nieczućie ſię, to ieſt pod ſię puſzczánie, znáki ſą śmierći. &c.

Aphoriſmi.

Febris vehemens, vbi rubet corpus, plenæq; venæ tument. Sanguinis detractionem requirit.

Frigidi ſudores, cum febri acuta, mortem: cum mitiore vero, morbi longitudinem ſignificant.

Si rigor, febre non intermittente, ægrum iam debilem invadat: mortiferum eſt.

Qui

Quibuscunque in quartanis febribus, sangvis ẽ naribus effluxerit : malum.

Tertiana exquisita, septennis, ad summum circuitibus iudicatur.

Quando in Synocho, ex sangvinis tantum copia oborto, non statim à principio vena secatur, tum sangvis propter moram fit malignior, & in choleram convertitur.

In acutis febribus, tantum benignis medicamentis vtere, (vt Cassia cum prunis) & non fortioribus, ne calor intendatur & humorum ebullitio, ac putrefactio augeatur.

Aquæ frigidæ potus, in Synocho ac Cholericis febribus, optime confert, post signa coctionis quæ in magna copia offerenda est. Si enim parum bibitur tum à calore febrili vincitur & in vapores acutos convertitur, vt de febris augetur.

Syncope in febribus, vbi assidue affligit ; propinamus vinum, etiamsi inde febris augeatur.

Circa balneum eoram qui habent febres putridas tria sunt observanda : Primum vt non accidat rigor seu horror in balnei introitu. Secundum vt nullum membrum principale debile fit. Tertium vt non existat crudorum humorum, circa primas venas, quantitas multa.

Tertianam puram, pura cholera facit cum phlegmate vero mixta ; generat ipsam metam.

Flava bilis putrescens, causonem facit Crocea , tertianam, Vitellina Hemitritæum dat. prassina autem & æruginosa, in solo Stomacho genitæ, nec ipsum trnnseuntes nec etiam putrescentes, nunquam febrim faciunt.

Ex putri pituita, quotidiana febris nascitur.

Ex bile solum tertiana , ab atra vero gignitur quartana.

Vinum, balneum, & Epithemata, acutè febrientibus : disconveniunt.

Acuta

Acutæ febris terminis eſt dies 14. Peracutæ vero ſeptimus.

Vera tertiana quæ ſeptem digeritur paroxyſmis, absque periculo patientis, terminatur.

Febrium paroxyſmi ordinariam horam anticipantes : febrilem materiam ſuperabundare ſignificant : poſtponentes autem ipſam diminui.

Quartana Febris, non facile hominem jugulat, vetus vero raro, niſi vere ſoſuitur.

Sangvinem in febri uomuiſſe, peſtiferum eſt.

Febris quæ ſubito ſine ratione, ſine bonis ſignis, finita eſt, fere revertitur.

Stridor dentium in febri, inſaniam ſignificat. Si vero iam deliranti accedit : valde perniciosum.

In febri non intermittente, ſi labrum aut naſus, aut oculus, aut ſupercilium pervertitur, ſi non videat, ſi non audiat, & iam debilis ſit, quidquid horum fuerit : mors prope eſt.

In febrium acutorum principio, atque fine fortioribus medicamentis purgantibus nequaquam vtere, nam materiæ febriles, in venis contentæ plus æquo commoverentur, ad quod mors ſequi ſolet.

Febriens, ſi à ventris profluvio corripiatur : Medicus ne ſiſtat alvum, niſi evidens ſignum debilitatis adfuerit ex eo.

Si febre detenta ſuffocatio de repente ſupervenit : nullo in faucibus apparente tumore eſt mortiferum.

Æſtivæ Quartanæ plerumque breves, Autumnales longæ, & inter eas maximè quæ ad hyemem uſque pertinent. &c.

Spoſoby do Leczenia Febr. w poſpolitośći, i oſobnośći.

GOrączka uſtáwiczna z iakieykolwiek przyczyny pochodząca ; leczy ſię temi ſpo-

ſobá-

sobámi. Náprzod náleży Enema chłodząca, potym krwie pusczenie ku wieczorowi, álbo też zráná; Po vpusczeniu krwi dáwáć Dekokcye z Iulepami chłodzącemi, iáko to *Decoctur. A C C in aqva hordei*, do ktorey przydáwáć *Syrup d. Cichor. Violar. d. Nymph.* przydáiąc *sal. prunell. Spir. Sulph.* álbo *Vitrioli.* Przytym ieżeli gorączka nie iest názbyt wielka i chory przy śiłách, dáć purgáns wolny *ex Rhabar. cum Tamarindis & sale nitri vel Tartaro crudo.* Ieżeliby znáki były pełnośći żołądka, álbo cholery: może beśpiecznie dáć ná womity. Ná prágnienie ustáwiczne rożni rożne wynayduią sposoby, pospolićie dáią pić Tyzánuę; Inśi *Limonade.* Sposoby gotowánia iey. Weź wody przewarzoney co chcesz, przyday do niey soku Wiśniowego (czystego i niestárego) co potrzeba, wyćiśni Cytrynę iednę i drugą żeby był kwásek wolny, przyday saletry czystey według potrzeby, niech chory piie. Inśi zás przewerzáią wodę z cukrem, do ktorey wyćiskáią z Cytryn świeżych sok, i trochę octu winnego przylewáią. Inśi przewarzáią wodę z saletrą, do ktorey przydáią *Tincturam Rosarum.* *Item.* Weź wody stokowey kwártę, przyday trochę cukru, winá kieliszek, soku Limoniowego co potrzeba, wodki Cynámonowey trochę zmieszay, niech się

tym

tym chory ſkrápia. *Item. Syrupus de pomis* z wodą zmieſzány, przydáwſzy *Spir. Vitriol.* Oprocz tego Emulſye *ex 4. ſeminibus* z Iulepámi chłodzącemi, ſą ſkuteczne.

Ieżeliby ſię gorączka vśmierzyć nie dáłá powtorzyć krwie puſzczenie, uważywſzy ieżeli chory ieſt do niey ſpoſobny, tákże i purgáns wolny. Ieżeliby zás nátura ſkłonna byłá od potow; dáć ná nie o czym będzieſz miał niżey tym czáſem. Weź rogu Ieleniego w ſztuki porąbánego gárſći trzy, przyday korzenia ſczáwiowego, lukrecyi rodzenkow, Iujubow, korzenia mleczowego, álbo też ſámego źiela, wá z dáway pić choremu. Służy też oſobliwie ná to Dekokcya doświadczona, z proſa wárzona przydáwſzy źielá *Cardui bened.*

Item. Nátoż *Salia L x viosa* wiele pomagáią. Iáko to *Sal. Card. ben. Acetoſa Centaur. m. s. Cichorei, Abſinthij, &c.* Ieżeliby byłá ięzyka wielka ſuchość i czárność, krew puśćić z podniego, to ieſt z żył pod niem zoſtáiących, (ktore názywáią ſię *Vena Ranina*). Ná nieſpánie ktore zwykło przy gorączkách bywáć: záżywáć *Opiata*, oſtrożnie i rzadko; prośći zás ludźie álbo ći co Medyka álbo Aptekárzá mieć przy ſobie nie mogą: niech wárzą makowſki ſuche w piwie, tego piwa niech ſię nápiiáią ná noc ná raz po kwáterce

w tymże piwie chustę maczáć i głowę nią związáć; Albo weź máku, rozwierć go przylawszy trochę winá, rozłoż ná chuście, obłoż głowę; Inśi máią zá sekret, dáwáć proszek z kostek ktore się nayduią w głowkách prośięcych pod szyma; Inśi robaczkámi, (ktore bywáią w gębkách roży polney) skronie náćieráć, roztárszy ich. A baby przez swoie gusłá zwykły nocnice oddáláć, kto im tego dopuszcza ćięszko grzeszy.

Ná ochłodzenie Gorączki.

Náleżą rożne Epithemata: to iest okłádánia pulsow, głowy, stop, i ku sercu tákże wątrobie.

Ná okłádánie pulsow w Gorączce.

Weź wodki rozánny, białkow iaiowych, octu winnego, szátránu, cukru; wszystkiego co potrzeba, zmieszay zmáczay w tym chustki, okłáday pulsy.

Item. Zwierć korzenie pietruszczáne, przyday białkow iaiowych, octu winnego, drozdzy piwnych, zmieszay dobrze, obłoż tym nogi po kostki.

Item. Weź octu śmietány, białkow iaiowych, mąki ięczmienney moczu dźięćięćiá małego, zmieszay okłáday pulsy.

Item. Warz Tatárkę w wodźie, odcedźiwszy maczay w polewce chusty, i pulsy nią okłáday. Niektorzy dynie do pulsow przykłádá-

kłádáią; Inśi rzepę ſkrobáną. *Item.* Weź popiołu makowego trzy łyſzki, miodu práſnego, białkow iaiowych, myrrhy wſzyſtkiego cy potrzeba, uczyń plaſter, ktorym chorego obłoż uznaſz ſkutek. Inśi Winem z myrrhą i z kámforą okłádáią.

Item. Ná bol głowy w gorączce; Weź wodki rozánny, białek iaiowy, przyday háłunu, octu winnego zmieſzay, obłoż głowę.

Ná mdłość w Gorączce.

Weź wodki rozánny, kámfory, cynámonu, ſzáfránu, octu winnego, zmieſzáwſzy okłáday pulſy, á ku ſercu przyłoż rutę świeżo zwierciawſzy z winem álbo z octem.

Item. R. Aqv: Roſar. vnc: 4. Borag. Bugloſ. Meliſſ. aā vnc: 3. Vini optimi vnc: i. Aceti vnc: 8. Spetier. d. Gemm. dr: i. Lig. Aloes. Cort: Citri. Oſſ. d. Cord. Cervi, Ebor. aā. ſcr: 8. Croci gr. 8. Miſce pro Epithemate cordis.

Ná Wątrobę.

R. Aqv. Endiv. vnc: 4. Cichor. Lactu. Abſinth. aā. vnc: 2. Acetoſæ vnc: 3. Solani vnc. i. Aceti vnc: 8. Spetier: Diarhord. Abb. dr: i. Trium Santal. aā. dr: 8. M. pro Epithemate.

Hydromel ná prágnienie doświádczony.

Weź miodu białego, warz dobrze z wodą áż ſię odſzymuie, przyday ſoku wiśniowego, znowu przywarz, ſchoway ná zimno, niech chory piie miáſto piwa.

Item.

Item. *Decoct. hord. libr*: 4. *Aqvæ Cichor. Rosar. Veron*: *aā*. *vnc*: 4. *Confection. Alchar. &. Hyacinth*: *aā*. *dr*: 2. *Syrup. de Succo Citri, Acetosell. Violar. Berberoh. aā. vnc*:4. *Spir*: *Vitriol.ad grat.* Służą w gorączkách rożne soki smáżone; Iáko wiśniowy, poziomkowy, porzeczkowy, á osobliwie berbesowy, &c.

Co się tycze pićia wody w gorączkách, trzeba uważáć; Ieżeli gorączka będźie z zápalenia i wzburzenia sámey krwi, álbo z cholery: ná ten czás beśpiecznie może chory pić wodę co chce. Ieżeliby zás z inszey przyczyny pochodźiłá to iest álbo z korrupcyi humorow álbo z przyczyny członka ktorego wnętrznego nárusżenia, álbo z żołądka pełnośći, &c. ná ten czás nie ma się dáwáć do pićia.

Konfekt pośiláiący ná spánie w gorączkách

R. Confect. Hyacinth. Alcher: *aā*. *scr*: 1. *Pulv. Pretios. Gedan. gr*: 18. *Reqv*: *Nicol. gr*: 9. *Vel Laud*: *Opiat. gr*: 1. *Cum Sacchar. f. bolus.* ná raz. Porządni Aptekárze mieWáią *pocula febrilia*, to iest kubki odlane z sámey saletry, z ktorych dáią pić chorym lubo piwo, lubo tyzánnę, Saletrá bowiem osobliwie służy ná gorączki.

Oprocz tego rożnym gorączkom rożne medykámentow formy podáią się *Nitrum Vitriolatum*: iest *arcanum* ná gorączki.

Item. Cremor Tartari Succo Berberorum aut Citri impragnatum.

Item. R. Vnicorn. fossil. Ebor sine ign. pr. aā. dr: 8. Terræ Sigill. scr: i. Cinabar. Antim. scr. 8. C. C. sin. ign. præ. dr: i. S. Laud. Opiat. gr: 5. Misce f. pulv. dos. dr: 8.

Item. Ná gorączkę zwyczayną (ktora názywa się *Synochus* ábo *Cau...*) do pićia naylepsza iest serwatká lubo sámá, lubo też wodká z niey wypalona, może do niey przydáwáć saletry czystey po trosze ; *Diaphoretica* tákże bárdzo są skuteczne, iáko *Antim. Diaphor. Sal Card. bened. C. C. philosoph. pr. Arcanum dupl. cum Camphor. Spir. C. C. Rob. Sambucci, Sal Viper. vel serpent: Lapis Bezoar. vnicornu. Mixtura d. tribus &c.*

Medyk ma tego przestrzegáć áby miásto gorączki zwyczayney ; nie leczył maligny. Maligná álbowiem zrázu podobna iest zwyczayney gorączce.

Znaki Maligny. 1. Nudnośći wielkie sercá, śił osłábienie znáczne, i insze Symptomata ćięszkie z vryny i pulsu : trudno ią poznáć : Bywáią też rożne maligny, iedne vstáwiczne, drugie czásow pewnych nápadáiące godźinámi.

Krwi puszczenie w malignie nie náleży ; lecz pryscze, Enemy, purgánse bárdzo wolne womitorya, *alexipharmaca, Sudorifera* służą.

Proßek sekretny ná Malignę.

℞. *Margar. pr: ocul: Cancr: Corall. rubr. Succin. alb. C C. pr: Lap. Bezoar. or. aã. dr: 2. Pulv: ex apicibus nigris helorum Cancr. ad pondus omnium f pulv dos aã. scr. 2. ad dr: 1.*

Item. R. Theriac. Andr: scr: i. Pulv: e Chelis Cancr: gr: 7. Croci gr. 3. Aqv. Card. Bened. vnc: 2. Prophil. ã. vnc: 8. Syrup Liberans dr: 3. M detur pro dosi. Vel R. Myrrhæ, Rad, Zedoar. Cort: Citr: aã. vnc: 8 Cinabar Antim. scr: i. Camphor: scr: 8. Ol. Succ: gut 4. M. dos a scr: i. ad dr: 8. Vel R. Vnicorn fossil. dr: i. Magister Saturni scr: i. Myrrhæ, dr: 8 Camphor: gr: 5. M. divid in part. aqv. dentur in aqv. Prophilactica, eius usus repetatur post 5. vel 6. hor. usq; sudo subsequatur.

Item. Crystalli Saturni cum Spiritu Vitrioli coagulato. Są bárdzo skuteczne; tákże *Bezoarticum minerale cum Camphora, &c. Opiata* bárdzo są niebeśpieczne, záczym lepiey się od nich wstrzymáć. *Tinctura Bezoardica, Diaphoreticum in peracutis Paracelsi*: Są skuteczne i inne ktorych wyliczáć mieysce niepozwala.

Sposoby leczeni Hektyki.

NAprzod: Ieżeli iest z przyczyny inszey choroby: uleczona być nie może: áż się choroba (ktora iey iest przyczyną) uleczy. Ieżeliby zás sámá przez się byłá: co się rzadko przytráfia; podáią się krotko niektore spo-

re ſpoſoby: Pićie częſte mleká álbo ſerwatki, ieſt pożyteczne, tákże polewki migdáłowe, kontuzy z rákow Gelatina z Pigiew, gąſzcz z rodzenkow z cukrem ſmáżony, konfekt rożánny, Dekokcya z rodzenkow, z fig, przydáwſzy korzenia podrożnikowego, Chiny, álbo Scorzoneræ, &c.

Item. R. Bezoar Poter. ſcr: 1. Camphor: gr: 2. M. divid. in 4. part. æqv. Vel R. Conſerv. Roſar. antiqv. vnc: 6. Papav errat. vnc: 1. Scabios. vnc: S. Spetier. dia margar frig. Corn. Alcipræ. aã. ſcr: 2. Bezoar. Poter. ſcr: 2. Cum Syrup. Iujub. f. Elect de quo ſæpius capiat æger. Emulſye z migdáłámi robione ſą dobre, tákże Enemy, Dekokcya Chiny z mięſem álbo z kápłonem, (przydáwſzy rodzenkow) ieſt dobra, poko ieſzcze nie będźie wkorzeniona choroba, kąpieli też ſłużą z ſámey rzeczney wody, ktore nie máią być ćiepłe ále tylko letnie, żeby potow niepobudzáły, tákże długo w nich nie śiedźieć.

Purgánſe nie ſłużą chyba bárdzo wolne, krwie puſzczenie mieyſcá nie ma.

Bullion ieſt naylepſzy ktory gotowáć tym ſpoſobem. Weź ſztukę mięſá od rury, ćwierć kápłoná, przyday krupek perłowych trochę, pietruſzki, wſtaw w gárku ſporym niech wre, (niedolewáiąc) áż mięſo rozewre, przecedź przez ſerwetę, przyſol według potrzeby.

trzeby, potrząśniy kwiátem muszkátowym tłuczonym, niech chory tego záżywa co dzień; Oprocz tego dobra iest Gelatina z nożek ćielęcych, z cynámonem i z cukrem. Saletry præparowáney częste záżywánie z czymkolwiek iest bárdzo dobra. A iáko tá gorączka iest bárdzo trudna do uznánia, ták też nie mniey trudnieysza do leczęnia. Medycy niektorzy dźielą ią ná trzy gradusy, ktore iáko poznáwáć: do tych ktorzy ie rozmierzáli odsyłam.

Sposoby leczenia Febry Tercyány.

Zrázu záraz náleżą purgánse, ktore máią być gotowáne, *ex Fol. Senæ cum Rhebar. & fol. Asari ac rad. Taraxaconis add. Manna Calab per decoctionem.*

Vomitorium po pierwszym pároxysmie, dobrze służy, byle chory miał sposobność do niego; Krwi pusczenie też potrzebne osobliwe kto iey ma pełność. Potym náleżą *Antifebrialia.*

Trunek ná Tercyánę.

R. Aqv. Card. bened vnc: 2. Sal. Absinth. scr: 1. pulv. Cort: Chin. d. Chin. dr: s. Arcan. dupli. gr: 5 Spir: Vitriol. gut. X. Syrup. Card. bened. dr. 3 f. potio day przed paroxysmem.

Item. R. Ocul. Cancr. præ. scr: 1. Arcani dupl scr: 8. Camphor. gr. 3. Sal. absinth. gr. 5. M. detur successivis horis ante paroxysmum.

Vel Weź hałunu ſcrup: 1. Gałki muſzkátowey puł ćwierći łota, kadźidła, pieprzu, oboyga po gr: 12. gwozdźikow gr: 7. v trzy ná miałki proſzek day przed paroxyſmem.

Item. Weź Gencyány tartey ſcrup: 1. przyday *Nucis vomicæ* to ieſt wroniego oka, gr: 7. day przed paroxyſmem. I to pewna. Nákop ná wioſnę álbo w ieſięni korzenia mleczu niſkiego ktory lada kędy ná drogách rośnie, (názywa ſię *Taraxacon*) vtrziy ná proſzek day ná raz drágmę w piwie álbo w winie przed paroxyſmem zápewne vſtánie, powtorz ieżeliby zá pierwſzym wźięćiem nie vſtáła. *Item.* Rzecz pewna; Weź ſzáfránu, pieprzu, ſadzy z komina twárdych, wſzyſtkiego po dwie dragmy, przyday kilka ſczypiorkow czoſnku, zbiy wraż rozłoż ná chuſtce, przyłoż ná żyłe ſalwatele pod małym palcem u ręki. Męſzczyźnie ná práwey ſtronie álbo ręce: białeygłowie ná lewey.

Vel R. Gum. Galban. Sal. Gemm: Pulv. Tormentill. Fulig. Camin. ſplend. Fol. Burſ. Paſtor. aã. dr: 2. Campb: dr: i. S. Olei Scorpion. Mathiol. Theriacæ Androm. aã. dr. i. S. cum S. q. Terebinth. f. Empl. ktory rozłożywſzy ná dwoch chuſtách przyłożyć ná obie ręce ná pulſách.

Item. Proſzek poſpolity ná Febry

R. Rad. Dictami, Petaſit. Zedoar. Gentian. Fol: Scord: Card: bened. Card. Mar. aã. unc: 8. ſ. puly. doſ. ut: 1. przed paroxyſmem.

Pigułki pewne.

Masse Pill. Fœtidar, jor. dr: S. Trochiscor. Alchand. Mercur. dul. aa. gr: V Ol. Succ. Gut: 3. cum S. q. Extr: Centaurei miris. f. pill. nro. 9. dáć ie ná 4. godźiny przed paroxyſmem.

Ná pozbyćie tey Febry: rożni, rożne máią ſekreta, ktorych wypiſáć niepodobna. Iedni przed paroxyſmem dáią gorzałkę ná poły z pieprzem pić. Inśi z háłunem, drudzy dáią proſzek z ſpalonych konch, ktore ſię przy rzekách álbo ſtáwách nayduią, inśi dáią Iednorożiec, álbo rog Ieleni, inśi źiołá rozmáite, iáko to koſzyſko, kozłkowe korzonki, Gencyánę, kopytnik, rumieniek warzony, polewkę z niego dáiąc pić; Inśi pozbywáią przez poſt, inśi przez piiáńſtwo, drudzy przez ágitácyą biegáiąc, ſzáleiąc ná koniu; Inśi ſię w źimney wodźie nágle zánurzáią; Inśi babſkich guſeł używáią, kártki z piſmem połykáią.

Item. Lapis Lazuli ná raz dr: 1. w gorzałce dány przed paroxyſmem: ieſt doświadczony *China d. China* ieſt naypewnieyſza do ktorey może przydáwáć *Flor. Salisarm.* i *Camphor in duplici ztiana* nayiepſze *Sal Centaurei minor.* przydáwſzy *Spir: Vitriol.* kilka kropli dáway w wodce *Cardui bened.* Służy i *Arcacanum duplicatum.*

In Tertiana continua. R. Specif. Stomach: po

scr: 1. C. C. sine ign. præ. Ebor: pr. aã. dr: S. Cort: Chinæ ad Chin. scr: 1. Camphor. gr: 2. M. divid. in 2. part. aqval. dentur ante paroxysmum. &c.

Sposoby leczenia Quartany.

Ieżeli chcesz doskonále kwártanę vleczyć, to iest żeby choroby iakiey po sobie nie zostáwiła; Stáray się oto ábyś się wprzod dobrze przepurgował, raz drugi i trzeći, wolnych dni od paroxysmu: záżywáiąc przytym lekárstw otwieráiących.

Sposoby otwieráiace.

R. Fol. Senæ el. dr: 3. Rhabar. Agari. Cort. Chin: d. Chin. aã. dr: 1. Sem: Angelicæ, scr: 2. Tartari crudi albi dr: 2. infund. in decoct. rad. Taraxacon in Colatura Cocta & exp eff. dissolve Manna Calabr. vnc. 2. clarificetur per alb. ovi, & adde Spir: Tartari rectif. Tinctur. Mart: aã. gut: 20. Flor. Salisarm: gr: 7. M. detur calide.

Vel R. Cort. Pervian. dr: 1. Resinæ Scammon. Diagred: Sulph: aã. gr: 7. Sal. Absinth. scrup: 1. M. f. pulv. detur in vino tepido.

Po przepurgowániu niech chory záżywa tych pigułek *R. China d. China, dr: 2. Antimon diaphor. dr: 1. S. Flor. Salisarmon. dr: S. Extr: Gentian. Centaur. aã. q. s. f. Massa ex qua form. pill. nro. 30. aspergantur pulv. Cinabar. nativ. dosis nro. 7. bis de die:*

Item. Tinctura R. Cort. Chin. d. Chin. pulv.

vnc:

vnc: v. Rad. Gentian. dr: 3 Sal. Tart: dr: 1. Herb. Absinth. Card. ben. aã. pug v. vini optimi, vnc: 10. námocz przez noc, przecedźiwszy: dáway po trzy vnc: ná raz, trzy rázy ná dźień, i przed paroxyſmem.

Ná Quartánę vpartą.

R. Sal. Absinth. Arcan. duplicat. ocul: Cancr. præ. Sal. Volat, Saliſarm. Succini aã gr: 7. Laud. Opiat. gr: 2. M. pro duabus doſibus.

Item. R. Cort: Chin. d. Chin. Sal. Absinth: aã. dr: 2. Sal. Tartari, dr: v. ſumit. Centaur. ïris. dragm: 2. f. pulv. irroretur Spir. Vitrioli, & exſiccetur doſis a dr: v. ad dr: v. S. ieſt doświadczony. *Item.* Weź kieliſzek małmazyi, wſyp w nię tártego kopytniku ćwierć łota, zámieſzáwſzy wypiy przed paroxyſmem potym ſię zá raz nákryi, dla zápocenia, przytym weź ſzałwii, ruty, táſzniku; zwierćiawſzy z octem przyłoż ná pulſy; powtorz raz i drugi i trzeći, ieżeli będźie potrzeba.

Item. Rozpłátay lyná żywego, zley go gorzałką, przyłoż ná żołądek przed paroxyſmem. Piią niektorzy gorzałkę z oliwą przed paroxyſmem; Inśi máią zá ſekret ſerce záięcze ſuſzone i ná proch ſtárte: pić przed paroxyſmem.

Item. Weź ſoli, maieranu, porow, pokrzyw, ruty, ſtłucz wſzyſtko weſpoł przyłoż ná pulſy, ná godźinę przed paroxyſmem.

Item. Weź Theryáki i Mithrydátu rowne częśći, rozmąć gorzałką náćieray paćierze dobrze przy ogniu; przed paroxyſmem.

Kołaczki pewne ná Kwártánę.

R. *Sem: Rutæ, Petroſſ:l. Myrrhæ, Theriac. Andr: dr: aa.* S. *Bezoart. Miner. ſcr:* 8. *Sal. Abſinth. gr:* 12. *Laud: Opiat. gr:* 13. *Elixir: propr. q.* S. *f troch.* z ktorych bráć po iednemu ná raz przed káżdym paroxyſmem.

Item. Weź gałki muſzkátowey, ſaletry czyſtey, háłunu, wſzyſtkiego po ćwierći łotá, utrzy miáłko, rozdźiel ná trzy rázy: przed káżdym paroxyſmem, day w Winie álbo w ćiepłym piwie.

Item. Náśięnie paſternákowe ná proch ſtárte przed paroxyſmem záżyte: pomaga.

Item. Dryákiew z ſokiem piołunowym zmieſzána przed paroxyſmem pita.

Tinctura doświadczona.

R. *Cort: Chin: ɑ Chin. pulv: unc:* 3. *Rad. Gentian: unc:* ß *Flor: Centaur. uris, pug:* 3 *Piper. long: dr:* 1. *Sal: Tart: unc:* ß *contuſ. affund. Vini l.br:* 6: *diger: expr: doſ. quotidie unc:* 6.

Służą też i plaſtry ná pulſy ktore ſą opiſáne w kuracyi Tercyány, każą też Medycy ná boku lewym nośić plaſter *d. Cicutæ* álbo *Extractum Nicotianæ cum Cera & Oleo,* ná kſztałt Ceratu. Po uleczoney kwártánie, chory ma śię bárdzo ſzánować, przeſtrze-

ſtrzegáiąc pilnie áby ſobie nie dał okázyi, oſobliwie iedzeniem i pićiem. Cierpiącym kwartánę ieżeli ſię hæmorrhoidy dobrowolnie otworzą, uwalnia ą od niey. Ieżeliby wolnie nieodchodźiły, álbo ſię tylko guziki powydáwały świerzbiące: otworzyć ie pijawkámi. A ieżeliby chory nie miał tego *beneficium*: z nogi krew puśćić, á przytym częſte purgánſe dáwáć.

Item Tego dniá ktorego paroxyſm przypada, dane lekárſtwo purguiące: rozrywa go iuż ſię więcey nie wroći, iednak że nie káżdy to wytrzymáć może, nie bárdzo rádzę iam iuż kilka rázy probował, dobrze mi ſię nádáło ále z wielkiem ſtráchem, bo gorączka bywa gwałtowna.

Ná kwartánę ieſt niezliczona rzecz rożnych lekarſtw oſobliwie proſtych; iáko niepewnych niechćiałem kłáść, i Czytelniká niemi zámieſzáć; naypewnieyſze tylko zebrałem ktorych záwſze doświadczałem

Spoſoby leczenia Quotidiány.

Z rożnych przyczyn tá Febrá pochodźi rożne też Medykamenta náleżą, á oſobliwie purgánſe, womitorya, ieżeliby żołądka była pełnosć, przytym utwierdzáiące żołądek ná co ſłuży *Elixir: propr. Elixir. Vitriol. Mynſ. Tinct. Aaronis item flor. Saliſerm. & pipere longo.* tákże *Antifebrialia.* iáko *Corn. Ch.nn.* &c.

Pur-

Purgáns. R. Fol. Senæ el. dr: 3. Agar. Sem: Carth. Mechoacan aã. dr. 1. infund. in decocto. Polipod per 12 hor. colatur. cocta & express. adde Manna Cal. vnc: 1. S Syrup. d. Fumar. vnc:1. Clarif. S. A. & adde Spir: Vener. gut. 15. day ná raz ćiepło. Potym niech chory záżywa pigułek, ex Extracto Absinthij cum Mastiche Myrrha & pulv. de Cort. China d. chin.

Item pigułki pewne.

R. Cort: Perv. dr: i. S. Margar. pro Lap Bezoar. Cinabar. Antim. aã. scr: 8. Flor: Sal. Armon. Camph: aã. gr: 7. Extr: Gentian. Card. bened. aã. dr: S. f. pill. consvetæ magnit. dentur quotidie óro 7. vel 9. Item. Absorbentia i sudorifera, bárdzo dobrze służą. Item R. Cort. Peruviani, dr: ij. Sal. Tart. scr: 8. M. detur ante paroxysmum. Służą też i inne Antefebrialia, ktore się opisáły w kuracyi Tercyány.

Vmyśł moy był opisáć febry wszystkie z okolicznośćiámi ich z kuracyámi; náleżytemi. Ale się pod wartą drukowały; skroćić się poniewolnie muśiały.

O Ośpie i Odrze.

Ospá nazywa się Variolæ, Odra Morbilli.

ZNáki przyszłey Ospy: Náprzod gorączka z wielką słabośćią i bolem w paćierzách, w krzyżách, i w głowie, przytym bywáią

Womi-

womity, bol żołądka, drżenie członkow, od rozumu odchodzenie; czásem i wielka choroba, konwulsye, sercá drżenie, mdłośći, oddech ćięszki, stolcow zátrzymánie. Iednak te Symptomata, nie we wszystkich iednákowe bywáią. Oprocz tego bywa ćiáłá wszystkiego świerzbienie, oczy czerwone, z ktorych łzy wychodzą, nos świerybi, zkąd często kicháią, w uszách dzwonienie, ziewánie, ochrápienie.

Odrá prędko bárdzo wydáie się, i prędko też zginie: ták że we czterech w piąćiu naydáley w dźiewiąćiu dni, kończy się, pod ten czás śiın wiele z vst wychodźi, á czásem ropista materya z flegmą, z nosa też częstokroć dobywa się krew.

Progn: Ospy i Odry; Ieżeli Ospa álbo Odra, przyda się w podeszłym wieku: niebeśpieczna iest, iednak nie záwsze, tákże gdy się przyda w Ieśięni álbo źimie.

Item. Ieżeli wiele śinych, álbo czárnych makuł: pokaże się między Ospą: znáczą gorączkę malignę, á zátym wielkie niebeśpieczenstwo żyćia.

Item. Kaszel suchy tákże znáczy niebeśpieczeństwo, álbo gdy przez kászel z wielką ćięszkośćią odchodźi materya gruba i śpiekła. Ieżeli záś ze krwią, nie záwsze niebeśpieczna iest.

Item.

Item. Ieżeli się krew z nosá puści: dobrym znákiem iest. *Item*. Ieżeli się w białeygłowie miesięczna choroba pokaże,podczás ospy, znáczy ostátnie niebeśpieczeństwo *Item*. Ziębnienie rąk i nog: znáczy śmierć. *Item*. Znák Ospy dobry iest; gdy się prędko wydáie, i prędko się zbiera, z gorączką nie bárdzo wielką; ktora po wydániu się Ospy: ustáie. przytym głos i oddech wolny. Niebeśpieczney zás Ospy znák iest, gdy po wydániu się Ospy, gorączka wielka iednákowo trwa przytym ckliwość, niespokoyność, oddech ćięszki, (ktory znáczy ná płucách ośiadłą Ospę, álbo Anginę, przytym prágnienie wielkie, biegunka, ktora gdy się przyda w Ospie, znáczy wielkie bárdzo niebeśpieczeństwo.

Item. Gdy się pokaże vryná czerwona iáko krew: znáczy śmierć pewną, álbo też gdy się przez stolce krew pokaże.

Zła też iest bárdzo Ospa ktora się nierychło wydáie znák, bowiem wielkie śił osłabienie ze wszystkich naygorsza iest, ktora gdy się wydáie, záraz ginie, znáczy táka pewna śmierć. *Item*. Gdy się w Ospie pokaże álbo vryna álbo *feces*: czárne. znáczą pewne niebeśpieczeństwo.

Sposoby do Leczenia.

Náprzod chory ma leżeć w ćiepłey izbie

ále

ále nie názbyt, żeby nie było gorąco iák w łáźni, iáko baby zwykły tákiem gorącem duśić dźieći, tego tylko przestrzegáć áby wiátru bynámniey niepuszczáć do chorego. przytym dáwáć pić miásto piwa tyzánnę z ięczmienia warzoną, przydáiąc korzenia szczáwiowego, rogu ieleniego fig.

Item. Ieżeli po wydániu śię Ospy, gorączka iest ćięższa, nudnośći, oddech ćięszki, vryna czerwona i mętna, i inne Symptomata znáczne: ná ten czás krew puśćić potrzeba, Dźiećiom záś ktore nie są sposobne do krwi pusczenia: piiawki ná plecách, ná nogách stáwić.

Co śię tycze purgánsu, ten pożyteczny iest zrázu przed wydániem śię Ospy, i to w ten czás kiedy gorączka dopiero poczyna, ktory ma być bárdzo wolny *ex Rhabar. Cassia, Tamarindis, Manna Syrup. Rosato.*

Ieżeliby było zátwardzenie stolcow w sámey Ośpie; może zrobić czopek z sámego miodu bez soli dla poruszenia onych, álbo Enemę dáć bárdzo wolną z rosołu, álbo z mleka; álbo z ięczmienia warzonego, z rodzenkámi i z lukrecyą, przydawszy cukru i żołtek od iaia.

Aby śię Ospa doskonále wydáłá, rożnych rożni záżywáią sposobow. Ten iest nayleplzy. Weź fig mięśistych łotow 14. szczeżwice

wice zwierzchney ſkorki otłuczoney puł łota, rogu Ieleniego łot, *Gumi Traganti*, náſięnia kopru włoſkiego oboyga po puł łota, warz w pułtoru funcie wody, do wywarzenia trzeći częśći przecedźiwſzy dáway ćiepło pić, może p zydáć i troche ſzáfránu.

Item Ieżeliby ſię Oſpa powoli wydáwała dáway tę Dekokcyą. ℞ *Rad Fenicul acetoſa aã vnc: i. Raſur. C C. vnc: ß Fol: Scabioſ. Scord Hypericon. aã M i. ficuum pingv nro. 6. Gumi Lac a dr: ʒ. Sem: Napi, Card: ben: aã. dr. 2. Lentium excort vnc: ß. Gum: Trag: dr: i. S. aqv. Colature ſapi vnc: ʒ Syrup. à Limon. vnc: i. M detur bis, vel ter de die.*

Item Liquor ſekretny ná Oſpę.

℞ *Aqv: C C. Citrata vnc: 2. Succi Citri, vnc: ß.* zmieſzay day w tyzánnie álbo w piwie lekkim, ieſt doświadczony.

Ieżeliby Oſpa byłá záráźliwa, iáko ſię częſto tráfia, choć ią kto miał może ią znowu z zárázy ieden od drugiego mieć ná ten czás ſłużą według lat rożne *Alexi pharmaca*; Oſobliwie konfekt Hyácintowy, *Lapis Bezoar.* proſzek z Ieleniego rogu, z pereł, z korali, *Diaſcordium Aqva Scurzonera, Cord Saxon. frigid. Extr. Theriacal Terra Sigill. &c.*

Ieżeliby z Oſpy wrzod ſię w vſtách vczynił. Weź wody w ktoreyby ięczmień wrzał, przyday do niey miodu rozánnego, i troche

háłunu, á ieśliby byłá korrupcya znáczna przydáwáć *Vngv. Ægyptiacum*, do płokánia.

Iezeliby się w sámym oku krosty porobiły, ktore często wrzodkowi szkodzą á pod czás i oślepiaią; wpuszczay po kropli często krew gołębią, álbo tę wodkę R. *Aqv Rosar. vnc: 2. Aqv. Euphrasia, vnc 8 Trochiscor. albor. Rhasis dr: 1. Tutia pra scr: 1 Camphora gr: 5. Croci gr: 2 f. Collirium.* w ktorym maczáiąc chustkę ćienkę: oczy nią przećierać. Iezeliby się ná oczách błonki pokázáły, zásypowáć ie cukrem lodowátym białym, iák naysubtelniey vtartym.

Zeby po Ospie bliźn znácznych nie było, podáią się sposoby. Służy náprzod oleiek z żołtkow iaiowych do smárowánia, łoy kozłowy ktory rostopiwszy, maczáć piorko w niem i smárowáć twarz.

Item Wodka wypalona z łayna wołowego w Maju, ná to iest doświadczona

Item. Oleiek migdáłowy, liliowy, sadło człowiecze, słonina. Piwo młode, przydáwszy do niego *Ol. Tartari.*

Item Lac Virgin. dla prędkiego wysuszenia, *vngv. rubr. Camphor: Aqva Calcis, Saccharum Saturn.* Aże dźieći z ustáwicznego świerzbienia ustáwnie twárz drápią i krosty rozdźieráią przez co sobie twárzy oszpecáią, zábiegáiąc temu. R. *Fol. Parietar. M.1. Flor.*

Flor: Chamomill: Mellil aa pug: s. d. coqv: in Aqv: Scabios libr: 1. colatur. adde Aqv: Caprifol: unc: 3. maczay w tym chuſtę álbo gębkę, ktora często odwilżay kroſty.

Ieżeliby Oſpa długo trwáłá, dáway náſięnia orlikowego po pułćwierći łota ná proſzek utárſzy. Albo R. *Sem: Aqvileg: Napi, Card: ben: aa dr: 2. ex Aqva Fumar: & Scorzonera. f emulſio.*

Ná Odrę Proſzek z mirrhy ieſt bárdzo ſkuteczny: dáiąc go ná raz po ſkrupule w ſyćie miodowey.

TRAKTAT SZOSTY.

O Spoſobách robienia Wodek, Oleykow, Maśći, Iulepow, Konfitur, Lekarſtw purguiacych, &c. &c.

Wodka Cynámonowa.

WEź Cynámonu przedniego puł funta przetłucz zgruba, przyday hányſzku trzy garśći, námocz we dwoch garcách wody, od godźiny do godźiny, dobrze nákrywſzy; potym przepal przez álembik, wolnym ogniem. (Alembik i rurki máią być dobrze wychędożone) odbierz pierwey przodek, potym oſtátek do inſzego náczynia. Ieżeli będźie Cynámon dobry: będźieſz miał przedniey

dniey wodki około pułgarca, ieżeli zaś ledáiaki, iáko pospolićie bywa ze Gdanska, záledwie będźie kwárta.

Inśi miaste wody prosty, nálewáią wodą w ktorey ięczmień warzą, inśi nálewáią wodką rozánną, melissową, borakową, szczáwiową, &c.

Wodka Cynamonowa z Winem.

GDy się wodka Cynámonowa przepala z Winem, álbo z wodką z lagru wypałoną nieprzyiemna iest do pićia, lepiey w gorzałce prostey nieprzydymioney, przydáwszy hánfszku, leiąc do puł funta Cynámonu, dwa garce wodki.

Wodka Krolowy Węgierskiey.

WEź gorzałki prostey garći trzy álbo cztery namocz w niey lewándowego kwiećia, rozmárynu, száłwii, iałowcu, przetłuczonego, przepal przez álembik: przyday rozmárynu znowu przepal. Do przepaloney wodki, znowu trzeći raz nákłáć rozmárynu, námocz i przepal nieoćiągáiąc bárdzo; Weź ná łyszkę żeláżną lubo ná glináne náczynie, prochu trochę rusznicego, wley wodki bárdzo mało, zápal ią, iák wygore ieżeli się proch spali, dobra iest iuż nie ma w sobie wilgoći, ieżeli zás prochu

nie ſpali, przepal ią ieſzcze raz nieodćiągáiąc bárdzo, oſtátek odćiągniony zda ſię ná rozchody.

Ieżeli záś chceſz mieć tę wodkę z kámforą; Weź iey náprzykład kwartę włoż do niey kámfory łotow cztery, roſpuśći ſię w niey prędko mieſzáiąc co raz, przytkay dobrze ſchoway od potrzeby.

Wodká Parálizowa.

WEź konwalii świeży, rozmárynu, lewándy, ſzáłwii, maćierzanki, źiela Iwy arthetyki, pokrzyw, bukwice, korzenia dźięglowego, pieprzu długiego, iałowcu: wſzyſtkiego coć ſię będźie zdáło námocz w gorzałce proſtey, przepal przez álembik; do przepaloney wodki przyday mrowek z mrowiſka ochędożonych, co mieć możeſz, iałowcu kilka garśći, znowu przepal nieodćiągáiąc do końcá, chceſzli mieć ieſzcze lepſzą przyday znowu mrowek, i przepał trzeći raz.

Kinder Balſam.

WEź gałki muſzkátowey łotow trzy, kwiátu muſzkátowego łotow trzy, gwozdźikow, Cynámonu przedniego, imbieru, kubebow *Graner Parad ſi*, Cytwáru, wſzyſtkiego po cztery łoty, gałgánu pułtora łota, roży Dimaſceńſkiey świeżey łotow ſześć, kwiátu gwozdźikowego świeżego, kwiátu

lipo-

lipowego oboyga po 24. łotow, liśćia i kwiátu száłwiowego, kwiátu kminkowego, kopru włoskiego, koszykowego, lewándowego, wszystkiego po sześć łotow, korzenia piwonii, świeżego náśięnia piwonii, ięmioły dębowey, wszystkiego po puł łota, wszystko pokraiawszy i potłukszy włoż do náczynia szklánego, włoż małmazyi gárniec, wodki konwaliowey z wodą palonecy, wodki poźiemkowey przedniey oboyga po trzy kwáterki, wodki száłwiowey, kopru włoskiego, oboyga po puł kwarty, zátkay dobrze náczynie niech ták stoi przez kilka dni potym przepal przez szklány álembik, náraz miará łyszka iedna álbo dwie. Białym głowom ćiężarnym iest bárdzo służąca.

Wodka Złotogłowowa.

WEź Cynámonu puł łota, gałki muszkátowey, kwiátu muszkátowego, oboyga po ćwierći łota, imbieru, gwozdźikow, pieprzu, tatárskiego źiela, wszystkiego po puł ćwierći łota, bobkow pułtora łota, rozmárynu, száłwii, spikánárdy, lewándy, wszystkiego po garśći, stłukszy wszystko włoż do szklánego náczynia náley gorzałki dobrey, puł kwarty, záwiąż dobrze, zálep w chleb surowy, włoż do pieca wypalonego, oraz z chlebem, iák się chleb upiecze, wyimiy náczynie

czynie z chlebem, przecedźiwszy schoway od potrzeby, służy ná wiele áffekciy głownych smáruiąc nią wierzch, i tył głowy.

Wodka Serdeczna zwyczayna.

WEź gorzałki dobrey, garcy (náprzykład) trzy, wley do náczynia szklánego; do ktorey záraz z Wiosney zbieray te kwiećia, fiałkowe, hyácinthowe, *Corona Imperialis*, bukwice białey, konwalii, liliy białych, melissy, borákowe, miedunczáne, száłwiowe, lewándowe, rozmárynowe, z drzewa wiśniowego, bazylikowe, gwozdźikowe, cząbrowe maćierzanki, z kopru włoskiego rożowe, malinowe, żytne, nogietkowe, iaśminowe, *Turba rosa*, *Genestry* (ieżeli bydź może) ze bzu włoskiego, z hiszpánskiego, biedrzeńcowe, &c. Miáwszy źioła wszystkie zebráne przepal przez álembik. Do przepaloney wodki: przyday gałki muszkátowey kwiátu, gwozdźikow, cynámonu, gałgánu, kardámonu, kubebow, storaxu, skorek pomoránczowych, i cytrynowych, fiałkowego korzenia, cytwáru, *Rad. Doronici*, drzewa Aloesowego, sandáłowego troiakiego, *Rhodi*, Cyprysowego, Sasafras, náśięnia kopru włoskiego, kolędry, czárnuszki, kminu kramnego, wszystkiego coć się będźie zdáło, przetłuk-

tłukszy námocz, i przepal, nieodćiągáiąc bárdzo, sprobuy ieżeli proch spali iest dobra, ieżeli nie przepał ieszcze raz; A ieżeli chcesz żeby miałá zápách wdźięczny, weź pizmá, ámbry, zibetu potrosze, zetrzey w kámiennym mozdźierzyku przydáwszy trochę *Salis Tartari*, záwiąż w węzełek wpuść do wodki, niektorzy kłádą száfran do álembika z inszemi ingredyencyámi, co źle czynią, lepiey záwiązáć go w węzełek i wpráwić w kapitel; to iest w czapkę álembikową. Inśi máią zwyczay do álembika kłáść złoto, to iest łáńcuszki czerwone złote, co iest śmiechu godno.

Wodka do kadzenia bárdzo wdźięczna.

WEźmi gałki muszkátowey puł łota, gwozdzikow ćwierć łota, cynámonu pułtory ćwierći łota, storaxu, benzoinu, korzenia fiałkowego, skorek cytrynowych, wszystkiego po ćwierći łota, przetłucz wszystko, włoż do nowego garnczka, náley wodki rozánney przedniey, nakriy dobrze, przez noc názáiutrz postaw ná węglách zárzystych nákriy pokrywką z dziurkámi, niech powoli bárdzo wre, wydáie z śiebie zápach bárdzo wdźięczny, kto chce może i pizmá kilka gran przydáć, á co uwre wodki: dolewáć in-

ſzą; Ieżeli kto chce to kádzenie vczynić w Kośćiele (iáko w niektorych bywa) trzeba we dwoynáſob álbo i więcey (według wielkośći Kośćioła) bráć ingredyencyi pomienionych.

Wodka Sekretna.

WEź wapna niegáſzonego iák nayświeżſzego kawalec, náley ná nie wodki babczaney álbo z zábiego ſkiżeku goracey; co potrzeba iák ſię vſtoi zley zwierzchu, ieżeli będzieſz miał wodki pułgarcá, przyday do niey *Mercurij dulcis* (ſubtelno tártego) puł łota, zbiy dobrze, ſchoway od potrzeby: Służy ná wſzelkie wrzody i rány záſtárzáłe do zgoienia trudne, prędko bowiem ſuſzy ſlux i ránę goi, może i *Spiritum Vini* przylewáć ieżeliby było wielkie zápalenie, ſłuży też i ná parchy.

O Spoſobách robienia Lekarſtw purguiacych.

Purgans w trunku.

WEź Seneſu z ſzypułek obránego trzy ćwierći łota, *Rhabarbarum* kraianego puł łota, hányſzku ſzczyptę dobrą włoż do garnuſzka, ſkrop winem dobrze, náley wody czyſtey kwaterkę, nákriy niech moknie przez noc, názáiutrz przywarz trochę, przecedz

przez

przez płotno, i wyćiśni, przyday Manny Kalábryny łotow cztery, przstaw zdála, od ognia, mieszay żeby się Manná rospuśćiła, potym weź białek od iaia, ubiy go prętem żeby się wpianę obroćił, zmieszay z trunkiem przystaw do ognia żeby tylko wewrzało, przecedz przez gęste płotno, będźiesz miał trunek czysty, ktory ćiepło wypić, ieżelić się podoba możesz cytrynę do niego wyćisnąć. Dáie się przestroga że ieżeliby kto dla dźieći chćiał gotowáć: trzeba wszystkiego dáleko mniey bráć według lat. Dla tych záś ktorzy są nátury trudney do purgowánia; trzeba bráć we dwoynásob więcey.

Item. Dla dźieći do moczenia może przydáwáć cytwárowego náśięnia, mchu koralowego, álbo wrotyczu dla glist.

Iulep Rozánny purguiący delikátny.

WEź Roży Damasceny, to iest Widenski prawdźiwey, obierz pieknie wyśiy przez przetak odważ: ile będźie roża ważyła, tyleż odważ cukru przetłuszonego i prześianego, postaw patelę álbo rynkę nád wolnemi węglámi, iák się rozgrzeie, włoż gárść roży, drugą cukru, mieszay drewniáną łopatką, iák pocznie sok pusczáć, włoż drugą gárść roży i cukru, i mieszay powoli, i ták

co

co dáley áż wszystka roża i cukier włożysz przytrzymay trochę ná węglách wolnych żeby się cukier dobrze rozpuśćił wley do gárnczka nowego, nákryy niech ták stoi w ćiepłe. Ieżeli masz wolą więcey robić; názbieráwszy roży, uczyń ták iáko i pierwey, złoż do kupy potym wyley ná płotno gęste, záwiąż wyćiśniy wprásie, schoway od potrzeby; Purguie bárdzo dobrze, biorąc go ná raz według nátury, kto słabszy dość puł kwáterki, kto mocnieyszy kwáterkę. názywa się ten Iulep sekretny, *Syrupus aureus.*

Konfekt Brzoskwiniowy.

NAzbieray kwiećia Brzoskwiniowego ochędoż pięknie, odważ: ile będźie kwiećie ważyło, tyle dwoie odważ cukru, wley wody ná rynkę álbo patelę iák wezwre, wsyp kwiećie, warz áż zmięknie, włoż cukier, smaż wolnym ogniem do konsystencyi, ták iák roża, schoway od potrzeby, purguie bárdzo skutecznie wźiąwszy ná raz iák kásztan i ná glisty dla dźieći dobry; Inśi robią z soku wiśniowego Iulepek, ktory też ma moc, co i konfekt.

Rodzenki purguiace.

WEż Senesu obránego łotow sześć, przyday hányszku gárść dobrą, námocz w

Winie przez 24. godźin, przywarz trochę przecedz, przyday Manny Kálabryny łotow ośm, cukru tyleż, rospuść wyczyść białkiem iaiowym; Weź rodzenkow drobnych obránych i wypłokánych puł funta, zmieszay: smaż wolnym ogniem do zgęstnienia, schoway od potrzeby osobliwie dla dźieći, dáway náraz po łysce.

Ubodzy ludźie skrobią wnętrzną skorę z kruszynowego drzewká, ktorą álbo ták świeżą w piwie moczą, i piią álbo ná proszek trą ususzywszy, iednak trzeba ią skrobáć ná doł ku korzeniowi, żeby womitow nie czyniła, bo ieżeli ku gorze będźie skrobána womity spráwi i stolce, do tego miárę trzeba záchowáć, żeby nie przesadźić.

Inśi záś záżywáią źiarnek bzowych álbo hebdowych

Konfekt ná Womity lekki.

JAk się pocznie Bez pukáć ná Wiosnę názbieray kłobuczkow małych, odważ do nich tyle dwoie cukru, przysmaż, schoway, ná raz day iák włoski orzech, słabszym mniey, czyni womity lekkie.

Są niektorzy ták się brzydzący lekárstwy, że nie tylko záżyć go chcą ále i przed zápachem iego ućiekáią, dogadzáiąc tákim podáię sposoby.

Weźmi żołći wołowey, koloqvinthidy

oboygu po łoćie, pokray subtelno koloqvint, zbiy wraz z żołćią, rozłoż ná chusteczce przyłoż ná pępek i przywiąż, będźie purgowało.

Drugi sposob. R. *Aloe Succort: Scammon. Myrrhae, aã. dr: i. Esula Coloqvinthid. aã dr: i. S. f. pulv: subtiliss.* zmieszay z sokiem z kolędru świeżego wyćiągnionym, vczyń dwie gałki, ktore day trzymáć w rękách, w ćiepłey izbie, przekłádáiąc z ręki do ręki i wącháiąc, czynią operácye, ále to tylko służy náturom delikátnym.

Gorzáłka purguiąca.

WEźmi Salapy z gruba przetłuczoney łotow pięć, cynámonu łotow trzy, gorzałki hányszkowey kwartę, zmieszay niech ták moknie przez trzy dni co raz mieszáiąc, potym zley zwierzchu przez chustę wysącz dobrze, ná pozostáłą Salápę wley znowu gorzałki pułkwarty, iák wymoknie, znowu wyley ná chustę oraz z Salápą wyćiśniy, zley do kupy, usmaż syrop z cukru zmieszay i schoway od potrzeby, ná raz kieliszek álbo mniey dla słabszych. Iest innych sposobow wiele ále że do Aptekarzow náleżą ábym nie wydał wszystkich sekretow, tylko proste sposoby opisałem.

O IVLEPACH.

Iulep Fiałkowy.

WEź fiałkow co mieć możesz, obierz ie iák náleży stłucz w kámiennym moździerzu, álbo w doniey zwierć, włoż do szklánego náczynia, náley wody czystey puł kwarty, zámieszay nákriy dobrze, niech ták stoi áż inszych fiałkow názbierasz, ktore obrawszy zwierćiawszy, iáko i pierwey: przecedz támte moczone przez chustę i wyćiśniy do wyćiśniony wody: włoż insze zámieszay nákriy. Iák znowu przyzbierasz fiałkow, spraw się z niemi iáko i pierwey przecedźiwszy i wyćisnąwszy támte co mokły: włoż w nie świeże, uczyń ták i czwarty raz ieżeli masz dość fiałkow, bo im wodá w (ktorey fiałki mokły) będźie gęśćieysza, tym też Iulep będźie pięknieyszy i lepszy. Potym weźmi cukru pułtrzećia funta włoż ná patelę álbo rynkę, wley wody z kwaterkę, warz do zgęstnienia, to iest kiedy kápniesz ná żelazo záraz twardnieie zdiąwszy z ogniá, wley weń tinkturę to iest wodę w ktorey fiałki mokły, zámieszay, iák ostydnie, schoway zámiąż iák naylepiey.

Inśi robią ták obrawszy fiałki, biorą tyle dwoie cukru ile fiałki ważą tłuką w az w kámiennym moździerzu, álbo (kto go nie ma) w do-

w donicy wiercą kłádą do szkłánego náczynia przylewáią wodki fiałkowey álbo rozánney według potrzeby iák pomoknie, przecedzáią przez chustę, co ná chuśćie zostáie zbieraią i przysmázáią, ná konfekt fiałkowy. Inśi zás do odsmáżonego Iulepu z sámego cukru, kłádą fiałki tłuczone álbo zwierćiane, potym przecedzáią, máią oraz i Iulep i konfekt.

Są insze sposoby proste, ktore że są niedoskonáłe, niezdáło mi się opisywáć ich, że wszystkich naylepszy iest ktory się náprzod opisał.

Iulep álbo Syrop Rozánny zwyczayny.

Z Kwiećia rożowego obránego, i wyśianego (stłukszy go álbo zwierćiawszy) sok wyćiśni, potym do wyćiśnioney roży przyley trochę wodki rozánney, zwierć i znowu wyćiśni do kupy, zley do szklánego náczynia, niech postoi przez kilka dni żeby się ustáło, álbo też záraz przecedź przez bibułę, przyday cukru tyle ile sok waży, smaż wolnym ogniem do konsystencyi. A ieżeli chcesz mieć ieszcze lepszy: názbierawszy roży, stłucz ią álbo zwierć, i wyćiśnionym sokiem pierwszym: rozmąć ią i wyćiśni, uczyń to i trzeći raz tymże sokiem nową rożą zálewáiąc

iąc i wyćiskáiąc, będźiesz miał Iulep bárdzo przedni; Insi zás obráną rożą wárzą przecedzáią i wyćiskáią: do wyćiśnioney wody, inszą rożą kłádą, znowu wárzą i wyćiskáią: czynią to pięć álbo sześć rázy. potym tę wodę przez bibułę przecedzáią dodáią cukru tyle, ile waży, smáżą do konsystencyi.

Soki zás álbo Syropy, iáko to porzeczkowy, malinowy, berberysowy, wisniowy, poźiomkowy; iednákowym sposobem smáżą się, to iest wyćisnąwszy sok z ktorych kolwiek wyćiśnionych iagod, przewarzyć go i przecedzić przez płat sukienny, álbo przez płotno gęste; potym przydáć do kwárty soku, funt cukru, insi przydáią więcey żeby był przezrzoczysty. Smáżą wolnym ogniem do konsystencyi.

Iulep Cytronowy.

POwybieray z Cytryn śrzodki, z tychże śrzodkow powybieray ziarka, potym ie nożem ná tálerzu glinianym posiekay, włoż do chustki czystey, wyćisni sok, ktorego ieżeli będźiesz miał kwáterkę; Weź cukru funt, wley trochę wody do niego, wysmaż go do gęstośći, áż pocznie krzepnąć, zdeymiy z ognia, wley sok zámieszay, schoway od potrzeby, wyćiski wrzuć do octu; Aptekarze

karze záś máią inszy sposob trochę temu podobny, ále oraz robią i Konfekt i Iulep, że nie káżdy umie obieráć cytryny, dlatego-gom prosty i łatwy sposob nápisał.

Iulep z Octu.

WEź Cukru (náprzykład) funt, włoż ná rynkę, wley trochę wody smaż do gęstośći: szymuiąc, zdiąwszy z ogniá wley octu winnego iák naylepszego kwáterkę, zmieszay zdáleka nád ogniem, schoway od potrzeby. Służy osobliwie w gorączkach, mieszáiąc go z wodą i piiąc, tákże ná palenie w żołądku, i zgágę.

O KONFITVRACH

Konfekt Rozánny.

WEźmi Roży obrancy i wyśiancy: funt Cukru funtow dwa, wody kwártę; wley wodę ná rynkę álbo ná patelkę postaw ná ogniu, iák wezwre, syp rożą po gárśći á mieszay, niech wre áż będźie miękka, dopiero włoż cukier, i smaż do konsistencyi. iák przestydnie włoż do náczynia szklánego, posyp zwierzchu cukrem schoway od potrzeby. Tymże sposobem smáży się i roża widenká purguiąca.

Z inszego záś kwiećia Konfekty (iáko to z fiałkow, z gwozdźikow, z boráku, &c.) tákim

tákim się sposobem robią: Do iedney częśći kwiećia: Weź cukru dwie częśći smaż cukier do gęstośći: kwiećie stłucz w kámiennym możdźierzu, álbo w donicy zwierć, włoż do cukru smáżonego, zámieszay nád wolnym ogniem dobrze, schoway.

Agrest w Cukrze.

WEź Agrestu wielkiego: wybierz z niego źiarka, odważ funt, zley go wrzącą wodą, potym odley włoż ná rynkę, przesyp cukrem tłuczonym, (ktorego ma być dwa funty) niech ták stoi przez noc: názáiutrz smaż wolnym ogniem.

Pożiomki w Cukrze.

WEźmi Pożiomkow dostáłych funt, przyday cukru przetłuczonego funtow dwa, wley wody kwáterkę, smaż wolnym ogniem.

Máliny w Cukrze.

WEźmi Málin funt: Cukru półtora funta, smaż Cukier do gęstośći, potym włoż Máliny, i znowu wolnym ogniem smaż do konsystencyi.

Porzyczki w Cukrze.

WEźmi porżyczek wybierz z nich źiarnka, odważ funt, włoż ná rynkę przyday cukru dwa funty bez ćwierći, wody kwáterkę: smaż do konsystencyi.

Wiśnie

Wiśnie białe i czárne w Cukrze.

WEź Wiśni lubo białych lubo czárnych powybieray z nich kostki odważ funt, zley ie wrzącą wodą, potym odley, przyday cukru pułtora funta, wody ze trzy łyszki, niech ták postoi áż się cukier rospuści, potym smaż do gęstości náleżytey.

Morele w Cukrze.

WEźmi moreli nieprzestáłych: ostroż ie z wierzchni skorki, i kostki powybieray, potym ie oćiągniy w ukropie, ktory odlawszy przyday (do funta moreli) dwa funty cukru postaw przez noc, názáiutrz smaż.

Brzoskwinie tymże się sposobem smáżą.

Orzechy Włoskie niedozráłe w Cukrze.

WEźmi orzechow włoskich niedostáłych co chcesz, włoż do gárnka naley wody i soli násyp, niech ták mokną przez cztery dni, piątego dniá odley, á náley inszey wody czystey bez soli, iák pomokną przez dźień odley tę, á inszey nâley, czyń ták przez kilka dni dwa rázy ná dźień odlewáiac wodę, á inszey nálewáiac: żeby się sol dobrze wyćiągnęła; Potym ie ostroż z wierzchni skor-

ká

ki i odważ, iák przestydną náspikuy ie gwozdźikámi i cynámonem, przytym ile ważą tyle dwoie odważ cukru, álbo miodu ieżeli ie chcesz mieć w miodźie smáżone, usmaż z cukru Iulep gęsty, iák ostydnie wley go ná orzechy, niech ták stoi do kilku dni, iák zrzednieie odley go, znowu wysmaż gęsto, i ochłodźiwszy, náley. Iák zrzednieie przyday cukru trochę i smaż oraz z orzechámi, według potrzeby. Ieżeli chcesz mieć w miodźie smáżone, tymże sposobem postąp sobie iáko i w cukrze, miod iednak trzeba wprzod rzadko z wodą przewarzyć, i przecedźić przez płat sukienny, álbo przez gęste płotno, potym go wysmáżyć do gęstośći, i náláć orzechy, raz i drugi, á zá trzećim wraż z orzechámi przysmáżyć.

Pigwy w Cukrze.

WEźmi pigiew dostáłych; i nietwárdych, ostroż ie, i powydrążaz, włoż do garka, náley wodą, warz áż zmiękną odstaw od ogniá, niech stoią w teyże wodźie przez noc, názáiutrz rozłoż ie ná przetáku żeby oschły. Potzm weź cukru, tylo dwoie ile pigwy záważą, usmaż Iulep gęsty, ktory iák ostydnie nálec niem pigwy, w ktorym niech mokną do trzećiego dniá, potym go odley, wysmaż żeby był gęsty: iák ostydnie, znowu go

wu go wley do pigiew, iák trzy dni pomokną, wley go oraz z pigwámi ná rynkę álbo patelę, przydáwszy cukru, smaż bárdzo wolnym ogniem do konsystencyi Syropu.

Tatárskie Ziele w Cukrze ná sucho.

WEźmi korzenia tatárskiego źiela ostrożie, i pokray plasko, włoż do gárnka, náley wodą, warz zpułgodźiny potym odley precz wodę, náley inszey i znowu warz zpuł godźiny, tákże odley iáko i pierwey, i znowu inszey náley, iák powre odley i przepłocz inszą, rozłoż ná przetáku żeby ośiąkło; Weź cukru tłuczonego tyle dwoie ile tatárskie źiele záważy, włoż ná rynkę álbo patelę, przesyp cukrem niech ták stoi przez noc, názáiutrz smaż wolnym ogniem do suchośći mieszáiąc powoli łopatką. Inśi záś smáżą Iulep z cukru gęsty, w ktory kłádą korzenie, i smáżą do suchośći mieszáiąc powoli.

Száłwiia w Cukrze álbo w Miodźie.

WEź listkow száłwii co chcesz, powybieray z nich średnie żyłki, warz w wodźie áż zmiękną, odley wodę; liśćie wyżmi w rękách i usiekay drobno; Przyday tyle dwoie cu-

ie cukru álbo miodu odszymowánego, smaż do konsystencyi, zdiąwszy z ognia przyday (ieżeli chcesz) gałki muszkátowey, gwozdzikow, cynámonu, i skorek cytrynowych, drobno pokraianych ieżeli są świeże, ieżeli suche stłucz ie ná proszek.

Derenie smáżą tymże sposobem iáko i wiśnie.

Skorki Cytrynowe w Cukrze.

WArz skorki Cytrynowe w wodźie áż zmiękna, (iednak nie długo ich warzyć) rozłoż ná przetáku żeby oschły, usmaż Iulep z cukru, ktorego ma być tyle dwoie, ile skorki ważą. náley niem skorki niech mokną do kilku dni, iák Iulep zrzednieie, odley go i usmaż do gęstośći, znowu w kilka dni odley go i przysmaż ták iáko pierwey, zá trzećim rázem smaż wraż Iulep i z skorkámi do gęstośći náleżytey.

Sok Pigwowy w Cukrze.

WEźmi soku z Pigiew co chcesz, przyday do niego gárść mięty suchey, roży suchey tyleż, octu winnego: Warz przecedz przyday cukru, smaż do konsystenczyi zdiąwszy z ognia przyday cynámonu, gałki, skorek cytrowych, zmieszay schoway od potrzeby żołądkowey, znácznie bowiem żołądek pośila.

Imbier w Cukrze.

WEźmi Imbieru wybornego : co chcesz, nálcy go ługiem, niech moknie przez kilka dni, potym przywarz, pozdeymuy z niego skorkę, i náley wodą ktorą co dźień dwá rázy odleway, á inszą náleway, żeby ług wyćiągnęła, potym przywarz, żeby był miękki rozłoż go ná przetáku, iák oschnie włoż do náczynia, náley go syropem z cukru smáżonym źimnym w kilka dni, odley go, znowu przysmaż, żeby był gęsty : iák ostygnie znowu go wley ná Imbier. Czyń ták do czwártego rázu i dáley, puko Syrop rzednieć nieprzestánie.

O OLEYKACH

OLeyki destillowane (to iest kminkowy, hányszkowy, z kopru włoskiego, z kopru prostego, iałowcowy, &c.) tákim robią sposobem. Weźmi ktoregokolwiek násienia z pomienionych, co chcesz náprzykład gárnieć álbo dwa álbo trzy, tłucz w stępie álbo w mozdźierzu, (inśi nie tłuką) wsyp do náczynia iakiego, náley wodą niech ták moknie i zákiśnie w ćieple, przez tydźień nábiy w álembik czysty, wsyp soli ze trzy gárśći, pal iák gorzałkę, podstáwiwszy náczynie sposobne do żebránia oleyku. Aptekárze máią do tego umyślne náczynia

z no-

z noſkámi, przez ktore wodká odchodźi á oleiek w ſzyi náczynia zoſtáie. Ieſt inſzy ſpoſob ten, każ w Hućie zrobić liiek ſzklány z długiem końcem, ten liiek położ nád gárcem álbo konwią (ſparſzy go ná czterech drewnách, wley wody trochę do náczynia żeby koniec liyka zámogł, niech wodka z álembika idźie w liiek w ktorym ſię będźie oleiek trzymał, á woda ſpodem odchodźić będźie, gdy iuż wodka z oleykiem z álembika odeydźie, wyimi chyżo liiek z wodki, przytkay záraz z pod iego palcem wodę, oſtrożnie wypuść, potym oleiek do oſobnego náczynia

Inſze záś oleyki: iáko rozánny, liliowy, fiałkowy, rućiany, mięczány, &c. robią ſię z oliwą; to ieſt ſmáżac pomienione źioła, álbo kwiećie w oliwie.

Oleiek S. Iana zwyczayny.

NAzbieray kwiećia źiela S. Ianá włoż go do náczynia ſzklánego, wley winá dobrego i oliwy, wyſtaw ná ſłońce przez kilka dni, potym wyłoż ná rynkę álbo ponewkę; ſmaż do wywarzenia wilgotnośći, co poznaſz gdy kwiát ná wierzch ſpłynie, i iák ſkwarki ſtwárdnieie, przecedź przez chuſtę i wyćiśni; Ieżli chceſz mieć oleiek lepſzy włoż znowu świeżego kwiećia do teyże oli-

wy (iuż nie leiąc winá) imaż znowu ták iáko i pierwey: i wyćiśni, potym do tego oleyku (náprzykład ieżeli go będźiesz miał kwártę) przyday Terpentyny Weneckiey łotow cztery, olbrotu łotow trzy, Mumiy, kámienia od urázu, smoczey krwie, wszystkiego iák nay subtelniey utártego: po dwá łoty, zmieszay schoway od potrzeby; Służy ná urázy ná utrząśnienia, ná duszność w pierśiách, ná pobudzenie vryny, &c miará ná raz łyszka w winie, álbo w piwie ćiepłym.

Dáie się przestroga, áby Olbrot i Terpentynę do gorącego oleyku włożyć, żeby się rospuśćiło oboie, do tego dáiąc oleiek iuż gotowy; záwsze go zámieszáć.

Oleiek Piołynkowy.

W Mieśiącu Sierpniu názbieray Piołynu dostátek, ktory pośiekay nákłádź do beczki násyp soli dość, niech ták kisa przez tydźień, nábiiay w álembik spory, przepalay iák gorzałkę, poydzie wodka oraz z oleykiem, ktory wzwysz pomienionym sposobem oddźielay od niey. Dáią się dwie przestrogi, náprzod chceszli mieć sporo oleyku, karz sáme kwiećie osmykiwáć z piołynu do námoczenia: z nich tylko bowiem oleiek bywa, á łodygi zá nic ważą. Druga do gárcá álbo álembika zá káżdym nábićiem, włożyć

żyć kilka trzaſek ſzczyp ſmolnych, dla tego áżeby oleiek (ktory bywa gęſty) nieprzylegał do ſzkła, máią niektorzy zwyczay kłáść ſzczyp wiele, áby więcey oleyku mieli á to czynią dla oſzukánia i żyſku ztąd ſwego co ſię nie godzi.

Balſam Sekretny.

Ktory we 24. godźinách Ránę i wielką zgoi.

WEźmi oliwy iák naystárſzey łotow 8. Terpentyny Gdánſkiey białey łotow 16. Ięczmienia całkiego łotow trzy, kwiátu z źiela S. IANA łotow cztery, korzenia świeżego *Card: bened.* kozłkowego, to ieſt *Valeriana*, oboyga po dwa łoty, kádźidła wybornego, i ná proch ſtártego łotow cztery.

Spoſob robienia.

Náprzod kwiećie z korzeniem ſtłucz wraż, náley w nem dobrym, mocz przez dwa dni, przyday potym Ięczmień i Oliwę ſmaż wolnym bárdzo ogniem, do wyſmáżenia wilgotnośći, potym wyćiśni iák naylepiey, iák w puł przeſtydnie, przyday Terpentyny, i kádźidła, wley do glinianego náczynia wſtaw do wrzącey wody niech ták ſtoi przez kilka godźin mieſzáiąc, potym ſchoway od potrzeby. Ma dziwne ſkutki, álbowiem rány świeże by naygłębſze, od godźiny do go-

dźiny goi. Sposob zażywánia ten, otárszy krew, zgrzey trochę balsamu ná łyszce żeláżney lubo srebrney, w ley w ránę, zmáczay chustkę w ćiepłym winie przyłoż ná wierzch nie odwięzuy áż trzećiego dniá, tylko bliżnę obaczysz. Oprocz tego służy ná urázy, ná płućie krwią, ná krwáwy mocz, ná dyssenteryą, &c. dáiąc go ná raz iák náparsteк w Tyzánnie.

Oleiek z żołtkow Iaiowych.

VWarz twardo iaiec co chcesz, powybieray z nich żołtki, ktore vśiekay drobno włoż ná rynkę, smaż ták długo áż z śiebie oleiek czárny puszczą, mieszáiąc vstáwnie żeby się niespaliły, wyłoż ná chustę wyćiśni, schoway od potrzeby; służy ná wiele rzeczy.

O MASCIACH.

Máść Topolowa.

WEźmi pąpia Topolowego obránego co chcesz, słucz go álbo zwierć, zmieszay z smalcem wieprzowym topionym, postaw w piwnicy nákrywszy; niech ták stoi, áż nástąpią źioła. to iest weźmi wierzchołkow Iezyn młodych, liśćia maku ogrodnego, liśćia száleiowego, psinek, sałáćianego, fiałkow, rozchodniku mnieyszego, i większego, korzenia łopianowego; wszystkiego

po dwie

po dwie gárśći, pośiekay, ftłucz wszystko wraz, zmieszay z smálcem z Topolą zmieszánym, smaż do wysmáżenia wilgotnośći, przecedz, wyćiśni, schoway od potrzeby. iest znácznie chłodząca.

Maść Rożánna.

WEź sadła wieprzowego wywarzonego, (żeby było iák naybielsze) kwártę roży świeży białey stłuczoney funtow trzy: zmieszay, niech ták postoi kilka dni, potym wysmaż wolnym ogniem przecedz wyćiśni, schoway od potrzeby, możesz przydáć trochę wosku białego, żeby była maść tęższa, niektorzy ią płoczą wodką rożánną, áżeby byłá biała i bárdziey pachniąca. Inśi smáżą dwa álbo trzy rázy przydáiąc co raz świeży roży, táka iest bárdzo dobra, ále białość ſtráći.

Maść Liliowa.

Tákimże właśnie sposobem smaży się iáko i Rożowa.

Maść Płoskonkowa,

WEźmi kwiátu konopnego co chcesz, zmieszay go z másłem świeżym przetápianym, smaż do wysmáżenia wilgotnośći, wyćiśni, przyday znowu innego kwiátu konopnego świeżego, znowu smaż i wyćiśni,

schoway od potrzeby. Służy ná zápalenia, á osobliwie ná Rożę.

Máść Denna.

WEźmi dennych bedłek co chcesz, wysmaż ie w oliwie; W z tey oliwy kwáterkę, przyday do niey oleyku z lilij białych puł kwáterki; Máści Melilotowey łotow cztery, wosku białego łotow sześć, zmieszay, iák przestydnie przyday bobrowego stroiu tártego puł łota, zmieszay schoway. Baby záś tylko w sámym máśle smażą.

Máść Noremberska.

WEźmi gleyty miałko utártey funtow dwá náley octu mocnego winnego tyle żeby było ná trzy palce nád gleytą warz wolnym ogniem zgodz nę, zdeymi z ognia, iák się ustoi, zley ocet do innego náczynia, á ná pozostáłą gleytę náley inszego, i znowu warz iáko i pierwey, iák się ustoi zley do pierwszego, przyley oliwy dwa funty, smaż ná rynce nád szczypkámi smolnemi mieszáiąc, áż będźie konsystencya, to iest kiedy kápniesz pomacasz palcem ieżeli iuż lipnie, zdiąwszy z ognia mieszay áż przestydnie, schoway do náczynia. Dodáią niektorzy iák ostydnie Mumii subtelno tártey łotow cztery, iest bárdzo skuteczna ná rány ták świeże iáko i zástárzáłe ktory do

podźi-

podźiwienia prędko bárdzo goi iáko bal-
ſam ieſt w wielkim ſekrećie, ia iednak dla
dobra poſpolitego wyiawiłem ią.

Máść miękcząca wſzelákie twárdośći.

WEźmi oleyku z żołtkow iaiowych, mio-
du czyſtego, oboyga po łoćie, żywice
białey, woſku żołtego, oboygá po puł łota,
oleyku bobkowego łotow dwa, zmieſzay,
ſmáruy, álbo weź oleyku migdáłowego, li-
likowego, łoiu kozłowego, rowne częśći,
przyday woſku białego trochę, zmieſzay
nád ogniem.

Máść Chłodząca.

Ktora názywa ſię Defenſivum.

WEźmi Gleyty ſubtelney, przez chuſtę
prześiancy; co chceſz wiey do niey
octu tęgiego mieſzay, á potroſze przylewáy
oliwy áż zgęſtnieie, robią to poſpolićie w o-
łowianym mozdźierzu, kto nie ma może i
ná glinianym. Albo weź gleyty ſubtelno
ſtártey łot ieden, bleywaſu łotow pięć, oley-
ku rozánnego łotow 16. woſku białego ło-
tow 7. zmieſzay nád ogniem, iák przeſty-
dnie przyday białkow iaiowych cztery umie-
ſzay ſchoway.

Máść

Maść wygrzewáiąca Rány.

Ktora názywa się Digestivum.

WEźmi Terpentyny rzadkiey łotow 12. wypłocz ią kilka rázy wodką rozánną przyday do niey żołtkow iaiowych trzy oleyku rozánnego łotow trzy, szátránu táiteg ćwierć łota, zmieszay ná źimno; schoway od potrzeby.

Maść trawiąca dźiwe mięso.

WEźmi Gryszpanu tártego łot ieden, miodu prasnego czystego łotow 4. octu mocnego łotow dwa, smaż wszystko wraź, áż zczerwienieie.

Maść ná Parchy.

WEźmi śiarki, bleywasu, subtelno tártych oboyga po puł łota, żywego śrebra pułtory ćwierći łota, oleyku bobkowego łotow trzy, zmieszay iáko naylepiey, żeby nic nie znáć było żywego śrebrá, schoway od potrzeby. Albo weźmi sadłá wieprzowego łotow 10. Oleyku bobkowego łotow 4. Terpentyny łotow 3. śiarki łotow 3. korzenia Kosaccowego tartego łotow 3. korzenia Omanowego tartego, liśćia Tábaczánego tartego, oboyga po łoćie, soku limoniowego trochę, zmieszay nád wolnym ogniem schoway od potrzeby.

Item. Námocz w gorzałce liśćie tábaczáne zwyczayne, tą gorzałką náćieray tám gdzie są parchy. Dobra ná nie i wodka złotnicza.

Maść ná Wszy.

WEźmi *Sem: Staphisagr.* łotow cztery, korzenia ćiemierzyce białey łotow dwa, soli zwyczayney puł łota, żywego śrebra łotow cztery, sadła wieprzowego topionego łotow sześć, mydłá weneckiego łotow pięć.

Sposob robienia.

ROspuść mydło w oleyku bobkowym nád wolnym węglem, przyday sadło i inne rzeczy ná proch stárte, náostátku żywe śrebro, mieszay iáko naylepiey, żeby śrebrá nieznáć. Ubodzy ludźie z sámym másłem miesząią żywe śrebro, i niem się smáruią, inśi z iabłkiem pieczonym. I to pewna, ubiy żywe śrebro z białkiem iaiowym: ták żeby go znáć nie było, nátrzyi tym kraykę, ususz, gdy potrzeba włoż ią ná gołe ćiáło, trzymay naydáley przez dźień potym zdeymi, będźiesz wolen od wszy przez mieśiąc, iák ćię poczną nápastowáć, znowu włoż kraykę ná się też, ták czyń záwsze tá bowiem krayka nie záraz moc swoię utráći, smárowánie się maśćiámi, w ktore wchodźi żywe śrebro: wielom iest szkodliwe, więc ostrożnie z niemi trzeba, i owszem lepiey

się

ſię obeyść przez niego, á być ochędożnymi dbáłym o ſobie, odmieniaiąc częſto chuſty.

Máść ná Pierśi w káſzlu i duſznośći.

WEź oleyku migdáłowego, fiałkowego, ſadłá kápłoniego; rowne częśći, przyday woſku białego ile potrzeba, zmieſzay nád ogniem, iák przeſtydnie, przyday ſzáfránu tartego, coć będźie zdáło, oleyku hányſżkowego trochę, zmieſzay do ſmárowánia pierśi. Ubodzy ludźie ſmáżą ſobie czoſnek zwierćiany z miodem i z máſłem, i przykłádáią ná pierśi nie bez ſkutku.

Máść ná Spánie.

WEzmi oleyku muſzkátowego, máśći topolowey rowne częśći, przyday *Opium* i rożetrzy dobrze wraż, tym ſkronie i pulſy i pod noſem ſmáruy Ubodzy ludźie ważą makowki w piwie, w ktorym chuſtę maczáią, i głowę n ą okłádáią.

Pomata.

WEźmi ſadła wieprzowego iák nayświeżſzego co chceſz, pośiekay drobno, warz w ſoku iabłecznym świeżym i wyſtáłym, zbieray zwierzchu, co wywre, zebrawſzy włoż do garnka, náley wodki rożowey, znowu warz, odiąwſzy od ognia poſtaw ná źimnie,

mnie, iák ostydnie zbierz; Do funta sadła, przyday oleyku iasminowego kropel 30. oleyku *Rhodi* kropel 20. Gwozdźikowego kropel 12. Pizma, zibetu, oboyga po gran. 7. zmieszay iák naylepiey; Są inne rożne sposoby ktore dla skrocenia opuszczam.

Mydło pachniące, i od wszelkich zmaz ćiało záchowuiące.

WEźmi mydła Węgierskiego funt pokray drobno, ususz ták żeby się ná proszek stárło, włoż na rynkę polewáną wley wodki rozánney funt ieden, postaw nád węglámi wolnemi, mieszay ustáwnie przez puł godźiny: potym wley oleyku wayształnowego kropel 30. zámieszay, zdeymi z ognia, i przykłáday *Olei Ligni Rhodi* skrupuł ieden, pizmá z cukrem utartego gran. 7. zmieszay iák naylepiey wyley w formę, podłożywszy chustkę; niech ták stoi przez kilka dni, iák zwierzchu oschnie, wywroć ná drugą stronę, iák przeschnie pokray nićią w sztuki

Mydło wszelkie z szát zmázy spędzáiące.

WEźmi mydłá przedniego łotow 12, pokray go iáko naysubtelniey, przyday do niego

niego oleyku ſzpikánardowego łotow dwa, żołći bykowey łyzek cztery, ſoku cytrynowego ile potrzeba, tákże i krochmálu, zbiy wkupę, porob gáłki, ktore uſuſz.

Spoſob záżywánia.

Náprzod mieyſce zmocz wodą ćiepłą, potym nátrziy mydłem, i záraz wypłocz wodą i wyſuſz.

Maść Zupna ſławna źielona do ſmárowánia, czerwona do pićia.

ZAraz z początku Wioſny, zbieray te korzenia, i źioła, to ieſt; Weźmi korzenia kurzego źiela pułtora funta, żywokoſtu puł funta, omanu, węzowniku, oboyga po funćie, korzenia krwáwnikowego funt ieden, wſzyſtkie te korzenia drobno pośiekawſzy, włoż do gárnka polewánego, náley winá ſtáiego gárniec nákriy dobrze, ſchoway do piwnice. potym zbieray źioła, to ieſt; Weźmi rozchodniku, podrożniku, dźiewanny, wſzyſtkiego po 5. gárśći, babki mnieyſzey, proſiany włoći, niedoſpiałku, polney dryákwie, bukwice, noſtrzeku, biedrzencu, głowienek, kwiátu S. Iana, lebiodki, bławátu, wrotyczu, koſzyſka, przetárzniku, gruſzyczki, oſtroſzki, kwiećia bzowego, wſzyſtkiego po gárśći,

gárśći, hyſopu, rozmárynu, czobru, ſzáłwii, ruty, lewándy, wſzyſtkiego po puł gárśći, pomienione źioła trzeba śiekáć zwierćieć, álbo ſtłucz, i kłáść do gárnka w ktorym korzenie mokną. Miawſzy wſzyſtkie źioła zebráne; Weźmi rakow żywych kopę, ſtłucz ie żywo wſtępce álbo w moździerzu, zmieſzay z źielem i z korzeniem, przyday oliwy funtow dwa, máſłá maiowego przetopionego gárcy trzy, wyłoż ná patelę álbo kociołek, ſmaż wſzyſtko wraz, do wyſmáżenia wilgotnośći, potym wyćiśni praſą: będźieſz miał máść zupną źieloną do ſmárowánia. Do pićia záś ták ſię záprawia, weźmi tey maśći źieloney połowę, włoż ná kociołek, poſtaw nád wolnym bárdzo węglem, żeby ſię roztopiła przyday do niey Mumii ćwierć funta, olbrotu łotow śiedm, kámienia od urázu (*Hemmatites* zwánego) *Terra Sigil.* Smoczy krwie, *Boli Armena*, wſzyſtkiego po ośm łotow, Rákowych oczek, *Rubia Tinctorum* oboyga po trzy łoty, inśi przydáią *pulv. Pannonicum*, kto chce niech go mieſza, może ſię obeyść i przez niego. Pomienione ingredyencye máią być iák nayſubtelniey ſtárte, ktore zmieſzáwſzy z máśćią: iák oſtydnie ſchowáć ná chłod dáwáć ná raz iák włoſki orzech, w ćiepłym Winie álbo piwie.

O PLASTRACH.

Plaster biały.

Ktory názywa się Despermate ranarum.

WEzmi zábiego skrzeku co chcesz, wley oliwy (náprzykład do garcá skrzeku) kwartę, smaż áż się w skwárki obroći, przecedz, weźmi tego oleyku pułtora funta, wosku białego, gleyty subtelnie tártey, oboyga po funćie, bleywásu tártego funtow trzy, Kámfory pułtora łota, koperwasu białego, háłunu, oboyga po dwa łoty, háłonu palonego łot.

Sposob robienia.

Wley ná rynkę álbo patelę oleiek, włoż gleytę i bleywas, smaż wolnym ogniem do konsystencyi, to iest gdy kápniesz pomacaj palcem ieżeli lipnie záraz doday wosku, mieszay iák się rospuśći zdeymi z ognia, iák trochę przestydnie, przyday koperwasu, háłunu miałko utártych, i kámforę, iák ostydnie, porob mágdáleony.

Plaster Wulfowski.

Ktory názywa się Mirabile.

WEż oliwy pułtora funta, nákray iák naysubtelniey, mydła baiskiego álbo węgierskiego łotow trzy, postaw ná węglu wolnym, żeby się mydło rostopiło, wsyp záraz

Minii,

Minii, bleywasu, oboyga subtelno tártego po funćie smaż do konsystencyi, ktora iák się pokaże záraz wyley do żimney wody, potym urob w rękách, i porob Magdáleony. Iest bárdzo skuteczny ná rány, ná bole Arthetyczne, ná stłuczenia, &c.

Plaster pospolity ná Rány, i ná prędkie zbieránie wrzodow.

Ktory názywa się Citrinum, álbo iáko niektorzy od rzeczy názywáią go, de Citro.

WEżmi wosku żołtego funtow dwa, żywice białey czystey łotow 20. łoiu kozłowego, álbo ieleniego łotow 8. Terpentyny rzadkiey łotow 4. rospuść wraz nád ogniem, iák ostydnie porob Magdáleony, insi przydáią korzenia kurkumy tártego łotow 4. żeby był żołćieyszy, chcesz li mieć ten plaster źielony, przydaw do niego Indychu prostego tartego że dwie táblicżki, będźie bárdzo źielony i piękny.

Plaster miękczacy.

WEżmi śiemienia lniánego, *Faenum Graecum* oboyga po trzy gárśći, przetłucz náley wody zpułgárcá, mocz przez noc, náżáiutrz powarz zgodźinę, potym przetrzyy

przez śito, włoż ten kliy ná rynkę álbo pate-lę, przyday do niego wosku białego funt, żywice białey łotow 6. szpiku wołowego, łoiu kozłowego, obyga po łotow 8. smaż wszystko wraż áż się kliy będźie dźielił, zdeymiy z ognia, przyday migdáłow obránych, i ná subtelną Massę ubitych, puł funtá korzenia fiałkowego tártego łotow trzy, mieszay áż ostydnie, schoway porobiwszy Magdáleony, służy ná wrzody, guzy twárde, i wszelákie nábrzmiałośći, ktore álbo prędko spędza álbo zbiera. Aptekarze máią innych dość, ktore tu opisywáć nie náleży.

O Enemách álbo Krysterách.

LUbo przy káżdey chorobie, opisały się sposoby robienia Kryster, i tu iednak niektore podáią się.

Enema zwyczayna ná Konstypacyą.

WEźmi ślázu, liśćia fiałkowego, ięczmienia, wszystkiego po gárśći warz w wodźie, przecedz przyday soli łyszkę, oleiu lnianego kwáterkę, cukru szárego, álbo miodu łyszkę, przywarz, przestudźiwszy day, może i z mięsnego rosołu dáć przylawszy do niego oleiu álbo oliwy, masłá.

Ene-

Enema w Goraczkách.

WEźmi náći pietruszczáney, ćwikláney, liśćia fiałkowego, ślázu, wszystkiego po gárśći, ięczmienia puł gárśći, soli łyszkę, warz w wodźie, álbo w świeżey serwatce, przecedz, przyday oliwy, cukru szárego, zápraw żołtkiem iaiowym, day przestudźiwszy.

Enema ná Wiátry.

WEźmi ślázu, rumienku, ruty, po gárśći, náśięnia kopru prostego przetłuczonego gárść, bobkow łot ieden, warz w wodźie przecedźiwszy przyday soli, masłá, miodu prásnego, przywarzywszy day letnio.

Enema Cholerę wywodząca.

WEźmi Rodzenkow małych łotow sześć, krup ięczmiennych, śiemienia lnianego oboyga po 4 łoty, *Rhabarbari* łot ieden, warz w wodźie, przecedźiwszy wley oleyku fiałkowego, álbo (ieżeli go nie masz) oliwy łotow 6. Manny kalabryny łotow 2. iák się Manna rospuśći, znowu przecedz day letnio.

Enema ná bol Głowy, ná záwrot, ná száleństwo, i inne choroby głowne.

WEźmi Senesu łotow dwa, korzenia przestępowego, Agárysku, oboyga po łoćie

 iednym,

iednym, Maieránu, rumienku, száłwii, wierzchołkow Centuryi, lebiodki, wszystkiego po dwie szczypty, rozmárynu, kwiećia konwalii, oboyga po szczypćie, korzenia ćiemierzyce czárney dwa łoty, warz w wodźie do połowy, przecedźiwszy przyday soli łyszkę małą, oliwy kwáterkę, miodu łyszkę, znowu przywarz i day letnio, powtorz raz i trzeći.

Enema purguiąca.

WEź skorki wnętrzney kruszyny, bzowey, oboyga po dwa łoty, rumieńku, nostrzeku, poleiu, wszystkiego po dwie szczypćie, náśięnia krokosowego, kminkowego, koprowego, wszystkiego po łoćie, warz, przecedz, przyday oliwy trzy łyszki, soli puł łyszki, miodu prasnego łyszkę, przywarz i day ochłodźiwszy.

Enema ná Kolki.

WEźmi rosołu mięsnego tłustego puł kwárty, oleyku rumieńkowego, koprowego, oboyga po cztery łoty, miodu czystego łyszkę dobrą, *Cremor tartari* łot ieden, soli oczkowátey puł łota, zmieszay przywarz.

Enema zátrzymuiąca Biegunki.

WEźmi syra suchego trzy łoty, tłucz go ná proch, przyday korzenia źielá psiego ięzy-

języka, ſkorek gránatowych, gáláſu, wſzyſtkiego po dwa łoty, warz w wodźie kowalſkiey, álbo w ćierpkim winie, przecedz przyday kádźidła tłuczonego trzy ćwierći łota zápraw żołtkiem od iaia przywarz.

Enema ná Dyſenterya.

WEźmi Tyzánny z ſámego Ięczmienia warzoney, mleka ſłodkiego oboyga po kwáterce, oleyku rożowego lotow ſześć ſoku babczánego łotow cztery, cukru ſzárego łotow 2, łoiu kozłowego łot 1. przywarz.

O Czopkách.

Ktore ſuppoſitoria álbo Glandes názywáią.

CZopkow záżywáią poſpolićie ná konſtypacye, dla poruſzenia exkrementow śpiekłych, álbo gdy kto Enemy wźiąć nie może álbo dla ſłábośći álbo dla inney iakiey przyczyny; Iedne z nich bywáią wolne drugie mocne z rożnych ingredyencyi robione; Wolne ſą te náprzod z mydła, z ćwiklánego korzenia, miodem go náſmárowawſzy, z ſłoniny, z miodu wyſmáżonego, przydawſzy ſoli, inśi ſmáżą z żołćią wołową. Zeby záś były mocnieyſze Aptekárze przydáią rożne *ſpecies*, álbo *Spet. Hiera picræ, pulv. Euphorb. Coloqvint. Helleber. alb. Crocum Metall*, &c.

O Octách

O Octách.

Zeby ſię Ocet prędko zrobił.

WEźmi kwártę Octu mocnego, zwarz go przyley tyle troie likworu, z iakiego chceſz mieć ocet, náprzykład Winá, álbo miodu, álbo piwa: wyſtaw ná ſłońce álbo w ćieple nie tykay áż w tydźień, iák ſię dobrze záweźmie doleway co ubierzeſz, záwſze będźieſz miał ocet dobry.

Ocet Suchy.

WEźmi Wayſztynu białego puł funta, wypłocz go źimną wodą i uſuſz, potym vtłucz i przeſiy, włoż go ná miſkę zley octem winnym iák naymocnieyſzym, wyſuſz w ćieple, iák wyſchnie znowu zley octem, i wyſuſz uczyń ták do dźieśiątego rázu, co raz wlewáiąc octu i wyſuſzáiąc, potym ſchoway do ſzklánego náczynia, gdy potrzeba włoż trochę do wody álbo piwa, będźieſz miał ocet przedni do záprawy; táki ocet podrożnym ieſt wygodny.

Inne záś octy iáko to rozánny, fiałkowy, gwoźdźikowy, malinowy, bzowy, rućiany, &c. áby ſię długo przechowały tym ſpoſobem robione bydź máią. Weźmi octu miodowego álbo winnego iák naylepſzego, przepal go przez gliniany, álbo ſzklány Alembik; nákłádź do niego, co chceſz lubo

roży

roży lubo fiałkow, &c. niech mokną przez tydźień potym przecedz i schoway, będźie i iasny i długo bárdzo trwáiący, á osobliwie fiałkowy, tym sposobem zrobiony, nie tylko zápachu wdźięcznego, ále i koloru bywa bárdzo ślicznego, tylko go záwięzywáć dobrze bo prędko zwietrzeie i kolor utráći.

Sposob robienia Musztárdy.

WEźmi miodowniku pokray, náley octem dobrym, warz, przetrziy przez śito, przyłoż m odu czystego według potrzeby, przysmaż przyday gorczyce czárney tłuczoney, według potrzeby, gwozdźikow, cynámonu, gałki, skorek cytrynowych, wszystkiego utłuczonego po trosze zmieszay schoway od potrzeby. Albo weźmi chlebá rzánego ośrzodki co chcesz, náley octem przywarz, przetrziy przez śito, włoż cukru według potrzeby, przysmaż przyday gorczyce czárney tłuczoney, sporo: gałki, gwozdźikow, cynámonu, potrosze schoway od potrzeby.

Są inne sposoby ktore dla skrocenia opuśćić muszę.

Oliwki podobne prawdźiwym.

WEźmi tarek źielonych, nie owych máłych, ále wielkich ktore się w lasách

nay-

nayduią włoż do náczynia, náley wodą záſol dobrze náciśni kámieniem żeby zákiśiały; Albo ták lepiey, miáſto wody doſtań kwáſu oliwkowego z korzennego ſklepu, náley niem tárki, poſtaw w ćieple żeby zákiſły, będźieſz miał oliwki właśnie podobne prawdźiwym, ták że ich nie ládá kto rozeżna chyba po koſtce.

Biſzkokt.

WEźmi iaiec dwanáśćie, ubiy ie mieteſką w garku álbo w innym náczyniu iáko naylepiey, przyday funt cukru tłuczonego i prześianego, z ktorym znowu biy dobrze. potym przyday mąki przedniey pſzenney funt, znowu ubiy dobrze, wyley w papier z zágiętemi brzegámi, włoż do piecá wypalonego nie zbyt gorącego.

Spoſob gotowánia Bullionu.

WEźmi ćwierć kápłona, ſztukę mięſa od rury, wkray pietruſzki, przyday trochę krup perłowych płokánych włoż do garnká ſporego, náley wody warz wolnym ogniem nákrywſzy, żeby tylko zpułkwárty polewki zoſtáło przecedz przez ſerwetę potrząśni kwiátem muſzkátowym, (wprzod trochę przyſoliwſzy) day choremu, máią inſze ſpoſoby dźiwne gotowánia Bullionu przemyślne baby, iáko mniey potrzebne opuſzczam.

ADDI-

ADDITAMENT

Sekret osobliwy ná káncer.

WEźmi korzenia wężowniku, korzenia *ászaronu*; oboyga po 8 łotow, sadzy z komina twardych, i sklących się 4 łoty, Arszeniku białego łotow dwa, ze trzy ná subtelny proszek wraż, posyp niem káncer, nie tykay go do 15 dni, po ktorych odpadnie wszystek, przyłoż potym plaster náleżyty, często go odmieniaiac, áż się rána zgoi.

Ná Gángrenę.

WEźmi ługu iák naylepszego, octu winnego iak naymocnieyszego, oboyga po kwárćie, zmieszay przystaw do ogniá iák wczwrą odeymi od ogniá przyday gleyty, i bleywasu iák naysubtelniey utártych po 4. łoty, háłunu palonego dwa łoty, zmieszay znowu przystaw do ogniá áby wezwrzało, odeymi máczay w tym chusty i záwsze iák nayćiepley przykłáday.

Item ná Gangrenę i Sphacelum.

WEźmi galásu, háłunu, oboyga po 4. łoty, koperwasu białego łotow trzy, bleywasu pułtora łota, sabiny, gryszpánu, oboyga po łoćie, bobkow, iałowcu, oboyga po 3. łoty, kádźidła 4. łoty, liśćia dębowego, ruty, piołynu, száłwii, soli, wszystkiego po puł

gárśći,

gárśći, octu winnego dobrego, ługu mocnego, winá, wszystkiego po kwárćie, warz wszystko wraz (dobrze zálepiwszy) áż trzećia część wywre, przecedźiwszy, maczay w tym chusty, i iáko nayćiepley przykłáday, uznasz skutek.

Ná ćieczenie krwie z Nosa.

NAprzod krwie pusczenie z ręki tey z ktorey strony (to iest dźiurki nosa) krew idźie iest naypewnieysze. *Item*. Bánka wielka ná sucho stáwiona ná tym boku, z ktorego nosa krew idźie. *Item*. Báńki suche ná nogách stáwione: są bárdzo skuteczne, inśi stáwiaią ná rękách. *Item*. Weźmi krety tłuczoney, rozmąć octem mocnym obłoż czoło i skronie, często odnáwiay. *Item*. Wley octu dobrego trochę w ucho, w tę stronę z ktorey krew z nosa idźie, gdyż pospolićie krew z nosa álbo práwą álbo lewą dźiurką płynie, rzadko obiema nayczęśćiey lewą. *Item*. Ley ocet ná rozpaloną bláchę żeláżną, nád parę niech się chory náchyli. *Item*. *Laudanum Opiatum* iest bárdzo skuteczne. *Item*. Kámień łászpiszowy czerwony, ná szyi záwieszony: stánowi krew. *Item*. Weź gáłásu tłuczonego, koperwasu, háłunu, po trosze, rozmąć octem, máczay w tym knotki, kłádź w nos. Inśi w kwaśney wodce maczáią.

Item.

Item. Swinie łayno ſuſzone ná proch ſtárte, w nos wdmuchiwáiąc ſtáuowi.

Item. Hæmorrhoidow otworzenie bárdzo ſkuteczne ieſt. *Item.* Sok pokrzywiany, dáiąc go pić ſtánowi. *Item.* Weź trochę háłunu, przyday iaki malá ſkzcy trochę, zetrzíy ná proſzek, poreb knotki z ſleytuchá, połypuy ie tym proſzkiem kłádź w nozdrza.

Item Rozpal bláchę żeláżną, podſtaw ią pod nos chorego, żeby ná nię krew kápała, nád parę chory niech ſię náchyli, rzecz pewna. *Item.* Maczay chuſty w mocnym occie, przydáwſzy do niego trochę háłunu, okłáday czoło, ſkronie, i mieyſcá táiemne.

Item. Weź Mumii, *Boli armen.* oboyga co ſzeląg záważy, ſtárſzy ná proſzek day w wodce babczáney wypić. *Item.* Weź tałer bity połoź go między brwi, przywiąż iáko naymocniey, záraz ſię krew utrzyma.

Item. Weźmi *Sarcocoli*, krety, ſtochmálu, mumii, *Boli armen.* wſzyſtkiego po ćwierći łota, przyday białek od iaia, i octu mocnego trochę, zmieſzay obłoż czoło i ſkronie.

Item. Samo *Bolum Armen.* z octem zmieſzáwſzy czoło i ſkronie obłożywſzy: ſtánowi krew, &c.

Ná Sparzelinę.

WEźmi oliwy i białku iaiowego rowne

częśći,

częśći, ubiy dobrze, ſmáruy piorem co godźina, rzecz pewna.

Ná Rożą.

Ktora názywáia Eryſipelas.

JEżeli przypadnie wielkie zápalenie z gorączką, záraz krew puśćić z ręki.

Item. Ná prędkie roſpędzenie i gorącośći wyćiągnienie; Weźmi Mirhy, Kádźidła tłuczonych, oboyga po łoćie, winá i octu po kwáterce zwarz máczay w tym chuſtkę przykłáday częſto. *Item.* Weź gorzałki mocney co chcheſz wſyp wnię ſoli zgrzey, i okłáday. *Item.* Dobra ieſt maść Płoſkonkowa, Topolowa *Rubrum Campher.* zmieſzáne z białkiem iaiowym. I to rzecz doświadczona i ſekretna choćby rożá byłá z puchliną; Weźmi ługu z winnych latorośli ſpalonych zrobionego: funt ieden. przyday ſaletry czyſtey połtory ćwierći łota, ſoli zwyczayne ćwierć łota, octu winnego mocnego dwa łoty, zgrzey máczay chuſty á okłáday. *Item.* Lnianki poſypuy gleytą álbo bleywaſem, i przykłáday. *Item.* Plaſter *deſpermate ranarum* ieſt dobry, &c.

O Fárbowániu Włoſow áby były czárne.

WEźmi ługu kwáterkę, przyday gleyty miał-

miałko tártey łotow 8. warz w kwádrans námocz tym gębkę, (wprzod głowę ługiem wolnym zmywszy) przyłoż ią ná włosy ták żeby ie okryła, potrzymay zkwádrans, potym przyłoż chustę mokrą, niech ták będzie przez godźinę, ktorą zdiąwszy zmiy głowę, czyń ták dwa rázy wtydźień.

Item. Miey grzebień ołowiany, ktory máczay *in Oleo Tartari per deliqv.* czesz niem włosy co dźień. *Item*. Weźmi liśćia orzechow włoskich, pośiekay ie, i stłucz álbo zwierć włoż do szklánego álembiká, wypal wodkę *in Balu. Mar.* ktorą włosy náćieray, nietykáiąc ćiáłá. *Item*. Weźmi ługu mocnego kwárt 5. gleyty utártey pułto ra łota, szałwii, Bożego drzewka, oboyga po gárśći, warz wespoł áż czwárta część wywre, tym ługiem przecedzonym, myi głowę dwa rázy wtydźień, á gdy włosy przeschną, zá káżdym rázem czesz ie grzebieniem ołowianym, nápuszczáiąc go tą mixturą ; Weźmi soku száłwiowego ile potrzeba, wayszty nu czerwonego ćwierć łota, gleyty iasney stárt y puł ćwierći łota, zmieszay społem przywar .

Aby Włosy prędko rosły.

WEźmi ośrodkę chleba ięczmiennego, spal ią ná węgiel, zmieszay z solą i niedźwiedźim sadłem, smáruy ćiepło i

miy.

my często wodą w ktorey warz Boże drzewko.

N'a wywabienie Włosow z R'any.

WEź szánty, Bożego drzewka, chmielu, maku, popiołu Iesieniowego, ile chcesz warz w wodźie, ktorą ràny przemyway, przemywszy, zá káżdym rázem przyłoż ośrzodkę chleba ćiepła.

Item. Weźmi mąki tátarczáney rozczyń wodą, porob placki, przykłáday ná ránę często ie odmieniaiąc.

N'a prędkie porodzenie.

NAprzod kichánie iest pomocne, dawszy troszkę proszku kicháiącego bárdzo mało

Item. Serce kury czárney do vda przywiązáne, pomaga. *Item.* Korzenie pokrzywiane warz w winie, weź tego winá kieliszek wsyp do niego cynámonu tártego puł łota, száfránu, co dwádźieśćia źiarn pieprzowych záważy, zmieszay day ćiepło wypić, rzecz pewna i doświadczona.

Item Weź łayna Iastrzębiego suszonego y utártego, bursztynu białego, oboyga po puł łota, zmieszay day w winie.

Item. Skora świeżo z záiąca zdięta, i ná żywot przyłożona, skuteczna iest.

Item.

Item. Wątroba węgorzowa, oraz z żołćią ususzona i ná proszek ſtárta, dána w winie.

Item. Oibrot iest skuteczny, dawszy go ná raz puł łota w Dekokcyi, máruny i bylice.

Item. Náśięnie Orlikowe.

Item proßek pewny.

R. Succin. præ. ſcr: 8. Boracis Venet. gr: 6. Pulv. Stoma h. Gall: gr:5. M. day táki proszek ieden po drugim w godźinę uznasz skutek. *Vel R. Teſticul. Eqv. exſiccat. dr: 1. Boracis dr: 2. Cinam. Croci aã. ſcr: 8. M. divid. in tres part. æqv.* *Item. Sal Succini volatile eſt arcanum.*

Item. Kopyto Łośice kotney iest osobliwym rátunkiem białymgłowom ćięszko rodzącym, uskrobawszy go dáć w Winie.

Ná wyprowádzenie łożyska pozostáłego.

WEźmi iák nayświęższego łayna końskiego, rozłoż ná chuśćie, przyłoż ná żywot ieżeli ćiepłego nie masz ná doręďziu, zgrzey go przylawszy trochę Winá rzecz doświadczona. *Item. R. pulv. Rad. Dictami, Sabinæ, Caſtorei aã. ſcrup: 1. Croci gr: 5. f. pulv. detur in aqua Pulegij.*

Item. Weźmi Sabiny, bylice, po dobrey szczypćie, warz w Winie przecedz, przyday Mirrhy tartey, bursztynu tartego, oboyga po puł ćwierći łota, przycukrowawszy day ćie-

pło wypić. Kichánie też ná to pomocne.

Item. Weźmi bylice, ſabiny, gorczyce, kminu kramnego, łayna gołębiego, utárſzy i pokraiawſzy zioła, warz w wodźie przykładay ná żywot, maczáiąc chuſty.

Ná wypędzenie płodu umarłego.

WEź *Aſſ. Fœtidi* puł ćwierći łota, ruty trzy ćwierći łota, myrrhy puł łota, uczyń proſzek ſubtelny, dáway po ćwierći łota

Item. R. Rad. Dictami dr: i. ſem: Violar. ſcr. ii. Aſar. Sabin: ſcrup: 8 Cinam. el. ſcrup: 2 Raſur. Dactyl. gr: 6. f. pulv divid. in duas partes aequal.

Ná zátrzymáną Mieśięczną Chorobę.

WEźmi bylice, ſabiny, poleiu, poſczypćie warz w wodźie, przecedz; Weźmi tey Dekokcyi kwaterkę námocz w niey ſeneſu trzy ćwierći łota, *Rhabarum* 2. ćwierći łota, czárnuſzki dwie ćwierći łota, niech moknie przez noc názáiutrz przywarz, przecedz i wyćiśni, doday Manny Kalábryny trzy łoty, iák ſię roſpuśći, wyczyść białkiem iaiowym day ćiepło wypić ná purgáns. Vważyć potrzebá náturę i latá, ieżeli dla ſubtelney komplexyi dość będźie ſeneſu i manny iáko ſię opiſało; dla mocnieyſzey záś nátury, trzeba więcey

dáć

dáć. *Item.* Krwi pufzczenie z nogi pomocne ieft, tákże kapiel z źioł warzonych, iáko to z belice, maruny, poleiu, kopytniku, máćierzanki, Bożego drzewka, rumieńku, noftrzeku, fabiny, tátárfkiego źiela, pietrufzki, przeftępu, &c.

Item. Szánta biała ofobliwie fłuży ná to, mocząc ią w Winie álbo w piwie, i piiąc czefto.

Item rzecz pewna:

R. Milij Solis, Anisi, Visci Querc: aã. dr: 3. Dictami dr: i. Croci scrup: 1. contusa macer. in Vino albo per 24. hor. postea parum bull. colatura dentur unc: 3. ter de die.

Item. Oleyki iáko burfztynowy, z tátárfkiego źiela, z fabiny, fą fkuteczne; záżywáiąc ich po kilka kropel w Winie. Ieżeliby zás pochodźiło to zátrzymánie z obftrukciy, iáko fię nayczęśćiey przytráfia, w ten czás należą *aperitiva* rożne, ták w trunkách iáko też w rożnych formách to ieft w profzkách, w pigułkách, w konfektách, &c. przytym i purgánfe *Salia* tákże rożne należą Náprzykład: *R. Sal. Artemis, dr: ß. Chamemill. gr: 15. Sabinæ, Abrotani, aã. scrup: 8. Tartar. Vitriol. scr: i. Mis. dos. dr: 8.*

Item. R. Sem: Nigell. Milij Sol. Saturegia aã. scr: i. Mirha Castorei aã. gr: 5. Salis Artemisiæ V. g. 3. M. detur in Vino calido, &c.

Ná Vpławy.

KRwi puſzczenie z ręki dla rewulſyi, pomaga. *Item*. Báńka ſtáwiona, pod práwą pierśią. *Item*. Ieżeli pochodźi z oſtrośći i pełnośći krwi; Náleżą purgánſe *ex Rhabar. & Mirabol.* álbo w proſzku álbo mocząc w wodce Babczaney.

Item. *Lapis hæmatites* náraz puł drágmy, dány w ſoku álbo w wodce babczáney ieſt ſkuteczny, tákże *Bolus Armena*.

Item. Proſzek z koráli czerwonych, przydáwſzy do niego, kámienia krwáwnikowego i orlego tá tych.

Item. W gwałtownym płynieniu *Opiata* ſą naylepſze. *R. Conſerv: Roſar. Antiquæ vnc: I. Trochiſcor d. Carab. ſcr: I. Laud Opiati gr: I. M.* day ná raz. *Item Terra ſig llata cum aqva planteg.* ieſt bárdzo dobra, tákże proſzek z ſkorup iaiecznych. *Item Aqua Stiptica* ieſt pewna, tákże *Sal* i *Tinctura corallorum*.

Item. Synogárlice uduſzoney i ſpaloney: popioł ieſt pewny. *Item*. Sok z pokrzyw ieſt doświadczony, tákże i z krwáwniku źielá wyćiśniony. I to pewna weźmi wodki babczáney, winá czerwonego, oboyga po 4. łoty przyday ieden żołtek iaiowy, przywarz day ćiepło zażyć: dwa rázy ná dźień.

Konfekt doświadczony

R. Conſerv: Roſar. antiqv. vnc: 3. Boli arm. Maſtic.

Maßicis, Eboris ſangv. drac. aã. dr: 8. Trochiſc. d. ſpodio, d. Carabe aã. ſcr: i. Fragm: Lapid. pretioſ. ſcr: 8. Syrup: Myrt. Menthæ, aã. q. S. miſce dáway na raz iák káſztan.

Item. Náto też ieſt maść oſobliwa do ſmárowánia, ktora názywa ſię *vngv: Comitiſſa*, kąpiel też z ziół zátwierdzáiących, iáko to z dębowego liśćia, z babki, z maruny, &c. przydawſzy háłunu. *Item.* Gałká muſzkátowa ſpalona náproſzek ſtárta, i dána w iaiu miękkim: pomaga. I to pewna, názbieray ſkorek zwierzchnich z cybul, nákładź w gárczek, náley małmazya czárną, warz záſzpuntowawſzy, odiawſzy od ogniá zdeymi pokrywkę, parz ſię nád parą, podſtáwiwſzy pod ſię, potym záźiy orłego kámienia puł dragmy ſtártego ná proch, w małmazyi; Są inne rożne plaſtry, náparzánia, ktore wypiſuiąc wieleby mieyſcá zábrały.

Spoſoby ná wygubienie Much.

Doſtań dudká ptáka: położ nie żywego ná węglách zá zyſtych, wſtaw do mieſzkánia pozámykawſzy okna i drzwi, od tego dymu wſzyſtkie wyzdycháią, nawet paiąki; choć i pierzem iego zákurzyſz toż vczyni; Wykurz potym izbę iałowcem álbo czym innym. *Item.* Weźmi farby Razgiel zwá-

ney, utrzy subtelno rozmać ná tálerzu cynowym álbo glinianym wodą trochę przysłodźiwszy, ktora muchá dotchnie, záraz zdechnie, toż czyni i Auripigment, ále nie káżdy. *Item*. Weźmi árszeniku pułłota, zetrzyj go miałko, wley wody pułto y kwáterki warz z lekka zkwádrans, przysłodz trochę sckoway w szklánym náczyniu, gdy potrzeba wley trochę ná tálerz álbo iakie podobne náczynie, byle okno okryłá, ktora muchá zákuśi záraz zdechnie.

Item. Warz korzen e ćiemierzyce białey w mleku, náley tego mleka ná tálerz ieden i drugi, ktora zákuśi záraz zdechnąć muśi

Item. Grzyby mochorowki, są skuteczne ná nie.

Ná Pchły.

WEźmi Kolokwintidy co chcesz, námocz w wodźie ćiepłey, nátrzy ciało, i mieszkánie tą wodą pokrop, nieobaczysz ich więcey, ieżeli śię pokażą vczyń to znowu prędko tego złego pozbędźiesz.

Item. Wley ná tálerz płáski, (gliniany, lubo cynowy) trochę oleiu, położ ná środku mieszkánia, przy ktorym postaw świecę zápaloną, pchły do świátła schodzące śię w oleiu będą więzły, inśi gárnek łoiem wołowym wewnątrz posmárowawszy, wkopuią w mieszkániu, *Item*. Polyp pawiment wa-

pnem

pnem niegáſzonym wyzdycháią od niego. Inſi liśćiem tátárſkiego źiela potrząſáią podłogę, drudzy wárzą piołyn, rdeſt odlawſzy wodę przydáią żołći wołowey, tym mieſzkánie pokrápiáią. Ieſt wiele bárdzo rożnych ſekretow, ná wytrácenie pſ[?]ch lecz gdym ich probowáł, nieuznáłem ſkutku, więc iáko nieprawdźiwe nie máią tu mieyſcá.

Ná Pluſkwy.

WEźmi ſadłá wieprzowego łotow dwa, przyday żywego śrebrá łot, rozetrziy iáko naylepiey, námaz tym ſpary wſzyſtkie.

Item. Weź piołynu, korzenia ćiemierzyce białey: warz w ługu, odlawſzy przyday żołći wołowey, nápuść tym wſzyſtkie ſpary, ták w łoſzku iáko i w śćiánách.

Item. Okurzay częſto łoſzko i śćiany pierzem iaſkołczym. *Item.* Ieżeli chceſz żeby ćię pluſkwy śpiącego niekąſáły, wſtaw pod łoſzko gárnek, wodą ćiepłą nálany.

Item. Zeby ſię pluſkwy w ſparách śćian nierodźiły; Wezmi wapna niegáſzonego, żołći wołowey, octu mocnego, wſzyſtkiego coć ſię będźie zdáło zmieſzay, pozáćieray tym ſpáry, i te co tám ſą pozdycháią, i inſze więcey rodźić ſię nie będą, á gdy trochę do tego przymieſzaſz áſzeniku, dáleko więkſzy effekt vczyni,

Ná Swierczki.

WŁoż ná śito grochowin świeżych, postaw ná noc tám gdzie ich naywięcey, názáiutrz nákriy chyzo chustą, i wyrzuć ná ogień. Item. Tám gdzie świercza pilnuy ze świeczką, gdy śię ktory do świátła z dźiurki pokaże: zábiy go.

Item. Weźmi piołynu, korzenia ćiemierzyce białey, wroniego oká co chcesz: warz w wodźie przecedźiwszy przyday żołći bydlęcy, bierz sprycę, gorącą Dekokcyą sprycuy dźiury w ktorych śię świercze mnożą, á ná prędce możesz i ukropem sprycowáć.

Ná Mrowki rzecz pewna.

WEźmi śiarki puł funta, rosp śćić ná ogniu, przyday soli miałkiey łotow 6. niech śię dobrze wraz stopi nád ogniem, iák ostudnie stłucz ná proch, náley wody puł garcá, przywarz, krop tym likworem mrowiska, i drzewka niem smáruy, żeby im nieszkodźiły.

Item. Rospuść smołę, przyday do niey żołći wołowey, zmieszay nád ogniem, smáruy tym drzewka od spodu.

Ná Gąśięnice.

WEźmi rákow żywych stłucz ie, náley wodą, postaw ná mieyscu ćiepłym, przez dni kilka, żeby śię zásmrodźiły; pokrápiay

tym

tym kápustę. *Item.* Weź żywice i śiarki rowne częśći, rzucay ná węgle kurz pod drzewámi, ná ktorych ſą gąśienice.

Item Zmieszay z smołą żołć wołową przydawszy śiarki, posmáruy drzewo w około od spodu. *Item.* Warz konopne liśćie álbo plewy wraz z piołynem, przydáwszy ze trzy gárśći gąśienic, przecedz, przyday żołći wołowey pokrápiay kapustę. *Item.* Stárzy gospodárze między kapustą tu owdźie sieią konopie. *Item.* Zeby drzew niepsowały, obsyp drzewo plewámi iakiemi, wodá też marcowa ná nie dobra, pokrápiaiąc nią kápustę.

Sposob robienia Pokostu prędko schnącego i trwáłego.

WEźmi oleiu lniánego pułtory kwarty, wsyp do niego gleyty subtelno tártey funt, kolofonii ćwierć funta, smaż wolnym ogniem ták długo, áż kurze pioro wpuśćiwszy, i wyiąwszy, zda się bydź spalone, odeymiy od ogniá, schoway od potrzeby. Ieżeli chcesz żeby ná śrebrze złoty kolor wydał: po usmáżeniu, przyday *Aloe hepaticum* tártego pułfunta, száfránu łot, znowu przysmaż.

Vernis álbo Pokost Turecki.

WEźmi Sandáráki tártey łotow 6. mastyxu tárte-

tártego ćwierć łota, Terpentyny iák włoski orzech, włoż do szklánego náczynia, náley *Spiritum Vini* przedniego, álbo wyskoku, to iest gorzałki ktora z rázu odchodzi) puł kwárty, zmieszay nákriy przysmaż w popiele goriącym, mieszáiąc będzie bárdzo dobry, i prędko schnący. Ieżeli chcesz mieć do pozłacánia; przyday do pomienionych *species, sanguinis draconis* drágmę, száfránu puł skrupuła, możesz tym pozłoćić mośiądz, cynę, śrebro.

Sposob sekretny, robienia Vltramarynu.

WEźmiy *Lapidis Lazuli* przedniego, co chcesz utrziy go iáko naysubtelniey ná kámieniu Porfirowym álbo głazowym, zálewáiąc wodą, ususz. Potym zrob plaster táki, weźmi wosku żołtego, kolophonii, żywice, wszystkiego po funćie, oleiu lniánego łotow 6. Terpentyny łotow 8. rospuść wszystko nád ogniem przyday mastyxu łotow 8. potym weźmi kámienia tártego, (do trzech częśći plastru) iednę część zmieszay ná páteli wraż, niech ták stoi przez Niedźiel dwie potym wyimi, i w ćiepłey wodźie gnieć plaster, żeby śię fárba wypłokiwáłá, káżdą wodę z osobna odlewáiąc do náczynia szklánego, iák śię ustoi, pozleway wodę, á co zostánie

ſtánię uſuſz, naypierwſzy ieſt naypięknieyſzy, inſze iuż nie ták. Ieſt ten ſpoſob wyimowiony od Malárzow Weneckich.

Inkauſt w proſzku.

WEźmi galaſu iák nayſubtelniey utłuczonego, przyday do niego koperwaſu tákże tłuczonego trochę, ſchoway do náczynia ſzklánego, gdy chceſz piſáć, weź trochę proſzku, wley wody zámąć i piſz co chceſz.

Ażeby Człowiek Chrześćiański nie tylko miał pilne stáránie o zdrowiu swoim w chorobách, ále áby też myślał o śmierći, ktora zwyczaynio rozmáite poprzedzáia choroby. A nie tylko w chorobach, ále i zdrowym będac záwsze pamiętał ná nię bo iáko AUGUSTYN S. mowi: *Nil certius morte nil incertius horâ mortis: Latet vltimus dies, vt obseruentur omnes dies.* Do czego áby káżdy mogł łátwiey przyść, niech uważnie czyta, podáne wierszyki, pod tytułem

ROZMOWA DUCHOWNA z Trupia Głowa.

IMo koinicę idacy
Stánalem rozmyśláiace
Ehey? co też będźie známi
Ci ludźie żyli przed námi.
Iedli, pili, zbytkowáli
Ktorzy w sczęśćiu opływáli
Teraz poścza nic nie iedza
Głodni w tym więźieniu śiedza

Nie

Nie máią teraz i piwa
Wiátr ich zewſząd wſzędzie przewiewa.
Wiatrem ſię tym kontentuią
A więcey nic potrzebuią
W tey budzie iedney mieſzkáią
Wſzyſcy ſię ſpolnie zgádzáią
Nie wadzą ſię o gránice
O łąki, role, winnice.
Ozwáła ſię trupia głowá
Milcząc mowiłá te ſłowá
Ebey ç BOZE dobrotliwy
Terazby był człek ſzczęśliwy
Gdyby byłá zá żywotá
Do vmartwienia ochotá
Ale ſię pośćić niechciało
Skromnie żyć przykro bywało
A coż mi iuż teraz z tego
Com iadła, piła, dobrego
Przez gárdło ſię przeſunęło
I przepadło przeminęło
Brzuch ſię tuczył dla robakow
I dla brzydliwych pędrákow
Ktoizy go iuż roztoczyli
I ſzczętu nie zoſtáwili
One moie białe ćiało
Co w puchu rádo legáło

Bniaiat w miękki pośćieli
Częśto śię parzac w kapielę
Zgniło teraz i spruchniało
I znáku go niezostáło
Kośći ognile zostáły
I te śię pogruchotáły
Wiele lat w ziemi leżało
Iedney poduszki nie miało
Pniaczek tylko pod głowámi
Przyodziany, robakami
Rádam w blawacie chodźiłá
I w kleynotym śię zdobiłá
Ná iałmużnym skapa byłá
Samam tego nie pożyła
Teraz nie mas i śmáćiny
I iedney ná mnie chuśćiny
Láda kto mnie popchnie nogą
Com przedtym byłá ták drogą
Muzykim rádá słuchałá
Bá i rádam tánczowáłá
Teraz mi wroble śpiewáia
Dziw, dziw, nádemną wołáią
Robaczy śię náśmieráli
Po ćiele, nátánczowáli
Mieli bankiet z wieszczonego
Trupa, i delikáckiego

Gdyby

Gdyby twe dzwony zagrano
A choć basem zaśpiewano
Requiem: radábym temu
Ale krewnemu żadnemu
Ani się iuż przyśni o tym
Co też będzie i z niem potym
Y oż się właśnie także działo
Zapomnia gdy wrzuca ciało
A fortuna się podzieli
Nawet i sama pościeli
Nie wiele dadzą vbogim
Duszá gore w ogniu srogim
Lepsza świeczka zá żywotá
Do nabożeństwá ochotá
Iáko sobie pościelemy
Ták się ná wieki wyśpiemy?
W tym ia tu mowę przerwałem
Oneyże głowy pytałem
Czy znáć teraz między wámi
Ktore się więc sobolámi
Zdobiły lub kleynotámi
Ktore głowy Fontázámi
Kornetámi, Batálniami
Kwefy i Barwoletámi
Ze wstąg kształtnemi tołkámi
Rożnemi Gárnituramí

I ze włosow, Garsetámi
Tákże z koron Beginámi
Z dziwnemi Angázántámi
Twárzy martwemi muchámi
Cudzoziemskiemi stroiami
Przemyślnemi wymystámi
Ozdábiáły swoie głowy
Proznuiące białegłowy
Ktora się rádá muskáłá
Plotłá, gładziłá, czesáłá
Nád ktorą dáßek noßono
W tráfione włosy strosono
Ktora w máßkárce chodziłá
Gębę w pokrowcu nosiłá
Kumieniec zmyślany miáłá
Lub też modno blechowáłá
W odkámi się záwße myłá
Pudrem włosy, przykurzyłá
Teraz się w proch obrećiłá
A w ropie się swey, obmyłá
Ktore rączki w rękáwiczkách
Nogi w przepyßnych trzewiczkách
Zá żywotá więc bywáły
Gdy się ludziom podobáły.
Ná to głowá powiedziáłá
Gdy się zemną rozgádáłá

Pod iednym dáſzkiem ſiedziemy
Wſzyſtkie: nieogorzeiemy
Niepotrzebna tu maſzkárá
Káżda z nas ieſt iák poczwárá
Ktore ſię muſzkámi pſtrzyły
Zywe muchy ich popſtrzyły
Nie maſz teraz Palatinki
Ni ſztynkierki, ni ſzmáćinki
Wſzyſtko w trunnie w ropie zgniło
Czym ſię márny proch zdobiło.
Lecz ſię ia tu ieſzcze ſpytam
Kto wie czy ſię niedopytam
Ktore żyiac wydziwiały
W ſtroiách mody wymyśláły
Mánty zwáne ſzámerlány
Kámizele, Robdeſzány
Szárpy trefione z fálbámi
Z żałobnemi koronámi
Spodnice tákże z ſalbámi
Lub z wiſzacemi frándzlámi
Káwalerki i z weſtámi
Mánteletỳ z Węgierkámi
I Hazucki z Korſzetámi
Tákże z rogow ſznerowkámi
Podkłádáiac ie breklámi
Sćiſkáiac ſię iák praſámi

Szárpy z kitáiek trefione
Sperpentalio, zowione
I Wołoſkie żupaniki
Z wylotámi kontuſiki
I Fartuſzki z ſalbanámi
Spodnice też z ogonámi
Reyteroki z kopertynámi
Pandrvenis, Ponderaty
Wſzyſtko zgniło ſame gnáty
Nágie oraz, leża známi
Ktore więc z kolorámi
Widziwiały z náżwiſkámi
Kolor Ponſo i Amorant
Aurora, Káfe, Blamorant
Dyſzer, i Gryalinowy
Papuży, i Seſenkowy
Według mody dobieráiac
One drogo przepłacáiac
Co ſię dżieie pytam z niemi
Czy ſa z wámi, czyli w źiemi
Ná to głowa powiedziała
Milczac, nieiáko wzdychálá
Kośći práwi, tu zoſtáia
Duſze ćięſzkich mak doznáia
Ze o BOGU nie myśliły
Czás wſzyſtek márnie tráwiły

Ná ſtroieniu mizernego
Ciáłá wproch obroconego
Spytam dáley powiedz proſzę
Wſzyſtkim tę wieść wnet ogłoſzę
Ktora chodziłá w koronie
Mitra zdobiłá ſwe ſkronie
Ná ktorey byłá peruká
Albo z dyámentow ſztuka
Ná ktorey kápeluſz drogi
Albo więc káptur ubogi
Albo Infułá Biſkupia
Ktora mądra ktora głupia
Ktora głowá Iubilatá
A ktora proſtego brátá
Ná ktorey ſyſzak myſiurká
Kuczma, czapka, lub magierká
Ktora zwołoſka golitá
głowę. Czuprynkę nośiłá
Z tyłu ni więchec wiſzący
Iák ogon pozad leżący
Czyli z tyłu głowy brodá
Stárych czyni nowa modá
Ktora przodek ołyśiłá
W zádżie brodę, wymyśliłá.
Znáć że ſię śmierć oſzukáłá
Gdy nágle z tyłu weyrzałá

Stárego bydż rozumiáłá
Ktoremu w oczy weyzrałá
Ze młokosek zádumiał,
Lecz się prędko domniemáłá
Ze to konik z grzywa młody
Ośiadszy go według mody
Záiachałá do wieczności
Niewroćiłá tylko kośći
Pozostáłe tu leżące
Dnia sądnego czekáiące
Ktora mądrego Doktorá
Raycy, álbo Senátorá
Ktora Medyka biegłego
Wielu uzdráwiáiącego
Alchimisty ćiekáwego
Z złotá istność robiącego
Zycie długie, wróżącego
Ktora chłopka vbogiego
Dźiadá chlebá żebrzącego
Ktora Machiawellowa
Przewrotna frántowska głowá
Wykrętárska Iudászowa
Chytrá, i zła Káimowa
Co ludźi oszukiwáłá
A wiele dokázywáłá
Co nád ludzmi przewodźiłá
I wielu ućiemiężyłá

Sámá ia śmierć uſkromiłá
Teraz tu leży ognilá
Co hárdźie dokázywáłá
Z furyą roſkázywáłá
Nie lutośćiwie káráłá
I dobrá człeku zábráłá
Ktora proſtaczká ſczerego
Ablá, Ioba, cnotliwego
Albo Iakoba drugiego
Ktora Saulá złośliwego
Ktora Dawidá dobrego
Ktora Ionaſſá ſczerego
Táka tu nád inſze kośći
Godná ſwoiey uczćiwośći
Złemi piekło burkowáne
Z dobrych będźie zbudowáne
W Niebie Miáſto BOGA mego
Iáko z kámienia drogiego.
Głowá náto powiedźiáłá
Nieiako milczac gádáłá
Tu mieſzka Pan i woźnicá
Chłop przyrownan do ſláchćicá
Zárowno z ley Mośćia praczká
Siedźi tu oraz plewiaczká
I Medyká z Receptámi
Alchimiſtę z Retortámi

Aptekárzá z perfumámi
I Balwierzá z mástykámi
Smierć zgłádźiła oráz z námi
Leżą kośći z ich głowámi
Tu i Anátomistowá
Odpoczywa z námi głowá
Ktora inße rozbierałá
Zyły, kośći uważáłá
Wnętrzności rewidowáłá
Sceleton prezentowáłá
Teraz pusta opleśniáłá
Nieznáć czy Xiążęćá głowá
Káżdá z nas tu iednákowa
Wyżey podobno chłopkowa
Leży, niżli Páńska głowa
A choć groby swoie máią
Nie ná záwße tám zostáią
Więc ieśli Pan leży w grobie
Chłopek tu ná wierzchu sobie
Odpoczywa między námi
A Pan w źiemi z robakámi
Nas tu ludźie widząc wspomnią
A Páná w grobie zápomnią
Tá tu głowá iest ßczęśliwa
Ktora byłá świątobliwa
Ktora o BOGU myślilá
Grzechem się wßelkim brzydźiłá

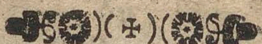
Ktora zdrádźić nieumiałá
Figlow chytrośći nieznáłá
Prawdę kocháłá prostotę
W zgárdę swoię krzyż i cnotę
Gardźiłá wszelką godnośćią
Wszelką doczesną prożnośćią
Głupia byłá dla CHRYSTUSA
Kocháłá Páná IEZUSA
Tá będźie wiecznie iáśniáłá
W Niebie z BOGIEM krolowáłá
Acz tu wiele ućierpiáłá
I prześládowánia miáłá
Co się tu rádá martwiłá
Wszelkich się zbytkow chroniłá
W Iáłmużnách nie skąpą byłá
Tá będzie ná wieki żyłá
Lecz ktora z tych byłá táka
Gdy káżda z nas iest iednáka
Dźień sądny świátu obiáwi
Gdy ią ná práwicy stáwi
Teráz tu dobrze ze złemi
Zárowno złe z niewinnemi
Iesz ze nie są godne niebá
Dość uczynić tu potrzebá
Przez násze wproch obrocenie
Zá Adámowe zgrzeszenie

I drobne swe grześki miały
Zá ktore iuż żałowáły
Lecz nie dosyć wyćierpiały
Bo wiele czásu nie miały.
Ieszczem ia tu pytał głowy
Teyże trupiey temi słowy
Czemu zemna milcząc gádasz
A nie ustnie odpowiadasz
Gdzie iest ięzyk twoy wymowny
Wdzięczny, łagodny rozmowny
Gdzie dowćip bystry ćiekawy
Sposobny do káżdey spráwy
Teraz widzę pustki w głowie
Wybacz proszę moiey mowie.
Ná to głowá powiedziałá
A nic się nie sturbowáłá
Ani się skonfundowáłá
Bo się niezáczerwieniałá
Iużem práwi zápomniáłá
Iakom się kiedy gniewáłá
Choć grubarz rydlem záwadźi
To trupiey głowie niewádźi
Choć ia czyia traći nogá
Przyimie to oná niebogá
Choć pluniesz ná mnie przebaczę
Choć wyrzućisz ztad, wybaczę.

Przed

Przedtym skoczyłam iak osa
Gdy się kto dotknął choć włosa
Dowcip, mowa, zmysły, siły
Nie moie to rzeczy były
Od BOGA mi było dano
Znowu nazad odebrano
Jeszcze gdym w życiu tym trwáłá
Tem iuż była zdziecinniałá
Teraz pusta zostáłá
Próżna wewnątrz wydrozáłá
Mozg wyschł, gdzie zmysły były
Tám się iászczurki gniezdżiły
Myśli sprosne chárde mściwe
O dobre mienie troskliwe
Rospustne, dworne, zdrádliwe
Przepadły nic nie nádáły
Próżne głowy pozostáły
Grzechem wiecznie záráżone
Pokutą nieoczyszczone
Gdzie się złe myśli roiły
Tám się robaki kręciły
Ono w nich upodobánie
Zniknęło krotkie kochánie
Złość się w sumnieniu zostáłá
By wiecznie głowá boláłá
Srogie práwie uczyżenie
Samo tych myśli wspomnienie.

Tu się duszá odezwałá
Milczac tákże powiedziáłá
Co się dźieie z głową moią
To w krotce będźie, i z twoią
Szczęśliwsza tu moiá głowá
Niż ktorakolwiek świátowá:
Tá się iuż śmierci nieboi
A támtá się ieszcze boi
Tá czeka iuż zmártwychwstánia
Támta strásznego skonánia
Tá się nic niestrásuie
Swiátowá gryźie turbuie
Tey iuż robacy nieiedzą
Z twoiey się ieszcze náiedzą
Tá iuz i ná Sądźie byłá
A ieżli tu dobrze żyłá
Pewna wiecznego zbáwienia
Nie boi się potępienia
Ty nie wiesz co z tobą będźie
Gdźie twoiá duszá osiędźie
W tymeś tylko iest szczęśliwy
Ieśliś dobry świątobliwy
Możesz sobie zásługowáć
Więc i nas też chciey rátowáć
A my gdy w niebie będźiemy
Ciebie też niezápomniemy.

REGESTR
Krotko Zebrány.

Enc-

Nau-

DO CZYTELNIKA.

Dawno Twoy Apetyt, tego
Lekarstwá pożądánego
Gdy pożądał już písstuie
Iuż oglądał i k stuie.
Czytay znácznie z chwałą Bożą
W Sercu Twoim niech się mnożą
BOGU Chwały i wzdychánia
Bądź wspaniáły do czytánia.
Przeczytasz tu rzeczy rożne,
A potrzebne i nieprożne
Możesz czynić drugim rádźić
Sił przyczynić boleść zgłádźić.

W czym

W czym rostropność i sumnienie
Trzeba mieć i vmartwienie
A ták będźie BOG w swey Chwále
Zdrowie wszędźie będźie wcále.
Czytelniká Auditorá
Niech się modli zá Authorá
Z Uniżeniem wielce proszę.
Ia też zániem ręce wnoszę.

Popraw błędow łáskáwy proszę Czytelniku
Ktore przeyrzał Korrektor, w tym tu Szpargáliku.

KONIEC.

Ad M. D. G. ac B. V. M. I. C. Honorem.

Tubra

Bobowa Mąka
Bleiwas
Gleita

To zmieszawszy wraz na Łocian
kach pobrzysnąć.

[illegible]

[illegible]

